

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06975

DRAMEN UN DERTSEYLUNGEN

Ossip Dymow

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַסײַפּ דײַמאַן 110

דראַמען
און
דער צײלונגען

פאַרלאַג

ביאַליסטאַקער בקור חולים צענטער

ניו-יאָרק

1943

Copyright by
OSSIP DYMOW
New York
1943

Printed in the U. S. A.

אָסִיפֿ דִּימאַון

אין יאָר 1913 איז געקומען אַן אַמעריקאַנער שוישפּילער און אימפרעסאַריאַ מיט'ן נאָמען באַריס טאַמאַשעווסקי קיין רוסלאַנד און האָט אַוועקגעפֿירט מיט זיך קיין אַמעריקע אַ ליטעראַרישען אבן-טוב מיט'ן נאָמען אָסיפֿ דִּימאַון.

אין אונזערע אויגען איז עס דאַמאַלס אויסגעקומען עפעס ברוטאַל, וואולגאַר און ציניש. עס האָט געהייסען — עס איז געקומען אַן אַמעריקאַנער טעאַטער-סוחר-ומוכר מיט זשאַמשענע טאַרבעס פֿול מיט גאַלדענע צען-דאָלאַר-שטיק און האָט פֿאַרנאַרט קיין אַמעריקע אַ יונגען, בליהענדיגען שריפֿטשטעלער, אַ שריפֿטשטעלער מיט אַ גרוי-סער צוקונפֿט אין דער רוסישער ליטעראַטור.

און אין רוסלאַנד האָט מען ליב געהאַט שריפֿטשטעלער, בפרט נאָך אַזאַ פּיקאַנטען, אַזאַ שאַרפֿזיניגען און אַזאַ טאַלאַנטפֿולען שריפֿט-שטעלער ווי אָסיפֿ דִּימאַון.

אין רוסלאַנד איז אַ שריפֿטשטעלער ניט געווען אַ מענש וואָס שרייבט, אַ שריפֿטשטעלער איז געווען אַ רעוואָלוציאַנער, אַ מענש, וואָס שטעלט זיך איין פֿאַר יושר, אַ מענש, וואָס קעמפֿט געגען דעם וויסען צאַריום, געגען רעאַקציע און געגען אָפּגעשטאַנענקייט.

יעדער שריפֿטשטעלער אין רוסלאַנד איז ווילענדיג, אַדער ניט ווילענדיג געווען אַ קעמפֿער און ממילא אַ שטיקעל קדוש.

איך געדענק דעם טיפֿען רושם וואָס עס האָט געמאַכט זיין דראַמע „דער אייביגער וואַנדערער“, גראַד ניט איינע פֿון זיינע בעסטע דראַמען. אָבער עס איז געווען די סאַמע פֿינצטערע צייט פֿאַר אידען אין רוסלאַנד: די רעאַקציע האָט געבושעוועט ווילד, און וואו רעאַקציע דאַרט איז אַנטיסעמיטיזם. עס איז דעמאַלט געווען ערב דעם בייליס-פּראַצעס. אידען האָבען געלעבט ממש אין טויטשרעק.

אָט־אַט וועט מען זיי שטעמפלען ווי קאַניבאַלען, ווי מענשען וואָס טרינקען מענשליך בלוט, און דווקא דאָס בלוט פֿון יונגע קריסטליכע קינדער.

איז דימאָוו אַרויסגעקומען אין יענער צייט מיט אַ אידישער דראַמע, וואָס שטעלט אַרויס אידישע ליידען מיט גרויסען פּאַטאַס. אַ גרויסער רעוואָלוציאַנער אַקט איז עס געווען אין יענער פּינצטע־רער צייט.

אַבער דימאָוו איז געווען באַליבט נאָך פֿאַר זיינע שאַרף־הומאַ־ריסטישע און גוטמוטיגע פֿעליעטאַנען און מעשה־לעך. ער איז געווען באַליבט פֿאַר זיינע קורצע דערציילונגען און בכלל פֿאַר זיין טאַלאַנט, פֿאַר זיין יונגען שמייכעל, פֿאַר זיין יונגען פּאַטאַס און פֿאַר זיין שאַרפֿען אַבער האַרציגען הומאַר.

און אָט דעם יונגען דימאָוו האָט צוגענומען אַן אַמעריקאַנער מיט שווערע רינגען אויף די פֿינגער, מיט אַ שווערער גאַלדענער קייט אויפֿן פֿעטען בויד און מיט צוויי זשאַמשענע טאַרבעס פֿול מיט גאַל־דענע אַמעריקאַנער צענדל־אַרס.

עפעס אַ מין קידנעפּינג, עפעס אַ מין וואולגאַרע פֿאַרפֿירעניש און עפעס אַ מין גראַבע פֿאַרנאַרעריי איז עס געווען אין אונזערע אויגען.

מיר האָבען פשוט ניט באַנומען די דאָזיגע טשיקאַווע טראַנסאַק־ציע, מיר האָבען פשוט ניט אַנגעטאַפט דעם זינען אין דעם דאָזיגען מקה־וממוכר פֿאַר ביידע צדדים.

אַקטיאַרן גאַסטראַלירן, דער אַקטיאַר איז בטבע אַ גאַסטראַליאַר. אַ ניי פּובליקום איז פֿאַר איהם אַן אַבפֿרישונג, אַ ניי פּובליקום איז פֿאַר איהם אַ סטימול. אַבער שרייבער זיצען דאָך באַהאַלטען אין די פּיער ווענט פון זייער צימער, זיי זעהען כמעט ניט זייער פּובליקום. איז צו וואָס אַוועקשלעפען אַ שרייבער פֿון רוסלאַנד קיין אַמעריקע ווען מען קען בעקומען דורך פּאַסט זיינע דראַמען אָדער זיינע קאַ־מעדיעס ?

נאָר ווי די מעשה איז, זיינען מיר אַבער אַלע זיכער געווען, אַן אַמעריקע האָט דאָ איינגעהאַנדעלט אַ גוואַלדיגע ליטעראַרישע מציאה. ווער־ווער, דער אידישער טעאַטער אין אַמעריקע, וואָס איז

לחלוטין ניט אזוי צעפיעסטעט מיט טאלאנטפולע דראמאטורגען, איהם איז ממש באשערט א גליק.

דאָ פיהרט מען צו איהם אַ יונגען, אַ שאַפענדיגען, אַ שפרודל-דיגען און אַ פֿילזייטיגען סצענישען טאלאַנט. ער שרייבט פּאָעטישע אידישע דראַמעס, ער שרייבט וואַנדערליכע קאָמעדיעס און ער שרייבט אַפֿילו געשמאַק־ליטעראַריש מעלאַדראַמעס.

און ניי איז ער, פֿריש און צאַפעלדיג איז ער, און אַריגינעל איז ער. דימאָוו איז דורכאויס דימאָויש. קיינער קען איהם ניט נאַכ־מאַכען און ער דאַרף קיינעם ניט נאַכמאַכען. ער איז שפּע־דיג אין טעמעס, עס איז שפּע־דיג אין מאַטיווען, ער איז שפּע־דיג אין פֿאַרמען און שפּע־דיג אין איינפֿאַלען.

און אַט מיט די דאָזיגע געפֿיהלען האָב איך זיך אין וויען, וואו דימאָוו און איך האָבען זיך געטראַפֿען ביי דער אויפֿפֿיהרונג פֿון זיינער אַ פיעסע אין העברעאיש לכבוד דעם 13טען ציוניסטישען קאָנגרעס, וואָס איז פֿאַרגעקומען אין וויען, און מיט די געפֿיהלען האָב איך זיך מיט איהם געזעגענט; ער איז אַוועקגעפֿאַהרען מיט טאַמאַשעווסקיין קיין אַמעריקע און איך בין צוריקגעפֿאַהרען קיין רוסלאַנד.

* * *

צעהן יאָהר זיינען אַריבער.

אין 1923 באַגעגענען מיר זיך אין ניו יאָרק.

אַסיפּ דימאָוו איז, ווי זיין שטייגער, כּסדר אויפֿגעלייגט, ער האָט אַ פֿילאָזאָפֿישע בעציהונג צום לעבען, ער נעהמט דאָס לעבען ניט צו ערגסט און דעריבער האָט ער ניט קיין גאַר ביטערע ענטוישונגען. ער נעהמט אַבער אויך ניט דאָס לעבען צו לייכט און דעריבער איז ער קיינמאָל ניט צייניש. דאָס איז די אמת'ע פֿילאָזאָפֿישע בעציהונג צום לעבען.

פֿאַר די צעהן יאָהר האָבען מיר אין רוסלאַנד דורכגעמאַכט אַ בייליס־פּראָצעס, אַ מלהמה מיט'ן צוגאַב פֿון דעם ערגסטען אַנטיסע־מיטיום און צוויי רעוואָלוציעס: איינע א זיסע, אַ סענטימענטאַלע, און די אַנדערע אַ ביטערע און אַ בייזע.

און מען לערענט עפעס פֿון אַזעלכע צעהן יאָהר. זיי קאַרבען זיך אַריין טיפֿ־טיף אין דער נשמה.

און דאָ אין אַמעריקע זעה איך מיט גרויסע אינטערוואַלען דאָ
און דאָרט אַן אויפֿפֿירונג פֿון דימאָוו'ס אַ פּיעסע.

עס איז דער אָסיפ דימאָוו, וואָס איך קען פֿון רוסלאַנד. אַמעריקע
האַט איהם ניט געקענט צעשטויבען, ער איז געבליבען דימאָוו מיט
אַלע זיינע וואונדערליכע שרייבערישע חז־פינטעלעך.

און די פּיעסען זיינע, וואָס איך זעה פֿון צייט צו צייט זיינען
ממש פּרעכטיגע. זיינע דראַמען פאַרמאָגען וואונדערלעכן פּאַטאַס, זיי
זיינען דאָ און דאָרט אַ ביסעלע דעקלאַמאַטאָריש, אָבער געשמאַק גע-
שריבען און מייסטעריש געבויט, און זיינע קאָמעדיעס זיינען ממש
פּערעל.

זיין „בראַנקס עקספּרעס“ איז אַ גרויסע אידישע קאָמעדיע; דאָ
זעהט מען אין איין פּערזאָן צוויי פּערזאָנען שאַרף און בולט. איהר
זעהט דעם אַרימען שניידערעל און איהר זעהט דעם אַרויפֿגעאַרבייטען
שניידערעל. דאָס איז ביו גאַר פּיקאַנט טעכניש, דאָס איז אָבער
וואונדערליך אין תּוך.

אַן אַרים שניידערעל הלום'ט אויס פֿאַהרענדיג אַהיים פֿון דער
אַרבייט מיט'ן בראַנקס עקספּרעס, דאָס אַלאַיטניקל, וואָס פּיקט זיך
אויס פֿון אַ שניידערעל. איהר האָט דאָס אַרימע שניידערעל איצט
און איהר האָט איהם ווי ער וועט אויסזעהן מיט אַ יאָהר צעהן שפּעטער
ווען ער וועט ניט זיין קיין שלים-מזל און וועט עפענען אַ קליין שאַפֿ-
קעלע און וועט עס פֿאַרגרעסערען און פֿאַרגרעסערען ביו ער וועט
ווערען אַ צופֿרֿידענער, האַרטער אַלאַיטניק.

מיר איז אויסגעקומען צו זעהן „בראַנקס עקספּרעס“ אין אַ קליין
און פֿאַרוואַרפֿען טעאַטערעל, אָבער מיט שילדקרויט'ן ווי דעם שניי-
דערעל אויפֿ'ן וואָר און דאָס אַלאַיטניקל אין חלום.

עס איז געווען די גלענצענדיגסטע אידישע פֿאַרשטעלונג, וואָס
מיר איז אויסגעקומען צו זעהן אין אידישען טעאַטער.

עד היום שטעהט ביי מיר אויפֿ'ן שרייבֿ-טיש אַ סטאַטועטקע פֿון
שילדקרויט'ן אין דער ראַליע פֿון שניידערעל, געקלעפט פֿון סקולפּטאָר
אַברהם איזענבערג.

עס זיצט שילדקרויט, דער שניידערעל אין וואַגאַן, די אידישע

צייטונג איז איהם ארויסגעפאלען פון די הענט און ער חלום'ט זיין זיסען חלום, ווי ער ווערט אן אלאיטניק. ער זיצט מיט'ן הארטען קאפעליוש און מיט'ן געשוירענעם בערדל, און זיין פנים שמייכלעט פון דעם זיסען חלום.

איך האב געזעהן „יאשקע מוזיקאנט“, אן אויפפירונג אַ מאַדערנע, וואָס יוסף בולאָוו האָט אַראָפּגעבראַכט פֿון רומעניע, אַ פֿיינע, שאַרפֿע אויפֿפֿירונג, אַן אויפֿפֿירונג, וואָס גיט אי דאָס רעאַליסטישע און אי דאָס איבעררעאַליסטישע אין דער פּיעסע וואונדערליך בולט.

בולאָוו האָט געשפּילט יאָשקע'ן דורך און דורך די מאַוויש, פּאַטער־טיש און הומאַריסטיש. ביי די מאַוויז איז קיינמאַל ניטאָ קיין סתירה צווישען פּאַטאָס און הומאָר, ווייל זיין הומאָר איז אויך אַ פּאַטעטישער.

דערנאָך האָב איך געזעהן מאָריס שוואַרץ'ס אויפֿפֿירונג פֿון זיין סאָציאַלער פּיעסע „ברויט“. האָבען זיך דראַמאַטורגען בעדאַרפֿט לערנען ביי די מאַוויז צו שרייבען סאָציאַלע און אַפֿילו טענדענציעזע פּיעסען און ניט אַריינפֿאַלען אין גרויער פּראָפּאַגאַנדע און אין ביליגער אַגיטאַציע.

צופֿעליג האָב איך אויך געזעהן זיינע אַ פּיעסע „שקלאָפֿען פֿון פֿאַלק“, דוכט זיך מיט לודוויג זאַץ אין דער הויפט־ראַליע. ווידער אַ פּיעסע פֿול מיט פּאַטאָס און מיט פֿאַלקסטימליכער פּשטות. און שפּעטער קומט מיר אויס צו זעהן זיין אמת מאַדערנע פּיעסע „שטאַט־גייסט“.

אַבער די דאָזיגע אויפֿפֿירונגען זיינען עפעס צופֿעליגע און אַסיפּ דימאָוו איז אויך עפעס אַ צופֿעליגער ביים אידישען טעאַטער. איבעראַשט האָט דאָס מיך ניט, ווייל איך האָב שוין פֿון דער ביטערער דערפֿאַרונג ווי אַ טעאַטער־קריטיקער ביים אידישען טעאַ־טער, ניט איינמאַל געזעהן ווי דער אידישער טעאַטער וואַרפֿט אַוועק פּערעל, עכטע פּערעל, און בייט זיי אויס כּסדר אויף גלעזערנע פּאַטשערקעס.

און דאָס איז ניט געזאַגט נאָר וועגען די שונד־טעאַטערס, דאָס איז דער עיקר־שט געזאַגט וועגען די אַזוי־גערופֿענע קונסט־טעאַטערס. זיי זיינען נאָך אַפֿשר צינישער אין דעם פרט פֿאַר די שונד־טעאַטערס. אַבער ווי די זאַך איז — איך האָב דערזעהן, אַן דער ליטעראַרישער

אבן־טוב, וואָס באַריס טאַמאַשעווסקי האָט אַוועקגעפיהרט פון רוסלאַנד קיין אַמעריקע איז ביי קיינעם פֿון אידישען טעאַטער קיין אבן־טוב ניט. אַסיפּ דימאָוו, האָב איך זיך דערוואוסט, איז געווען אַ שטיקעל סענסאַציע צום אָנהויב, און אַמעריקע פֿרעסט סענסאַציעס מיט אַ משוגענעם אַפעטיט — אויפֿגעפֿרעסען איין סענסאַציע, מאַנט זי שוין אַנדערע סענסאַציעס און דערנאָך באַלד אַן אַנדערע.

דאָס איז אייגענטליך די טבע פֿון סענסאַציע. זי רופֿט אַרויס הונגער נאָך אַן אַנדער סענסאַציע.

און, אַגב, ווי געזאָגט, איז דימאָוו ניט דער איינציגער, וואָס האָט דורכגעמאַכט, אַזוי צו זאָגען, אַ שיף־ברוך ביים אידישען טעאַטער; פֿאַר דער צייט זיינען אויפֿגעקומען אַ היבש ביסעל דראַמאַטורגען. עס איז אויפֿגעקומען ה. לייזיק, ה. סעקלער, חנא גאַטעספּעלד, פ. בימקאָ א. א., און אַלע האָבען דורכגעמאַכט דאָס נעמליכע, זיי זיינען געקומען אויף אַ ווילע צום אידישען טעאַטער און אַוועק אויף אַלע אייביגקייטען.

דאָס איז שוין, אַזוי צו זאָגען, טראַדיציע ביים אידישען טעאַטער. איצט, ווען דער אידישער טעאַטער איז חרוב געוואָרען, איז שוין בכלל ניטאָ וואָס צו רעדען וועגען דעם גורל פֿון אידישען דראַמאַטורג. איז אַסיפּ דימאָוו אַוועק פֿון אַמעריקע, געקומען צוריק און ער, דער טאַלאַנטפֿולער שריפֿטשטעלער, טוליעט זיך איצט צו דער אידישער פרעסע.

פֿון צייט צו צייט בעקומט דער אידישער לייענער צו לייענען וואונדערליכע עסייען. דימאָוו'ס עסייען זיינען כּסדר פֿאַרבונדען מיט דער, אַדער יענער פּיקאַנטער פּערזענליכקייט, וואָס ער האָט בעגעגענט אין זיין לעבען, און בעגעגענט האָט דימאָוו אַ וועלט מיט מענשען, ווייל דימאָוו האָט ליב מענשען און מענשען האָבען ליב דימאָוו'ן. זיינען זיינע עסייען האַלב־געשמאַקע בעלעטריסטיק און האַלב־ראַפֿינירטע פּאָליטישע עסייאַסטיק.

דער אידישער לייענער האָט דאָ ניט לאַנג געהאַט די געלעגענ־הייט צו לייענען אין „פֿאַרווערטס“ זיינע זכּרונות. דאָ זיינען געווען גאַנצע גאַלערייען פֿון מענשען, שוין לאַנג פֿאַרגעסענע און נאָך ניט־פֿאַרגעסענע דורכגעגאַנגען פֿאַר'ן לייענער; שאַרפֿע פֿאַרטרעטען פֿון

מענשען און ביזארנע געשעהענישען, וואָס האָבען זיך נאַכגעשלעפּט
נאָך זיי.

* * *

יא, ניט דאָס האָבען מיר דערוואַרט פֿאַר אָסיפּ דימאָוין אין
אַמעריקע.

אַבער דימאָוו איז אַ איד און ער מוז דורכמאַכען אַלע אונזערע
אומגליקען, סיי עקאָנאָמיש, סיי קולטורעלע, און סיי קינסטלערישע.
אגב איז דער גורל פֿון אנדערע ניט-אידישע גרויסע שריפֿטשטע-
לער פֿאַר די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאָהר ניט בעסער.
די מערכה פֿון דער וועלט איז אַ פֿינצטערע און אַ ביטערע, און
אויף אונזער חלק, אויף דעם חלק פֿון אידען, פֿאַלט כסדר אויס דער
גרעסטער חלק פֿון דער פֿינצטערער און ביטערער מערכה פֿון דער
וועלט.

און דער אידישער קינסטלער איז אַלעמאַל דער ערשטער קרבן
אין יעדער וועלט-צרה.

אַבער אָסיפּ דימאָוו נעמט עס, ווי געזאָגט, פֿילאָזאָפֿיש.
ער איז דער שמייכלענדיגער פֿילאָזאָף אין דער ליטעראַטור און
ער איז אויך אין לעבען.

איז לאַמיר מיט דימאָושער אויפֿגעלייגטקייט אַרויסבעגלייטען
זיינס אַ בוך אין דער אידישער וועלט אַריין. איך האָף, אַז דער
אידישער לייענער וועט אויפֿנעמען זיין בוך מיט פֿרייד און ליבע.
אָסיפּ דימאָוו'ס אַ בוך פֿאַרדינט כשר אַזאַ אויפֿנאַמע.

ניו יאָרק, דעם 3טען יוני, 1942

צום לעזער:

דאָס איז אַ ביאָליסטאָקער בוך אַ בוך וועגן ביאָליסטאָק, פון ביאָליסטאָק, דורך ביאָליסטאָק און צו ביאָליסטאָק. די מענטשן וואָס טרעטן דאָ אויף אין די דראַמעס און דערציילונגען זיינען געבוירן געווען אין ביאָליסטאָק, האָבן פאַרבראַכט דאָרט זייער לעבן און מסתמא שוין געשטאַרבן אויך דאָרטן — איך האָף — מיט אַ נאָ-טירלעכן טויט, איידער דער אומנאַטירלעכער טויט דורך די הענט פון דייטשע מערדער איז דאָרט געוואָרן „נאַטירלעך“...

דאָס איז אַ בוך פון מיין יוגנט, דער אַנפאַנג פון מיין גייסטיקן און ליטעראַרישן לעבן, די באַשיידענע מענטשן — מענער און פרויען — וואָס האָבן מיך אַרומגערינגלט אין די טעג ווען מיין פען איז נאָך געוועזן גריין; אַט די באַשיידענע מענטשן זיינען אין די אויגן פון דעם יוגן דיכטער געווען וויכטיקע פיגורן, פּערזענלעכקייטן וואָס העלפן בויען דאָס לעבן, ברענגען ליכט, מאַכן וואַרעמער און היימי-שער און מילדער דעם גרויסן אומעט פון מענטשלעכער עקזיסטענץ. אונטער אויסגעטראַכטע נעמען טרעטן דאָ אויף ניט-אויסגעטראַכטע מענטשן מיט זייערע אַמתע ניט-אויסגעטראַכטע הערצער.

דאָס איז אַ בוך פון רוסישן אידנטום פון דער „טשערטא אַסיעדלאַסטי“, וועלכע האָט זיך אַזוי שטאַרק אָפּגעשפיגלט און מאַ-ניפעסטירט אין מיין געבורט-שטאָט. די היסטאָריע האָט אָפּגע-ווישט די „טשערטא“, די געטאָ-וואַנט. די מלחמה אָבער האָט אָפּ-געווישט די מענטשן פאַר וועמען די אַלטע וואַנט איז אַמאָל געבויט געווען.

דאָס בוך איז אַ באַשיידענער דענקמאָל, אַ מצבה איבער דעם, וואָס איז אַמאָל-אַמאָל געווען ביאָליסטאָק. מיט אַ שטילער און האַרציקער איבערגעבנקייט ווידמעט דער מחבר זיין בוך דעם אַנ-דענקען פון זיין מאַרטירער-שטאָט — ביאָליסטאָק, ע"ה.

די דערשיינונג פון דעם דאָזיקן דענקמאָל-בוך איז מעגלעך גע-וואָרן דורך דער נאָבעלער און ברייטער הילף פון ה' ראָלף וויין און די ברידער מאָריס און סעמיועל קראָל. אין מיין נאָמען און אויך אין נאָמען פון די אַלע וואָס וועלן לייענען דעם בוך, דריק איך זיי אויס מיין טיפּסטן דאַנק, מיין טיפּע אנערקענונג.

אויך גייט מיין וואַרעמער דאַנק צו ה' לואי פּאַלטער, וועלכער האָט אַריינגעלייגט אַ סך אַרבעט און נאָך מער געזונט אין אַריבער-ברענגען מיין אַרבעט צום לעזער. אַסיפּ דימאָוו

שמע ישראל

א דרומע אין 3 אקטען

פּערזאָנען :

אהרן שיפּער

שרה — זיין פּרוי

חנה — זייער טאָכטער

יעקב ענמאַן

ר' אליהו דער רב

1טער איד

2טער איד

סילקין — אַ מיליטער דאָקטאָר

אַ מענש

מענער און פּרויען

ערשמער אַקט

א) צימער ביי שיפערין אין הויז, אַ פראַווינציר
עלע באַלעבאַטישע אידישע פאַמיליע. אין צימער
— אַן אומאַרדענונג, אַ צובראַכענער לאַמפּ,
שטעהט נישט אַנגעצונדענערהייט. אַ ליכט. —
ביינאַכט).

1

(ביים טיש) זיצט אהרן שיפער מיט אַ בוך, ליינט און שעפטשעט
שטילערהייט ווי ער וואַלט דאָוונען. זיין קאַפּ פאַרבאַנדאַזשירט מיט אַ
ווייסען ריינעם באַנדאַזש. חנה קומט אַרײַן, שטעלט זיך אָפּ נעבען טיר.)

א א ה ר ן : וויפיל אַזײַגער ?

ח נ ה : (ווי זי וואַלט נישט הערען, הויבט־אָן אומגעהן איבערײַן צי-
מער הין און צוריק; דערנאָך — הויבט־אָן צו רעדען שנעל מיט אַ
טאָג, ווי זי וואַלט לאַכען פון עפעס). שלעכט. שלעכט. איך ווייס וואָס
עס וועט פאַרקומען.

א א ה ר ן : קיינער קען קיין זאַך נישט וויסען.

ח נ ה : און איך ווייס. ער וועט שטאַרבּען. אַט וועסטו זעהן, אַז ער
וועט נישט בלייבען לעבען.

א א ה ר ן : ער האָט דען עפעס געזאָגט ?

ח נ ה : די דאָקטוירים ווייסען ניט, און איך ווייס. פאַרוואָס ? ווייל
אַזוי. אַט אַזוי בין איך שוין, און נאָכדעם, ווי מען וועט לעאַנײַען
מקבר זיין, וועט ווידער עפעס פאַרקומען.

א א ה ר ן : ס'איז אַ גרויסע עבירה אַזוי פאַראויסצוזאָגען.

ח נ ה : איך קען בשום אופן נישט פאַרשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָס
מיט איהם ? ער וויל פאַהרען צוריק, ער בעט, אַז מ'זאָל איהם צוריק
אוועקפיהרען קיין פעטערבורג.

א ה ר ן : צו קען מען דען אַ פֿאַרוואַנדעטען פֿיהרען קיין פעטער־בורג? אַז ער וועט זיך עטוואָס פֿאַרבעסערען, וועלען מיר איהם פֿיהרען קיין פעטערבורג.

ח נ ה : אין דער פֿריה האָט ער מיך גענומען ביים האַנט און האָט איהר נישט אָפּגעלאָזט. ער האָט גאַרנישט גערעדט, נאָר איך האָב אַלץ פֿאַרשטאַנען. איך האָב איהם געפרעגט: דו ווילסט צוריק אין פעטערבורג? ער האָט זיך פֿונאַנדערגעוויינט.

א ה ר ן : עס קען זיין, אַז ער האָט עמיצען דאָרט. מסתמא, אַ שעהן אידיש מיידעל.

ח נ ה : ער האָט געקוקט אויף מיר און געוויינט. און פֿלוצלונג האָט ער אַ קוש געטאַן מיין האַנט (כאַפט זיך ביים קאַפּ). איך האָב איהם נישט ליב געהאַט. אַט, זעהסטו, איך ווין אפילו נישט, און ער מוטשעט זיך דאָרט — אַ סימן, אַז איך האָב איהם נישט ליב געהאַט. און ער איז דאָך מיין ברודער, מיין איין איינציגער ברודער, און ווען ער וועט שטאַרבען, וועל איך זיך אָפּשטעלען אַליין, אין גאַנצען אַליין. און גאַנץ גוט אַזוי, גאַנץ גוט. אַזוי דאַרף צו זיין.

א ה ר ן : שטילער, שטילער. דו טראַכסט אויס אויף זיך אַליין פֿאַלשע זאַכען. פֿון יענער צייט, וואָס לעאָן איז אַריינגעטראָטען אין „גאַרני אינסטיטוט“, זיינען שוין פֿאַראַיבער פינף יאָהר, ער איז די גאַנצע צייט נישט געקומען צו אונז צופֿאַהרען, נאָר צו דען באַ־דייטעט דאָס, אַז מיר האָבען איהם פֿאַרגעסען אָדער ער אונז?

ח נ ה : דאָס אַלץ וועט זיך שלעכט ענדיגען.

א ה ר ן : ער האָט אונז נישט פֿאַרגעסען. אַט זעהסטו ווי נאָר ער איז געוואָר געוואָרען פֿון אונזער אַלגעמיינעם אומגליק, האָט ער אַלץ אַוועקגעוואָרפען און איז געקומען צו פֿליהען.

ח נ ה : בעסער וואָלט זיין, ווען ער וואָלט נישט געקומען.

א ה ר ן : ווער־זשע האָט געקאַנט וויסען, אַז עס וועט אַזעלכעס פֿאַרקומען?

ש ר ה : (קומט אַריין אין טיר. איהר געזיכט איז רוהיג. עס איז צו באַמערקט, אַז זי סטאַרעט זיך איינצוהאַלטען פֿאַרן קראַנקען.

רעדט אין די קוליסען) באַלד, באַלד וועל איך בריינגען (מאָכט עטליכע טריט און ברעכט אויס אין אַ יאָמערדיקען געווייג, דעקט־צו דאָס גע־זיכט מיט אַ טיכעל).

ח נ ה : נו, וואָס ?

ש ר ה : (סטאַרעט זיך איינצוהאַלטען) ניין, גאַר נישט, ניין (נעהמט עפעס אַ זאַך, געהט צום טיר, אויפֿן שוועל). אַט האָב איך טאַקע גע־פונען (געהט אַרויס).

ח נ ה : (ווי זי וואָלט אין עפעס וועלען איבערצייגען) אַט זעהסטו, זעהסטו ? ביי אונז אין הויז איז שלעכט, זעהר שלעכט.

א ה ר ן : דו האָסט טענות צו גאָט. מיר האָבען נאָך איבער אונז אַן אַלטען, אַלטען גאָט, אין וועלכען איהר, יונגוואָרג, גלויבט נישט. ניין, ס'איז נישט וואָס איהר גלויבט נישט, נאָר איהר טראַכט לחלוטין נישט פון איהם. אָבער ער לעבט, ער נעהמט נישט אַראָפּ דעם אויג פֿון אייך, אומגלויבער, און היט אייך אָפּ. נו, יע, איהר, יונגע קעפּ, מיינט, אַז דאָס איז אַלץ פּלאַפּלעריי פון אַלטע לייט.

ח נ ה : זיי מתפלל צו איהם, בעט ביי איהם רחמים, אַז ער זאָל וואָס גיכער אונז שיקען אַ ישועה. אַז ער זאָל רחמנות האָבען (מיט אַ שאַר־פען אויסגעשריי), אַז ער זאָל רחמנות האָבען אויף אונז. זיי מתפלל צו איהם, בעט !

א ה ר ן : ער וועט זיך אָננעהמען פאַר אונז — אונזער אַלטער איז דישער גאָט. ער זעהט אַלץ. ער ווייסט אַלץ און, ווען ס'וועט קומען די צייט און די צרות וועלען זיך שוין אַריבערגיסען איבער'ן ברעג, וועט ער אויסשטרעקען זיין האַנט און וועט זאָגען מיט זיין אַלמעכ־טיגער שטימע: „גענוג“.

ח נ ה : פאַרוואָס אָבער זאָל ער דערלאָזען די צרות צוקומען ביז די סאַמע ברעגעס ?

א ה ר ן : נו, דאָס . . . דאָס ווייס ער שוין בעסער פאַר אונז, ניין, עס קען נישט זיין אַנדערש, אונזער לעאָן מוז געזונט ווערען. אַזוי וועט זיין, אַזוי וועט זיין !

ח נ ה : ניין, מען לאַכט אונז אויס, מען מאַכט חזק פון אונז.

א ה ר ן : און דענסטמאַל וועט קומען דער אמת'ער נצחון. דענסטמאַל וועל איך, דער זקן, קומען צו אייך, יונגוואָרג, און וועל זאָגען : נו,

וואָס? ווער פון אונז איז געווען גערעכט? ווער האָט בעסערע אוי-
גען: איהר וואָס איהר זעהט די גאַנצע וועלט — אין אונזערע זיטעטען,
און אַ סך אַזעלכע זאַכען. — אָדער איך, וואָס זעה נאָר אַט די דאָזיגע
פֿיער־קאַנטיגע אותיות פֿון דער אַלטער שפּראַך?

ח נ ה : אָבער פאַרוואָס מאַכט ער חוּזק פון אונז? . . .

א ה ר ן : יע, יע. ביינאַכט, ווען ס'דערהערט זיך פלוצים אַ שטאַרקע
קלאַפּעריי אין אונזערע פענסטער, כאַפט איהר זיך, יונגוואַרג, צום
געוועהר און שרייט: „דער פאַגראַם הויבט זיך אָן פֿונס'ניי“. און
איך קלער בשעת מעשה: דאָס קלאַפט דאָך גאָט אין אונזערע פענ-
סטער, דער גרויסער גאָט פון פּאָלק ישראל פרעגט צי זיינען מיר
פעסט, צי גלויבען מיר? ביינאַכט ווען ס'דערהערט זיך אַ שטאַרקע
קלאַפּעריי אין אונזערע פענסטער . . . (ס'דערהערט זיך פלוצלונג אַ
שטאַרקער קלאַפּען אין פענסטער).

ח נ ה : ס'הויבט זיך שוין ווידער אָן!

א ה ר ן : גאָט פון ישראל!

(דאָס קלאַפּען חזר'ט זיך איבער; ס'הערט זיך אַ באַרוהיגענדע שטימע).

א ה ר ן : (געהט צו) ווער איז דאָס?

ע נ מ אַ ן : ס'שטימע: האָט, איך בעט אייך, קיין מורא נישט. דאָס
בין איך. איך זוך שיפּער'ס וואוינונג.

א ה ר ן : ווער'זשע זענט איהר?

ע נ מ אַ ן : איך בין אַ איד, איך בין נאָר וואָס געקומען. מיין פּאַמי-
ליע־נאַמען איז ענמאַן.

א ה ר ן : דו הערסט, ווער ס'איז געקומען צופאַהרען? יעקב ענמאַן,
דיין חתן.

ח נ ה : (טהוט אַ ציטער, בלייבט שטעהן ווי פאַרגליווערט, זעהר
אויפּגערעגט).

א ה ר ן : (ענמאַנען) קומט אַריין, קומט אַריין. אַט באַלד (געהט צו
צו חנה'ן). נו, אַט זעהסטו שוין, יעקב ענמאַן איז געקומען צופאַהרען.
און אויך איהם האָט נישט גאָס געשיקט? אָדער אפשר האָסטו איהם
טעלעגראַפּירט? וואָס, דו ביסט נישט צופרידען? (געהט אַוועק פֿון
איהר).

3

(שרה קומט אַרײַן).

ש ר ה : וואָס איז דאָ פאַרגעקומען ?
 ח נ ה : ס'איז געקומען צופאַהרען יעקב ענמאָן.
 ש ר ה : יעקב ענמאָן, נו, גאָט צו דאַנקען, גאָט צו דאַנקען (זעצט זיך).
 ח נ ה : (געהט אַרויס).
 ש ר ה : וואוהינדזשע געהסטו ?

4

(עס קומען אַרײַן אהרן און ענמאָן).

ע נ מ אָן (פון גרויס אויפֿרעגונג קען נישט רעדען, עס פֿליסטן פֿון זיינע אויגען טרעהרען. ער געהט צו שנעל צו שרה'ן; זי וויל זיך אויפהויבען צו איהם, נעהמט איהם אַרום, איינגעבויגען, גלעט איהם לאַנג, לאַנג, ווי אַ קינד).
 ש ר ה : איהר זענט מיין זוהנ'ס אַ חבר. (גלעט איהם) : אויסגעוואַק־סען. אַ גרויסער בחור.
 א ה ר ן : אַ גליק וואָס איהר זענט געווען ווייט פֿון דאַנען.
 ע נ מ אָן : אַלע זיינען ביי אייך געזונט ?
 א ה ר ן : נו, איצט איז איהם שוין בעסער . . . פֿיל בעסער.
 ע נ מ אָן : פֿון וועמען רעדט איהר דאָס ?
 ש ר ה : פֿון אונזער לעאַנ'ען. איך האָב איהם נישט געזעהן פֿינף יאָהר. ער איז אַוועקגעפֿאַהרען פֿון אונז אַ געזונטער. איהר געדענקט, ווי שעהן ער איז געווען ?
 א ה ר ן : נאָר איין טאָג האָבען מיר איהם געזעהן אַ געזונטען.
 ע נ מ אָן : וואָס איז דען פאַרגעקומען מיט לעאַנ'ען ?
 ש ר ה : וואָס איז פאַרגעקומען ? זיי האָבען איהם דער'הרג'עט. זיי האָבען איהם דער'הרג'עט.
 א ה ר ן : שאַ . . . שטילער, שטילער . . . דאָרט הערט מען אַלץ.
 ש ר ה (מיט אַ שטילער, אונטערדריקטער שטימע). זיי האָבען איהם דער'הרג'עט, אַט וואָס עס האָט געטראָפֿען, הערר ענמאָן. פֿאַרוואָס ?

א ה ר ן : שוין דער דריטער טאָג, אָז ער ליגט ביי אונז דאָ. (וויזט אויפֿן צווייטען צימער).

ש ר ה : פּלוצלונג קומט ער אַרײַן. איך האָב געמיינט, אָז דאָס חלומ'ט זיך מיר. דערנאָך איז ער באַלד אַוועקגעגאַנגען זוכען חנה'ן. ע נ מ אַ ן : חנה איז דען . . .

א ה ר ן : קיין זאָך, הערר ענמאָן, זײט פּאַלשטענדיג רוהיג. חנה לעבט און איז געזונט. זי וועט באַלד אַרויסקומען צו איך.

ע נ מ אַ ן : וואַרזשע איז זי דענסטמאַל געווען ?

ש ר ה : זי האָט גענעכטיגט ביי איהרע אַ חבר'טע, ס'איז געווען זעהר געפּעהרליך אומקעהרען זיך אַהײם פּאַרנאַכט. נאָר וואָס פּאַר אַ נאַכט מיר האָבען איבערגעלעבט — איהר קענט זיך שוין פּאַרשטעלען.

א ה ר ן : ער איז אַרויסגעגאַנגען איהר זוכען, און ווי נאָר ער איז אַרויסגעגאַנגען, האָט זי זיך אומגעקעהרט.

ש ר ה : מ'האָט איהם נישט געדאַרפט אַפּלאַזען, מ'האָט נישט געדאַרפט.

א ה ר ן : פּאַרנאַכט האָבען מיר איהם דערזעהן . . . (פּויליש).

ע נ מ אַ ן : ער האָט זיך אומגעקעהרט ערשט פּאַרנאַכט ?

ש ר ה : נײַן, אַליין איז ער שוין נישט געקומען, מ'האָט איהם גע-בראַכט צו אונז.

ע נ מ אַ ן : פּאַרוואונדעט ?

א ה ר ן : אָט דאָרט ליגט ער, ביי חנה'ן אין צימער, שוין דעם דריטען טאָג. דער דאָקטאָר זאָגט . . .

ע נ מ אַ ן : וואו איז ער פּאַרוואונדעט ? . . .

ש ר ה : אין רוקען האָט מען איהם אַ שטאָך געטאַן מיט אַ מעסער. ער און נאָך עטליכע פון אונזערע יונגע לײט האָבען געפּראווט פּאַר-טיידיגען גאָלדבלאַט'ס מאַגאַזין. אָבער פּלוצלונג איז ער אַנידער-געפּאַלען.

ע נ מ אַ ן : קאָן מען איהם זעהן ?

ש ר ה : אַצינד קען מען נישט. נאָך וואָס זאָל מען איהם באַאומרו-היגען ? לאַמיר וואַרטען ביז מאַרגען. מאַרגען וועט איהם זיכער זיין בעסער. אויסער דעם וועט ער באַלד אָנהויבען צו בעטען, אָז מ'זאָל

איהם נעהמען צוריק קיין פעטערבורג. איך וועל אייך אריינשיקען
חנה'ן (געהט אַרויס).

א ה ר ן : ער שלאָפט גאַר נישט (שטייל). זי ווייס נישט, אין וואָסער
לאָגע געפינט זיך לעאַן. און נאָר דעריבער האָפט זי נאָך. און וואָס
וועט זיין, אַז מאַרגען וועט איהם נישט ווערען בעסער . . .
ע נ מ אַ ן : איז דאָס אַזוי געפעהרליך ?

א ה ר ן : אַ סך געפעהרליכער ווי זי מיינט, נאָר מען טאָר איהר דאָס
נישט זאָגען. אומישנע מאַך איך זיך אַזוי, כדי זי נישט בעאומ־
רוהיגען; נאָר ווען איהר זאָלט וויסען, ווי שווער . . .
ע נ מ אַ ן : לאַמיר האָפען.

א ה ר ן : איך בין אַן אַלטער מאַן, דאָס איז מיין איינציגער זוהן און,
אויב גאָט'ס צאָרן וועט נישט איינגעשטילט ווערען, וועל איך זיך אַפֿ־
שטעלען ווי אַן אַלטער טרוקענער בוים, אַהן בלעטער.

ע נ מ אַ ן : איהר פאַרגעסט אינגאַנצען אַן אייער טאָכטער.
א ה ר ן : אָבער קיין „קדיש“, קיין „קדיש“ וועל איך נישט האָבען.
„קדיש“—דאָס איז אַ תפילה, וואָס דער זוהן זאָגט נאָך זיינע עלטערען
יעדען טאָג. מיר אידען רופען אונזער איינציגען זוהן אויך „קדיש“. אונ־
זערע זיהן — דאָס זיינען אונזערע תפילות. דאָרט אויף די גאַסען זיי־
נען געשטאָרבען אונזערע תפילות, אונזערע תפילות צו מזרח, פון
וואָנען ס'געהט אויף די זון, הערר ענמאַן. איהר זענט יונג, איהר
ווייסט עס נישט. נאָר אַן אַלטער איד, אַזעלכער ווי איך, וואָס זיצט
ביים בעט פון זיין „קדיש“ און זעהט, ווי פון איהם פליהט אַוועק דאָס
לעבען, ווי זיינע אויגען לעשען זיך, ווי . . . (רייסט איבער). איך זיך

ביינאַכט, קוק און טראַכט : אַט, אַט שטאַרבט מיין תפילה. נייך, עס
שטאַרבט די תפילה פון אַ לאַנגער ריי פון מיינע זיידעס און עלטער־
עלטער־זיידעס. ביי די געצענדיגער פלעגט מען אַצינדען אַ פייער,
וועלכער פלעגט ברענען אין זייערע טעמפלען און וועלכען מ'פלעגט
אונטערהאַלטען, אַז ער זאָל נישט פאַרלאָשען ווערען. ביי אידען איז
אויך פאַראַן אַזאַ פייער. דאָס איז די תפילה „קדיש“. מיין פאָטער
האַט איהר איבערגענומען פון מיין זיידען, איך האָב איהר געזאָגט
אויף מיין פאָטער'ס קבר, און איבער מיר, אויף מיין קבר, האָט דאָס
באָדאָרפט זאָגען מיין זוהן. „קדיש“ — דאָס איז נישט קיין תפילה פון

טויט, ניין, דאָס איז אַ תפילה פון ווידער אויפלעבען, זי איז גע-
ווענדעט צום מזרח, פון וואָנען די זון געהט אויף. און אַט דער אַמאָל-
ליגער, אייביגער פייער לעשט זיך און האַלט ביים פאַרלאַשען ווערען...
ווי זאָל מען איהם פֿונס'ניי אַנצינדען? . . .

ע נ מ אָן : גאָט וועט געבען . . .

א ה ר ן : יע, גאָט. איך בין אַ איד אַ מאַמין, אָבער איך זיך דאָ און
פרעג זיך : ווי אַזוי קאָן מען דערלאַזען, אַז עס זאָלען שטאַרבען
תפילות? די דאָזיגע תפילות זיינען דאָך שטענדיג געווענדעט צו
איהם. פאַרוואָס האָט ער נישט אויסגעשטרעקט זיין האַנט? פאַרוואָס
האָט ער נישט פאַרלאַשן מיט זיינעם אַ ווינטל די שרפה? הערר
ענמאָן, איך טראַכט אַמאָל, אַמאָל טראַכט איך, אַז ער איז אַ צו
צאָרניגער גאָט און ס'איז איהם שוין צייט אויפצוהערען אונז אַלץ
שטראַפען און שטראַפען, וואָס זאָגט איהר?

ע נ מ אָן : וואָס זאָל מען זאָגען? וואָס פאַר אַ ווערטה קאָנען
האָבען ווערטער?

א ה ר ן : יע, יע. ער שטראַפט אונז, און מיר שווייגען. מיר שווייגען
אַלץ, ריכטיג ווי דאָס דאַרף אַזוי זיין. נאָר איך רעכען, אַז אויף איין
פראַגע מוז ער דאָך געבען אַן ענטפער. איהר האָט געהערט, זי האָט
געפרעגט: „פאַרוואָס? פאַרוואָס?“ ווען ס'הערט זיך אַט דער גע-
שריי פון אַ מוטער — „פאַרוואָס?“ קען מען נישט אויף איהם נישט
ענטפערען. מען קען נישט! איך וואַרט אויף אַן ענטפער. מיר געהט
דער דריי און זעכציגסטער יאָהר. ווי נאָר איך האָב אַנגעהויבען עפעס
פאַרשטעהן, האָב איך אַנגעהויבען מתפלל זיין צו גאָט. און ער האָט
קיין איין מאָל, פאַרשטעהט איהר, קיין איין מאָל נישט ערפילט מיינע
אַ בקשה, נישט צוגעהערט צו מיינע תפילות. און איצט זאָג איך: זאָל
ער מיך נישט הערען, זאָל ער אָבער ענטפערען מיין אַלטער: פאַר-
וואָס? ער דאַרף עס טאָן.

ע נ מ אָן : צו טרעפֿט זיך דען דאָס מיט אידען דאָס ערשטע מאָל
אָדער צום לעצטען מאָל? . . .

א ה ר ן : איך וועל אין גיכען אויפהערען מתפלל זיין צו איהם. מיין
שטימע וועט נישט קאָנען זיין אַזוי שטאַרק איבערצושרייען די יסורים.
איך פאַדער . . .

ע נ מ א ן : איהר פאָדערט?

א ה ר ן : איך פאָדער פון איהם אַ נס! פאָר די פופציג יאָהר מיינע תפילות פאָדער איך, אַז ער זאָל כאַטש איינמאַל אַ קוק טאָן אויף מיר, אויף אונזער משפחה. ווי אַזוי מיר לעבען! ווי אַזוי מיר ליידען אומענדליך! ער ווייס דאָס נישט? פאָר אַלעמען געהט אויף די זון, נאָר נישט פאָר אונז. די קברים פֿון אונזערע פֿאַטערס זיינען ווייט... אונזערע קינדער געהען אַוועק פֿון אונז ווייט, מיר זעהען זיי נישט, זיי בלאַנדזשען אַרום איבער דער וועלט... און ווען זיי קעהרען זיך אום — שטאַרבען זיי. וואָס? ער ווייס דאָס נישט? אַנטשולדיגט מיר. ס'איז נישטאָ אויף דער וועלט אַזאָ לעבעדיגע באַשעפעניש וואָס זאָל דאָס נישט וויסען... און ער ווייס נישט! נו, קאָן דען דאָס זיין? זיין, ער וויל נישט וויסען. ער קעהרט זיך אַפ. אָבער איך פאָדער פֿון איהם אַ נס. ס'איז אַ שרעקליך גרויסע עבירה אַזוי צו פאָדערען, איך ווייס עס, נאָר איך האָב קיין אַנדער וועג נישט. ער אַליין האָט פאָר-מאַכט פאָר מיר אַלע וועגען. איך פאָדער אַ נס: נעהם נישט צו ביי מיר מיין זוהן!

ע נ מ א ן : אַזוי וועט זיין.

א ה ר ן : אַזו מוז זיין. (בייטענדיג זיין טאָן) אַט וועגען וואָס איך האָב געוואַלט מיט אייך רעדען, הערר ענמאַן: וואָס פאָר אַ וויכטיג זאַך האָט דאָס לעאָן אין פעטערבורג?

ע נ מ א ן : פֿון וואַנען נעהמט איהר דאָס?

א ה ר ן : ער רייסט זיך אַלץ קיין פעטערבורג. ווי נאָר ער איז געקור-מען צום זינען האָט ער געזאָגט: שיקט מיך קיין פעטערבורג. וואָס ער-גער ס'ווערט איהם, אַלץ שטאַרקער רייסט ער זיך אַהין.

ע נ מ א ן : איך וועל איהם גערן באַגלייטען.

א ה ר ן : אוממעגליך. ער וועט שטאַרבען אין וואַגאַן. נאָר וואָס איז דאָס אַזעלכעס?

ע נ מ א ן : איך ווייס נישט. אין פעטערבורג פלעגען מיר זיך זעלטען באַגעגענען מיט לעאַנ'ען. ער האָט געהאַט זיינס, איך — מיינס.

א ה ר ן : יא, מ'האַט מיר דערצעהלט וועגען אייך, מען האָט שוין אפילו געשריבען אין די צייטונגען.

ע נ מ א ן : מ'האַט געשריבען, און גוט אויך.

א ה ר ן : אַט זעהט איהר, אַ שאַד וואָס אייער פּאַטער האָט דאָס נישט דערלעבט. ער איז געווען זעהר אַן אַרענטליכער מאַן און אויך אַ פּעהיגער מענש.

ע נ מ אַ ן : עס קען זיין, אַז אייער טאַכטער האָט זיך שוין געלייגט שלאָפען?

א ה ר ן : ניין, כמעט קיינער פון אונז שלאָפט נישט די טעג. נאָר איך פאַרשטעה נישט פאַרוואָס זי קומט נישט אַהער.

ע נ מ אַ ן : איהר פאַרשטעהט דאָך מסתמא, צוליב וואָס איך בין גע- קומען צופאַהרען?

א ה ר ן : נו, איך פאַרשטעה, איהר האָט דאָך נישט דאָ אין שטאָדט קיין קרובים.

דאָס הייסט איך וויל אַזוי האָפען.

א ה ר ן : נו, נו, גיב גאָט. כאַטש איצט איז נישט קיין צייט צו רעדען דערפון. נאָר אויב מיין טאַכטער און איהר . . . אויב איהר וועט מיט מיין טאַכטער עפעס באַשליסען — וועל איך בעסערס נישט פאַר- לאַנגען.

5

(שרה קומט אַריין).

ש ר ה : (מיט אַ פּרעהליכער מינע, זי שמייקעלט און שאַקעלט צו מיט'ן קאָפּ). פּלוצלונג איז איהם בעסער געוואָרען. איך זיין אַזוי און טראַכט זיך: ווי לאַנג וועט ער נאָך ליגען אין בעט? און פּלוצלונג הער איך, ער רעדט: אין צוויי וואַכען אַרום וועל איך זיין געזונט. ריכטיג ווי ער וואַלט טרעפען, וואָס איך טראַכט. און די ע נ מ אַ ן : קיינעם נישט אויסער אייך — אויסער אייער משפּחה, אויגען אַזעלכע קלאָרע, מונטערע. אומישנע בין איך געקומען דיר צו זאָגען . . .

א ה ר ן : (פרעהליך און כּיטרע). אַט זעהט איהר. ער הויבט זיך שוין דאָרט אַן אונטערצוגעבען (געהט אַרויס).

ש ר ה : וועגען וועמען רעדט ער דאָס? (קוקט זיך אַרום). חנה איז נאָך נישטאָ?

ע נ מ אַ ן : אייער מאַן איז געגאַנגען נאָך איהר.

ש ר ה : איהר זענט געקומען אין א שרעקליכער צייט.
 ע נ מ א ן : נו, אַט רוהיגט זיך שוין אַלץ איין, און אין צוויי וואַכען
 אַרום וועט לעאַן . . .
 ש ר ה : וואָס וועט אין צוויי וואַכען אַרום זיין מיט לעאַנ'ען איז מיר
 שרעקליך אפילו אַ טראַכט צו טאָן.
 ע נ מ א ן : איהר האָט דאָך אַליין נאָר וואָס געזאָגט . . .
 ש ר ה : דער דאָזיגער ליגען זאָל מיר נישט זיין פאַררעכענט פאַר קיין
 זינד. פריהער האָב איך זיך נישט איינגעהאַלטען, און איצט האָב איך
 אומישנע אַלץ אויסגעטראַכט, כדי איהם צו באַרוהיגען. ער איז אַן
 אַלטער מאַן און וועט נישט איבערלעבען זיין זוהן. זאָגט איהם נישט,
 לעאַן איז פיל געפעהרליכער, ווי ער מיינט. איך סטאַרע זיך מיט די
 לעצטע כחות, אַז ער זאָל זיך דערפון נישט דערוויסען.
 ע נ מ א ן : הייסט עס, לעאַן האָט אייך איצט גאַרנישט געזאָגט ?
 ש ר ה : ער שווייגט. ליגט מיט פאַרמאַכטע אויגען און ס'קען זיין,
 אַז ער שלאָפֿט, איך ווייס נישט, איך ווייס נישט.
 ע נ מ א ן : און ער בעט נישט, אַז מ'זאָל איהם אַוועקפיהרען קיין
 פעטערבורג ?
 ש ר ה : ער שווייגט. שטילער. זיי דאַרפען נישט וויסען דערפון.
 זיי וועלען נאָך האַבען גענוג צייט צו וויינען. (געהט אַרויס).

6

ח נ ה : (קומט אַרײַן; שמייכלט צומישט און שעמעוודיג, קוקט אויף
 ענמאַניען שנעל און נאָר ווען ער קוקט נישט).
 ע נ מ א ן : וואָס מאַכט איהר, חנה, ליבסטע, וואָס מאַכט איהר ?
 (דריקט איהר האַנט, ציהט איהר צו זיך; חנה רוקט זיך אָפּ פאַרזיכטיג,
 שעמעוודיג). איהר קוקט נישט אויף מיר ?
 ח נ ה : ניין, איך קוק. (אַפרוקענדיג זיך)
 ע נ מ א ן : זעהר פאַרענדערט זיך. בלאַסער געוואָרען.
 ח נ ה (סטאַרענדיג זיך איבערשלאָגען איהס). מיר האַבען זיך דאָך
 נישט געזעהן שוין מעהר ווי אַ יאָהר.
 ע נ מ א ן : אַזוי דאָר געוואָרען. אינגאַנצען אַן אַנדערע.

ח נ ה : די זעלבע. פאַרוואָס אָן אַנדערע ? לאַנג נישט געזעהן זיך.
אַט האָט איהר זיך אויך פֿאַרענדערט.

ע נ מ אָן : נאַר־וואָס האָט אייער מאַמע געזאָגט, אָן לעאָן . . .
ח נ ה : איהם איז בעסער. יאָ, איהם איז בעסער.

ע נ מ אָן : פאַרוואָס־זשע זענט איהר אַזוי אונטערדריקט ?

ח נ ה : בכלל נישט. איך בין רוהיג. פֿאַרוואָס מיינט איהר עפעס ?
ע נ מ אָן : ענדליך האָבען מיר זיך דערזעהן. איך האָב אַלץ גע־
קלעהרט, ווי אַזוי וועט דאָס זיין און ווען ? איך ווייס נישט פֿאַר־
וואָס מיר האָט זיך געדוכט, אָז אין פריהמאַרגען, פּרילינג. איך וועל
קומען אויף פּסח. אויף די גאַסען איז שטיל, קיין איזוואַשטיקעס
זיינען נישטאָ. איך וועל אומישנע נישט אַנזאָגען און וועל אומגע־
ריכטערהייט אַרײַנגעהן. איך זעה אַזוי דייטליך ווי איהר וועט זיך פֿאַר־
וואונדערען, אַט שטרעקט איהר אויס די האַנט, אַט לאַכט איהר הויך
. . . פאַרוואָס וויינט איהר ?

ח נ ה : (די אויגען זיינען פול מיט טרעהערן). ניין, איך וויין נישט.
ע נ מ אָן : (שטיל, מיט אַ ברידערליכער איידעלקייט). דאָס אַלץ
וועט זיין. מ'דאַרף נישט וויינען, ס'וועט זיין אַ שעהנער פריהלינג און
אַ שטילער, ריינער, רוהיגער פּסח. מ'דאַרף נישט וויינען. ס'וועט זיין
רוהיג אויף די גאַסען — יום־טוב. ליבע חנה, שעהנע ליבע חנה
(גלעט איהר די האַר) צו אייך וועט זיך אומקעהרען אייער פריהערדיגער
פּרעהליכער געלעכטער. אין די אויגען — די אַרענטליכע טיפע אויגען
— וועלען נישט זיין טרעהרען.

ח נ ה : פאַרוואָס גלעט איהר מיד ?

ע נ מ אָן : ווייל . . . ווייל מ'דאַרף אַזוי.

ח נ ה : עס קען זיין, אָז איך בין גאָר נישט אַזעלכע, ווי איהר מיינט.
און דערנאָך וועט איהר זיך דאַרפען שעהמען.

ע נ מ אָן : זיך שעהמען ?

ח נ ה : וואָס איהר האָט זיך צוגעריהרט צו מיר.

ע נ מ אָן : מען דאַרף נישט אַזוי רעדען.

ח נ ה : (מיט אַן איינגעהאַלטענער אויפּרעגונג ; זי רייסט זיך אַדורך).
איהר ווייסט נישט. איך געה און וויין. יעקב, איך געה און וויין. ביי־
טאָג און ביינאַכט, ווען קיינער זעהט און הערט נישט.

- ע נ מ א ן : פאָרוואָס וויינט איהר אַלץ ?
- ח נ ה : פאָרוואָס ? מיר איז אויף אַלעמען אַ רחמנות.
- ע נ מ א ן : נו, יאָ. מיר הערען נאָר נישט, אָבער צוזאַמען מיט אייך וויינט דאָס גאַנצע אידענטום, וויינען אַלע אידען אין אַלע ווינקעלאַך אויף אַלע עקען וועלט.
- ח נ ה : (אומערוואַרטעט) איהר געדענקט דאָראַ גאַלדבלאַט ?
- ע נ מ א ן : די טאַכטער פון זייגערמאַכער. די שעהנע, הויכע ?
- ח נ ה : יאָ.
- ע נ מ א ן : נו, טאָ וואָס ?
- ח נ ה : ניין, אַזוי . . . זייער מאַגאַזין איז אינגאַנצן צעראַבעוועט.
- ע נ מ א ן : און מיט איהר וואָס איז ?
- ח נ ה : ניין, אַזוי . . . זייער מאַגאַזין איז אינגאַנצן צעראַבעוועט.
- ע נ מ א ן : און מיט איהר איז וואָס ?
- ח נ ה : גאַרנישט. אין אַ מאַנאַט אַרום דאָרף זיין איהר חתונה. איצט וועט דער חתן מסתמא זיך אַפּזאָגען.
- ע נ מ א ן : פאָרוואָס ?
- ח נ ה : איך קלער אַזוי. איך ווייס נישט.
- ע נ מ א ן : צוליב דעם, ווייל דער פּאַטער איז צוראַבירט, פאָר-אַרעמט ? איז ער דען אַזוינער ?
- ח נ ה : איך ווייס נישט.
- ע נ מ א ן : ניין, וואָס ס'זאָל זיך מיט איהר נישט טרעפען, וועט איהר דער חתן נישט אַוועקוואַרפען.
- ח נ ה : (שטייג). פאָרוואָס ?
- ע נ מ א ן : ווייל ס'איז אַנגעשיקט געוואָרען אַ גרויסע, אַ שרעקליכע צרה, אַ אומגליק אויף אונז אַלעמען. קוקט זיך צו : פון אַלע זייטען אויסגעשטרעקטע הענט, אויף אונז קוקען פאָרוויינטע אויגען, בלאַסע פּנימ'ער . . . דאָס זיינען דאָך ברידער. זיי וויינען צוזאַמען מיט אונז. ניין, אין אַזעלכע מינוטען געהט קיינער נישט אַוועק ! פאַרקעהרט, די וואָס זיינען אַוועקגעאַנגען, קעהרען זיך אום.
- ח נ ה : פאָרוואָס זשע בין איך אַליין ?
- ע נ מ א ן : איך האָב זיך אומגעקעהרט צו אייך. מען זאָגט : אידען

האַבען נישט קיין פּאַטערלאַנד. עס איז נישט ריכטיג. איך זעה אייער שעהנעם פנים און מיר דאַכט זיך, אַז איך זעה דעם פנים פון מיין פּאַטערלאַנד, פון מיין היים-לאַנד.

ח נ ה : צו וואָס רעדט איהר אַזוי ?

ע נ מ אַ ן : איך האָב זיך דערוואוסט וועגען דעם פּאַגראַם אין פע-טערבורג, דאָס האַרץ מיינס האָט זיך פּונאַנדערגעוויינט. „נישט אמת, נישט אמת, דאָס קען נישט זיין!“ צוזאַמען מיט מיין שמערץ פאַר מיינע ברידער, האָב איך דערפיהלט אַ שרעקליכע, אַ טיפע אויפרע-גונג. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז איך האָב אַ פּאַטערלאַנד. אַט איז עס. דאָס שטעדטעל, די גאַסען, אייערע שוואַרצע אויגען. חנה, אייער פנים פרייהער אַזאַ פּרעהליך, איצט אַ בלאַס ליידענדיגער. חנה, מיין טייער, אומגליקליך מיידעל, אַט האָב איך זיך צוריקגעקעהרט צו אייך. איהר וועט מיך נישט אַוועקטרייבען !

ח נ ה : איך פאַרשטעה נישט פאַרוואָס דאַרף איך אייך אַוועקטרייבען ?
ע נ מ אַ ן : הערט זיך איין. נו הערט-זשע זיך איין. איהר ווייסט : דאָס טייערסטע, וואָס איך האָב אויף דער גאַנצער וועלט — זענט איהר. איהר הערט מיך ?

ח נ ה : איך הער.

ע נ מ אַ ן : איך וועל נישט אַפטרעטען פון אייך, איך וועל אייך היטען און נישט אַראַפלאַזען פון אייך אַן אויג.

ח נ ה : (מיט ווייטיג) מען דאַרף נישט קוקען אויף מיר. מען דאַרף נישט קוקען.

ע נ מ אַ ן : פאַרוואָס ? איך ליב אייך (חנה וויל זיך אויפֿהויבען).

ח נ ה : וואָס-זשע ווילט איהר ?

ע נ מ אַ ן : וואָס וויל איך ?

ח נ ה : יאַ.

ע נ מ אַ ן : אַז איהר . . . איהר זאָלט מיך נישט אַפּשטויסען.

ח נ ה : (זי פרעגט נישט, נאָר זי דענקט אין דער הויך). און איהר וועט מיט מיר חתונה האַבען ?

ע נ מ אַ ן : (עטוואָס פאַרוואונדערט) חתונה האַבען ? געוויס וועלען מיר חתונה האַבען.

ח נ ה : און מיר וועלען פון דאַנען אַוועקפּאַהרען ?

ע נ מ א ן : קיין פעטערבורג.
 ח נ ה : קיינמאל נישט אומקעהרען זיך.
 ע נ מ א ן : און די אלטע?
 ח נ ה : ניין, מיר וועלען זיך נישט אומקעהרען.
 ע נ מ א ן : גוט.
 ח נ ה : דאָס איז שרעקליך, שרעקליך!
 ח נ ה : מיר וועלען זיין צוזאַמען. „ווער איז די דאָמע?“ „דאָס
 איז מאַדאַם ענמאַן“, „יעקב ענמאַנס'ס פֿרוי?“ נו, יאָ, געוויס. אַט
 אַזוי וועט מען רעדען.
 ע נ מ א ן : מיין פרוי . . .
 ח נ ה : „וואָס פאַר אַ גליקליך פאַר“ — וועט מען זאָגען.
 ע נ מ א ן : געוויס וועלען מיר זיין אַ גליקליך פאַר.
 ח נ ה . יע. נאָר אַהער דאַרף מען זיך נישט צוריקקעהרען. צו וואָס?
 וואָס וועלען מיר דאָ טאָן? די אלטע וועלען קומען צו אונז.
 דו האָסט געפֿיהלט, אַז איך ערוואַרט דיך? דאָס הייסט, ערוואַרט
 נישט, נאָר רוף דיך פֿון דערווייטענס. מסתמא, האָסטו געפֿיהלט.
 עס קען זיין, אַז מען פֿיהלט דאָס. אַ מענש ווייסט אַליין נישט,
 זעצט זיך אין וואָגאָן און קומט צופֿאַהרען. „איהר האָט מיך נישט ער-
 וואַרטעט? וואָס מאַכט איהר? ניין, איך האָב יאָ ערוואַרטעט“, אויב דו
 ליבסט עמיצן, ערוואַרטסט דו. ביז אין דערפריה וועלען מיר זיצען
 צוזאַמען און וואַרטען. קיינער וועט אונז נישט שטערען . . . אַך, מען
 געהט . . .

7

(עס קומט אַריין אהרן, ביי איהם איז אַ משונה-פֿאַרוואַנדערט געזיכט
 נאָך איהם שרה).

ש ר ה : געהט געזעגענען זיך מיט איהם.
 א א ר ן : ער האָט קיין נס נישט באַוויזען.

צווייטער אַקט

(די זעלבע דעקאָראַציע. אין דער פֿריה. אומ-
אַרדענונג. די שפּיגעל פֿאַרהאַנגען. אויף דער
סצענע געהען אַדורך פֿאַרשידענע מענשען:
מענער און פֿרויען. בשעת זי פּוּזען הערט זיך
פון צווייטען צימער אַ אומעדיג לייענען תּהלים).

1

(חנה און ענמאַן).

ע נ מ אַן : שטער איך אייך, חנה? אייער אומגליק איז אויך מיינער,
צוזאַמען וועלען מיר באַוויינען דעם אומגליקליכען לעאַן.

ח נ ה : מין ברודער.

ע נ מ אַן : ער איז געשטאַרבן ווי אַ העלד, פֿאַר אַנדערע, דאָס גאַנצע
פֿאַלק וועט איהם געדענקען. לאַנג וועט בלייבען ביי אונז זיין געדע-
כעניש און מיר וועלען איהר איבערגעבען אונזערע קינדער. ווען
ס'וועט אַריבערגעהן דער ערשטער איינדרוק פון אומגליק, וועט איהר
דערפיהלען אַ שטילע טיפע פרייד דערמאַנענדיג זיך, אַז ער האָט גע-
לעבט דאָ, מיט אונז.

ח נ ה : געשטאַרבען פֿאַר אַנדערע? נישט ריכטיג, ער איז געשטאַר-
בען פֿאַר מיר.

ע נ מ אַן : ווי אַזוי?

ח נ ה : איהר ווייסט נישט, און איך ווייס עפעס אַנדערש. ער איז
אַרויסגעגאַנגען מיך זוכן, און מ'האַט איהם פֿאַרוואונדעט. ווען נישט
איך — וואָלט ער לעבען, מיר וואָלטען איהם נישט אָפּגעלאָזט. נאָר
איך, איך אַליין בין שולדיג אין זיין טויט. דאָס ווייס קיינער נישט,
אויסער . . . קיינער וועט זיך דערפֿון נישט דערוויסען. און פֿונ-
דעסטוועגען איז מיר נישט קיין רחמנות אויף איהם. ווען מ'זאַל מיך
באַגראַבען צוזאַמען מיט איהם! . . .

ע נ מ אַן : חנה! וואָס רעדט איהר?

2

(קומט אריין שרה).

שרה: ער האט זיך גארנישט פארענדערט, ריכטיק ווי ער שלאפט. נישטאָ מעהר מיין זוהן. נישטאָ מעהר מיין זון, הערר ענמאן, און איהר האט מעהר נישט קיין פריינד, און דו, חנה, קיין ברודער. וואָס זאל מען טאָן? מ'דארף ליידען, מ'דארף זיך שטאַרקען. איך בין נישט די איין איינציגע. גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט צוגענומען. ע ג מ אָן: איך האָב אַלץ איינגעאַרדענט, וואָס מ'דארף. די לוייה וועט זיין צוזאַמען מיט די לויית פון די איבעריגע הרוגים אין אידישען שפיטאַל.

שרה: יאָ, איהר זענט טאַקע אַ אמת'ער גוטער פריינד. אַ דאַנק, אין אַ טרויעריגען אופן דינט איהר אונז איצט. איהם וועט מען מקבר זיין צוזאַמען מיט אַנדערע, און מיר, אומגליקליכע מוטערס, וועל לען אַלע צוזאַמען געהן אונטען און צוזאַמען וויינען. אַזוי איז שוין ביי אונז פון אייביג: אַן אַלגעמיינע צרה איז אַ צרה פון יעדען באַ-זונדער, און יעדע פון אונז, ליידענדיג, וויינט פאַר אַלע. נאָר קעגען דעם קאַן מען קיין זאך נישט טאָן. מיר וועלען אַלץ אַריבערטראַגען.

3

(עס קומען אריין אהרן און דער 1-טער איד).

1 - ט ע ר א י ד: איהר ווילט נישט זאָגען תהלים?
א ה ר ן: ר' שמחה, ער מאַכט חזק פון אונז אַלעמען.

1 - ט ע ר א י ד: ווער מאַכט חזק?

א ה ר ן: גלויבט מיר, אַז ס'איז אַזוי. איך האָב געמיינט, אַז מיין „קדיש“ וועט מתפלל זיין אויף מיין קבר, און נישט פאַרקעהרט. פאַר-קעהרט בין איך נישט מסכים.

1 - ט ע ר א י ד: אייך וועט זיין גרינגער אויב איהר וועט אַביסעל דאָס האַרץ אויסגיסען.

א ה ר ן: ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז איך וויל, ס'זאל מיר זיין גרינגער? איך דאַרף דאָס גאַרנישט האָבען. פאַרקעהרט, מיין אומגליק

איז אַזוי גרויס, אַז איך וויל האַבען די שטאַלצקייט פון אַריבערטראָגען איהם אינגאַנצען. איך וויל נישט קיין נחמה. איך זאָג דאָך אייך: מ'מאַכט חוזק איבער אונז אַלעמען.

1 - ט ע ר א י ד : מיר זיינען דען מתפלל נאָר פאַר זיך? אייער אייגענעם זוהן וועט דאָרט זיין גרינגער.

א ה ר ן : איבער איהם זאָגט מען דאָך תהלים נאָך פון ביינאַכט.

1 - ט ע ר א י ד : אַז דער פאַטער זאָגט עס — איז בעסער.

א ה ר ן : איהר מיינט טאַקע, אַז דאָרט וועט דאָס באמת האַבען עפעס אַ ווירקונג? דאָרט אינטערעסירט מען זיך אַפילו נישט מיט די לעבע-דיגע — נאָך ווינציגער וועט מען זיך צערעמאַניען מיט די טויטע.

1 - ט ע ר א י ד : די צרות האַבען אייך געמאַכט פאַר אַן אַפיקורוס, ר' אהרן.

א ה ר ן : אַ! הייסט עס, אַז די צרות בריינגען דאָך עפעס נוצען, און מ'דאַרף זיי נישט אַזוי שטאַרק אויסמיידען.

1 - ט ע ר א י ד : (שרה'ן). איך וועל בעטען אַריינגעהן צו אייך דעם אַלטען קלוגען ר' אליהו.

ש ר ה : ער איז דען אין שטאָדט?

1 - ט ע ר א י ד : ער איז אומישנע געקומען צו די לויזות פון ווילנע. ר' אליהו געהט אַרום צו אַלעמען און איז זיי מנחם. איך וועל איהם בעטען.

ש ר ה : טהוט טאַקע דאָס, ס'איז אַ מצוה. ווען וועלען זיין די לויזות?
1 - ט ע ר א י ד : צוויי אַזייגער. אַלע פאַפירען זיינען שוין ביי אייך אין אַרדענונג?

ע נ מ א ן : אין דערפריה בין איך געווען אין פאַליציי. אַ ערלויב בעניש אויף די לויזות וועט מען אַרויסגעבען אין אַ שעה אַרום. מיר וועלען נישט פאַרשפעטיגען.

1 - ט ע ר א י ד : (אַרויסגעהענדיג) יא, זיי האַבען זעהר פיל אַר-בייט, זעהר פיל.

ש ר ה : (געהט צו צו אהרניען מיט אַ טלית אין האַנט). טהו-אַן דעם טלית און דאַווען.

א ה ר ן : איך וועל שוין קיינמאַל נישט אַנטאָן אויף זיך דעם דאָזיגען

טלית. איך קען דאָס מעהר נישט טאָן. אויב אין דער וויכטיגסטער מינוט האָט זיך גאָט אָפגעקעהרט פון מיר . . . ש ר ה : דו זינדיגסט זעהר. גאָט איז געווען מיט דיר דאָס גאַנצע לעבען. ער האָט דיר געגעבען גליק. ער האָט דיר געגעבען צופרידענ- הייט און אַ רוהיגען עלטער. ער האָט דיר איבערגעלאָזט אַ טאַכטער, וואָס מיט איהר מעג זיך ריהמען אַפילו ראַטהשילד'ס משפחה אַליין. א א ה ר א : דו וויסט, וואָס מ'זאָגט : גוטע פריינד דערקענט מען אין אַן אומגליק. גאָט דאַרף זיין אַ גוטער פריינד, ווען ס'איז געקומען די וויכטיגסטע מינוט אין מיין לעבען — האָט ער זיך אָפגעקעהרט פון מיר. דאָס איז אַ גוטער פריינד ? אָט אפילו פרעמדע מענשען קומען פון דער ווייט, געוואָהר ווערען וואָס מיר מאַכען . . . ע נ מ א : איך בין אייך נישט קיין פרעמדער. א א ה ר א : נו . . . נו . . . פונדעסטוועגען וועט אַדורכגעהן נאָך פיל צייט, איידער איהר וועט מיר קאָנען פאַרטרעטען מיין זוהן . . .

4

(סיקומט אַריין סילקין).

ס י ל ק ין : וואָס מאַכט איהר ? נו, ווי געהט דעם קראַנקען ? (דערזעהנדיג די אַלגעמיינע אונטערדריקטע שטימונג, ווערט שטיל, פּוּיזט), ווען ? ש ר ה : נעכטען ביינאַכט דריי אַזייגער, דריי אַזייגער אָהן צעהן מינוט. ס י ל ק ין : (וויל זיך איבערצולמען, כאַפּט זיך צוריק). אַנטשולדיגט. (ווישט דעם שטערן) יאָ, אַ היסטאָריע. ש ר ה : ער איז ווי שטיל איינגעשלאַפען, הערר סילקין. און מיר האָבען לכתחילה אַפילו נישט באַמערקט. מיר האָבען געטראַכט, אַז ער שלאַפּט. פּלוצלונג בויג איך זיך איין און זעה : נישטאָ קיין אַטעם. ס י ל ק ין : יאָ, איך בין זיך מודה, איך האָב דאָס נישט ערוואַרטעט. אַ וואוילער יונג געווען, אַ גוטער יונג. א א ה ר א : אָט איז אַ גאַסט געקומען צופאַהרען — זיינער אַ גוטער פריינד פון פעטערבורג, ער האָט איהם אפילו נישט געזעהן לעבע- דיגעהייט.

ש ר ה : (ענמאַנ'ען). דער הערר איז געווען אזוי גוט און זיך אָנגע-
נומען פֿאַר אונז. אָהן איהם וואָלטען מיר . . .
ס י ל ק י ן : וואָס איז דאָ צו רעדען? ליגט אַ קראַנקער אין שטוב,
און דאָ איז אַזאַ טומעל, גערודער . . . איך האָב זיי פֿאַרטריבען. אַ
פֿאַרוואַנדעטער דאַרף האָבען רוה. וואָס איז דאָ אַ סך צו רעדען?
(שלאַגט פֿאַר ענמאַנ'ען אַ פֿאַפּיראַס).

ע נ מ אַ ן : ניין, אַ דאַנק.

ס י ל ק י ן : די פֿאַפּיראַסען זיינען אייגענע, היימישע. אַ אומעט.
זיצסט אַ גאַנצען אַווענד, און . . . (ווערט אַנטשוויגען). דערמאָהנענדיג
זיך). די לויז איז היינט?

ש ר ה : יאָ, צוזאַמען מיט די איבעריגע.

ס י ל ק י ן : די וואַנד איז געווען נישט קיין געפעהרליכע. איך
רעכען, אַז פֿיל האָט געשאַדט דאָס, וואָס ער האָט שטענדיג גענעררווירט,
געריסען זיך קיין פעטערבורג. (ענמאַנ'ען) און וואָס, אין פעטערבורג
איז פרעהליך?

ש ר ה : דאָקטאָר איינשטיין האָט אויך געזאָגט, אַז ס'איז נישט קיין
געפעהרליכע וואַנד. נאָר מיר, אידען, האָבען דאָך אַ באַזונדער גליק.
ס י ל ק י ן : איינשטיין איז אַ גוטער דאָקטאָר. פֿאַרשטעהט. אַ
גוטער. וואָס פֿאַר אַ אומגליקליך פֿאַלק איהר זענט, מוז איך זאָגען.
(ענמאַנ'ען) אַ שרעקליכער אומעט פֿאַלט אָן ביי אונז אין שטאָדט, ס'אַ
מיאוס'ע שטאָדט. אַנטשולדיקט . . .

5

(קומט אַריין רבי אליהו, דער 1-טער איד און דער 2-טער איד.
אַלע שטעהען אויף. סילקין, באַקלעהרענדיג זיך, שטעהט אויך אויף).

ש ר ה : אַ דאַנק אייך, רבי, וואָס איהר זענט געקומען צו אונז, אין
הויז פון טרויער.

ר ' א ל י ה ן : איך קום איצט פון אַ הויז, וואו דער טרויער איז
טיעפער פֿאַר אייערען. ביים זייגער-מאַכער גאַלדבלאַט האָט היינט ביי-
נאַכט די עלטערע טאַכטער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. זי האָט זיך
אויפֿגעהאַנגען.

ח נ ה : דָּאָרָא גאָלדבלאָט האָט זיך אויפגעהאָנגען ?

1 - ט ע ר א י ד : פון איהר האָט זיך אָפגעזאָגט דער חתן.
 2 - ט ע ר א י ד : איהם קען מען אויך נישט באַשולדיגען...
 ס'פאַרשטעהט זיך... ווי האָט מען געקאָנט מיט איהר חתונה האָבען?
 א ה ר ן : ר' אליהו, צו קען מען דען דעם טרויער אויסמעסטען מיט
 אַ מאָס און אַ צאָהל? ווען איך וואָלט האָבען דריי זיהן און איך וואָלט
 זיי אַלע דריי פאַרלוירען איינעם נאָכ'ן אַנדערען — וואָלט מיין אומ-
 גליק נישט געווען גרעסער.

1 - ט ע ר א י ד : ער וויל נישט מתפלל זיין, רבי אליהו.
 2 - ט ע ר א י ד : אַלץ וועט אַריבערגעהן, אַלץ וועט זיך באַרוהי-
 גען... מ'דאַרף נאָר אונטערוואַרטען.

א ה ר ן : איך וויל נאָר וויסען: פאַרוואָס?
 ר' א ל י ה ו (שטאַרק): איהר זענט אַ חוצפה'דיגער מענטש און
 נישט קיין קלוגער איד.

א ה ר ן (אויך שטאַרק): נישט איך האָב דאָס געפרעגט. נישט איך,
 נאָר זי, מיין אַלטע. זי האָט דאָס גאַנצע לעבען איהרען געליטען און
 קיינמאָל ניט אויפגעהויבען איהר קול... איינמאָל אָבער, נאָר איין מאל
 האָט זי אויפגעהויבען איהר שטימע און געפרעגט: „פאַרוואָס?“ איך
 בין מתפלל געווען, איך בין די גאַנצע צייט מתפלל געווען. נאָר דאָ
 האָב איך אויפגעהערט מתפלל צו זיין און אָנגעהויבען צו וואַרטען:
 וועט זי באַקומען אַן ענטפער, צי ניין? און אַט איז דער ענטפער: ער
 ליגט דאָרט אויפ'ן פּאַל.

ש ר ה : מסתמא האָב איך נישט באַדאַרפט פרעגען.
 ר' א ל י ה ו (וויכער): איהר זענט אַן אַלט קינד, ר' אהרן.
 2 - ט ע ר א י ד : אַלץ וועט זיך איינאַרדענען. מאַלע וואָס
 ס'טרעפט זיך.

א ה ר ן : ביז וואָנען מ'וועט מיר נישט ענטפערען, וועל איך נישט
 מתפלל זיין.

ר' א ל י ה ו : איהר זענט אַן אַלט איינגעשפאַרט קינד. איהר
 פרעגט צופיל, זאָג איך אייך — זייט נאָר פאַרזיכטיג. עס קאָן זיין,
 איהר וועט טאַקע באַקומען אַן ענטפער.

2 - ט ע ר א י ד (דעם ערשטען): איהר הערט, וואָס ער זאָגט?

1 - ט ע ר א י ד : ער זאָגט נביאות.

א ה ר ן : אָמין. אַזוי זאָל זיין.

ר ' א ל י ה ו : איך האָב מעהר פאַר אייך געלעבט אויף דער וועלט, מעהר געזעהן און מעהר נסיונות בייגעשטאַנען. ס'זיינען פאַראַן גאַנצע פעלקער, וואָס תיכף פון וויגעל וואַרטען שוין אויף זיי צרות און יסורים. אַ זעהן פון אַזאַ פּאָלק, געבוירענדיג ווערען אויף דער וועלט, דאַרף שוין זיין גרייט צו דעם, אַז איהם ערוואַרט אומגליק. אויב ער האָט אַ הויז, קען איהם דער פייער פאַרברענען. אויב ער האָט רייכקייט, חפּצים, קען ער יעדע מינוט ווערען אַן אַרימאָן. אויב ער האָט קינדער — וועט ער זיי פאַרלירען. אַזוי קומט שוין פאַר מיט אונז אַ סך הונדערטער יאָהרען. און אויב מיט עמיצען פֿון אונז קומט דאָס נישט פאַר, איז דאָס גאָר אַ גליקליכער צופאַל.

א ה ר ן : פאַרוואָס זשע איז דאָס אַזוי ?

ר ' א ל י ה ו : אידען זיינען דאָס עלטסטע פּאָלק. מיר זיינען די אַלטע מתנה אַרום טהראָן.

א ה ר ן : אַ ! אַרום זיין טהראָן !

ר ' א ל י ה ו : און דאַרט וואו ס'ווערען אויסגעטיילט די אומגליי-קען, זיינען מיר שטענדיג די ערשטע. זיין אומגליקליך — דאָס איז אַ הויך עהרען-פליכט, און דאָס יונגוואַרג — די יונגע פעלקער, האָבען דאָס גאָר נישט פאַרדינט. אויב אין אַ משפּחה זאָל פאַרקומען עפעס זעהר וויכטיגעס, וועט איהר דאָך שיקען איינאַרדנען די זאָך דעם קליגסטען, פליסיגסטען, און ניט דעם גאַרישסטען און פוילען.

2 - ט ע ר א י ד : הערט, וואָס ער רעדט.

ר ' א ל י ה ו : דאָס אידיש פּאָלק איז אַ אויסערדערוועהלט פּאָלק. וואָס באַדייט דאָס ? דאָס באַדייט, אַז ווען ס'כמאַרעט זיך דער הימעל, דאַרפען מיר די ערשטע צונעהמען דעם בליץ, אַרויפנעהמען דעם צאָרן אויף זיך אַזוי, אַז אויפֿן חלק פון אַנדערע זאָל אויסקומען שוין וועניג. איז דאָס נישט קיין גרויסער כבוד ?

1 - ט ע ר א י ד : ס'איז זעהר אַ ביטערער כבוד.

א ה ר ן : ר' אליהו, איהר פאַרגעסט, אַז שטאַרקער פון גאָט שלאָגען אונז מענשען. אַי, ווי זיי שלאָגען אונז ! שרעקליך צו לעבען, ר' אליהו.

ר' אליהו: יעדעס מאָל . . .

2 - טער איד: ער האָט געזאָגט ריכטיג. ער איז גערעכט.

1 - טער איד: שטיל זאָל זיין.

ר' אליהו: יעדעס מאָל, ווען מענשען הויבען זיך אָן צו קריגען מיט גאָט, שרייען צו איהם אָדער פאָדערען פון איהם, שטעלט זיך אויף זייער וועג דאָס אידענטום, דער אַלטער שטאַם — די אַלטע מחנה אַרום דעם אייביגען טראָהן. ווען מ'באַפּאַלט עמיצענס הויז, ליידען קודם־כל די אַלטע דינער. זיי נעהמען צו די ערשטע קלעפּ, אַלס טרייע דינער. אַזוי איז געווען פון אייביג, און אַזוי וועט פאַרבלייבען אויף אייביג. אַ לאַנגער וועג שטעהט פאַר דער מענשהייט, און נאָך פיל אידיש בלוט וועט פאַרגאַסען ווערען.

א ה ר ן : דאָס איז אַ אומגערעכטיגקייט.

ר' אליהו: אָבער דאָס איז אַ כבוד! ווייסט איהר, ר' אהרן, אַז דאָרט וואו מ'פאַרגיסט דאָס בלוט פון אידישען פּאַלק — דאָרט ווערט געבוירען די אַלגעמיינ־מענשליכע פרייהייט; דאָרט ווערט פאַר־זייעט נייעס פאַר אַלעמען. מענשליך בלוט, אַזוי ווי טהייערער וויין, איז צוגאַסען איבער'ן קערפּער פון מענשען, אַזוי ווי אין כלים. דאָס בלוט, פונקט ווי וויין: וואָס עלטער דאָס איז — ווערט עס אַלץ טייערער, אַלץ קאַסטבאַרער. ווען איהר טראָגט אַרויס פון קעלער אַ מיט מאָך פאַרוואַקסענע פּלאַש אַלטען, הונדערטיעהריגען וויין און אומ־גערן צוברעכט איהר די פּלאַש, פאַרפולט זיך די לופט מיט אַ זעל־טענעם בשמים ריח. נו, און ווען איהר צוברעכט אַ כלי, אין וועלכער ס'איז געווען אַ נאָך מעהר טייערע פליסיגע זאַך . . .

ש ר ה : צובראַכען די כלי! צובראַכען!

ר' אליהו: טייערע, גאַלדען בלוט, — צי קען דאָס אַדורכ־געהן אַזוי, אַהן קיין שום פּאַלגען? דער גייסט, וואָס האָט זיך אַרויסגע־ריסען פון דער פינסטערער געפּענגעניש, טראָגט זיך אין דער לופטען און וועט זיך ערגעץ־וואו אַראַפּלאַזען, ווי אַ פּויגעל אויף אַ אומבאַ־וואוסטען ערד־טייל. וואו — אַלץ איינס. פון די אידישע בית עלמינס ווערט געבוירען דער פרייהייט־גייסט. אין דעם איז אונזער אומגליק, נאָר אויך אונזער טיפּער, טרויעריגער גליק. איך געה אַוועק, ר' אהרן, מען וואָרט אויף מיר אין אַנדערע הייזער, דאָווענט. זייט

געזונט! (געהט אַרויס; דער וַטער און 2-טער איד מיט אַכטונג נאָך איהם).

ע נ מ אַן (חנה'ן): וואָס איז מיט אייך?

ח נ ה: דאַראַ גאַלדבלאַט האָט זיך אויפגעהאַנגען.

ס י ל ק ין: גאַלדבלאַט... דאָס איז די זעלבע... וועלכע... אַ געשיכטע, מוז איך אייך זאָגען.

ע נ מ אַן: איך פאַרשטעה איצט, איך פאַרשטעה אַלץ. (געהט אַפּ אַין גרויסער אויפּרעגונג).

ש ר ה: וואָס־זשע האָט זי געזאָלט טאָן?

ח נ ה: דער חתן האָט זיך דערוואוסט, און ער האָט נישט געדאַרפט וויסען. דאָס איז אַלץ. קיינער דאַרף נישט וויסען. דאָס איז די זאַך.

א א ה רן: גוט. אָבער וואו איז מיין זוהן? ער איז אַ קלוגער איד, דער רב ר' אליהו, זאָל ער מיר אָבער אומקעהרען מיין זוהן. זאָל ער

מיר אומקעהרען מיין זוהן, וועל איך גלויבען דעם רב. וואָס? צור ברעכען די כלי מיט'ן טייערען וויין — האָט דאָס עפעס אַ זין? נו,

יא, אויסגעגאַסענע וויין פילט־אָן די וואוינונג מיט אַ גוטען ריח. אָבער איך פרעג: צו וואָס דאַרף מען איהם אויסגיסען? ר' אליהו

געפינט תירוצים צו דעם, וואָס איז שוין פאַרגעקומען. אָבער צו וואָס איז דאָס פריער פאַרגעקומען? צו וואָס? זאָל ער ענטפערען אויף

דעם. ער טרייסט מיך: עס וועט זיין גוט דאָרט, ווען ס'איז, אין דער ווייטער צוקונפט. נאָר שוין פילע דורות פאַלען אויף אונזערע קעפּ

אומגליקען. און מ'זאָגט אונז אַלץ: ווייטער וועט שוין זיין בעסער, ווייטער וועט זיין בעסער. ווען? ווען? איך גלויב נישט אין דעם.

איך וועל נישט דאָוונען.

6

(קומט אַריין אַ מענש. חנה, דערזעהנדיג איהם, שטעלט זיך אַפּ, ווערט בלאַס, קוקט אויף איהם, נישט אַראַפּנעהענדיג די אויגען).

ד ע ר מ ע נ ש: דאָ וואוינט שיפער? מ'פרעגט וועגען דער קבורה.

ע נ מ אַן: דאָ. וואָס איז?

מ ע נ ש: (דערזעהנדיג סילקיניען, נעהמט אַראַפּ דאָס היטעל)

מ'בעט איהם באלד קומען צו דער פאליציי.
 א ה ר ן : איך קען נישט געהן. (געהט אַוועק).
 ש ר ה : וואָס איז ?
 ע נ מ א ן : מסתמא עפעס אַ פאַרמאָליטעט מיט די פאַפירען.
 מ ע נ ש : איך ווייס נישט. ער'ט באלד קומען. איהר זענט זיין פרוי ?
 ש ר ה : איך געה (טהוט אַן אַ טוּד).
 מ ע נ ש (חנה'ן) : וואָס איז אַזוינס ? וואָס קוקט איהר ?
 ח נ ה : דערקענסט נישט ?
 מ ע נ ש : וואו, פון וואָנען ? קיינמאָל נישט געזעהן (קעהרט זיך אום).
 ח נ ה : אויף שאַסיי־גאַס ... דו ... דו ..
 מ ע נ ש : (פלוצלונג, גראַב) וואָס, אויף שאַסיי־גאַס ? איך ווייס פון
 קיין זאָך נישט. טשעפעט זיך. נו ... (שרה'ן) נו, וואָס, איהר געהט ?
 (געהט אַוועק מיט שרה'ן).
 ח נ ה : ער ...

7

(ענמאָן קומט אַריין)

ע נ מ א ן : ביי איך איז עפעס פאַרגעקומען מיט איהם ? ער האָט
 אייך באליידיגט ? וואוהיין געהט איהר אַוועק ?
 ס י ל ק י ן : איהר וועט פאַלען. זי פאַלט.
 ח נ ה : ער ... געהט נישט נאָך מיר, איך בעט אייך — געהט נישט
 נאָך מיר. (געהט אַרויס).
 ס י ל ק י ן : אַן אומגליקליך פאַלק זענט איהר, עהרען־וואָרט. וואו
 זעהט מען דאָס ? פשוט אַהן אַ סוף.
 ע נ מ א ן : צו דען האָט איהר נאָר אַצינד באַמערקט אונזערע טרעה־
 רען ? מיר וואוינען זייט־ביי־זייט מיט אייך אַזוי פיל הונדערטער יאָה־
 רען, און ריכטיג ווי אַ שטייערנע וואָנט וואָלט זיין צווישען אונז ...
 ס י ל ק י ן : איהר פאַרדעקט אַלץ, באַהאַלט זיך, גאַט ווייס אייך.
 ע נ מ א ן : צו וואָס זאָל מען שרייען וועגען די צרות. אַלץ איינס
 וועט קיינער נישט דערהערען. און אויב מ'וועט דערהערען, וועט מען
 פאַרבייגעהן.
 ס י ל ק י ן : אַן אומגליקליך פאַלק !

8

(חנה, קומט אַריין אין טיר).

ח נ ה : וואָס האָט ער געזאָגט ?
 ע נ מ אַ ן : ווער ?
 ח נ ה : ער ... דערזעלבער, וואָס איז נאָר וואָס געווען.
 ע נ מ אַ ן : מ'דאַרף לעאַנ'ס דאָקומענטען.
 ח נ ה : ווייטער גאָר נישט ?
 ס י ל ק י ן : ניין.
 ע נ מ אַ ן : פאַרוואָס אינטערעסירט ער אייך אזוי שטאַרק ?
 ח נ ה : וואו איז דער פּאַטער ... אַה, יאָ, אַ ברייף ...
 ע נ מ אַ ן : אַ ברייף ?
 ח נ ה : איצט קען איך שוין וועגען דעם רעדען ... כ'האַב פאַרגעסען.
 לעאַן האָט מיר פאַר'ן טויט איבערגעגעבען אַ ברייף ...
 ע נ מ אַ ן : וואו איז ער ?
 ח נ ה : כ'האַב איהם באַהאַלטען. ער וועט נאָך קומען ?
 ע נ מ אַ ן : כ'זוייס נישט ... ניין ...
 ח נ ה : (פּלוצלונג) דו קענסט מיך אַוועקפיהרען פון דאַנען תיכף.
 דיזעלבע מינוט ? לאַמיר אַוועקפאַהרען פון דאַנען.
 ע נ מ אַ ן : וואוהינ'זשע זאַלען מיר אַוועקפאַהרען ?

9

(1-טער איד קומט אַריין).

1 - ט ע ר א י ד : נו, וואָס ? מ'דאַרף שוין באַלד אַרויסטראָגען.
 (חנה געהט אַרויס).
 ע נ מ אַ ן : מיר האָבען נאָך נישט קיין ערלויבניש פון דער פּאַליציי.
 1 - ט ע ר א י ד : איך זאָג דאָך אייך. זיי האָבען היינט זעהר פיל אַרבייט.
 ע נ מ אַ ן : די לוויה וועט זיך באַלד אָנהויבען ?
 1 - ט ע ר א י ד : באַלד. איך וועל זאָגען דער חברה קדישא. די דאָקומענטען וועט מען דערנאָך אָפּנעהמען (געהט אַרויס).

ס י ל ק י ן : איך געה. איהר וואלט כאַטש אַרײַנגעהן צו מיר אַביסלע פלוידערען. איך וועל אייך שפילען אויף דער פּיאַנאָ. אַליין אויסגע- לערענט זיך, שפיל אַהן נאַטען. קומט אַרײַן. (געהט אַרויס).

10

(קומט אַרײַן חנה מיט'ן ברײַן).

ע נ מ א ן : וואָס האָט ער אָנגעשריבען ?
 ח נ ה : כ'פאַרשטעה נישט (דערלאַנגט דעם ברײַן).
 ע נ מ א ן (לײַענט) : משונה'דיג.
 ח נ ה : ער האָט געבעטען דורכלייענען נאָר נאָך זײַן טױט.
 ע נ מ א ן : כ'פאַרשטעה נישט. צומישטע געדאַנקען . . .
 ח נ ה : יאַ . . . איך ווײס נישט (פּוּזט) . . . איך וויל אייך עפעס דער-
 צעהלען.
 ע נ מ א ן : וועגען דעם מענש, וואָס איז איצט דאָ געווען.
 ח נ ה : (שנעלט). פון וואָנען נעהמט איהר דאָס ? יאַ, וועגען איהם.
 ע נ מ א ן : דערנאָך. אָן אַנדערש מאָל.
 ח נ ה : דערנאָך וועט זײַן צו־שפעט.
 ע נ מ א ן : איך וויל קײן זאָך נישט וויסען.
 ח נ ה : איך קען נישט מעהר. פאַרשטעהט, איך קען מיהר נישט
 שוויגען. מיך שטיקט. פאַרוואָס ווילט איהר נישט אויסהערען ? מיר
 וועט ווערען לייכטער.
 ע נ מ א ן : און מיר ?
 ח נ ה : יעקב, איהר ווייסט, ווער איז דער מאַן !
 ע נ מ א ן : ווער איז ער ?
 ח נ ה : יעקב, יעקב, יעקב — ער איז מיין מאַן . . . ער איז מיין
 — „געליבטער“ . . . איך ווײס נישט, ווי צו זאָגען. אַ מאַן, נאָר מיר
 האָבען נישט חתונה געהאַט. איהר פאַרשטעהט ? איהר פאַרשטעהט ?
 ע נ מ א ן : דאָראַ גאַלדבלאַט ?
 ח נ ה : יאַ, אַזוי ווי דאָראַ גאַלדבלאַט. איצט ווייסט איהר אַלץ.
 כ'האַב געוואָלט דאָס פאַרבאַרגען. ווער ווײס ? קײנער נישט. כ'בין
 ווי אַלע מיידלעך. קײנער נישט, איך בין ווי אַלע. און פּלוצלונג

קומט ער אַריין, ער קומט אַריין. איצט ווייסט איהר אַלק. נו, וואָס שווייגט איהר ? נו, שלאָגט מיך.

ע נ מ אַ ן : איך קען נישט הערען אייערע רייד.

ח נ ה : געהט אַוועק פון מיר. אַנטלויפט. כ'האַב איך געוואָלט אָפּ-נאַרען. כ'בין אַ נידריגע, געמיינע.

ע נ מ אַ ן : צוּוואַס, צוּוואַס רעדט איהר דאָס ? נאָך מעהר וועל איך ווערען צוגעבונדען צו אייך. נאָך טייערער זענט איהר מיר געוואָרען.

ח נ ה : כ'האַב געוואָלט לייקענען. אָבער אפילו קיין איין מינוט האָב איך נישט געקענט פאַרגעסען. דאָס זיצט אין מיר, שטענדיג אין מיר.

ע נ מ אַ ן : איך וועל אייך נישט אָפּלאָזען, שוועסטער מיינע, מיין אומגליקליכע חנה. נישט ריכטיג וואָס איהר האָט דערצעהלט. ס'האַט זיך אייך גע'חלומ'ט. ס'איז אַ שלעכטער חלום.

ח נ ה : אַך, ווען דאָס זאָל געווען זיין נאָר אַ חלום.

ע נ מ אַ ן : וואָס האָט זיך דען געטראָפּען ? גאָר נישט, נאָך נייע טרעהרען זיינען געפאַלען — אַט און נישט מעהר. ריינע טרעהרען, ווי פּערל.

טרעהרען פון אַ געפייניגטער אידישער טאַכטער. קיין זאָך איז נישט פאַרגעקומען. נאָך טייערער זענט איהר אונז אַלעמען גע'וואָרען.

קוקט, ווי איבער'ן קערפּער פון דאָראַ גאַלדבלאַט וויינען אפילו פרעמדע. ווי מיר וואָלטען פאַרלוירען די טייערסטע, די געליבסטע שוועסטער אונזערע.

ח נ ה : נאָך איינע איז איבערגעבליבען.

ע נ מ אַ ן : נישט איינע, אַה, נישט נאָר איינע. זיי אַלע זיינען נענטער געוואָרען צום האַרצען פֿון פֿאַלק.

ח נ ה : פאַרוואָס נענטער ?

ע נ מ אַ ן : ווייל מ'וועט דערפיהלען אין אייך די ליידען פון אונז אַלעמען, פונם גאַנצען פֿאַלק. נישט איהר וויינט און פאַרבאַהאַלט

שטאַלץ אייערע טרעהרען — די אומגליקליכע ערד קרעכצט : זי איז געשענדעט, זי איז צוריסען.

ח נ ה : געשענדעט שטעה איך דאָ.

ע נ מ אַ ן : זיינען דען יסורים נישט קיין עהרע ? ברכות וועט מען שיקען אייך, אויף אייער קאַפּ. אומבאַוואוסט וואו — גאָט ווייס אין

וואָסערע ווינקעלעך — וועט מען זאָגען : אַט וואָס ס'איז פאַרגעקומען

מיט די שענסטע און בעסטע טעכטער פון אונזער פאלק. און אויפ'ן אנדערען עק וועלט — גאט ווייס וואו — וועלען פרומע זקנים מתפלל זיין פאר איך, חנה.

ח נ ה : וואס בין איך ? א שטויב. ווער באמערקט מיך ? אזויפיל אומגליקען, אזויפיל צרות. וואס איז דערין, אויב דאס איז פארגע-קומען מיט מיר ! איך לייד. איך לייד אליין. איך באהאלט זיך. זאל נאר דער פאטער נישט געוואהר ווערען. ליבער פאטער, אזא וואוילער, אזא אומגליקליכער. אך, פארוואס האט דאס איהם געטראפען ?

ע נ מ א ז : צו-וואס דארף ער וויסען ? מ'דארף נישט.

ח נ ה : איך אליין. איך אליין. איהר דארפט אויך פארגעסען.

ע נ מ א ז : איך האב פארגעסען.

ח נ ה : נו, יא, געוויס. מ'דארף נישט (ענמאן שטרעקט איהר אויס די האנט) געוויס (זי דערלאנגט איהם די האנט). איך וועל זיך ווי עס איז בארוהיגען . . .

ע נ מ א ז : איהר האט נישט פארשטאנען.

ח נ ה : וואס האב איך נישט פארשטאנען ?

ע נ מ א ז : (נישט אַרויסלאזענדיג די האנט). כ'מיין אייער האנט . . .

ח נ ה : מיין האנט . . . צו וואס . . . (פלוצלונג פארשטייענדיג, האקט איבער ערשראקען) ניין, (שרייט). ניין !

ע נ מ א ז : איהר האט מיר נעכטען געגעבען דאס ווארט.

ח נ ה : יא, נעכטען.

ע נ מ א ז : וואס-זשע איז פארגעקומען ? איך ווייס נישט, וואס איז פארגעקומען ?

ח נ ה : ניין, איך קען נישט, יעקב.

ע נ מ א ז : איך וועל נישט אפטרעטען, איך וועל נישט אפטרעטען פון איך. איך וועל ווארטען ביז וואגען איהר וועט צושטימען.

איך וועל רעכענען : ס'קען זיין מאַרגען, ס'קען זיין אין אַ חודש אַרום אַדער אין אַ יאהר ! נאר איך וועל נישט אַוועקגען.

ח נ ה : ס'קען זיין איהר זאגט נאָר אזוי, כדי מיך נישט צו באַליי-דיגען.

ע נ מ א ז : מיט מיין גאַנצער נשמה בין איך מיט אייך. ס'איז נישטאָ קיינער, וואָס זאָל מיר זיין טייערער פאַר אייך.

ח נ ה : דאָס איז אוממעגליך.
 ע נ מ אָן : פאַרוואָס ?
 ח נ ה : אַזאַ גוטער. איך ליב אייך נישט ... (דריקט זיינע הענט.
 לעגט צו צו זיי איהר געזיכט). איך ליב אייך נישט ... אַזאַ פיינער.
 מיר ווילט זיך קושען אייערע הענט (קושט).
 ע נ מ אָן : וואָס טהוט איהר ?
 ח נ ה : פונדעסטוועגען ליב איך אייך נישט. נעכטען האָב איך בכיון
 געזאָגט. איך ליב אייך נישט. ניין! בכיון, כדי איהר זאָלט חתונה
 האָבען מיט מיר.
 ע נ מ אָן : איך וועל וואַרטען.
 ח נ ה : וויפיל־זשע וואַרטען ? וואָס וואַרטען ? ביז איך וועל פאַר־
 געסען די נאַכט אויף שאַסי־גאַס ?
 ע נ מ אָן : איך וועל אַלץ וואַרטען.
 ח נ ה : איך וועל קיינמאַל נישט קלעהרען, אַז איהר האָט זיך גע־
 פֿיהרט נישט איידעל און אַרענטליך. זאָגט זיך אָפּ. נעהמט צוריק
 אייער וואַרט.

11

(אהרן קומט אַיין, שטעלט זיך אָפּ אַפּאַטיש, דערנאָך הויבט ער אָן
 איינצוהערען זיך).

ח נ ה : פאַר אונזערע וועלען מיר מאַכען אַן אַנשטעל, ווי איך וואָלט
 אייך אָפּגעזאָגט. עס קען זיין, איהר האָט מורא, איך זאָל נישט טאָן,
 וואָס דאָראַ גאַלדבלאַט האָט געטאָן ? ניין, דאָס וועט נישט זיין,
 באַרוהיגט זיך.
 א ה רן : דאָראַ גאַלדבלאַט ?
 ח נ ה : דו האָסט געהערט ?
 א ה רן : ס'האָט זיך עפעס געטראַפּען מיט דיר. דערצעהל, זאָל
 ער דאָרט דערהערען אויך דאָס !
 ח נ ה : זאָל ער דערהערען. פּאַטער, רעד אָפּ יעקב'ן : ער וויל מיט
 מיר חתונה האָבען. רעד איהם אָפּ ער זאָל דאָס נישט טאָן.
 א ה רן : פאַרוואָס טאָר מען מיט דיר נישט חתונה האָבען ?

ח נ ה : ווייל איך בין, ווי דאָראַ גאַלדבלאַט . . . און מיט אַזעלכע האָט מען נישט חתונה. איך האָב פאַר אייך אַלע געלייקענט, פאַרבאַהאַלטען. איך בין דאַמאָלסט ניט געווען ביי מיינע פריינד! אויף שאַסיי-גאַס איז מען מיד באַפאַלען . . . איך האָב געוואָלט זיך אויפהענגען . . . מיט מיר טאָר מען נישט חתונה האָבען.

(אונטער דער סצענע — די לוי-פּראָצעסיע. ס'הערט זיך אַ קלאַנג פון מטבעות אין אַ בלעכערנער פּושקע).

א ה ר ן : (פאַלט־צו צו איהר מיט אַ יאַמער). טאַכטער מיינע. מיינ שעהנע טאַכטער (קוטשט אויפ'ן פּאַל איהר קלייד). מיינ ריינע מיידעלע, בריליאַנט מיינער . . .

ח נ ה : (כליפּט). וואָס האָבען זיי מיט מיר געטאָן! פאַרוואָס? פאַרוואָס?

א ה ר ן : דו הערסט? ווידער די פּראָגע: פאַרוואָס? אָדער דו וועסט ווידער זיך מאַכען פֿאַר אַ טויבעז? איך גלויב נישט דין שווייגען. דאָס צווייטע מאָל פּרעגט מען דיך, און ווידער נישט איך. און ווידער אַ פּרוי, נו, ענטפּער־זשע. דו מוזט ענטפּערען. אַלץ די זעלבע קורצע פּראָגע, זי איז ביי אַלעמען אויפ'ן צונג. און מ'האַט נאָך גע־וואָלט, אַז איך זאָל מתפלל זיין, איהם דאַנקען. גענוג! איך בין שוין מיד צו האַלטען מיינ קאַפּ איינגעבויען. וואָס האָסטו געטאָן מיט מיינע קינדער? גיב אָן ענטפּער, דו!

12

(ס'קומען אַריין אידען. אַ טומעל).

1 - ט ע ר א י ד : ס'איז שוין צייט, ר' אהרן, שוין צייט.

2 - ט ע ר א י ד : די פּראָצעסיע האָט זיך שוין אָנגעהויבען.

(געהען אין צווייטען צימער).

13

(שרה קומט אַריין).

ש ר ה : מ'טאָר נישט. מ'טאָר איהם נישט מקבר זיין.

פ א ר ה א נ ג .

דריטער אַקט

דער זעלבער צימער. עס ווערט אַווענד.

1

שרה און דער וַטער איד.

שרה: (זיצט, דערשלאָגטן, אויף אַ נידעריג בענקעל, ווישט די טרעהרען, וועלכע פליסען כמעט אומגערו). אַלע האַבען זיך מיט אַמאַל פון אונז אָפּגעקעהרט. אַ דאַנק איך, וואָס איהר זענט אַריינגעקומען.

1 - טער איד: פאַרוואָס-זשע זאַל מען נישט אַריינגעהן צו אַרענטליכע אידען. צי דען זענט איהר דערפֿון ערגער געוואָרען?

שרה: פאַרוואָס-זשע האַבען אַלע, אַלע אונז פאַרלאָזען?

1 - טער איד: איהר זענט געוואָרען נאָך מעהר אומגליקליך, אָבער נישט ערגער זענט איהר געוואָרן (מיט אַ נידעריגער שטים).

נו, און ווי איז מיט'ן אַלטען?

שרה: ער האָט זיך פאַרשלאָסען. ווי נאָר ער איז געוואָהר גע-וואָרען, איז ער אַוועק צו זיך.

1 - טער איד: און ביז איצט איז ער נישט אַרויסגעגאַנגען?

שרה: ניין... איך האָב זיך אָפּגעשטעלט אינגאַנצען אַליין...

1 - טער איד: און די טאַכטער אייערע?

שרה: זי איז אַוועק אויפ'ן בית-עולם צוזאַמען מיט ענמאַנ'ען און מיט'ן אָפּיצער. איך בין אַליין אין גאַנצען הויז.

1 - טער איד: אויף וועלכען בית-עולם? אויף אונזערען?

שרה: ניין, אויף זייערען.

1 - טער איד: און ס'איז געווען אַ גלח? אַי-אַי-אַי. נישט גוט, עס קען זיין, איהר זיצט אַזוי, ווי איהר וואָלט באַוויינט אַ איד.

שרה: כ'ווייס נישט. ס'קען זיין, איך טהו נישט גוט. נאָר גאָט וועט מיר מוחל זיין. איך באַוויין מיין זוהן, און אויב מ'האַט איהם

מקבר געווען נישט אויפ'ן אידישען בית-עולם צוזאַמען מיט אַנדערע, לייד איך דען דערפֿון וועניגער?

1 - טער איד: מ'זאָגט, ביי אונז אויפ'ן בית-הקברות איז געווען

אן עולם פֿון צוואַנציג טויזענט. די גאַנצע שטאַדט איז דאָרט געווען. וואָס פאַר אַ קרעכצען זיינען געשטאַנען אין דער לופט! אַלע האָבען געוויינט, אידען, זקנים מיט ווייסע בערד האָבען געכליפעט ווי קליינע קינדער... דער רב ר' אליהו איז געפאַלען אין חלשות. און ווען ער איז אוועק פון בית-עולם, האָבען פילע געהערט, ווי ער האָט געזאָגט: „אין גיכען וועל איך זיך זעהן מיט זיי“.

ש ר ה: און נאָך מיין זעהנ'ס אַרון זיינען נאָכגעגאַנגען נאָר דריי מענשען.

1 - ט ע ר א י ד: און ווען דער כאָר האָט אָנגעהויבען זינגען, האָט זיך מיר געדוכט, אַז ביי מיר פּלאַצט דאָס האַרץ. איהר קענט דאָך אונזער גוטען כאָר. אויסער דעם האָט ר' אליהו געבראַכט מיט זיך ספעציעל אַ חזן פֿון ווילנע. אַה, זינגט ער!... פּסס... נישט מענשען, נאָר מלאכים האָבען געזונגען וויינענדיגע תפילות. און איבער דאָראַ גאַלדבלאַט'ס קבר איז געווען אַזאַ חליפעריי, אַז פיל פרויען זיינען גע-פאַלען אין חלשות.

ש ר ה: ר' שמחה, איהר וועט קיינמאַל נישט קענען פאַרשטעהן, וויפיל איך לייד.

1 - ט ע ר א י ד: אַ שרעקליכע היסטאָריע. אַ שרעקליכע.

ש ר ה: ווען איך זאָל דאָס כאַטש וויסען פון פריהער. דאָס איז מיר אפילו אויפ'ן זינען נישט אַרויפגעקומען. געהט אַריין אַ מענש און זאָגט: דאָ וואוינט שיפער? דוכט זיך, איהר זענט דענסמאַל געווען.

1 - ט ע ר א י ד: ניין, נו, נו.

ש ר ה: „וואָס איז“? „מ'בעט באַלד קומען צוגעהן“.

1 - ט ע ר א י ד: קיין גוטס וועט שוין מסתמא נישט אַרויסקומען.

ש ר ה: איך געה. איך קלעהר, ס'איז אודאי עפעס וועגען די דאָ-קומענטען. ער געהט אַליין אַריין און קוקט נישט אין די אויגען.

1 - ט ע ר א י ד: געוויס. נו, געוויס.

ש ר ה: און זאָגט מיר: „דאָ איז אַרויסגעקומען אַ טעות. אייער זעהן

טאָר מען נישט מקבר זיין אויפ'ן אידישען בית-עולם. ער איז אַ פּראַ-

וואַסלאַזונער, אַ געטויפטער.“ איך האָב לכתחילה געמיינט, אַז זיי

זיינען זיך טועה. נאָר ער האָט געוויזען די פּאַפּירען. שוין זיבען

יאָהר, אַז לעאַן האָט דאָס געטאָן.

1 - ט ע ר איד : אַיִ-אַיִ-אַי. און קיינער האָט גאַר נישט געוואוסט.
אַיִ-אַיִ-אַי.

ש ר ה : איך האָב די פּאַפּירען פּריהער גאַרנישט געזעהן. און ווער
קוקט דען? ווער האָט דאָס געקענט וויסען? ס'איז דאָך שוין זיבען
יאָהר, אָז ער איז אפילו נישט געקומען צופאַהרען צו אונז. אַצינד
פאַרשטעה איך, פאַרוואָס.

1 - ט ע ר איד : איך האָב געמיינט, אָז מיט'ן אַלטען וועט זיין ער-
גער, ווען ער וועט געוואָר ווערען.

ש ר ה : ער האָט געשוויגען, כאַטש איין וואָרט. ער האָט געוואָלט
אַ געשריי טאָן, האָט אַבער נישט געקענט. זיצט ביי זיך.

1 - ט ע ר איד : אפשר אַריינגעהן צו איהם.

ש ר ה : די טיר איז פאַרשפּאַרט. ווען זיי זיינען געקומען מיט אַ
פּראַסטען געלען אַרון פֿון פּאַליציי, האָב איך אַנגעקלאַפט צו איהם, גע-
זאָגט : „געה געזעגען זיך מיט'ן זוהן“.

1 - ט ע ר איד : נו, און וואָס האָט ער געענטפּערט?

ש ר ה : ער האָט געענטפּערט : „גיב איהם איבער אַ גרוס פּון
מיינעטוועגען“.

1 - ט ע ר איד : און ער איז טאַקע נישט אַרויסגעגאַנגען?
ש ר ה : ניין.

1 - ט ע ר איד : ער איז אַ פרומער איד. איך וועל פרובירען
דורכשמועסען זיך מיט איהם. נישט גוט, אויב ער איז דאָרט אַלץ
אַליין. גאָט ווייס, וואָסערע געדאַנקען עס קענען איהם קומען אין קאַפּ
אַריין. ער איז דאָ? (ווייזט אָ).

1 - ט ע ר איד : (קלאַפט מיט מורא. פּוויזנע. קלאַפט העכער).
ר' אהרן.

א ה ר נ' ס שטימע : גיב איהם איבער אַ גרוס פּון מיינעטוועגען.
איך האָב שוין געזאָגט.

ש ר ה : דאָס זעלבע.

1 - ט ע ר איד : איהר האָט אַ טעות. דאָס בין איך. נישט גוט ר'
אהרן. איהר האָט פאַרלאָזען אייער פּרוי לחלוטין אַליין (פּוויזנע). צי
קען מען דען זיך אַזוי פֿיהרען מיט אַן אַלטער פֿרוי?

א ה ר נ' ס שטימע : און ער איז שוין נישטאָ?

ש ר ה : ער פרעגט דאָס וועגען זעהן.

1 - ט ע ר א י ד : ניין, אַלץ געענדיגט. אייער ווייב זיצט דאָ אַליין און וויינט. איז גוט אַזוי? אַלס אַ גוטער מאַן און בעל־משפּחה, דאַרפֿט איהר זיין געבען איהר, טרייסטען זי.

ש ר ה : גוט, גוט, זאָגט דאָס איהם.

1 - ט ע ר א י ד : איצט, ווען אויף אייך איז אָנגעשיקט געוואָרען אַזאַ אומגליק, דאַרפט איהר זיין געבען איהר. איך רעד דען נישט ריכטיג? וואָס? איהר זענט אַ מאַנסביל און אַן אַרענטליכער פֿרומער איד. זי זיצט דאָ און וואָרט אויף אייך. איהר הערט מיך, ר' אהרן? אויף אייך ליגט אַ חוב בנוגע צו אייער משפּחה. מ'טאָר נישט אַזוי מיט אַמאָל אַראָפּלאָזען דעם קאַפּ און קלעהרען, אַז אַלץ איז שוין ... א ה ר נ' ס שטימע: באַלד וועל איך אַרויסגעהן צו אייך.

1 - ט ע ר א י ד : (געהט אָפּ פֿון טיר). באַלד וועט ער אַרויסגעהן, אַט זעהט איהר. און איהר שטאַרקט זיך אויך. איהר דאַרפט קלעהרען וועגען איהם און וועגען דער טאַכטער.

ש ר ה : דאָס איינציגע, וואָס גיט מיר כחות, — איז דער געדאַנק וועגען איהם.

1 - ט ע ר א י ד : נו, יא, אַלעמען איז ביטער, אַלע ליידען. פֿונ־דענסטוועגען, וואָס־זשע קען מען דערפֿון אַרויסלערנען? איהר האָט געזעהן, ווען אין וואָלד צעטרייסעלט מען דעם אָרט פֿון מוראַשקעס, ווי אַזוי די דאָזיגע קליינע באַשעפענישען הויבען־אָן צו לויפען. זיי באַוויינען דען דאָס אַלטע? ניין, באַלד, נישט פֿאַרלירענדיג קיין מינוט, הויבען זיי אָן צו בויען ווייטער, נייע לעכער. אַזוי דאַרפען מיר אויך טאָן.

ש ר ה : צירואָס? כדי דער דורכגעהענדער מענש זאָל גאַנצאָמאָל מיט איין קלאַפּ אַלץ צושמעטערען?

1 - ט ע ר א י ד : ס'איז נישט אונזער זאַך. ס'איז נישט אונזער זאַך. זאַלען זיי זיך צעשטערען, און מיר וועלען פֿונס'ניי בויען.

ש ר ה : און ווייטער?

1 - ט ע ר א י ד : ס'איז נישט אונזער זאַך. מיר בויען, מיר האַל־טען נאָר אין איין בויען, דערנאָך וועלען מיר זעהן. ס'איז נישט אונ־זער זאַך, זעהט נאָר מיין קרעמעל: סחורה האָט זיך ביי מיר אָפּגע־

שטעלט אויף צוויי רובל, נישט מעהר, און אומגליקען האָב איך געזעהן אויף טויזענט רובל. נאָר אַ דאַנק גאַט, וואָס זיינען געבליבען לעבען און געזונט דאָס ווייב מיט די קינדער.

ש ר ה : און ביי אונז...

1 - ט ע ר א י ד : ס'איז נישט אונזער זאך. וואָס ס'איז געבליבען, דאָס איז געבליבען.

2

(ענמאָן און חנה קומען אַרײַן. שרה הויבט אַן כליפּטן. חנה געהט צו צו איהר, נעהמט איהר אַרום שוויגענדיג, דריקט זיך צו צו איהר).

1 - ט ע ר א י ד : נו, וויינט זיך אויס און אַ סוף. היינט מעג מען נאָך וויינען, און מאַרגען שוין נישט: מ'דאַרף אַרבייטען, אַרבייטען. ש ר ה : אודאי.

ע נ מ אָן : אַ סוף!

ש ר ה : שוין אַלץ געענדיגט. ער שלאָפט שוין פעסט. אַלץ אַפֿ־געטאָן, ווי ס'באַדאַרף צו זיין. איהר האָט איהם אַוועקגעלייגט און פעסט איבערגעדעקט. שוין אַלץ געענדיגט מיט מיין אינגעל. ער דאַרף שוין קיין זאך נישט.

ע נ מ אָן : אַ סוף!

ש ר ה : צו-וואָס לייד איך נאָך? צו-וואָס טויג דאָס, ר' שמחה. אַן מיר, נאַרישע אַלטע לייט, זאָלען לעבען, און די בליהענדע יונגע לייט זאָלען אומקומען פאַר אונזערע אויגען?

1 - ט ע ר א י ד : נו, איהר מאַכט אַזעלכע שאלות, וואָס שפינאַזאָ אַליין וואַלט אויף זיי נישט קאַנען ענטפערען, און איך בין דאָך נישט שפינאַזאָ. און אַפילו נישט עהנליך צו איהם.

ע נ מ אָן : ווי האָט מען דאָס אַפגעלאַכט פון אומגליקליכען לעאָן!

ש ר ה : דאַנקט, קינדער, ר' שמחה'ן וואָס ער איז צוגעקומען צו אונז. אַלע האָבען זיך דאָך אַפגעקעהרט פון אונז, מיין אומגליקליכער זוהן. צו דען איז ער נישט אונזערער? ווי נאָר ער האָט דערהערט, אַן ביי אונז דאָ האָט אויסגעבראַכען אַ פאַגראָם, איז ער געקומען צו פליהען אַהער, ווי אַ פויגעלע. איז ער דען אַ פרעמדער? ער האָט זיי אַפֿ־

געגעבען זיין לעבען, ער איז געשטאָרבען פֿאַר זיי, ווי אַ גבור. ער איז אַ פרעמדער? און אַט האָבען זיי איהם אַוועקגעוואָרפען, געלאָזט באַגראָבען אין פרעמדע ערד, געשטעלט אַ צלם איבער איהם.

ע נ מ אַ ן : אַ הילצערנעם צלם האָט מען געשטעלט.

1 - ט ע ר א י ד (מיט שרעק) : אַ צלם האָבען זיי איבער איהם אַוועקגעשטעלט?

שר ה : ער איז שטענדיג געווען אַ גוטער, אַרענטליכער איד. אַזעל-כער איז ער געבאַרען געוואָרען און אַזעלכער איז ער געשטאָרבען.

ח נ ה : ער איז געווען אַ אַרענטליכער מענש, מאַמע.

שר ה : פֿאַרוואָס זשע האָט מען זיך אָפּגעווענדעט פֿון איהם? פֿאַר-וואָס האָט מען איהם אַוועקגעוואָרפען נאָכ'ן טויט, ווען ער האָט זיין לעבען אַוועקגעגעבען פֿאַר אידען?

1 - ט ע ר א י ד : איהר קענט דאָך אונזערע אידען.

שר ה : איז דען נישט אַלץ איינס, ווער ער איז געווען, נאָכ'ן טויט? זיין ריינע נשמה איז שטענדיג געווען מיט אונז, שטענדיג. ער האָט אייך אַוועקגעגעבען זיין גוף, און איצט טרייבט מען איהם אַוועק ווען ער איז שוין טויט, און קען שוין מעהר גאַרנישט געבען.

1 - ט ע ר א י ד : איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַלץ דאַרף זיין ריין: אי די נשמה, אי דער גוף. ווייל דאָס איז איינס. ח נ ה : יעקב, איהר הערט?

1 - ט ע ר א י ד (אַרויסגעהענדיג) : נאָר פֿונדעסטוועגען האָט קיין מורא נישט, איך בין בטוח, אַז אין עטליכע טעג אַרום וועלען אַלע דאָס פֿאַרשטעהן און...

שר ה : און מ'וועט איהם מוחל זיין?

1 - ט ע ר א י ד : אַ גוטען שבת אייך. געוויס, מ'וועט פֿאַרשטעהן, אַז סוף-כל-סוף איז ער דאָך געווען אַ איד (געהט אַרויס).

ח נ ה : (אָהן איראַניע). זיי וועלען באַרעכענען און איהם מוחל זיין. אונז וועלען זיי אויך מוחל זיין.

שר ה : פֿאַרוואָס דאַרפען זיי אונז מוחל זיין? אין וואָס האָבען מיר זיך דאָס פֿאַרשולדיגט?

ח נ ה : אין וואָס? אין דעם, וואָס מיר ליידען שוין צופֿיל, מיר ליידען מעהר פֿאַר אַלעמען. אויב דער ר' אליהו איז גערעכט, און

יעדע צרה איז אַ טרויעריגער כבוד, ווי אַזוי־זשע קען אונזער משפּחה נישט זיין די דערהויבענסטע פֿון די דערהויבענע?
 ש ר ה : דעם כבוד וואָלט איך מיט חשק אַוועקגעשענקט.
 ח נ ה : ניין, מאַמע. איצט וועלען מיר קיינעם נישט אַוועקשענקען אונזער טרויער.

ע נ מ א ן : ווען עס וואָלט נאָר מעגליך געווען זיך אומצוקעהרען צו אונזער פֿאַלק און לאַנד, וואָס האָט אונז ערנעהרט, צום רוהיגען וויגעלע. אַ שווערע משא פֿון טויזענט־יעהריגע אַרומוואַלערען זיך ליגט אויף אונזערע פלייצעס. מ'וואָרט אויף אונז, מ'וואָרט, איהר פיהלט דען דאָס נישט? הערט איהר דען נישט די שטימע: „עי, וואו זענט איהר? איך בין דאָ, וואו זענט איהר?“ ווער שרייט דאָס? דאָס הויז, וואו איהר זענט געבוירען געוואָרען, די שטיינער פֿון אייער געבורט־שטאָדט, די אויגען פֿון דער מוטער, דאָס האַרץ פֿון דער פֿאַרלאָזענער כלה, די יסורים און צרות פֿון די ברידער — אַלץ צוזאַמען, אַלץ צוזאַמען רופט, שרייט אַהן אויפהער, אַהן אויפהער: „וואו זענט איהר? איך ערוואָרט אייך!“ און אַט קומען מיר אויפֿן רוף, וואָס־זשע זעהט מען? די געבורט־שטאָדט איז צושטערט, מיר וויינען איבער די קברים פֿון אונזערע ברידער, אונזערע כלות ענדיגען מיט זעלבסטמאָרד, ווייל זיי זיינען געשענדעט... שטאַרבען פֿאַר'ן אייגענעם פֿאַלק איז נישט שווער, אָבער לעבען, אָבער ליידען מיט איהם און זיין מיט איהם אומעטום, אַלס אַ טייל פֿון איין גאַנצען קערפּער!... וואָלט מען זיך קענען צונויפשמעלצען! נישט אַוועקגעהן מעהר, נישט אַוועק־געזן ערגעץ. אַ שרעקליכער ביישפּיל האָט געגעבען לעאָן. אייבער זיין קערפּער האָט מען חזק געמאַכט און נאָכ'ן טויט האָט מען זיך פֿון איהם אָפּגעקעהרט, און אַזוי דאַרף זיין. אַזוי איז ריכטיג. זיי זיינען גערעכט. דאָס איינציגע וואָס ס'האָט זיך ביי זיי אָפּגעשטעלט, איז דער בית־עולם. ווען מ'האָט איין מאָל זיך אָפּגעקעהרט פֿון איהם, זאָל מען מעהר נישט האָבען די חוצפה פֿאַרוזכען דאָרט אַריינגעהן. דעם דאָזיגען גרויסען כבוד דאַרף מען פֿאַרדינען.

ש ר ה : וואוהי־זשע זאָל איך געהן באַוויינען מיין זוהן?
 ח נ ה (ענמאָנען): גוט, וואָס איהר האָט דאָס אַלץ מיר געזאָגט.
 ע נ מ א ן : איך פיהל אַזוי.

ח נ ה : און איך פיהל אַנדערש.
 ש ר ה : (ענדיגענדיג ליכט בענטשען). נו, דאָס האָט זיך געענדיגט,
 און מ'דאַרף אָנהויבען לעבען ווייטער. מ'דאַרף לעבען (קלאַפּט צו
 אהרנ'ען). אהרן, מ'וואָרט אויף דיר. שוין צייט געהן צום טיש.
 (געהט אָפּ פון טיר). ער וועט ווייטער נישט דאוונען. און ס'איז
 שוין שבת.

3

(אהרן קומט אַרײַן. זײַן פּיגור דריקט אויס הכּנעה, אונטערטעניגקײט.
 אַלע קוקען אויף איהם און צוזעצען זיך אַרום דעם שבת־טיש. אהרן
 שטעלט זיך בײַ די חלות וואָס זײַנען באַדעקט מיט אַ סערוועטקע,
 הויבט אָן מיט אַ שטילער ציטערענדיגער שטימע.)

א ה ר ן : ויהי ערב, ויהי בקר (העכער) יום הששי. ויכלו השמים
 והארץ וכל צבאם (רעדט עפעס שטיל, אומקלאָהר). ויקדש אלהים
 אותו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות... (לעגט
 אַוועק די הענט אויף די חלות). ברוך אַתּה, ה' אלהינו מלך העולם,
 המוציא לחם מן האָרץ (אהרנ'ס שטימע ווערט שטאַרקער). ברוך אתּה,
 ד' אלהינו, מלך העולם (בייט איבער די שטימע). יא, דו ביסט דער
 קעניג פון דער וועלט, דו ביסט שטאַרק און אַלמעכטיג. און איך ליג
 פאַר דיר אין שטויב. ווי מיט אַ שווערען האַמער האַסטו מיך אַ קלאַפּ
 געטאַן. דו ביסט שטאַרק און אַלמעכטיג. ס'איז נישטאָ קיין גלייכען
 צו דיר אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס ? איך רעד דען נישט ריכטיג,
 חנה ? נו, זיי מתפלל צו איהם. פאַרוואָס ביסטו נישט מתפלל ?

ש ר ה : פאַרוואָס דאַרף זי עפעס מתפלל זיין מעהר פון אַנדערע ?
 א ה ר ן : אַה, מיין אַלטע פֿריינדיק, אונזער טאַכטער ווייס מעהר פֿון
 אַנדערע זיין כּח, וועלכער ברענט ווי פּײַער, און איז שטאַרק, ווי
 אַ שטיין.

ח נ ה : איך ווייס, ווי דו ביסט שטאַרק אומגליקליך, פאַטער מיינער.
 ש ר ה : דיר איז שווער מתפלל זיין, אהרן. איך וועל מתפלל זיין
 מיט דיר.

א ה ר ן : דו ביסט אַזאָ שטילע און אונטערטעניגע באַשעפעניש, דאָס

ער וועט אויף דיר נישט אין כעס ווערען. אַ שטילע שעפעלע אין זיין סטאָדע. אויף אַזעלכע וואַרפט ער כמעט קיין בליק נישט אין די מינוטען פון זיין באַרעמהערציגקייט און אין די יאהרען פון צאַרן. נישט אַזעלכע דאַרף ער. און אויב ער פאַרשאַפט אויך אַזעלכע וועהטאַגען, איז דאָס נאָר צופעליג, פאַרבייגעהענד. אַ שטילע שעפּעלע אין זיין סטאָדע איז מיין אַלטע ווייב . . . אַבער, שנעל און צוריר דערט פאַרבייגעהענדיג נעבען שוואַכע און אונטערטעניגע, שיקט ער זיינע שטאַרקסטע קלעפּ צו די דאָזיגע (ווייזט אויף חנה'ן). אויף אַזעלכע, אויף שטאַרקע און שטאַלצע. ער רופט זיי אַרויס צו מלחמה. ער ווייס, אַז זיין כח שטיצט זיך נישט אויף דער הכנעה פֿון די שוואַכע, נאָר אויפֿן גלויבען פֿון די שטאַרקע. און ער שלאָגט, און ער זוכט די אמונה, און ער איז דורשטיג נאָך איהר, ווי אַן אַכזריות'דיגער לייב נאָך בלוט. ער קלאַפט איבער אונזערע הערצער מיט זיין פייערדיגען האַמער און קוקט: וועט דאָס האַרץ אויסהאַלטען? אַבער ער איז אומגעדולדיג, זעהר אומגעדולדיג. מיר וועלען אַליין קומען צו איהם. זאָל ער נאָר געבען אונז צייט. זאָל ער נאָר נישט שלאָגען אונז אַזוי אומברחמנות'דיג אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ, אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ. דענסט־מאַל הערט ער דאָך, אנשטאַט תּפּלות, נאָר קרעכצען, אנשטאַט אַ ריח פון קרבנות זעהט ער אַ פייער פון אונזערע הייזער . . . זאָל ער אונז געבען אַ באַשטימטע צייט. אַבער ער גלויבט אונז נישט. ער האָט מורא, אַז ווערענדיג שטאַרקער וועלען מיר אויפשטעהן געגען איהם אַלע צוזאַמען. און כל־זמן מיר זיינען שוואַך און פונאַנדערגעטיילט, סטאַרעט ער זיך אונז אונטערטעניגען, צוטערטען אונז, ווייזען זיין קראַפּט — די קראַפּט פון אַ גיגאַנט געגען אַ קינד. צו וואָס האָט ער מיך אַרויסגערופען אויף אַזאַ שרעקליכע, נישט גלייכע מלחמה? איך האָב דאָס נישט געוואָלט, איך האָב געדאַווענט פּופּציג יאהר נאַכאַנאַנד, איך האָב געגלויבט, טיף געגלויבט, אַבער ער, ער וואָס לייענט אין די הערצער פון מענשען, ווי אין אַן אַפּענעם בוך, ער האָט ריכטיגער געוואוסט מיין באַציהונג צו איהם. „איך וועל פרובירען דיין אמונה“, האָט ער מיר געזאָגט. „איך וועל דיר שיקען אַ נסיון“. קען מען אויספרוואַען אמונה? ער האָט געוואוסט, אַז אַלץ איינס וועט ער אין דער לעצטער מינוט מאַכען מיך אונטערטעניג. אויף צום סוף האָט

ער צוגעגרייט דעם שווערסטען נסיון — ער האָט געוואוסט, אַז מיין זוהן וועט נישט ליגען צוזאַמען מיט מיר, צו וואָס האָט איהם געטויגט די גאַנצע מעשה מיט'ן אויספראוון, אַז ער האָט סיי-ווי-סיי באַשלאָסען אונטערטעניגען מיך מיט כּח? ער האָט דער'הרג'עט מיין זוהן. „וועט ווערען דענסטמאַל פאַר מיר אונטערטעניג דער דאָזיגער אַלטער, גראָהער איד“, האָט ער געקלערט... איך בין איהם נישט געוואָרען אונטערטעניג! נישט קלערענדיג, האָט ער מיר פאַרשאַפט יסורים, נאָך מעהר שרעקליכע, וועגען וועלכע עס ווייסען דריי פון די פיער, וואָס זיצען ביים טיש. „וועט מיר ווערען דענסטמאַל אונטערטעניג דער אַלטער איד?“ — איך בין נישט געוואָרען אונטערטעניג, — „אויב דו וועסט נישט ווערען אונטערטעניג מיט גוטעס, וועל איך מיט כּח אַרויסרייסען ביי דיר די אונטערטעניגקייט“. און ער האָט באַוויזען וואָס ער פאַרמאָגט. איך האָב פאַרשפּילט. איך בין באַזיגט. קיינמאַל וועל איך זיך נישט אויסגלייכען. דער אומגליקליכער איד וועט צופאַלען מיט הכּנעה צו דער האַנט, וואָס האָט איהם אַ קלאַפּ געטאַן.

ש ר ה: וואָס רעדסטו, אהרן? פון צרות ביסטו, ווייזט אויס, אַראַפּ פון זינען. נאָר אויב ס'וואַלט זיין אַנדערש, וואַלטען מיר נישט פיהלען יעדע מינוט, אַז גאָט איז דאָ, צווישען אונז, צווישען אונז אומ-גליקליכע.

א ה ר ז: און צו וואָס דאַרף מען, אַז ער זאָל שטענדיג זיין צווישען אונז? וואָס באמת טהוט ער דאָ? צו פאַסט איהם, אַזאַ גרויסען, אַזאַ אַלמעכטיגען, צו פאַסט איהם געפינען זיך צווישען אַזעלכע קלייניקע מענשעלאַך, ווי מיר זיינען, פאַרנעהמען זיך מיט אונזערע קלייניקע ענינים, אינטערעסירען זיך מיט אונזערע קלייניקע דאגות? ער האָט די זון, שטערען, וואַלקען און, ווי די חכמים זאָגען, נאָך פיל אַזעלכע וועלטען, ווי אונזערע קליינע וועלט. און ער איז אַלץ דאָ. אַלץ דאָ.

ש ר ה: ער איז דאָ כּדי צו בריינגען גערעכטיגקייט — אַט צוליב דעם איז ער שטענדיג דאָ. ער וויל, אַז אין לעבען זאָל זיין נאָר גערעכטיגקייט.

א ה ר ז: ער איז גערעכט, ער איז זעהר גערעכט! עס קען זיין —

צופיל גערעכט. ווען אומגליקליכע, אויסגעמאַטערטע מענשען פרוי-
 בירען איהם ענטפערען, זאָגען אָפען אַ קליין וואָרט: „פאַרוואָס?“
 לייגען פֿאַר די קלייניקע פֿראַגע אין דער וועלט: „פֿאַרוואָס?“ —
 ענטפערט ער און איז זיך נוקם אַכזריות/דיג... ביז'ן זיבעטען דור.
 ער איז גערעכט, — און אין דער גערעכטיגקייט טרעט ער, טרעט ער
 אונז און מ'זעהט גאַר קיין סוף נישט. ער דאַרף דען תפלות? צו-
 וואָס באמת טויג דאָס איהם? אָבער פרובירט נאָר נישט מתפלל זיין.
 ער וועט אייך דערשלאָגען מיט אַ גערעכטיגען דונער און פאַרברענען.
 אָבער איך פרעג דאָך: צו דען איז דאָס טאַקע, אַזוי נויטיג, אַז די
 גערעכטיגקייט זאָל טריאומפירען? צו וואָס דאַרף מען איהר? ווער
 האָט דאָס באַשלאָסען, אַז מענשען דאַרפען האַבען גערעכטיגקייט? נישט
 אמת, נישט אמת! רחמנות — אַט וואָס מיר דאַרפען האַבען,
 רחמנות!

4

(עס קומט אַריין סילקין).

א ה ר ן : ביי זיין גערעכטיגקייט איז אוממעגליך צו לעבען, אומ-
 מעגליך אפילו אַליין מקבר צו זיין דעם איינציגען זוהן, דעם קדיש,
 פרעמדע מענשען, פרעמדע מענשען טוען אונז דאָס, ווי אַ טובה.
 ס י ל ק י ן : אַלץ אָפּגעטאָן, זייט רוהיג.
 א ה ר ן : (דריקט איהם די האַנט). נו... ווען איהר זאָלט וויסען...
 ווי אַזוי... ווי אַזוי...
 ש ר ה : ווען מ'זאָל כאַטש וויסען, צו-וואָס האָט ער דאָס געטאָן?
 צו-וואָס האָט איהם געטויגט שמד'ן זיך?
 ח נ ה : איצט פאַרשטעה איך... ער האָט מיר איבערגעגעבען פאַר'ן
 טויט אַ בריף. אַט איז זי, איין שורה (ווייזט).
 ע נ מאָן : איצט איז אַלץ פאַרשטענדליך.
 ח נ ה : (לייענט). „איך האָב דאָס געטאָן, כדי אַריינצוטערטען אין
 אינסטיטוט“.
 ס י ל ק י ן : אַלס אַ איד, האָט מען איהם נישט אָנגענומען.
 א ה ר ן : (ליידענד). אַי-אַי-אַי, וואָס איז דאָס. וואָס האָט ער גע-
 טאָן! ער האָט געוואָלט זיין אַ געבילדעטער מאַן.

ש ר ה : מיר האָבען זיך אַזוי געפרעהט, ווען מיר האָבען ערהאַלטען זיין טעלעגראַמע. איהר געדענקט ?

א ה ר ן : ווי ער האָט זיך דאָס געבעטען, מ'זאָל איהם אָפשיקען אין פעטערבורג, געלייקענט, נישט געהאַט קיין כח מודה צו זיין זיך ! האָט געוואָלט, מ'זאָל איהם נישט מקבר זיין דאָ, אויף אַ פרעמדען בית-עולם, כדי אויף מיין קאָפּ זאָל נישט פאַלען די חרפה. אַי-אַי. פיהל איך דען איצט גאָט'ס נצחון ? אַי-אַי . . . פיהל איך דען אַצינד אַ חשק צום לעבען, אַ חשק צו זעהן די זון, באַגעגענען מאַרגענדיגען טאָג, גאָט'ס שבת ? און דאָס איז דאָך דער עיקר . . . (געהט אָפּ).

ש ר ה : ווידער, ווידער. וואוהיך-זשע געהסטו אַוועק ? (געהט אַוועק נאָך איהם).

ס י ל ק י ן : (געהט-צו צו חנה'ן, הערצליך). זייט מוחל. . .

ח נ ה : פאַרוואָס ?

ס י ל ק י ן : פאַרצייהט, פאַרצייהט אונז. (נייגט זיך שטאַרק, געהט אַרויס שנעל).

ע נ מ אַ ן : וואָס קוקט איהר אַזוי אויף מיר ?

ח נ ה : מיר גלוסט זיך אויך אייך אַזוי צו זאָגען. איך נעהם אָפשיעד פון אייך.

ע נ מ אַ ן : (מיט שרעק) ניין.

ח נ ה : יאָ, כ'נעהם אָפשיעד, ליבער יעקב.

ע נ מ אַ ן : פאַרוואָס ?

ח נ ה : אַזוי דאַרף זיין. אַזוי מוז זיין.

ע נ מ אַ ן : פאַרוואָס קענען מיר נישט זיין צוזאַמען ?

ח נ ה : ניין, מיר זענען פאַרשידען.

ע נ מ אַ ן : איהר האָט עפעס באַקלערט.

ח נ ה : יאָ.

ע נ מ אַ ן : וואָס אַזעלכעס ?

ח נ ה : דאָס איז זעהר פראַסט און זעהר קאָמפליצירט.

ע נ מ אַ ן : וואָס-זשע ?

ח נ ה : אויב דאָס לעבען איז אַזוי שרעקליך, דאַרף מען עס אי-בערמאַכען.

ע נ מ אַ ן : ווי אַזוי-זשע זאָל מען דאָס טאָן ?

ח נ ה : מ'דאַרף עס איבערבויען.
 ע נ מ אָ ן : וואָס קענט איהר אַליין ? איהר וועט פאַרלאַרען ווערען.
 ח נ ה : מ'דאַרף עס איבערבויען. איך האָב דאָס אַזוי קלאַר פאַר-
 שטאַנען — ניין : דערפיהלט דאָס היינט.
 ע נ מ אָ ן : היינט ?
 ח נ ה : ווען מיר האָבען מקבר געווען לעאַנ'ען. איך האָב באַקלערט :
 דער פאַטער איז נישטאָ, ער קאָן נישט זיין, ווייל דאָס איז אַ פּרעמדער
 בית-עולם, אַ פּרעמדע ערד. פּלוצלונג איז מיר אַלץ געוואָרען קלאַר,
 אַלץ ! פאַרשטעהט : קיין פּרעמדע ערד דאַרף נישט זיין. דאָס איז
 דער גרעסטער ליגען.
 ע נ מ אָ ן : אַ פּרעמדער בית-עולם דעריבער, ווייל עס זיינען פאַראַן
 פּרעמדע רעליגיעס.
 ח נ ה : אויך דאָס דאַרף נישט זיין ! די ערד קען נישט זיין קיין
 פּרעמדע, קיין צוטיילטע. ווער האָט ערלויבט פּונאַנדערטיילען די ערד?
 די ערד, די גאַנצע ערד געבוירט ברויט, אָבער ווען זי איז פּונאַנדער-
 געטיילט, גיט זי אַנשטאַט ברויט — בלוט. ווער האָט עס ערלויבט
 איהר פּונאַנדערטיילען ? איך געה אַוועק פון איך. איהר רופט צו-
 ריק, אומקעהרען זיך נאָר צו אַ קליין שטיקעלע ערד, וואו מענשען
 האָבען פון צרות כמעט פאַרלאַרען זייער האַפענונג. און איך דענק
 וועגען די ליידען פון אַלע אומגליקליכע.
 ע נ מ אָ ן : וועלען מיר זיך נאָך טרעפען ?
 ח נ ה : עס קען זיין.
 ע נ מ אָ ן : ווען ?
 ח נ ה : ווען איך וועל ערפילען מיין אויפגאַבע.

5

(אהרן קומט אַריין, קוקט זיך אום צורודערט, זוכט עפעס :
 דערזעהענדיג ענמאַניען).

א ה ר ן : וואו איז מיין טאַכטער ?
 ע נ מ אָ ן : איהר ווילט איהר זעהן ?
 א ה ר ן : יאָ... ניין... כ'האָב געוואָלט זאָגען... איהר וועט איהר נישט

פארלאזען. פארלאזט נישט... וואָס זאָל איך זאָגען? אַז מ'וועט מיך פּרעגען: „אהרן, פאַרוואָס ביסטו געקומען פאַר דער צייט?“, וועל איך ענטפערען, אַז איך באַגלייט מיין זוהן, ווייל ער איז אַראָפּ פון וועג און מ'דאַרף איהם דאָס אַנווייזען. פאַרלאָזט איהר נישט . . . (געהט אַרויס, פאַרמאַכט די טיר הינטער זיך).
 ע נ מ אַן : (קוקט איהם נאָך צורודערט. פּויעז. דערנאָך רופט שנעל)
 חנה, קומט אַהער.

6

(חנה קומט אַרײַן).

ע נ מ אַן : געהט צום פּאָטער. מיר דוכט זיך... געהט צו איהם...
 (חנה געהט אַרויס, דערנאָך קעהרט זיך צוריק).
 ח נ ה : איך קען נישט אַליין. העלפט מיר . . . גיכער!
 (ביידע לויפּען צו אהרנ'ס צימער).

דער אייביגער וואנדערער

דראמע אין דריי אקטען

מיט א פראלאג

פערזאנען:

מרדכי בערמאן

שפּרה — זיין ווייב

זייערע קינדער {
לאה
סאַביטשקע
משה
שאול

דאָוידזאָן

סמורלע

לעוויט

די לעהרערין

באַגאַטקאַ — אן אַלטע פּרוי

פּראָלאָג

(עס באַווײַזט זיך אַן אַלטער מאַן ענליך אויף מרדכי בערמאַן נאָר פּיעל עלטער, ער איז בלינד, מיט איהם אַ קליין מיידעלע ענליך אויף סאַניטשקט).

ד ע ר אַ ל ט ע ר : (באַטראַכט די געגענד) וואו זיינען מיר ?
מ י י ד ע ל : אויף אַ ברייטען אומענדליך לאַנגען וועג.
אַ ל ט ע ר : יא, אויף אַזאָ וועג זיינען מיר.
מ י י ד ע ל : מיד בין איך, ערשעפט בין איך.
אַ ל ט ע ר : באַלד, קינד, באַלד קומט די רוה.
מ י י ד ע ל : דיין באַלד איז לענגער פון דער אייביגקייט, מיר וואָנ-
דערען איבער לענדער, אָהן אַ סוף וואַנדערען מיר. ווען וועלען מיר די
רוה ענדליך געפינען, ווען ? מיד בין איך, ערשעפט בין איך . . .
אַ ל ט ע ר : באַלד, קינד, באַלד, געדולדיג מוזטו זיין.
מ י י ד ע ל : אַ קעלט באַגלייט אונז, די פינסטערניש היט אונזער
טריט, וואוהין פיהרסטו מיר ? קאַלט איז אין דער געגענד, די נאַכט
קעניגט דאָ, קיין שטראַהל ליכט דרינגט דורך . . .
אַ ל ט ע ר : עס קומט אַן באַלד אַ שטראַם פון ליכטיגקייט, דער
פריהמאַרגען רייסט זיך דורך . . . איך זעה עס, קינד, איך פיהל
עס.

מ י י ד ע ל : אויסגעלאַשען איז דאָס ליכט פון דינע אויגען, אין אַ
פינסטערניש איז די וועלט פאַר דיר איינגעהילט, דינע בלינדע אויגען
קוקען סתם אויף אַ מענשען אין גאַטס געשטאַלט און אויף אַ חיה
וואָס פאַרציקט דאָס לעבען.

אַ ל ט ע ר : איך זעה אַבער, איך האָב אַנדערע אויגען, ווייט-
זעהענדע.
מ י י ד ע ל : דו זעהסט די אומענדליכע ווייטקייט און די דערנער
ביי דינע פיס צובלוטיגען דיך. נעכטען ביסטו אַן אַ שטיין גע-
שטרויכעלט געוואָרען און ער איז מיט דיין טריפּענדיגען בלוט באַ-
פלעקט.

אַ ל ט ע ר : געלעבט און געטומעלט. אַמאָל שוין לאַנג, ניטאָ קיין מענשען. נאַקעטע שטיינער וואַלגערען זיך דאָ.

מ י י ד ע ל : האָט דאָס גליק אַמאָל די מענשען באַזוכט ? האָסטו, אַלטער, מיט די מענשען געלעבט ?

אַ ל ט ע ר : קיין סימן, קיין זכר איז פֿון די מענשען ניט געבליבען, נאָר ביי מיר אין זכרון שימערט עטוואָס פון זיי . . .

מ י י ד ע ל : מיר וואַנדערען, איך געה דיר נאָך, דער וועג איז אומ-ענדליך, דער וועג איז ווייט. שאַרפע שטיינער זיינען אויף איהם פאַר-זייט, ביזע ווינטען בושעווען אויף איהם, קיין זאָנפּטער ווינטעל האָט אונז ניט באַגריסט, קיין וואַלד האָט אונז זיין שאַטען ניט געשאַנקען. דו ביסט אַלט . . . אין מיטען וועג וועל איך בלייבען עלענד, אַליין, (הילפּלאַז) אויפֿן לאַנגען אומענדליכען וועג. זאָג, וואוהין פיהרסטו מיך דאָס יונגע לעבען ? איז דאָ אויף דער וועלט ערגעץ אַ ווינקעלע פאַר אונז מידע ? איז דאָ ערגעץ אויף דער וועלט רוה פאַר אונז ? זאָג זיידעניג, דו שפּאַנסט דאָך איבער דער וועלט, דו וואַנדערסט דאָך שוין אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג. וואוהין פיהרסטו מיך, צו רוה, צום לעבען, איז דען דאָ רוה פאַר אונז אַדער נאַרסטו די יוגענד ? . . . זאָג, אַלטער !

אַ ל ט ע ר : אַזוי ווי שאַטענס שוועבען זיי פאַר מיר, אַ נאַקעט פעלד, צוואוואַרעמטע שטיינער.

מ י י ד ע ל : וואָס איז מיט דיר, אַלטער ?

אַ ל ט ע ר : איך געדענק, ווי שאַטענס שוועבען זיי פאַר מיר.

מ י י ד ע ל : פון דיינע אויגען פאַלען הייסע טרעהרען, דו וויינסט ? דו מוטיגער און ווייטזעהענדער אַלטער ?

אַ ל ט ע ר : מענשען האָבען דאָ געלעבט, אַ גרויסען בית עלמין גע-האַט און אַ הייפעלע שטיינער איז פון דעם לעבען געבליבען, דאָס זיינען זייערע גרויסע טרעהרען. עס איז פאַרשטיינערט געוואָרען, דאָס זיינען די פאַרגליווערטע טרעהרען, אַט זיינען זיי, זעהסטו זיי ?

מ י י ד ע ל : אַ מורא קומט אויף מיר, אַ פחד, עס שרעקט מיך . . . אַ ל ט ע ר : זעה, ווי שאַטענס שוועבען זיי פאַר מיר . . .

פּינסטער.

ערשטער אַקט

(ביי מרדכי בערמאַן אין הויז. בעל־הבית'יש
הויז. סאַניטשקע האָט זיך פאַרקליבען מיט די
פֿיס אויפֿ'ן דיוואַן, לייענט ביים פֿענסטער, די
האַר צושויבערט, דאָס געזיכט פלאַמט, פאַרטיפּט
אין לעזען, באַמערקט גאַרניט אַרום. משה
שפּיעלט אויף דער פּידעל. עס געהט צו אַווענט).

ס אַ נ י ט ש ק ע : אַך, אוי!

מ ש ה : וואָס לערנסטו דאָרט אַזוינס?

ס אַ נ י ט ש ק ע : (הערט ניט) לאַז . . . וואָרט . . .

מ ש ה : (שפּיעלט).

ס אַ נ י ט ש ק ע : אַך, עס איז . . .

מ ש ה : עס איז פּינסטער, גענוג צו לייענען, עס איז שעדליך פאַר
די אויגען.

ס אַ נ י ט ש ק ע : לאַז מיר אָפּ, שטער מיר ניט.

מ ש ה : (שפּיעלט, האַקט איבער) וואָס וועט זיין מיט מיר?

ס אַ נ י ט ש ק ע : וואָס?

מ ש ה : מיר שיינט, אַז איך בין אַ מאַדנער מענש.

ס אַ נ י ט ש ק ע : מיט וואָס?

מ ש ה : אַ מאַדנער . . .

ס אַ נ י ט ש ק ע : יאָ. (לייענט ווייטער פּלוצלינג מיט התלהבות)

פאַרשטעהסט, ער קניהט פאַר איהר, ער בעט זי, אַז זי זאל קומען צו

איהם אין פאַרק, וויל זי פאַר קיין פאַל ניט, בשום אופן ניט, האָט ער

געזאָגט, אַז ער וועט זיך שייסען, ער וועט זיך דאָס לעבען געהמען.

האָט זי שוין צוגעזאָגט קומען און איז טאַקע ביינאַכט געקומען אין

פאַרק. מיינסטו וואָס האָט ער אַן ערך געטאָן? איז ער אויף להכעיס

ניט געקומען. אַט איז אַ כאַראַקטער!

מ ש ה : וואָס וועט זיין מיט דיר? אויב מען געהמט מיך ניט אַריין

אין אַניווערזיטעט וועל איך פאַהרען קיין אויסלאַנד, דאָרטען איז

גוט (שוויגט אַ וויילע) און געלט? (קלערט) אַ גרויסע זאַך . . . ! ביי-

נאַכט וועל איך שפיעלען ערגעץ וואו, און בייטאָג וועל איך לערנען...
אויב מען וועט דאָ ניט אַנקומען אין אוניווערזיטעט.

ס אַ נ י ט ש ק ע : מען וועט דיך אויף געוויס אַרייננעמען, דו וועסט
געוויס אַנקומען.

מ ש ה : פאַרוואָס?

ס אַ נ י ט ש ק ע : איך פיהל דאָס, דאָס האַרץ זאָגט מיר מען וועט
דיך אויף געוויס אַננעהמען.

מ ש ה : אַמאָל בין איך עפעס זיכער, דאָס האַרץ זאָגט מיר אויך...
אַט זאָגט דאָס האַרץ אַמאָל ווען אַ בריף דאַרף אַנקומען.

ס אַ נ י ט ש ק ע : אַט זעה איך קלאָר (פאַרמאַכט מיט די הענט די
אויגען ווי זי לייענט) ווי מען נעהמט דיך אַריין אין אוניווערזיטעט,
יא, יא, יא, מען וועט דיך אַרייננעהמען.

מ ש ה : יא, יא, וועסט קומען צו מיר, סאַניאַ, ווען דו וועסט אויס-
וואַקסען אַביסעלע?

ס אַ נ י ט ש ק ע : געוויס וועל איך קומען צו דיר, אָבער וואָס וועל
איך דאַרט טאָן?

מ ש ה : דו וועסט זיך לערנען.

ס אַ נ י ט ש ק ע : אויף קורסען? זי איז דאָך אויך געווען אויף
קורסען.

מ ש ה : ווער?

ס אַ נ י א : די באַראַנעסע.

מ ש ה : וועלכע באַראַנעסע?

ס אַ נ י א : יענע, אַט די, אַ, (זי ווייזט אין בוך) וואָס האָט ניט גע-
וואָלט קומען אין פאַרק, דאָס הייסט זי האָט שפּעטער שוין יאָ געוואָלט,
האַט ער ניט געוואָלט, זי איז דאָך אויך געווען אויף די קורסען. עפעס
אַזאַ מאַדנער צופאַל!

מ ש ה : אויב איך וועל פאַהרען קיין פאַריז וועל איך אויפזוכען
שוועסטער לאה.

ס אַ נ י א : ווי אַזוי וועסטו זי אויפזוכען, ס'קען דאָך זיין, אַז זי איז
שוין לאַנג דאַרט ניטאָ, אַדער זי איז אפשר קראַנק געוואָרען אַדער...

מ ש ה : איך וועל שוין אויסגעפינען. און אפשר איז זי שוין לאַנג
געשטאַרבען, גלויבט זיך דיר דאָס?

ס אַ נ י אַ : אודאי ניט!

מ ש ה : מיר אויך ניט.

ס אַ נ י אַ : איך געדענק זי זעהר גוט, דו געדענקסט זי ?

מ ש ה : זי איז אַוועקגעפאַהרען דעם זעלבען יאָר, ווען איך בין אַריין אין גימנאַזיע.

ס אַ נ י אַ : זי איז געווען זעהר שעהן. דו וויסט וואָס מיר פאַלט איין ?

מ ש ה : וואָס ?

ס אַ נ י אַ : אַז זי איז אַביסעל עהנליך צו דער באַראַנעסע!

מ ש ה : ביסט אַ נאַריש מיידעל, סאַניאַ. און איך טו נאָר און טראַכט און קלער די גאַנצע צייט, גאַנצע נעכט קען איך ניט איינשלאָפּען. דיר איז גוט, סאַניאַ, וואָס דו ביסט נאַריש.

ס אַ נ י אַ : פון וואָס קלערסטו ?

מ ש ה : פון פיל, פיעל זאַכען. איבערהויפט האָב איך פון פיעל צו קלעהרען. מענשען מיינען . . . ווער איז ער, משה'לע בערמאַן ? פשוט אַן אינגעל, וואָס האָט די גימנאַזיע געענדיגט און שפיעלט אויף דער פיעדעלע. נייך, קיינעם פאַלט גאַרניט איין, קיינער באַמערקט גאַרניט.

ס אַ נ י אַ : משה, דו וויסט אויף זיכער, אַז איך בין אַ נאַר ? ס'איז דאָך זעהר ניט גוט אויב ס'איז אמת.

מ ש ה : פאַרוואָס איז דאָס ניט גוט ?

ס אַ נ י אַ : איך וועל דאָך זיין דאָס גאַנצע לעבען אומגליקליך.

מ ש ה : אפֿשר ווען דו וועסט אויסוואַקסען, עלטער ווערען . . . און ס'ד'הכל, סאַניטשקע, זיינען די נאַראַנים די גליקליכסטע אין דער וועלט. פיעל גליקליכער ווי די קלוגע.

ל אַ ה

(עס קומט אַריין לאה, אין האַנט האַלט זי אַ

קליין פעקעל, די קינדער קוקען זי אַן פֿאַר-

וואַנדערט).

ל אַ ה : גוט אַווענט.

מ ש ה : (דערקענט זי ניט) גוט אַווענט.

ל אָ ה : (שטעלט זיך נעבען דער טיר, רעדט רוחיג אַזוי ווי זי וואָלט נעכטען דאָ געווען) דאָס איז דאָך משה!

מ ש ה : יא, איך בין דאָס.

ל אָ ה : און דאָס איז די קליינע סאַניטשקע. (פּוויזע) די מאַמע לעבט? דער טאַטע לעבט? איהר געדענקט מיך ניט?

מ ש ה : ניין.

ל אָ ה : (פּאַרדעקט דאָס געזיכט מיט דער האַנט שטיל, פּאַרמאַטערט) און וואו איז שאול?

ס אָ נ י אָ : (שרייט אויס) איך ווייס, איך ווייס, איך ווייס ווער דאָס איז. (וואָרפט זיך צו איהר) לאָה, לאָה איז געקומען!!!

ל אָ ה : סאַניטשקע! (שושקען זיך) ווי דו ביסט אויסגעוואַקסן. מ ש ה : לאָה.

ל אָ ה : איך האָב דיך באַלד דערקענט.

ס אָ נ י אָ : סאַניאַ, מיר האָבען נאָר וואָס גערעדט וועגען דיר . . . נאָר וואָס . . .

ל אָ ה : ווי אַלט ביסטו, סאַניטשקע?

ס אָ נ י אָ : 14 יאָהר.

ל אָ ה : 14 יאָהר, די קליינע סאַניטשקע.

מ ש ה : וואו־זשע איז דער טאַטע, די מאַמע?

ס אָ נ י אָ : (רופט) טאַטע, מאַמע, קומט גיכער אַהער, גיכער! (אַפּ).

מ ש ה : לאָה איז געקומען איצט וועט אַלץ זיין גוט, דו האַסט זיך פּאַרענדערט, לאָה. (צינדט אָן דעם לאַמפּ).

ל אָ ה : (ביטער) וואָס, יונגער געוואָרען?

עס קומט אַריין די מוטער און סאַניטשקע.

מ ו ט ע ר : וואָס איז געשעהן?

ס אָ נ י אָ : טרעף ווער דאָס איז? (משה און סאַניאַ געהען אַפּ אָן אַ זייט).

מ ו ט ע ר : (קוקט אויף לאָה'ן, דערקענט זי ביסלאַכוייז) ווער איז דאָס, גאָט מיינער! דאָס איז דאָך, דאָס איז דאָך (מיט אַ געשרי) לאָה'טשקע, מיין טאַכטער!

ל אָ ה : מאַמע!

מוטער: (קושט זי, וויינט, רעדט צוטומעלט) לאַה'טשקע, טאַכטער
 מיינע . . . לעבען מיינס . . . לאַה'טשקע, טאַקע זי איז עס, איהרע
 אויגען, איהרע האַר, זי . . . זי, זי איז געקומען, צוריקגעקומען . . .
 לאַה: מאַמע, ליעבע, גוטע מאַמע!

מוטער: נאַרישע קינדער וואָס איהר זייט! איהר האַט געמיינט,
 אַז איד וועל מיין קינד ניט דערקענען, מיין טאַכטער . . . נאַרישע
 קינדער, איד וועל ניט דערקענען אַט די אויגען מיט דעם ליעבען
 געזיכט? ווען איד וואַלט געווען אַ בלינדע, ווען זי וואַלט אַריינגעקומען
 און קיין וואָרט ניט גערעדט וואַלט איד זי אַן די טריט דערקענט.
 לאַה: ביסט געזונט, מאַמע?

מוטער: וואָס פּרעגסטו אַזעלכע נאַרישקייטען . . . איד בין
 גליקליך, גליקליך בין איד . . . גיב אַכטונג, קינד, איד זאָל דיר
 ניט פאַרשוואַרצען מיט מיינע הענט, זיי זיינען ניט ריין . . .

סאַניאַ: (קושט דער מוטערס הענט) מאַמע, האַסט אויסגעשמירטע
 הענט, און מיך האַרט דאָס ניט, מיך האַרט דאָס ניט . . .
 מוטער: (וויינט פון גליק) דער קאַפּ דרעהט זיך מיר, עס שוויב־
 דעלט מיר, אוי, קינדער מיינע, אוצרות מיינע! וואו איז דער טאַטע,
 געהט זוכט אויס דעם טאַטען!
 משה: זעץ זיך, מאַמע.

מוטער: (זיצט) וואָס האָב איד זיך אַוועקגעזעצט (שטעהט אויף)
 ווי אַ גולם! לאַה'טשקע, דו ווילסט געוויס עסען? וואָס וועסטו עסען,
 לאַה'טשקע, פיש, זופּ, פלייש?
 לאַה: איד דאַנק דיר, מאַמע, איד בין ניט הונגעריג, איד וויל ניט
 עסען.

מוטער: וואָס הייסט דו ווילסט ניט עסען. אַ מענש קומט אַזש
 פון זאַגרעניצע און וויל ניט עסען, עס קען דאָך ניט זיין!
 לאַה: דו ביסט אַלט געוואָרען, מאַמע.

מוטער: מעהר קיין צער זאָלסטו ניט האַבען, אַ גרויסער אומגליק,
 קיין חתן דאַרף איד ניט זוכען, אַבער מיט אַזעלכע קינדער וואַלט מיך
 אַפילו אַ גראַף גענומען, ער וואַלט זיך נאָך געבעטען ביי מיר.
 לאַה: איד האָב געגעסען אין וועג.

מ ו ט ע ר : וואָס האָסטו געגעסען, דו האָסט גאַרניט געגעסען. איך
ווייס שוין וואָס זיי גיבען דאַרטען עסען אין דער פרעמד.
מ ש ה : פאַרוואָס האָסטו ניט געשריבען, אָז דו קומסט צופּאָהרען ?
ל אַ ה : איך האָב אַליין ניט געוואוסט, אָז איך קום.
ס אַ נ י אַ : הערט, זי האָט אַליין ניט געוואוסט, ווי קען דאָס זיין ? !
מ ש ה : דער טאַטע געהט.

מרדכי בערמאַן

(עס קומט אַריין מרדכי בערמאַן, לאַה שטעהט אויף).

ל אַ ה : טאַטע !
ב ע ר מ אַן : (נעהמט זי אַרום אַהן התלהבות, עפעס אַהן פאַר-
טרויען, פאַרזיכטיג) איך האָב שוין געהערט, איך ווייס שוין, מיין טאַכ-
טער, לאַה, מיין עלטערע טאַכטער איז געקומען. וואָס מאַכסטו, לאַה ?
(קושט זי) אויסגעוואַקסען אַ גאַנצער מענש. נו, דערצעהל אונז וואו
ביסטו געווען און וואָס האָסטו אויפגעטאַן ?
ל אַ ה : וואָס איז דאָ צו דערצעהלען, איך בין געקומען.
ב ע ר מ אַן : דאָך אַהיים געקומען.
מ ו ט ע ר : זעה נאָר ווער עס איז געקומען צו אונז, אונזער ליבער
גאַסט, מרדכי ! (נעהמט זי אַרום, וויינט).
ב ע ר מ אַן : (נעהמט זי אַרום, וויינט) מזל טוב דיר, מזל טוב, אונז
אַלע מיט אונזער גאַסט, צוריקגעקומען אַ גרויסע, אַ שעהנע, אַ לי-
בינקע, מיט מזל זאָל זי זיין.
ס אַ נ י אַ : זי האָט אַליין ניט געוואוסט, אָז זי קומט צו פּאָהרען, דו
הערסט ?
מ ו ט ע ר : דו וועסט שוין ניט אַוועקפּאָהרען, דו ביסט שוין אין
גאַנצען געקומען אַהיים ?
ל אַ ה : אין גאַנצען, אויב איהר וועט מיר ניט אַרויסטרייבען.
ב ע ר מ אַן : טאַטע-מאַמע טרייבען ניט זייערע קינדער, אַרויס-
טרייבען גאָר !
ל אַ ה : איך בין מיד.
ב ע ר מ אַן : אַ מידע נעבעך צוריקגעקומען.
ל אַ ה : און דו ביסט, טאַטע, דער זעלבער וואָס פריהער.

בערמאן: דער זעלבער, מיין קינד, זאג-זשע מיר, טאָכטער, וואָס האָסטו דאָרטען געטאָן?

לאָה: וואו?

בערמאן: דאָרט וואו דו ביסט געווען.

לאָה: פאַרשידענע זאַכען.

בערמאן: געלערענט?

לאָה: געלערענט אויך.

בערמאן: געלערענט אויך, דאָס פאַרשטעה איך שוין ניט.

מוטער: פון דעם איז זי אַזוי דאָר און קוואַר געוואָרען. צו וואָס טויג מיידלאַך לערנען אין אויסלאַנד? מיידלאַך דאַרפֿען חתונה האָבען.

בערמאן: (צו דער ווייב) לאָז, איך בעט דיך, לאָז מיר מיט איהר רעדען. (צו דער טאָכטער) שוין זיבען יאָהר איז געוואָרען זייט דו ביסט אַוועקגעפּאָהרען, מיר האָבען זיך שוין מיאש געווען. מיר האָבען געדענקט, אַז דו ביסט געשטאַרבֿען.

מוטער: די אויגען מיינע האָב איך זיך אויסגעוויינט, וואָס האָב איך ניט איבערגעקלערט. . . פאַרוואָס האָסטו ניט געשריבען, מיין קינד?

לאָה: צום אָנהויב האָב איך ניט געוואָלט שרייבען.

בערמאן: האָסטו ניט געוואָלט שרייבען וואָס הייסט אַ קינד וויל ניט שרייבען צו טאַטע-מאַמע?

מוטער: דו האָסט ניט געוואָלט, פאַרוואָס?

לאָה: (נאָך אַ פּוּזע) יאָ, (פּוּזע) איך האָב געמיינט, אַז איהר זייט מיר פרעמדע.

מוטער: רבּונו של עולם, וואָס רעדסטו, לאָה'טשקע?

בערמאן: וואָס הייסט האָסטו געמיינט, אַז מיר זיינען דיר פרעמדע? און שפּעטער האָסטו דיר דערמאַנט? . . .

לאָה: שפּעטער האָב איך ניט געקאַנט שרייבען. . .

מוטער: ביסט חלילה קראַנק געווען?

לאָה: יאָ, קראַנק.

מוטער: (פאַרברעכט די הענט) איך האָב דאָס געוואוסט. דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט. . .

ל אָ ה: ניין, מאַמע איך בין גיט געווען קראַנק . . .
 מ ו ט ע ר: וואָס־זשע איז מיט דיר דאָרטען געשעהן?
 ל אָ ה: איך בין געווען אין טורמע (פּוּזנע).
 מ ו ט ע ר: אין טורמע, רבונו של עולם, וואָס האָבען זיי דאָרטען
 געהאַט צו מיין טאַכטער?
 ס אָ נ י אָ: דו ביסט געווען אין טורמע, פאַרוואָס? איך פאַרשטעה
 גיט וואָס פאַר אַ שלעכטס האָסטו אימיצען געטאָן?
 ב ע ר מ אָן: איך פאַרשטעה: האָסט זיך אַריינגעמישט אין פּאָליטיק,
 אַ יאָ? און דאָרט אין טורמע ביסטו געוואָר געוואָרען, אַז מיר זיי־
 בען דיר גיט קיין פּרעמדע?
 ל אָ ה: ניין, (פּוּזנע) איצט קלער איך גאַרניט, איך בין געקומען
 אַהיים.
 מ ו ט ע ר: זי איז געקומען פון וועג און וויל עסען, מיין פאַרמאָ־
 טערט קינד, מיד, קינד מיינס. (געהט אַרויס).
 ל אָ ה: וואָס הערט זיך דאָ ביי אייך?
 ב ע ר מ אָן: וואָס זאָל זיך הערען ביי אונז? מ'לעבט. מיר לעבען
 און וואָרטען.
 ל אָ ה: אויף וואָס וואָרט איהר?
 ב ע ר מ אָן: מיר וואָרטען! . . .
 ל אָ ה: ווי געהען עפעס די געשעפטען, טאַטע?
 ב ע ר מ אָן: די געשעפטען געהען ווי אַלע מאָל.
 ל אָ ה: דו האַנדעלסט נאָך אַלץ מיט וואָלד?
 ב ע ר מ אָן: מען קויפט און מען פאַרקויפט, מ'לעבט (מיט איינגע־
 האַלטענע צערטליכקייט) אַט האָבען מיר גאַר אַ געבילדעטען אין אונ־
 זער משפּחה.
 ל אָ ה: מ ש ה?
 ב ע ר מ אָן: מיט צוויי חדשים צוריק די גימנאַזיע געענדיגט מיט
 אַ מעדאַל.
 ל אָ ה: און איצט קלייבסטו זיך אין אוניווערזיטעט?
 מ ש ה: איך האָב אַוועקגעשיקט די פּאַפּירען מיינע און וואָרט אויף
 אַן ענטפּער.

ל אָ ה: האָסט דאָך געענדיגט מיט אַמעדאַל, וועט מען דיך געוויס אַננעהמען אין אוניווערזיטעט.
 מ ש ה: מילא, אויפ'ן ערגסטען פאַל וועל איך אַוועקפאַהרען אין אויסלאַנד.

ל אָ ה: (האַלט אין אויפרעגונג) וואָס טויג דיר אויסלאַנד, ניין, מען דאַרף ניט, דו וועסט זיך דאָ צו עפעס צושלאַגען.

ס אָ נ י אָ: איך זאָג איהם אויך דאָס זעלבע, פאַהר ניט קיין אויס-לאַנד, זעהסטו ווי אַזוי מען קומט צוריק פון דאַרט?

ל אָ ה: איך בין אַזוי מיד, אַזוי מיד, איך וויל זיך אַפרוהען אַביסעל, מען דאַרף נאָר אַ רוהיג ווינקעל. ביי אייך איז דאָ רוהיג און שטיל?

ב ע ר מ אָ נ: אודאי איז ביי אונז רוהיג און שטיל.

ל אָ ה: וועגען קיין זאָך ניט קלערען, קיין זאָך ניט הערען, מיט קיין נעם זיך ניט באַגעגענען, איך בין אַזוי מיד . . . ניטאָ שוין קיין כחות.

ב ע ר מ אָ נ: גראד איצט מוז מען האַבען כחות, מען מוז האַבען, טאַכטער מיינע.

ל אָ ה: צו וואָס?

ב ע ר מ אָ נ: זאָג מיר לאַה'לע, האָסט ניט קיין חברה'טעם, קיין חתן?

ל אָ ה: ניין.

ב ע ר מ אָ נ: פאַר די גאַנצע זיבען יאָהר האָסטו ניט געפונען?

ל אָ ה: צו וואָס פרעגסטו דאָס, טאַטע? איך פאַרשטעה דיך ניט.

ב ע ר מ אָ נ: (אויפגערעגט) אָט וועל איך דיר געבען צו פאַרשטעהן, מיין קינד, דו בעסטסט אַ ווינקעל ביי מיר, דו ווילסט זיך אַפרוהען, אַבער מיר קאַנען דאָס דיר ניט געבען, טאַכטער מיינע.

ל אָ ה: דו קענסט ניט?

ב ע ר מ אָ נ: איך קען ניט ווייל מיר אַליין האַבען דאָס ניט, באַלד וועלען מיר אַלע קיין ווינקעלע ניט האַבען וואו אונזערע קעפּ אַוועקצור-לייגען, באַלד, באַלד וועל איך אַליין ניט האַבען קיין אַרבייט, קיין פרנסה, קיין הויז און קיין היים.

ל אָ ה: דו וועסט אַליין ניט האַבען?

ב ע ר מ אָ נ: יאָ, מיין קינד, מען טרייבט אונז אַרויס פון אונזער איי-

גענער היים, וואו מיר זיינען געבוירען און דערצויגען געוואָרען. מיר מוזען אַלעס איבערלאָזען און אוועקפּאַהרען, אַנטלויפּען פּון דאַנען. ל אַ ה: אוועקפּאַהרען?

ב ע ר מ אַן: דאָס הייסט מיר כלאָפּאַטשען נאָך. מען אַרבייט, מען לויפּט, מען ווענדעט אַן זכות אַבות און דערווייל זיצען מיר און וואָר-טען אויף אַ תּשובּה.

ל אַ ה: ווייטער אוועקפּאַהרען, איך האָב שוין קיין כּח ניט . . . ב ע ר מ אַן: און גראד אַצינד מוז מען אַנזאַמלען כּחות די יסורים אַריבערצוטראָגען.

ס אַ נ י אַ: איך פּאַרשטעה ניט, מען דאַרף ניט שווייגען! ב ע ר מ אַן: אודאי דאַרף מען ניט שווייגען אַבער וואָס וועט העל-פען דאָס שרייען?

מ ש ה: דו האָסט דאָך געזאָגט, טאַטע, אַז מען האָט אונז שוין אַפּגעלאָ-זען. עס איז שוין שטיל געוואָרען.

ס אַ נ י אַ: אַז דער טאַטע איז אַזאָ וואָס שווייגט. מ ש ה: דו ביסט אַ נאַריש מיידעל, עס איז אַרויס אַ נייער צירקור-לאַר, אַז אידען טאַרען ניט וואוינען דאָ, וואָס קען מען טאָן געגען אַ צירקולאַר?

ס אַ נ י אַ: אַבער וואָס פּאַר אַ שלעכטס האָבען מיר געטאָן?

שאול

(עס קומט אַריין שאול, אַהן אַ האַנט)

ל אַ ה: שאול, (געהט צו איהם, דערזעהט, אַז ער האָט נאָר איין האַנט, זי ציטערט) וואו איז דייך האַנט! ?

ש א ו ל: די האַנט? שוין לאַנג קיין האַנט ניטאָ.

ל אַ ה: פּאַרוואָס האָט איהר מיר דאָס ניט געזאָגט?

ש א ו ל: אַפּגעשניטען, אַמפּוטאַציע.

ל אַ ה: ווי אזוי איז דאָס געשעהן, גאָט מיינער?

ש א ו ל: דער וואַיענער דאָקטאָר פּון 64טען פּאַלק, ניקאָלאַי ניי-קאָלאַיעוויטש אַלעקסאַנדראָוו האָט אַפּגעשניטען מיין האַנט. פּאַרוואָס-דעט געוואָרען, די קויל איז דורכגעאַנגען דורך און דורך און האָט

דעם ביין צושמעטערט, דעם 28טען אויגוסט איז דאָס געווען.
 ל א ה : דו ביסט געווען אין דער מלחמה?
 ש א ו ל : טאָטשנע טאָק, וואָשע בלאַגאַראַדיע! אַרויסגעשלאָגען פון
 סטראַי צוליב אומפעהיגקייט צו דינען ווייטער, וואָשע בלאַגאַראַדיע!
 ל א ה : אַרימער ברודער מיינער!
 ש א ו ל : איך האָב דאָס פּאַטערלאַנד פאַרטיידיגט, וואָשע בלאַגאַ-
 ראַדיע!
 ל א ה : (קעהרט זיך אום און וויינט) איך האָב דאָס גאַרניט געוואוסט.
 גאַרניט געאַהנט.
 ב ע ר מ אַן : מיר האָבען זיך שוין צו די צרות צוגעוואוינט.
 ס אַ נ י אַ : ער אַליין האָט זיך שוין אויך צו דעם צוגעוואוינט.
 ש א ו ל : איך זאָג, אַז צוויי הענט איז אַ לוקסוס ווי באַלד מען קען
 לעבען מיט איין האַנט. איך שרייב מיט דער לינקער האַנט, אַ גרויסע
 זאָך! אויפֿ'ן פֿיעדעל שפּיל איך שוין ניט, אַן אומגליק אַ גרויסער! עס
 זיינען דאָ מענשען וואָס האָבען ביידע הענט און שפּיעלען אַזוי, אַז עס
 וואַלט זיי געמעגט פּעהלען אַ האַנט.
 ל א ה : און ער, וועלכער האָט פאַרלוירען אַ האַנט, וועט איך מוזען
 אוועקפּאַהרען?
 ש א ו ל : וואָס-זשע, אַ גענעראַל בין איך? מען יאָגט אַלעמען און
 איך מאַרשיר מיט זיי.
 ב ע ר מ אַן : זאָל זיין שטיל, קינדער, די מאַמע קומט.
 (עס קומט אַריין די מוטער און גרייט צום טיש).

מוטער

מ ו ט ע ר : האַסט שוין געזעהן, טאָכטער, וואָס עס איז געוואָרען
 מיט שאול'ן, (שטרענגט זיך אַן איינצוהאַלטען די טרעהרען, וויל
 טרייסטען שאול'ן) גאַר מען באַמערקט דאָס כמעט ניט, און ווען ער
 שטעהט מיט דער זייט אַהער, זעהט מען עס גאַרניט. עס, טאָכטערעל,
 ס'איז אַליץ פֿריש, ניט ווי ביי אייך אין דער פֿרעמד. איך זאָג דיר,
 ווען מען וואַלט איהם חלילה אַ פּוס אַראַפּגענומען וואַלט געווען בע-
 סער? עס וואַלט נאָך געווען פּיעל ערגער. אַ דאַנק גאָט, וואָס עס

האַט זיך אויסגעלאָזען צו איין האַנט. זעץ זיך אַוועק, שאול'קע, עס מיט דער שוועסטער צוזאַמען, וועט איהר פרעהליכער זיין.
 שאול: די מאַמע איז גערעכט, ווען מען וואָלט מיר אַ פּוס אַראָפּ־גענומען, ווי וואָלט איך איצט געקענט מיטגעהן, ווען מען יאָגט אונז אַרויס? איך וואָלט געמוזט שפּרינגען ווי אַ וואַראַנע (שפּרינגט).
 מוטרע: ווייס איך וואָס ער פּלוידערט דאָרט. . . יאָגען, יאָגען, מען יאָגט נאָך ניט, און די נאַטשאַלסטוועס האַבען אויך אַ האַרץ, זיי פאַרשטעהען אויך, אַז ווען מענשען זיינען רוהיג ריהרען קיינעם ניט, און לעבען זיך שטיל און רוהיג, דאָרף מען זיי לאָזען לעבען, זאָלען זיי זיך האַנדלען מיט וואָלד. מיר דאָרפען טאַקע לעבען שטיל, ניט מאַכען קיין סקאַנדאַלען, מיר דאָרפען וויסען, אַז מיר זיינען אין דער פּרעמד (עס הערען זיך שטימען). אַט וועלען מיר און אונזערע קינדער שוין אַפּלעבען ווי עס איז אונזער לעבען דאָ.

דאָווידזאָן און היים סמורלע

(דאָווידזאָן, אַן אַלטער, שוואַכער, לאַנגזאַמע באַ־וועגונג, קלוגע, בולטיע אַויגען).

סמורלע: מיר האַבען שוין געהערט, מיר ווייסען שוין, מען ווייסט, מיט ליעב אייך מיט אייער גאַסט.
 מוטרע: אַ דאַנק אייך, מיר האַבען זיך פאַרט דערוואַרט. קוקט נאָר, וואָס פאַר אַ טאַכטער איך האָב.
 דאָווידזאָן: (געהט צו צום שראַנק, נעהמט אַרויס דעם שאַך מאַט, ווי ביי זיך אין דער היים, עס זעהט אויס, אַז עס איז אַ געוואוינ־הייט, ער צושטעלט די פיגורען קאַלטבלוט־יג) וואָס מאַכט איהר? גע־דענקט איהר, וואָס איך האָב אייך געזאָגט פאַר אייער אַוועקפּאַהרען, ווען מיר האַבען זיך געזעגענט?
 לאָה: איך געדענק ניט.
 דאָווידזאָן: אַבער איך געדענק, בערמאַן, ווייסע צו שוואַרצע? בערמאַן: שפעטער, ניט איצט.
 לאָה: שטער זיך ניט, טאַטע, איך וויל זיך ניט פיהלען ווי אַ גאַסט, איך וויל זיך פיהלען ווי אין דער היים.

מוטער: אודאי ביסטו אין דער היים, דו עס און דערוויל וועט דער טאַטע שפיעלען אַ שאַך.

בערמאַן: (זעצט זיך) נאָר איין פאַרטיע.

סמורלע: (שטעלט זיך הינטער דער שטול, קוקט ווי מען שפיעלט) ניטאָ נאָך די פאַפירען? עס וועט אין גיכען זיין אַן ענטפער. גאָר אין גיכען.

דאָווידזאָן: (חזר'ט איבער) גאָר אין גיכען. איך געדענק, לאָה, וואָס איך האָב אייך געזאָגט פאַר אייער אַוועקפאַהרען, כ'געדענק עס גוט.

סמורלע: אַהאָ, זי איז שוין איין מאָל אַ מענש, זי האָט געזעהן די וועלט, זי האָט געזעהן טעאַטערס, מוזעאומס, זי רעדט שוין מן הסתם פראַנצויזיש.

מוטער: געוויס רעדט זי פראַנצויזיש, אַ פראַגע. דו קענסט דאָך אויך רעדען פראַנצויזיש, לאָה?

סמורלע: וואָס הערט זיך עפעס אין דער גרויסער וועלט, וואָס רעדט מען דאָרט?

דאָווידזאָן: איהר, סמורלע, ווילט כסדר וויסען וואָס אַנדערע זאָגען, וואָס אַנדערע מענשען רעדען און דערפאַר הערט איהר קיינמאָל ניט וואָס איהר אַליין רעדט.

סמורלע: איך רעד גאַרניט, איך זאָג גאַרניט, איך שווייג. וואָס האָב איך צו רעדען און צו זאָגען?

דאָווידזאָן: אַ מענש דאַרף רעדען, יעדער מענש דאַרף עפעס זאָגען.

סמורלע: און וואָס זאָגט איהר עפעס אַזוינס, דאָווידזאָן?

דאָווידזאָן: איך? (מאַכט אַ גאַנג) איך זאָג שאַך דעם קעניג!

סמורלע: וועלכען קעניג, דעם הילצערנעם, צו אונזערען?

שאל: אַזוי, אַזוי, איינער רעדט, דער אַנדערער שרייט.

סמורלע: אַט דאָס איז גוט געזאָגט. אַט דאָס איז אַן אמת וואָרט.

דאָווידזאָן: (חזר'ט איבער מעכאַניש) אַן אַנדערער שרייט, אַן אַנדערער שרייט (מאַכט אַ גאַנג) וואָס האָב איך אייך געזאָגט ביים גע- זעגענען זיך? ווען אַ מענש קומט צוריק צו דער היים וואָס ער האָט פאַרלאָזען, קומט ער אַדער רויט, אַדער . . .

ב ע ר מ אַן : אָדער, וואָס ווילסטו זאָגען ?
 ד אָ ו ו י ד ז אַן : איהר געדענקט ניט ? נו, איך האָב אייך גע-
 זאָגט מיט זיבען יאהר צוריק פֿאַר אייער אַוועקפֿאַהרען, לאָה.
 מ ו ט ע ר : איהר, דאָוידזאָן, זייט דאָך גלאַט אַ משוגע'נער, וואָס
 שרעקט איהר זי ?
 ד אָ ו ו י ד ז אַן : (גוטמוטיג) איך בין גלאַט אַ משוגענער, מילא.
 נאָר אויב אַזוי איז אייער מאַן גאָר אַ שליממזל, ווייל ער האָט פֿאַר-
 שפּיעלט אַ שאַך ביי אַ משוגענעם.
 ב ע ר מ אַן : שאַ, שאַ, אייל זיך ניט, איך האָב נאָך ניט פֿאַרשפּיעלט
 און איך פֿאַרשפּיעל ניט אַזוי גיך.

לעהרערין — לעוויט

(עס קומען אַריין די לעהרערין און לעוויט. לער-
 וויט אין אַ יונגערמאַן, קורצזיכטיג, נערווען.
 די לעהרערין איז יונג, העלע האָר, איינפֿאַך
 געקליידעט).

ל ע ו ו י ט : וואָס מאַכט איהר ? איהר דערקענט מיך ניט ?
 ל אַ ה : איך דערקען אייך — לעוויט.
 ל ע ו ו י ט : (שטעלט פֿאַר) דאָס איז די היגע לעהרערין.
 ל ע ה ר ע ר ין : (גיט די האַנט מענעריש, זעצט זיך).
 ל אַ ה : איך געדענק אייך זעהר גוט, איצט אָבער האָט איהר אַ באַרד,
 ווי לעבט עס זיך אייך ?
 ל ע ו ו י ט : ווי איך בין אייך מקנא, לאָה, איהר פֿאַהרט דאָך מן-
 הסתם באַלד צוריק? ווי לעב איך? כ'ווייס, איך אַרבייט אין דער פֿאַב-
 ריק, אויך מיר אַ לעבען!
 ל אַ ה : זייט איהר צופרידען ?
 ס מ ו ר ל ע : וואָס פּעהלט איהם ? ער איז דאָרט דער גאַנצער קנאָ-
 קער, אַן אינזשעניר.
 ל ע ו ו י ט : אַ גאַנצער קנאָקער ! צו וואָס טויג עס מיר ? עה,
 סמורלע, וואָס פֿאַרשטעהט איהר ?

ס מ ו ר ל ע : צו וואָס טויג איהם ? איהר פאַרדינט דאָך געלט. געלט איז בלאַטע ? מען צאָהלט איהם דאָרט מיט שפענדלאַך !
 ל ע ר ו י ט : לאַזט אָפּ, סמורלע, (צו לאַה) וויפיל מאַל האָב איך מיט איהר (ווייזט אויף דער לעהרערין) גערעדט וועגען אייך ! לאַה בערמאַן, דאָס איז אַ מענש, וואָס האָט אויף קיין זאָך ניט געקוקט, גענומען און אַוועקגעפאָהרען אַהין אין דער גרויסער וועלט, — אָט דאָס איז אַ קלוג אידיש מיידעל. זי וויל לערנען, זי וויל זעהן די וועלט, אַטעמען מיט פרייער לופט, אודאי, וואָס־זשע, זי איז ניט גערעכט ? וואָס זאָג איך גערעכט, דאָס איז איהר פליכט, דאָס איז איהר . . .

ל אָ ה : שפעטער, שפעטער . . .

ל ע ר ו י ט : (הערט ניט) זיי פאַלען אָן אויף איהר, פאַרוואָס זי איז אַוועקגעפאָהרען ? צוליב וואָס ? אַז דאָ ווערט מען גאַר דערשטיקט, גאַר איינפאַך. דאָ איז ניטאָ קיין לופט צו אַטעמען. אפשר באַלעסטִיג איך אייך, איז מעהר ניט, איהר זייט דאָך אַ ליכטיגער שטראַהל פון דאָרט — פון דער גרויסער וועלט.

ל אָ ה : שפעטער . . .

מ ו ט ע ר : מען לאַזט איהר אַפילו אַ שטיקעל פיש ניט עסען !

ל ע ר ו י ט : איך, . . . איך שווייג שוין — נו, איז שפעטער, מיר מאַכט ניט אויס.

ל אָ ה : איך וויל ניט עסען (צו דער לעהרערין) פאַרוואָס קוקט איהר אויף מיר אַזוי ?

ל ע ה ר ע ר י ן : איך ? ניין.

ל ע ר ו י ט : איהר זייט דאָך אייראָפע, אַ שטיק אייראָפע, מיר זיינען דאָ אַזיע, מיטלאַלטער, פינסטערניש, האַטענטאַטען זיינען מיר.

ל אָ ה : איך האָב קאַפֿ־שמערצען, איך געה מיר צולייגען (געהט צו דער טיר).

מ ו ט ע ר : זי איז נעבעך מיד. געה, טאַכטערעל, לייג זיך צו.

ל ע ר ו י ט : (שטעהט אויף) אַנטשולדיגט, איך בין טאַקע אַראָפּגע־פאַלען, טאַקע ווי עפעס אַ דונער, איך האָב מיך אַריינגעריסען ווי אַ באַמבע, און איהר זייט מיד, נו, מיר איז דאָך אַזוי אינטערעסאַנט, איהר פאַרשטעהט.

ס אַ נ י אַ : איך וועל געהן מיט דיר, לאָה. (לאָה, מוטער און סאַניאַ געהען אַרויס).

ס מ ו ר ל ע : איך פרעג אייך מעהר ניט, מיט וואָס בין איך אַ איד? איך גלויב דאָך ניט! איך געה טאַקע אין שוהל, איך עס ניט קיין טריפה, איך גלויב אָבער ניט, איך גלויב פאַרט ניט. וואָס פאַר אַ איד בין איך דען?

ב ע ר מ אַ ן : וואָס, זייט איהר משוגע געוואָרען? וואָס דען זייט איהר?

ס מ ו ר ל ע : וואָס איך בין? אַ קבצן בין איך, וואָס האָט אַ ווייב מיט פֿינף קינדער, אויף וועלכע איך אַרבעט מיט דער גסיסה, זיי צו האַדעווען, אַט דאָס בין איך.

ל ע ו ו י ט : אין גרונט גענומען זייט איהר גערעכט, אָבער אייער גערעכטיגקייט איז פון אַ בורזשאַ.

ד א ו ו י ד ז אַ ן : פאַראַן פאַרשידענע בוימער, פאַראַן אַ סאַסנע, אַ בעריאַזע, יאַלקעס, גלאַט אַ בויים איז ניטאַ.

ס מ ו ר ל ע : אַז איך גלויב ניט, אַט וואָס איז די פעולה?

ד א ו ו י ד ז אַ ן : כל-זמן מען ריהרט אייך ניט אָן פאַלט אייך גאַר-ניט איין צו קלעהרען וועגען דעם צו איהר גלויבט, צו איהר גלויבט ניט. נאָר ווי מען האָט אייך נאָר באַוויזען אַ קולאַק, האָט איהר שוין אויפגעהערט צו גלויבען.

ל ע ו ו י ט : זעהר גוט געזאַגט, זעהר גוט! אויף מיין וואָרט!

ס מ ו ר ל ע : איהר זייט דאָך אַ פילאַזאָפֿי, איך בין ניט שפּינאַזאַ און ניט ראַטשילד און איך פרעג אייך אַדרבא, וואוהיין זאָל איך געהן? וואוהיין? איך האָב ניט וואוהיין צו געהן.

ב ע ר מ אַ ן : מען נעהמט טלית און תפילין און מען לאָזט זיך געהן.

ש א ו ל : וואוהיין זאָל מען געהן?

ב ע ר מ אַ ן : מען לאָזט זיך געהן, מען וואַנדערט.

ד א ו ו י ד ז אַ ן : אידען וואַנדערען שוין אַ קימאַ-לן פון צוויי טויזענד יאָהר. די אידישקייט וואַנדערט, זי געהט, זי באַוועגט זיך כסדר, וואָס האָט איהר זיך אַזוי דערשראַקען? איז עס אַ נייעס פאַר אייך? אידען זיינען שוין געוואוינט צו דעם. מיר האָבען זיך קיינמאַל

ניט איינגעזעסען פעסט אויף איין אָרט . . . מיר דאַרפֿען כסדר געהן. ווען מען פאַרגעסט זיך, ווען מען וויל זיך איינװאָרצלען אויף איין אָרט, דערמאָנט מען אונז מיט קולאַקעס, אַז מיר דאַרפֿען זיך ריהרען. מ ש ה : פאַרוואָס דאַרף מען אונז דערמאָנען מיט קולאַקעס? ד א ו ו י ד ז אָן : ווייל מיר אידען האָבען ניט קיין האַרמאַטען, קיין פולווער, מיר זיינען אַ פאַלק וואָס הרג'עט ניט, פאַרגיסט ניט קיין בלוט.

(עס קומט אַריין די מוטער)

ל ע ו ו י ט : עס רעדט זיך גאַרניט וועגען דעם, וואָס מען לאָזט אונז ניט זיצען אויף אַן אָרט. אַט איז זי לאַה אַװעקגעפּאָהרען און האָט גאַרניט געקלעהרט וועגען אידישקייט, זי האָט געקלעהרט וועגען איי-ראַפּע. גוט, זעהר גוט, און איהר זייט גרייט צו מאַכען קולות און גע-וואָלדען, אַז זי האָט די אידישקייט פאַרראַטען. ביי אייך קומט אויס, אַז אידישקייט איז עפעס אַ באַזונדער זאַך, און מיר זיינען אַ באַזונדער זאַך. אידישקייט דאַס זיינען מיר אַליין, איך, ער, דאָוידזאָן, סמורלע, — די צייט שטעהט ניט איינגעפעקעלט אויף איין אָרט. די ביבעל איז טאַקע זעהר אַ שעהן בוך, אָבער געטהעס ווערק, מיינט איהר, איז אַ שלעכט בוך? און דאָרווינ'ס ווערק? און קאַרל מאַרקס' ווערק זיינען שלעכט? אַט וויפיל עס איז פאַראַן גוטעס אין זיי נעהם איך עס, זויג עס איין. אין מיר. ווען מיר וואָלטען זיך נאָר געהאַלטען ביי דער ביבעל אָדער ביי דער אידישקייט, ווי איהר זאָגט, און אָפּגעשטאַ-נען פון אַנדערע פעלקער, וואָלטען אונז די אַנדערע פעלקער פיעל אַריבערגעיאָגט.

ש א ו ל : ניט אַריבערגעיאָגט, נאָר אַרויסגעיאָגט.

ל ע ו ו י ט : זאַלען זיי, גאַנץ ריכטיג, יאָ, יאָ, איך וועל אייך זאָגען, אַז ס'קומט אונז. מיר דאַרפֿען געהן האַנט ביי האַנט מיט די אַרבעטער, מיר קאָנען זיך ניט האַלטען פון ביידע זייטען.

ס מ ו ר ל ע : און איך האָב טאַקע צרות פון ביידע. ערשטענס, ווייל איך בין אַ איד, און צווייטענס ווייל איך בין אַ קבצן.

ל ע ו ו י ט : איהר האָט צרות, ווייל איהר זייט אַ שלעכטער איד און אַ שלעכטער קבצן.

ל ע ר ר י ן : אודאי איז ער גערעכט. איצט שטרעקען מיר אויס אַלע איינע די אַנדערע די הענט, אַ איד, אַ קריסט, קיין אונטער-שייד איצט.

ד א ו ו י ד ו א ן : מען מאַכט קיין אונטערשייד ? זעהר אַנגענעהם צו הערען, פרייליך.

ל ע ו ו י ט : איין טריט ווייטער פון אונזער ביבעל זעהט איהר גאַרניט און הערט און לייענט גאַרניט. איהר שטעהט אַפּ פון אַנדערע פעלקער, איהר קרעכצט נאָך, אוי, אוי, . . . ווער איז שולדיג ?

מ ו ט ע ר : איך קען ניט הערען, לעוויט, ווי איהר רעדט. וואָס פאַר אַ שלעכטס האָט אייך די תורה געטאָן ? לייענט זיך אייך אייערע ביכ-לאַך און די הייליגע תורה לאַזט צורוח.

ש א ו ל : עס איז דאָ נאָך אַ בוך : דער מיליטער סטאַטוט, וואַיענסקי אוסטאָוו.

ס מ ו ר ל ע : אייך איז גרינג צו פילאָזאָפירען, איהר האָט ניט קיין ווייב און קינדער.

ל ע ו ו י ט : איך האָב דען אייערע קינדער געבראַכט אויף דער וועלט, איהר אַליין האָט זיי דאָך געבראַכט אויף דער וועלט.

ס מ ו ר ל ע : אודאי איך אַליין, כאַ, כאַ, דאָ וועט איהר שוין ניט זאָגען, אַז איינער דאַרף העלפען דעם אַנדערען.

מ ו ט ע ר : און די פיש האָט קיינער ניט געגעסען. (נעהמט אַ טע-לער און געהט אַוועק, קומט צוריק דערשראַקען, שושקעט) פאַליציי . . .

טשינאַוויניק

(טראַגט אַ פאַרטפּעל).

ט ש י נ א ו ו נ י ק : גוט-אַווענט, מיינע הערען (גיט בערמאַנען די האַנט) דאָס איז אַ הינטישע סלוזשבע, (זעצט זיך) טינט.

ב ע ר מ א ן : וואָס-זשע, איך דאַרף מיך אונטערשרייבען ?

מ ו ט ע ר : טינט ? דיי-מינוט, דיי-מינוט ברענג איך טינט. משה וואו איז דער טינט ?

ט ש י נ א ו ו נ י ק : (וואַרפט אַן אויג אויף די פיש) איהר האָט שוין אַפּגעגעסען ?

מוטער: עסט אַ שטיקעל פֿיש, מיין הער, צוֹוואָס דאַרפט איהר טינט? עסט.

טשינאוניק: ניטאָ קיין צייט, ניטאָ קיין צייט. מוטער: נשקשה אַ שטיקעל אידישע פֿיש מעג מען עסען, וועלכער קריסט זאָגט זיך אָפּ פֿון אַ שטיקעל אידישע פֿיש?

טשינאוניק: אַ שטיקעל פֿיש וועל איך טאַקע פאַרזוכען. מוטער: (אונטערטעניג) די־מינוט, באַלד פֿאַרטיג, איין אויגענ־בליק (צו משה וואָס האָט אַריינגעבראַכט טינט) געה, וואָס קריכסטו מיט דיין טינט? לאָז זיי דעם אַטעם אַפציהען, לאָז זיי אַפרוהען אַבי־סעל, דו זעהסט דאָך זיי זיינען פאַרנומען.

טשינאוניק: (עסט, רלדט) מממ . . . דאַרף . . . מממ . . . דאַרף (רוקט דעם טינט צו זיך).

בערמאַן: וואָס־זשע, דאָס איז אַן ענטפער אויף אונזער פראַ־שעניע?

טשינאוניק: (ברומט) מממ . . . מממ . . . מוטער: וואָס שטערסטו, דו זעסט דאָך, אַז זיי עסען, זיי זיינען דאָך הונגעריג.

בערמאַן: אדרבא זאָלען זיי עסען געזונטערהייט . . . איך פֿרעג נאָר, וואָס פֿאַר אַן ענטפֿער האָט מען אונז געשיקט?

טשינאוניק: (אויפֿגערעגט) איך שרייב דען די צירקולאַרן? איך ענטפער דען אויף פראַשעניעס? וואָס בין איך, אַ הינטישע סלוזשבע האָב איך, איך שרייב ניט די פאַפֿירען. פֿון מיינעטוועגען וואוינט דאָ וויפֿיל איהר ווילט. אַבער מען הייסט אייך אַרויספֿאַהרען פֿון דאַנען.

בערמאַן: (לאַזט אַראָפּ דעם קאַפּ. דאוויזאָן שטעהט אויף, דער טשינאוניק עסט מיט אַפֿעטיט).

שאוול: דאָן הייסט דאָס שאַגאַם מאַרש . . . (לאַכט ביטער).

סמורלע: און איך אויך, און איך אויך?

טשינאוניק: פֿרעגט איהם מיט וואָס איז ער בעסער פֿאַר אַנדערע.

בערמאַן: אַזוי הייסט דאָס געקומען דער סוף, געקומען דער סוף.

טשינאָוויק: איהר האָט צוויי וואַכען צייט, קלעהרט, אפשר וועט איהר עפעס אויפקלעהרען. אויך די פיש זיינען צו שטאַרק געפּעפּערט.

לעוויט: עס וועט קומען אַ צייט, ווען די אידישע פיש וועלען אויך זיין צו געזאַלצען!

(לעוויט און די לעהרערין געהען אַרויס).

בערמאַן: וואָס־זשע בלייבט אונז ווייטער צו טאָן?
טשינאָוויק: (נעהמט אַרויס אַ פּאַפּיר) אַט דאָ, אַט דאָ דעם נאָמען און די פּאַמיליע.

בערמאַן: (צו דער ווייב) וואו זיינען מיינע ברילען? (נעהמט דאָס פּאַפּיר, שושקעט צום טשינאָוויק) אפשר . . . אפשר . . .
טשינאָוויק: אוממעגליך זאָג איך אייך, מאַדנע מענשען זייט איהר. איהר ווייסט דאָך פון וואָנען דאָס פּאַפּיר קומט, פון סאַמע פעטערבורג.

מוטער: אַט זיינען די ברילען, מדרכי.
בערמאַן: (זעצט זיך, טהוט אַן די ברילען, שרייבט זיך אונטער לאַנגזאַם) הייסט דאָס, אַז אין צוויי וואַכען אַרום מוזען מיר זוכען אַ נייע היים, אַ נייעם מקום מנוחה.

טשינאָוויק: עס איז גאַנץ גענוג צייט, מאַכט אַ טאַלק מיט די געשעפטען, דאָס הויז פאַרקויפט, ס'איז אַן אייגען הויז?
מוטער: אונזער, אַן אייגענעם.

טשינאָוויק: אַ וואויל הייזעל, אויף מיין וואָרט. די מעבעל פאַרקויפט אויך, אַט וועט איהר האַבען געלט און מיט געלט ווערט מען אין ערגעץ ניט פאַרפאַלען. איך אַליין וואַלט ביי אייך דאָס אַלעס אַפּגעקויפט. אַבער וואו נעהמט מען די קלינגערס, טשאַרט וואָזמי?
שאל: וועמען זאָל מען עס פאַרקויפען, ווען אַלע פּאָהרען אַרויס?
טשינאָוויק: דאָס איז שוין ניט מיין זאַך, דאָס ווייס איך ניט. (לייגט צוזאַמען די פּאַפּירען).

מוטער: (צו בערמאַן) וואוהין וועסטו געהן, ביסט דאָך שוין אַלט, 68 יאָהר ביסטו מרדכי, דיינע פיס זיינען שוין שוואַך, די אויגען זעהען ניט, וואוהין געהן, מרדכי?! (נעהמט איהם אַרום, וויינט).

לאַה און פּאַניאַ

בערמאַן: נו וואָס האָסטו זיך צעוויינט, אַלטע, וואָס קען העלפען די טרעהרען? מיר האָבען דאָך געסט.

מוטער: געסט? מיר האָבען שוין קיין הויז ניט, מיר זיינען אַליין געסט.

טישינאוויכ: נו, אַדיע, מיינע הערען, איך זאָג אַלע מאָל, אז פיש קאָכען קענען נאָר אידען.

דאָוידזאָן: (געזענענדיג זיך מיט'ו טשינאוויכ) און פאַר מיר איז ביי אייך קיין פאַפירען ניטאָ?

טישינאוויכ: פאַראַן, פאַר אייך אויך פאַראַן, מען האָט קיינעם ניט פאַרגעסען. איך וועל מאָרגען אַריינקומען צו אייך. אַדיע. (געט אַוועק).

משה: (געהט צו, צום פּאַטער) טאַטע, וואָס וועט איצט מיט אונז זיין?

בערמאַן: מיט אַ סך יאָהרען צוריק, ווען איך בין געווען אַזוי יונג ווי דו האָב איך אויך אַמאָל מיין טאַטען געפרעגט, וואָס וועט מיט אונז זיין? מיין טאַטע האָט מיר געענטפערט דאָס וואָס איך ענטפער דיר איצט מיט די זעלבע ווערטער. ... (וויינט, פּויעז).

מוטער: דאָס הויז פאַרקויפען, דעם טיש, דאָס בעט, אַלץ . . . (דערזעהט שאול'ן, וואָרפט זיך צו איהם) שאול'קע, מיין קינד, מיין אומגליקליך קינד, אומגליקליכער קאַליקע.

לאָה: טאַטע, ערשט איצט געקומען און ווייטער געהן און ווייטער וואַנדערען.

בערמאַן: קינדער מיינע, קינדער מיינע!

צווייטער אָקט

דאָס זעלבע צימער, נאָר אַ טייל פון מעבעל
 פעהלט, עס פעהלט דער גרויסער שראַנק, א.
 אַז. וו. די פאָרהאַנגען זיינען אַרונטערגענומען,
 קאַלט, אומהיימליך, אַ אומאַרדענונג. לאָה — אין
 אַ גרויען טוך זיצט נעבען פענסטער. נעבען
 איהר סאַניע, און אויף אַ שטול זיצט לעוויט.

ל ע ו ו י ט : איהר זענט שוין דאָ צוויי וואַכען, און מיר האָבען זיך
 נאָך ניט אויסגערעדט ווי געהעריג.

ל אַ ה : וועגען וואָס ?

ל ע ו ו י ט : וועגען וואָס ? ווען דו וואַרטסט אויף אַ מענשען אַזוי
 לאַנג, און דו דערזעהסט איהם ענדליך, געפינסטו שוין וועגען וואָס צו
 רעדען. איהר האָט די גרויסע וועלט געזעהן, מיט מענשען זיך באַ-
 געגענט. זאָגט, דערזעהלט, ווי לעבען דאָרט די מענשען ?

ל אַ ה : מ'לעבט.

ל ע ו ו י ט : פאַרשטעהט זיך, אַז מען לעבט. עס איז אַזוי אינטער-
 רעסאַנט צו וויסען וואָס דענקען מענשען וועגען דער צוקונפט ? אַזוי
 לעבען איז דאָך שווער, דאָ איז דאָך ניטאָ מיט וועמען אַ וואַרט אויס-
 צורעדען, ווען ניט די לעהרערין איז כאַטש נעהם און מאַך אַ סוף,
 און איהר שווייגט.

ל אַ ה : וואָס זאָל איך אייך דען זאָגען ?

ל ע ו ו י ט : איהר זענט אַ מאַדנער מענש, איהר האַלט כסדר אין
 איין שווייגען.

ס אַ נ י ע : זי איז אַ שטיינערנע, דו ביסט אַ שטיינערנע, לאָה'טשקע.
 איך האָב געלייענט וועגען אַזעלכע כאַראַקטערס ווי דו ביסט.

ל ע ו ו י ט : אפשר זענט איהר קראַנק ?

ל אַ ה : איך בין געזונט.

ל ע ו ו י ט : טאָ וואָס־זשע איז מיט אייך ?

ל אַ ה : מיר איז קאַלט . . . קאַלט איז מיר . . .

ס אַ נ י ע : אַט אַזוי איז זי שטענדיג . . . פאַרוואָס איז דיר קאַלט ?
 ל אַ ה : איך ווייס ניט.

ל ע ו ו י ט : אַלזאָ אין צוויי טעג אַרום פּאָהרט איהר אַוועק, איך
 וועל אייך מעהר ניט זעהן, קיינמאָל ניט זעהן . . .

ס אַ נ י ע : איהר בלייבט דען דאָ ?

ל ע ו ו י ט : איך ווייס ניט, איך וועל זיך נאָך די זאַך איבערלייגען.

ס אַ נ י ע : ווי קאַנט איהר דען דאָ בלייבען, ווען אַלע אידען איז דאָ
 פאַרבאַטען צו וואוינען ? רירט מיך ניט אָן. ווען אַלע אידען פּאָהרען
 אַוועק מוזט איהר אויך מיטפּאָהרען, פּוי, איך קאָן אייך ניט אַנקוקען
 (אין כעס, געהט אַוועק שנעל) . . .

ל ע ו ו י ט : אַ וואויל קינד, אַ קלוג קינד. איהר ווייסט, לאַה, אין
 וועמען זי דערמאַנט מיר ?

ל אַ ה : אין וועמען ?

ל ע ו ו י ט : (נאָך אַ פּאָזע, רייבט די הענט) זי דערמאַנט מיר אָן
 אייך איידער איהר זענט אַוועקגעפּאָהרען.

ל אַ ה : (הויבט אויף דעם קאַפּ) מייך ?

ל ע ו ו י ט : יענע לאַה, וואָס איך האָב געקאַנט מיט 7 יאָהר צוריק . . .

ל אַ ה : רעדט ניט, מ'דאַרף ניט, מ'דאַרף ניט.

ל ע ו ו י ט : וואָס דאַרף מען ניט ?

ל אַ ה : צו וואָס דערמאַנען דאָס פאַרגאַנגענע (פּאָזע, בלייבט שטעהן
 נעבען שטעמטאָדאָן) מיט 7 יאָהר צוריק, אויך אין הערבסט, האָב איך

אַנגעפּאַקט מיינע זאַכען אין דעם זעלבען טשעמאַדאַן. מיט וואָס פאַר אַ
 האַפּענונגען איך בין דעמאָלט געפּאָהרען, געאיילט זיך גיכער אַזוי,

אַהי, איך האָב געמיינט די גאַנצע וועלט וואָרט אויף מיר. דער טשע-
 מאַדאַן איז געווען מיט מיר די גאַנצע צייט, ער איז עהנליך אויף מייך

נאַרישען לעבען : געווען ניי, און איצט צוכויגען, צוריבען און אין גי-
 כען וועט מען איהם דאַרפען אַרויסוואַרפען . . .

ל ע ו ו י ט : פאַר וואָס אייגענטליך זענט איהר געזעסען אין טורמע ?

ל אַ ה : פאַר וואָס זעצט מען אין די טורמעס יונגע מענשען, וועלכע
 גנב'נען ניט, הרג'נען ניט און ווילן העלפּן דעם פּאָלק. ווען איך בין פּון

דאַנען אַוועקגעפּאָהרען, האָב איך נאָך גאַרניט פאַרשטאַנען, איך האָב
 געוואָלט נאָר לערנען, אָבער אין פעטערבורג האָב איך מיך באַקענט

מיט פריינט. מיר האָט מען אלעס ערקלעהרט. נו, ווי קאָן מען רוהיג לערנען זיך, ווען אַרום און אַרום איז אַזויפיל שלעכטס און אומגע-רעכטיקייט און בלוטפאַרגיסונג . . . אָט . . . און איך האָב אַפילו ניט באַמערקט, ווי איך בין געוואָרען אַ רעוואָלוציאַנערקע, פונקט ווי אַ מענש באַמערקט ניט, אַז ער וואַקסט. מ'האַט גענומען נאַכשפּיאַנירען אונז, יאָ, שווער געוואָרען צו פאַרזאַמלען זיך, און אין אַ געוויסע נאַכט, אַה, יענע שרעקליכע נאַכט! (פאַוּט).

ל ע ו ו י ט : וואָס האָט דען פאַסירט יענע נאַכט ?

ל אַ ה : איינמאַל אין אַ געוויסע נאַכט . . . פאַרוואָס איז דאָ אַזוי קאַלט ?

ל ע ו ו י ט : ס'איז דען קאַלט ? איך פיהל ניט . . .

ל אַ ה : איך געדענק, דאָס איז געווען אין אַ שבת, מיר האָבען זיך פאַרזאַמלט ביי אַן אַדוואַקאַט, ער איז ניט געווען אונזערער, אָבער מיטגעהאַלפּען. מיר זיינען געווען פינף מענשען, אין אַ שעה אַרום זיינען מיר געווען אַרעסטירט.

ל ע ו ו י ט : און איהר אויך ?

ל אַ ה : און איך אויך, פון אונזער געהיימער פאַרזאַמלונג האָבען נאָר פינף מענשען געוואוסט, נאָר פינף מענשען, אימיצער פון די פינף האָט אונז פאַרראַטען.

ל ע ו ו י ט : אפשר דער אַדוואַקאַט ?

ל אַ ה : אָ, ניי, איך ווייס ווער. נאָר אין טורמע איז דאָס געווען דאָס שרעקליכסטע, טאָג ווי נאַכט דענקען פון דעם, איך בין קראַנק געוואָר-רען און בין אָפּגעלעגען דריי מאַנאַטען, און ווען איך בין געזונט גע-וואָרען, האָט מען מיך אַוועקגעפֿיהרט צו דער אויספאַרשונג, אין דאָ האָב איך זיך דערוואוסט, לעוויט, ווער עס האָט אונז אַלעמען פאַרראַטען.

ל ע ו ו י ט : ווער איז ער ?

ל אַ ה : איהר וועט ניט גלויבען, נאָר דאָס האָט געטאָן אַ מענש, וועל-כען איך האָב געגלויבט מעהר ווי מיין טאַטען, וועמען מיר האָבען גע-רעכענט פאַר אונזער לעהרער, פאַר אונזער גאָט !

ל ע ו ו י ט : און אייער גאָט האָט אייך פאַרראַטען ??

ל אַ ה : די צייטנוגען האָבען וועגען דעם געשריבען, איין חבר'טע

האַט מען געהאַנגען איבער איהם. איך האָב זי אַריינגעפיהרט אין אונ-
זער קרייז און באַקאַנט מיט איהם, אָבער איך האָב דאָך ניט געוואוסט,
אַז ניט-וויילענדיג גיב איך זי אַרויס, און צוליב מיר וועט מען זי אויפ-
הענגען. ווי אַזוי האָב איך דאָס געקאַנט וויסען? איך האָב איהם
געגלויבט . . .

ל ע ו ו י ט : באַרוהיגט זיך, לאָה, באַרוהיגט זיך.
ל אָ ה : איצט איז קיין כחות ניטאָ . . . איך בין דען שולדיג? איך
בין צעבראַכען, קאָן פון גאַרניט דענקען, איך באַדויער, וואָס איך קאָן
ניט שטאַרבען. אָה, איהר ווייסט ניט, די טורמע איז אַ שרעקליכע
קראַפט, אַ שרעקליכע . . . און די פאַרצווייפעלטע קולות, און די הונד-
גער-סטרייקס, און . . . די שרעקליכע מחשבות, און דער גאַנצער
אימה'דיגער צושטאַנד. פאַרוואָס זשע מאַטערט איהר מיך אַלע מיט
איינערע אויגען און לאַכט נאָך פון מיר?

ל ע ו ו י ט : איך?! איך לאַך?! . . .
ל אָ ה : אָה, איך ווייס ניט וואָס איך רעד.
ל ע ו ו י ט : איך לאַך? איך, וועלכער איז פאַרטיג פאַר אייך . . .
איך? . . . זאָגט מיר און איך געה מיט . . . וואוהין איהר וועט
געהן, וואו איהר וועט זיין, דאָרט וועל איך זיין.
ל אָ ה : (ענטפערט ניט).

ל ע ו ו י ט : פאַר וואָס ענטפערט איהר ניט.
ל אָ ה : (געהט צו צו לעוויט'ן, קוקט איהם אָן עקשנות'דיג) איהר
ווייסט, ווער יענער מענש איז געווען?
ל ע ו ו י ט : וועלכער מענש?
ל אָ ה : דער, וועלכער האָט אונז פאַרראַטען. ווייסט איהר, וואָס ער
איז פאַר מיר געווען? איך האָב איהם געליבט . . . איהר פאַר-
שטעהט . . . איך . . . וואָרום פרעגט איהר מיך גאַרניט וועגען דעם?
ל ע ו ו י ט : (כמעט אויסשרייענדיג) איך פרעג ניט, איך וויל ניט
פרעגען!

ל אָ ה : דער אַלטער דאָוידזאָן האָט מיר געזאָגט, דער וואָס קעהרט
זיך צוריק איז, אַדער רויט, אַדער טויט . . . לעוויט, איך בין טויט.
מיר איז קאַלט.
ל ע ו ו י ט : דאָס איז דאָך ניט אמת.

ל אַ ה: אין פרייהלינג בין איך שיעור ניט געשטאַרבען, איך האָב אויסגעטרינקען עפעס אַ מיאוס'ע פליסיגקייט, איך האָב זיך גע'סמ'ט, ווען מיר איז קלאָהר געוואָרען, וועמען איך האָב געליבט . . . לאַזט מיך . . . איהר דאַרפט מיך ניט . . .

ל ע ו ו י ט: אַ מענש קאָן פילעס איבערטראַגען, דעסטא בעסער. הייסט עס, איהר קאַנט דאָס לעבען. אַ מענש איז דער, וואָס קאָן איבערטראַגען זיינע ליידען. (נעהמט איהר האַנט) נאָר ווען אימיצער קומט צו צו אַ מיידעל און זאָגט איהר: „איך האָב דיך ליב“, האַפט ער ניט צוליב איהר, נאָר צוליב זיך. צוליב דער צוקונפט. עס טרעפט זאָגאַר, אַז זי איז גליקליך מיט איהם, אַבוואָהל זי זאָל אפילו ניט ליבען. שטעלט איך פאַר, איך בין דאָס יענער אימיצער, אַ גאַנץ געוויינליכער מענש, וועלכער זאָגט: לאַה. פרייד פון מיין האַרצען, איך האָב דיך געקענט אַ זאַרגלאַזע מיידעל, איך האָב געהערט דיין גע- לעכטער, איצט האָב איך דיך ווידער געטראַפֿען, און דייע טרעהרען ברענען מיר מיין האַרץ, ווי אַזוי קאָן איך שווייגען? איך קאָן ניט, איך האָף. מעג איך האַפען? זאָג, זאָג, לאַה, ענטפער מיר, דאָס וועט מיך גליקליך מאַכען . . .

ל אַ ה: (לאַכט און וויינט).

ל ע ו ו י ט: וואָס איז? וואָס איז?

ל אַ ה: גאָר ניט, איך ווייס ניט, (וויינט און לאַכט) נאָר . . .

ל ע ו ו י ט: וואָס אַזוינס?

ל אַ ה: די באַרד דאַרפט איהר אַרונטערנעהמען, צו אייער פנים פאַסט ניט קיין באַרד.

ל ע ו ו י ט: (גליקליך) אפילו דעם גאַנצען קאַפּ.

ל ע ה ר ע ר י ן: (ערשיינט, לעוויט טרעט שנעל אָפּ פון לאַה'ן) איז אמת, אַז איהר פֿאַהרט איבערמאַרגען אַוועק?

ל אַ ה: (געהט צו צום פענסטער, ניט אומקוקענדיג זיך) יאָ . . .

ל ע ו ו י ט: איך וועל אַ צווייטען מאָל אַריינקומען.

ל ע ה ר ע ר י ן: (צו לעוויט'ן) מ'האַט מיר געזאָגט, אַז איהר זענט אַוועק פון זאַוואַד.

ל ע ו ו י ט: דערווילע נאָך ניט — אויף ווידערזעהן! . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : איהר פּאָהרט אויך אַוועק איבערמאַרגען?
ל ע ו ו י ט : (געהט אַרויס).

ל ע ה ר ע ר י ן : פּאַר וואָס איז ער אַזוי שנעל אַוועק?
ל אַ ה : (שמייכלט) ער איז אַוועק זיך אָפּשערען די באַרד.

ל ע ה ר ע ר י ן : וואָס, ער פּאָהרט אויך אַוועק?
ל אַ ה : מעגליך . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : ער זאָגט, אַז די ביבעל איז אַ בוך! וואָס איז די
ביבעל? אַ בוך?! (לאַכט) איך האָב זיך שטענדיג געקריגט מיט
איהם . . . איצט . . . עס איז זעהר גוט וואָס ער האָט חרטה געהאַט,
וואָס ער האָט געענדערט זיין שטאַנדפּונקט. ער איז זעהר צושטרייט
און קורצזיכטיג, איהר האָט עס באַמערקט? אַלע קורצזיכטיגע האָבען
גוטע אויגען?

ל אַ ה : (אויפּמערקזאַם) ער האָט טאַקע גוטע אויגען?

ל ע ה ר ע ר י ן : זעהר גוטע, ער האָט גוטע, ריינע אויגען. ער האָט
מיר זעהר פּיל דערצעהלט פּון אייך.

ל אַ ה : וואָס האָט ער אייך געקאַנט דערצעהלען? ער האָט דאָך
מיר געקאַנט אַלס קינד, גאַר אַלס אַ קליין מיידעל.

ל ע ה ר ע ר י ן : (פּאַרקלעהרט זיך) יאַ, עס איז דאָך ניט אמת, אַז די
אידען האָבען פּיינט און האַסען אַלע קריסטען?
ל אַ ה : ניין, ניין.

ל ע ה ר ע ר י ן : איהר ווייסט, איך מייד אויס די לעצטע צייט
צו געהן אין גאַס. ווען איך באַגעגען אַן אַלטען אידען מיט אַ ווייסע,
לאַנגע באַרד, אַנטלויף איך, איך שעהם זיך איהם צו קוקען אין די
אויגען. ער שווייגט, ער זאָגט גאַרניט, נאָר מיר ווייזט זיך אויס, אַז
ער קוקט אויף מיר מיט אַ ביטערען פּאַרוואורף . . . מיר דאַכט זיך
דאָן, אַז איך טרייב איהם אַרויס, איהם, אייך אַלע אידען. (פּאַחט). לאַה
געהט צו צו איהר) ביי אייך בליצען די אויגען, איהר האָט זיך פּלוצים
געענדערט.

ל אַ ה : געענדערט?

ל ע ה ר ע ר י ן : ביי אייך איז איצט גאַר אַן אַנדער געזיכט. אַ
פּריש יונג געזיכט. איצט זענט איהר אינגאַנצען עהנליך צו סאַניטשקען.
ל אַ ה : (לאַכט מאַדנט) דאָס איז פּון וויינען. איך האָב געוויינט . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : געוויינט?

ל אָ ה : גאַר אַהן אַ שום אורזאַכע — אַדער ריכטיגער — איך ווייס
אַליין ניט — איך בין עהנליך צו סאַניטשקע'ן, זאַגט איהר? — יאָ,
— ער פּאַהרט אויך מיט אונז.

ל ע ה ר ע ר י ן : ווער?

ל אָ ה : איהר האָט דאָך פריהער געפרעגט צי ער פּאַהרט אויך מיט
אונז אַוועק? . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : (קוקט אויף איהר) יאָ . . .

ל אָ ה : (נעהמט פון דער לעהרערין די אויגען ניט אַראָפּ) אַזוי שיינט
מיר, אַזוי דאַכט זיך מיר, (מיט אַ איראַניע) אַלע קורצזיכטיגע האַבען
גוטע אויגען?

ל ע ה ר ע ר י ן : וואָס? . . .

ל אָ ה : מיר ווילט זיך עפעס לאַכען, לאַכען ביז טרעהרען, איך בין
אַ שטיינערנע, זאַגט סאַניטשקע, און מיר ווילט זיך פונדעסטוועגען לאַ-
כען, לאַכען —

ל ע ה ר ע ר י ן : וואָס איז מיט אייך?

ל אָ ה : נערווען מסתמא — — די נערווען האַבען זיך צעשפילט
(לאָה לאַכט היסטעריש, — — ביידע אפּ).

(אין דער טיר זעהט מען, באַווייזט זיך אַ פּויער פון מיטעלע
יאָהרען, נאָך איהם די מוטער, ווי עס שיינט, איז זי ניט צופרידען מיט
זיין קומען. זי טענה'ט מיט אים שטיל, וויל קיין טומעל ניט מאַכען).

פ ו י ע ר : און מיר האָט מען געזאַגט, אַז דער אַלטער מאַרדקע איז
אין דער היים.

מ ו ט ע ר : צו וואָס דאַרפסטו מרדכי'ן? ער איז אַוועקגעפּאַהרען,
ניטאָ שוין.

פ ו י ע ר : ווען קומט מאַרדקע צוריק? אַז איך בין אימישנע גע-
קומען פון דאַרף, דאַרף איך איהם האַבען. אַ געשעפט האָב איך צו
איהם, אפשר וועט מאַרדקע רחמנות האַבען.

מ ו ט ע ר : געה פון וואַנען ביסט געקומען, מאַרדקע איז ניטאָ, ניטאָ.

ב ע ר מ אַ ן : (קומט אָן) וואָס איז דאָס? וואָס אַמפּערסטו זיך מיט'ן
ערל?

פּויער: (נייגט זיך) פאַני מאַרדקע!
מוטער: (צום מאַן) וואָס מישטו זיך, איך וועל שוין אַליין מיט
איהם פאַרטיג ווערען.

פּויער: ווי שיקט זיך עפעס, פאַני מאַרדקע, איהר האָט ביי מיר
האַלץ באַשטעלט און האַנט-געלט געגעבען, און איצט געהט איהר גאַר
אָוועקפאַהרען. וואָס וועט זיין מיט'ן האַלץ?

בערמאַן: איך דאַרף שוין איצט ניט קיין האַלץ.
פּויער: וואָס וועל איך מאַכען מיט'ן האַלץ? וואו וועל איך עס
באַגראַבען? אפשר פאַהרט איהר ניט אינגאַנצען אָוועק? . . . איהר
קומט צוריק?

בערמאַן: צוריק קומען מיר ניט, מיר פאַהרען אינגאַנצען אָוועק.
פּויער: וואָס הייסט? און דאָס האַלץ? איך וועל דאָך מוזען
באַצאָהלען, איך האָב דאָך קיין גראַשען ביי דער נשמה!

בערמאַן: יא, יא, אַ רחמנות, אויף אַלעמען אַ רחמנות.
פּויער: טראַכט איך מיר, איך וועל געהן צו מאַרדקע'ן, דער אַל-
טער מאַרדקע איז אַ גוטער מענש, אפשר וועט ער מיר באַצאָהלען,
אָוויפיל יאָהרען עהרליך געהאַנדעלט. וואָס מאַך איך מיט'ן האַלץ?
אַ גאַנצע נאַכט זיך געשלעפט צו אייך מיט דער קליאַטשע. אַט בין
איך געקומען.

בערמאַן: וויפיל האַנט-געלט האָב איך דיר געגעבען? דוכט
זיך צוואַנציג רובעל?

פּויער: ריכטיג, צוואַנציג רובעל!
מוטער: איך זעה שוין, אַז דו ווילסט איהם אויך געבען געלט.
איצט איז אַזאַ צייט, ביסט פריש, געזונט און משוגע. וואָס הייסט,
ווי קען אַ מענש, וואָס איז ביים געזונטען פאַרשטאַנד, וואַרפען געלט
אין דער בלאַטע אין אַזאַ צייט? יעדע קאַפיקע איז דאָך איצט אַן אוצר,
יעדער גראַשען איז דאָך אַ פאַרמעגען, און דער שטעהט און וואַרפט
געלט.

בערמאַן: מיין וואָרט מוז איך האַלטען, איך האָב אַ וואָרט גע-
געבען.

מוטער: וואָס ביסטו רויטשילד, וואָס דו קאַנסט האַלטען וואָרט.
וואָס קאָן ער דיר טאָן? ער האָט דען אַן אונטערגעשריבענעם קאַנ-

טראַקט? דו האַסט איהם גאַרניט צוגעזאָגט, האַסט ביי איהם גאַר
קיין האַלץ ניט באַשטעלט!

פּויער: וואָס פאַר אַ קאַנטראַקט? אַזויפיל יאהרען עהרליך גע-
האַנדעלט מיט מאַרדקע'ן אַהן קאַנטראַקטען, אויף כּפּרות דאַרפען מיר
קאַנטראַקטען!

מוטער: ווען דו וואַלסט אַבער געווען דעם ערשטען ניט געבען
קיין געלט, וואַלטען דאָך די אַנדערע ניט געקומען צו דיר. אַ שעהנעם
תּכּלית וועלען זיי מאַכען פּון דעם געלט, ער וועט דאָך דאָס געלט
פאַר'שיכור'ן.

בערמאַן: לאַז צורוה, לאַז צורוה, איך בעט דיך. קום אַהער,
נאָ דיר דאָס געלט. (גיט).

מוטער: מיינע אויגען קאַנען עס ניט זעהן, נעהם בעסער און
פאַרברען דאָס ביסעל געלט אויפ'ן פייער, וועט כאַטש זיין אַן איל-
מינאַציע.

בערמאַן: ריכטיג דיר באַצאַהלט?

פּויער: ריכטיג, (גיט די האַנט) זאָל אייך גאָט געבען געזונט —
אַט דאָס פאַרשטעה איך! דאָס איז אַ ריכטיגער מענש! אַלץ איינס
אייערע צו אונזערע, און אַ פּאַסקודניאַק מעג ער זיך טאָג און נאַכט
מאָליען אין דער צערקווע אַדער אין סינאַגאָגע. . . איז ער גאַר-
ניט ווערטה, טפּויל! זייט געזונט. (צו דער מוטער) אי, דאָס איז אַ
מענש, געזאָגט אַ וואַרט אַזוי ווי מיט אַ טשוואַק צוגעקלאַפּט.

מוטער: (הויך...ברומענד) נו, געה שוין, געה שוין. . .

פּויער: אַז איך וועל דאָס געלט פאַר'שיכור'ן, נייע פּראַוודאַ! ניין,
איך וועל עס ניט פאַר'שיכור'ן, נאָר איין מאַניפּאָלקע וועל איך אויס-
טרינקען פאַר אייער געזונט, איינע ניט מעהר, ניט מעהר, זאָל אייך
גאָט געבען געזונט (געהט אַוועק).

מוטער: דורך דאַרף מען היטען ווי אַ קליין קינד. מען דאַרף
דיר נאָכקוקען אויף שריט און טריט. מרדכי, דו פאַרגעסט, אַז דו האַסט
דערוואַקעסענע קינדער, אַז דו האַסט אַ זון אַ קאַליקע, דער אומגליקלי-
כער קאַליקע וועט דאָך מוזען מיט דער טאַרבע געהן און בעטלען אַ
שטיקעל ברויט.

(סמודלע ערשיינט)

מוטער: נו, זעהט, סמורלע, איהר צאָהלט אַצינד אין אַזאַ צייט אויך אַלע אייערע חובות? איהר צערייסט אויך אַלע אייערע וועקסלען? פונקט ווי ער? ער האָט שוין צעטיילט עטליכע הונדערט רובעל. זיי האָבען דאָך קיין איינגעטונקענע פֿעדער ניט געהאַט. סמורלע: איך האָב דאָך איהם געזאָגט, אַז די וועקסלען קאָן מען פאַרקויפֿען פֿאַר 25 פּראָצענט, איך האָב דען איהם ניט געזאָגט? מוטער: הער נאָר, וואָס קלוגע מענשען זאָגען? בערמאַן: איך הער ניט, און וויל ניט הערען וואָס אַנדערע זאָגען. (בייט די שטימע) נו, וואָס הערט זיך סמורלע? וואוהין פֿאַהרט איהר?

סמורלע: איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך בלייב נאָך דאָ אַ קורצע צייט, מ'גיט מיר אַ קליינע אטסטראַטשקע. זיי ערלויבען מיר נאָך דאָ צו בלייבען אין שטאָדט.

מוטער: פֿאַר וועלכע מעשים טובים גיט מען עס אייך אַן אטסטראַטשקע? קיינעם ניט און אייך האָט מען יאָ געגעבען.

סמורלע: פֿאַר וואָס? פֿאַר וואָס? געהט, פרעגט ביי זיי. איך בין געפֿאַהרען אין שטאָדט אַריין צום גובערנאַטאָר אַליין, און איך האָב געזאָגט, וואָס אַרט אייך, אַז אַן אַרימער איד וועט נאָך דאָ אַביסעל בלייבען, וואָס? איהר וועט אומגליקליך ווערען, אַז איין אידעל וועט אַוועקפֿאַהרען מיט איין וואָך שפּעטער? וואָס איז אייך פֿאַר אַ חילוק? וואָס? ער וועט אייער פֿאַליטיקע קאַליע מאַכען? זייט רוהיג, איין אידעל וועט אייך די רוסישע פֿאַליטיק ניט קאַליע מאַכען אין איין חודש.

בערמאַן: הייסט, איהר בלייבט נאָך דאָ אַ גאַנצען חודש! . . . סמורלע: הקיצור, וואָס וועל איך אייך דאָ לאַנג ברייען, איך בלייב נאָך דאָ, איך בלייב. (זיפּצט) זאָלען מיינע שונאים וואָס וויגן שען מיר ביי, אויף אַזאַ אופן בלייבען דאָ. גיט אייערע וועקסלען שאַלן, ער האָט דאָך לכל-הפחות נאָר איין האַנט, וועט ער זיי ניט קאָנען צערייסען.

מוטער: איהר זענט שוין אַ צו קלוגער פֿאַר מיינ מאַן. מיינ מאַן באַגעהט זיך טאַקע מיט מענשען עהרליך, און ווען מיר איז אַ שאַד

דאָס געלט, איז דאָס טאַקע אַ ווייבערשע נאַרישקייט. ער איז עהרליך און קלוג אויך! אָבער איהר? וואָס פאַרשטעהט איהר?
 ס מ ו ר ל ע: קלוג, צו ניט קלוג, וואָס איז דער אונטערשייד. דער-
 ווייל בין איך דער חכם, בלייב איך אויף אַ חודש. (ס'קומט אַרײַן
 דאָוידזאָן) אַט זאָל דאָוידזאָן זאָגען, ער איז דאָך געוויס קלוגער פֿון
 מיר און פֿון אייך. וואָס זאָגט איהר?
 ד א ו ו י ד ז אָן: (באַמערקט איהם ניט, געהט צום טישעל, ווי עס
 שטעהט דער שאַך, נעהמט אַ פֿאַר פיגורען אין האַנט) ווייסע צו
 שוואַרצע?

ס מ ו ר ל ע: אַט האָט ער געזאָגט.

ד א ו ו י ד ז אָן: לאַמיר צום לעצטען מאַל שפּילען אַ שאַך.
 מ ו ט ער: גאָט איז מיט אייך, אין אַזאַ צײַט גאָר שפּילען אין שאַך?
 ס מ ו ר ל ע: ווען דער מלאך-המות אפילו וועט קומען צו איהם,
 וועט ער איהם פרעגען, ווייסע צו שוואַרצע?
 ד א ו ו י ד ז אָן: און איהר וועט פרעגען ביי איהם, ביים מלאך-
 המות צי איהר קענט נאָך בלייבען אויף אַ חודש?
 ס מ ו ר ל ע: געוויס, וואָס עפעס אַ חודש? אויף דריי חדשים,
 דריי יאָהר וועל איך איהם בעטען.
 ד א ו ו י ד ז אָן: איהר ווייסט, אַז מאַרגען געהען מיר אַלע מזכיר
 נשמות זײַן אויפֿן בית-עולם?
 ב ע ר מ אָן: איך ווייס, איך ווייס, 10 אַזײַגער געהען אַלע אויפֿן
 בית-עולם.

מ ו ט ער: אוי, רבוננו של עולם!

ס מ ו ר ל ע: און איך ווייס ניט צו דאַרף איך אויך געהן אַדער ניט.
 איך פֿאַהר דאָך ניט אַוועק מיט אַלעמען צוזאַמען.
 ד א ו ו י ד ז אָן: (מיט חשד) זאָגט נאָר אַקאַרשט, סמורלע, וואָס
 עפעס פּלוצלינג געשעהן, וואָס נאַטשאַלסטוואַ האָט זיך אין אייך
 פאַרליבט?

ס מ ו ר ל ע: איך ווייס? . . . נאַטשאַלסטוואַ. מאַלע ווער עס קאָן זײַ
 געפעהלען ווערען? (לאַכט אַנגעשטרענגט) זײַ האַבען זיך אודאי פאַר-
 ליבט אין מיין נאָז.

ב ע ר מ אָן: פּונדעסטוועגען כאַטש מ'האַט אייך געגעבען אַ חודש

צייט, מעגט איהר מיט אונז מיטגעהן אויפ'ן בית-עולם און געזעגענען זיך מיט די הייליגע נפטרס.

ס מ ו ר ל ע : אידען האָבען שוין אזאָ טבע, פון וואָס מ'רעדט קומט מען שטענדיג אַרויס אויפ'ן טויט.

ב ע ר מ אַן : מיר אידען געהען אויפ'ן בית-עולם צו אונזערע טויטע, דערפאַר, ווייל אונזערע מתים זיינען אונזערע קדושים, מיר געהן זיך דערמאַנען אָן אונזערע זיידעס און פאַטערס, מיר אַלטע טוען אַזוי. אָבער וואָס קומט אַרויס דערפון, ווען אונזערע יונגע היינט-טיגע קינדער פאַרגעסען אָן אונז לעבעדיגע פאַטער און מוטער ? זיי געהען אַוועק פון אונז, זיי אַנטלויפען פון אונז . . . גאַנצע מחנות פאַרלאָזען זיי אונז, און טראָגען אַוועק זייערע יונגע קרעפטען צו די אַנדערע פעלקער. מיר רופען זיי, מיר זוכען, מיר שרייבען צו זיי, מיר שטרעקען אויס אונזערע הענט און שרייען : הילף, מ'שלאָגט אונז, מ'פלאָגט אונז, מ'טרייבט אונז, מ'יאָגט אונז, און זיי דאַרט הערען ניט אונזערע יאָמער-געשרייען. ווען עס פאַסירט, אַז איינער פון זיי קעהרט זיך אום צוריק אַהיים צו אונז קומט ער אַ מידער, אַ קראַנקער, אַהן לעבען און אַהן אַ נשמה. אַלע יונגע זיינען דאַרט ביי זיי געבליבען, און צו אונז געקומען מתים, מתים, מתים. אַט דאָס זיינען אונזערע זיהן, אונזערע טעכטער — מתים.

מ ו ט ע ר : זיי האָבען דאַרט זי גע'הרג'עט. זי איז דאָך גאָר אויס מענש — אַן אַלטע אידענע איז זי !

ב ע ר מ אַן : רבונו של עולם, ווי קאָן לעבען אַ פאַלק, ווען זיינע יונגע קרעפטען געהן אַוועק צו פרעמדע ? ווי קאָן עס לעבען ווען עס שענקט אַוועק דאָס שעהנסטע און דאָס בעסטע ?

ד אָ ו ו י ד ז אַן : ס'איז אַלעמאַל געווען אַזוי. שטענדיג האָבען מיר דאָס שעהנסטע און דאָס בעסטע פרעמדע אָפגעגעבען. אידען האָבען גאַרניט, אַפילו אַ דאָך איבער'ן קאַפּ, אַ שטיקעל אייגענע ערד אונטער זייערע פיס האָבען זיי ניט. אידען ווייסען ניט דעם חילוק פון מיינע און דייענע. אידען אַרבייטען פאַר דער גאַנצער וועלט. זיי, די אַנדערע פעלקער זיינען נאָך יונג, וואָס ווייסען זיי ? זיי מיינען, אַז די גרעניץ איז די סאַמע פעסטע זאָך אויף דער וועלט, ווייל די גרעניץ באַשטעהט,

אַז דאָס איז מיינס און דאָס איז דיינס, רעכטס בין איך און לינקס ביסטו. מיר זיינען שוין אַן אַלט פּאַלק, אַלט פּאַלק. מיר האָבען שוין געזעהן ווי גרעניצען צווישען פעלקער זיינען פאַרשוואונדען געוואָרען. דאָ האָבען פעלקער געלעבט און שפעטער זיינען זיי אונטרגעגאַנגען, און פאַרשוואונדען אין כּף-הקל. אויף דעם שטיק ערד האָבען היינט געוואוינט די מענשען און מאַרגען זיינען שוין אַנדערע. היינט רעדען זיי אויף דער שפּראַך, און מאַרגען אויף אַן אַנדער שפּראַך. אידען האָבען שוין אַלץ געזעהן, פאַר אונזערע אויגען זיינען פעלקער אויסגעוואקסען און אונטערגעגאַנגען. אידען אָבער בלייבען אייביג, ווייל זיי אַרבייטען פאַר דעם וואָס ענדערט זיך קיינמאַל נישט. עס ווייזט זיך גאָר אַמאָל אויס, אַז דער אידעאַל איז געשטאַרבען, אין דער אמת'ן לעבט ער אונטער אַן אַנדער פאַרם. עס ווייזט זיך גאָר אַזוי אויס, אַז די יוגענט געהט אַוועק פון אונז. זאָל די יוגענט געהן צו פרעמדע. זאָל זי אדרבה, זאָל זי פאַרשפּרייטען אונזער גייסט. פאַר דעם שרעקען מיר זיך נישט, מיר האָבען נאָר מורא, אַז זיי זאָלען אַליין נישט אויפהערען צו זיין אידען, כאַטש אין האַרצען דעם אידישען גייסט זאָלען זיי צווישען די פרעמדע נישט ביליג מאַכען, נישט אַפּשוואַכען.

ב ע ר מ אַ ן : ווי קאַנען מיר אַלטע, צובראַכענע בלייבען אַליין, אַט דאָ?

ד אָ ו ו י ד ז אַ ן : מיר דאַרפען האָבען צוטרויען צו אונזערע קינדער, מיר דאַרפען זיי גלויבען, וואָרום ווען מיר וועלען זיי אויפהערען צו גלויבען, וועלען זיי אונז ווערען פרעמד, און דאָרט, צווישען די פרעמדע פאַרפאַלען ווערען. און מיר — מיר וועלען אונטערגעהן מיט זיי צוואַמען.

ס מ ו ר ל ע : איהר פּילאָזאָפּירט כּסדר, איהר זענט אַ פּילאָזאָף. איך ווייס איין זאַך: לעבען דאַרף מען, עסען דאַרף מען, דירה-געלט צאָהלען דאַרף מען, הייצען די דירה דאַרף מען, ווי נעהמט מען דאָס?

(עס קומט אַריין שאול און דער דאָקטאָר)

ש א ו ל : טאַטע, דער הער דאָקטאָר וויל מיט דיר רעדען.

ד אָ ק ט אַ ר : (גיט בערמאַניען די האַנט) איך בין ספּעציעל געקומען צופאַהרען אום אויסצודריקען מיין באַדויערונג צו אייער לאַגע.

(דריקט די האַנט) איהר פאַרלאַזט אונז טאַקע? אַ שאַד, אויף מײַן וואָרט אַ שאַד. אַן אוימאַנגענעמענע געשיכטע. איך האָב זעהר גרויסע באַקאַנטשאַפט אין פעטערסבורג, ווען איך וואָלט עס פריהער געוואוסט, וואָלט איך . . . נאָר איצט, פאַרשטעהט זיך, איז שוין צו־שפעט — — — נאָר וואָס האָב איך אייך געוואָלט בעטען? קאַנט איהר מיר געבען אייניגע איינצעלהייטען (נעהמט אַרויס אַ נאַטיץ ביכעל) איך בין אַ קאַרעספּאַנדענט פון אַ צייטונג, אַזאַ פּאַל, פאַר־שטעהט איהר מיר, אינטערעסירט די גאַנצע געזעלשאַפט, וויפיל פאַ־מיליעס עס פּאָהרען אַרויס. איך האָב געהערט, אַז — — —

מ ו ט ע ר : איהר וועט עטוואָס צובייסען, הער דאַקטאָר? (דער דאַקטאָר באַמערקט זי ערשט איצט, וויל איהר געבען די האַנט) אַנטשולדיגט, דאַקטאָר, די הענט זיינען ביי מיר ניט קיין ריינע, אַט ערשט פון דער אַרבייט.

ד אַ ק ט אַ ר : איבערבייסען? פאַר וואָס ניט? און יענער בראַג־פען איז דאָ?

מ ו ט ע ר : וועלכער?

ד אַ ק ט אַ ר : כ׳מײן פון יענעם פּלעשעל, דעם בייכיגען.

מ ו ט ע ר : געוויס, איך ווייס, איך ווייס.

ד אַ ק ט אַ ר : אויסגעצייכענט, פֿון יענעם פּלעשעל גיט מיר טאַקע. וואָס־זשע צוויי וואַכען צייט האָט מען אייך טאַקע געגעבען?
ב ע ר מ אַ נ : אַט זעהט איהר, דער איז אַ גליקליכער, געקראַגען גאַנצע פיר וואַכען.

ד אַ ק ט אַ ר : (פאַרשרייבט, די מוטער געהט אַוועק, באַגעגענט זיך אין טיר מיט באַגאַטקאַג, וועלכער איז אַביסעל בגלופנ־דיג).

ב אַ ג אַ ט ק אַ : גוט מאַרגען. נו, וואָס, איהר גיט אַפּ?

מ ו ט ע ר : וואָס ווילסטו? פאַר אומזיסט דיר אַוועקגעבען? גיב אַ ריכטיגען מקח.

ד אַ ק ט אַ ר : ווער איז ער?

ב ע ר מ אַ נ : ער קויפט ביי אונז אַלץ וואָס מיר קאַנען ניט מיט־נעהמען. דאָס הויז און דאָס מעבעל.

מ ו ט ע ר : (געהט אַפּ).

באַגאַטקאַ: אַ גוט מאַרגען דעם הער דאָקטאָר. (נייגט זיך).
 דאָקטאָר: דאָס איז דאָך באַגאַטקאַ! דאָס איז ער דער קויפּער?
 כאַ, כאַ, כאַ. ער פּגריט דאָך פאַר אַ גראַשען.
 באַגאַטקאַ: (מיט גדלות) אַליץ קויף איך, ווילסטו האַנט-געלט?
 (שלעפט אַרויס אַ בייטעל, קלינגט מיט די געלט) ס'איז דאָ.
 שאו: וואָס פאַרשטעהט איהר דאָ ניט? באַגאַטקאַ איז דאָך אַ
 הינטערגעשטעלטע פּערוואַך, הינטער זיין פלייצע שטעהט אַן אַנדערער.
 דאָס איז דאָך קלאַהר ווי דער טאַג.
 דאָקטאָר: יאָ, אַ ריינער סקאַנדאַל, (פאַרשרייבט) עקספּלואַטאַ-
 טאָרס קויפּען אָפּ דורך אַנגעשטעלטע פּערוואַנען. ווער איז דער וואָס
 באַהאַלט זיך?
 שאו: ווער ווייסט? דער וואָס באַהאַלט זיך דער שעהמט זיך
 מסתמא.
 סמורלע: ווער קאָן וויסען? ווער קאָן וויסען?
 באַגאַטקאַ: ווילסטו האַנט-געלט, נעם, מאַכט ניט קיין זאַבאַ-
 באַניס.
 דאָקטאָר: וויפיל גיט ער?
 בערמאַן: וויפיל ער גיט? ער גיט פאַר דעם הויז זעקס מאָל
 וועניגער וויפיל עס האָט די ווערט.
 דאָקטאָר: אַ ריינער סקאַנדאַל. (סיקומט אַריין די מוטער מיט
 בראַנפּען, זי גיסט אַן, דער דאָקטאָר טרינקט) דאָס איז דאָך פאַר אייך
 אַן אומגליק.
 מוטער: (ניט פאַרשטעהענדיג) ס'מאַכט ניט אויס, טרינקט גע-
 זונטערהייט. מיר דאַרפּען עס שוין ניט.
 דאָקטאָר: ניט וועגען דעם (טרינקט).
 בערמאַן: וואָס קאָן מען מאַכען? מיר פאַהרען דאָך אַוועק
 אין צוויי טעג אַרום, מיר קאָנען דאָך עס ניט מיטנעמען מיט זיך.
 סמורלע: ווער וועט אייך געבן מעהר? קיינער וועט אייך מעהר
 ניט געבען, צו וואָס די טענות?
 שאו: בעסער אונטערצינדן דאָס הויז, פאַרברענען אַליץ.
 מוטער: (שטיל צום מאָן) זאָל ער עס קויפּען, זאָל ער זיך דער-
 וואַרגען מיט'ן הויז, וואָס קאָן מען מאַכען? (צו באַגאַטקאַ) און דעם

טיש נעהמסטו? נעהם דעם טיש, דעם שראנק, די בעטען, דאָס געשיער.

ב א ג א ט ק א : ווי מיר האָבען נעכטען גערעדט. איך נעהם אַלץ. אַלץ. אַ קאַפּיקע מעהר וועל איך ניט געבען.

מ ו ט ע ר : דו ביסט אַ רויבער, אַ וואַלד־רויבער, אַ שיכור ביסטו. ס מ ו ר ל ע : ווער וועט איך געבען מעהר? גיט כאַטש אַ דאַנק וואָס מען גיט אייך אַזאַ מקח.

ש א ו ל : ווער פּרעגט אייך? וואָס מישט איהר זיך? צו אייך רעדט מען ניט.

מ ו ט ע ר : שאול'קע איז טאַקע גערעכט. וואָס נעהמט איהר זיך אַן פאַר באַגאַטקאַן?

ס מ ו ר ל ע : אפשר מיינט איהר, אַז איך קויף עס? אפשר מיינט איהר, אַז באַגאַטקאַ איז מיין פאַקטער, ווייל איך פאַהר ניט מיט אייך, ווייל מ'האַט מיר געגעבען אַן ערלויבעניש — — — קלעהרט איהר שוין גאַט ווייס וואָס . . . זאָג איך אייך, אַז איהר קאַנט קלעהרען וואָס איהר ווילט, מיר געהט עס אַן ווי דער פאַראַיאַהריגער שניי, איך שפיי אויף אַלץ. עס וועט אייך גאָר ניט העלפען, באַגאַטקאַ וועט אייך מעהר קיין גראַשען ניט געבען, קיין גראַשען! (אַפּ).

ש א ו ל : (לויפט איהם נאָך, שטעלט זיך אַפּ) זיין גליק וואָס איך האָב גאָר איין האַנט.

ד א ק ט א ר : דאָס הויז אין וועלכען איהר האָט כמעט דאָס גאַנצע לעבען אָפּגעלעבט, דאָס הויז אין וועלכען אייערע קינדער זיינען גע־בוירען געוואָרען, דער טיש ביי וועלכען איהר זענט געזעסען מיט אייער פאַמיליע, דאָס איז דאָך — דאָס איז דאָך שרעקליך . . .

ב ע ר מ א נ : ניט דאָס ערשטע מאָל לעב איך עס איבער.

ד א ק ט א ר : איהר זאָגט עס אַרונטער אַזוי רוהיג, גאַספּאַדין בערמאַן. (עס קומען אַרײַן משה און סאַניטשקע).

ב ע ר מ א נ : איהר זאָגט, אַז איך בין רוהיג? דאָן האָט איהר אַ טעות ווען איהר דענקט אַזוי. ווי קאָן אַ מענש רוהיג בלייבען, ווען ער ליידעט אַזעלכע יסורים און טראַגט איבער אַזעלכע עינוים קשים, אַט דאָ ליגט דער וועהטאַג און איך טאַר ניט שרייען, מ'רייסט פון מיר שטיקער און איך טאַר זיך ניט באַקלאַגען. — אַט דאָס הויז האָב

איך געקויפט מיט 21 יאהר צוריק. וויפיל האָב איך געאַרבייט און וויפיל חובות האָב איך געהאַט צו באַצאָהלען, ביז דאָס הויז איז גע- וואָרען מיינס. יעדעס בענקעל, יעדעס שטיקעל גלאַז דאָ אין הויז, אויף יעדער באַלקע, אויף יעדען שטיקעל אייזען האָב איך מיט ביי- טערען שווייס געאַרבייט, און עהרליך געאַרבייט. אַלץ, אַלצדינג וואָס איהר זעהט דאָ איז דורך שווערער האַרעוואַניע אַריינגעבראַכט גע- וואָרען. אַט דעם טיש האָב איך נאָך געקויפט ווען איך בין נאָך אַ יונגעראַמאָן געווען, פּריש, געזינד, מיט שוואַרצע האַר אויף מיין קאָפּ, ניט אַזוי גרוי און צובראַכען ווי איך בין איצט. (האַלט זיך אַיין פון וויינען) אָבער רעדען טאָר מען ניט, וויינען אפילו אויך ניט. אָבער מאַרגען, מאַרגען אין דער פּריה אויף דעם בית-עולם וועלען מיר זיך אַלע אויסוויינען. — אַט די שאך פיגורען זיינען שוין אויך אַלטע (נעהמט די פיגורען) זיי געדענקען נאָך ווען איך און דאָוידזאָן האָבען די ערשטע פּאַרטי שאך געשפּילט, דאָס איז געווען מיט יאהרען און יאהרען צוריק, דאַמאַלסט איז אויך דאָוידזאָן געווען אַ יונגעראַמאָן, און געגאַנגען פעסט אויף זיינע פיס, ניט אונטערגעשפּאַרט מיט אַ שטעקען, און איך — און איך? — געדענקסטו דאָוידזאָן, געדענקסט? ד א ו ו י ד ז אָן : באַרוהיג זיך, באַרוהיג זיך, בערמאַן. הייסט עס, אַז די לעצטע פּאַרטי האָבען מיר נעכטען געשפּילט, בערמאַן האָט אויסגעשפּילט מיט די שוואַרצע פּיגורען. 23 יאהר האָבען מיר אַ מלחמה געשפּילט אויפֿן שאַך-ברעט, ווייסט איהר ווער עס האָט גע- וואונען? מיר ביידע האָבען געוואונען. מיר, ווייל אין דער לאַנגער מלחמה איז צווישן אונז געשלאָסען געוואָרען אַ שטאַרקע און הייסע פּריינדשאַפט.

מ ו ט ע ר : איהר זענט אַ פּילאַזאָף. שטענדיג פּילאַזאָפּירט איהר.

(משה און סאַניטשקע קומען אַריין)

ב א ג א ט ק אַ : (דערזעהט דעם פּידעל) עה, פּאַרקויפט מיר דעם פּידעל, וויפיל ווילט איהר?

מ ש ה : ניין, מיין פּידעל וועל איך ניט אָפּגעבען.

ב א ג א ט ק אַ : פּאַניטש, צו וואָס דאַרפט איהר אַ פּידעל? איך וועל איך באַצאָהלען.

ד א ק ט א ר : (גריסט זיך מיט משה'ן) איהר האָט באַקומען אַן ענט-
פער פון אוניווערזיטעט ?

מ ש ה : נאָך ניט.

ד א ק ט א ר : פאַר וואָס ווילט איהר ניט פאַהרען קיין אויסלאַנד ?
מ ש ה : ניין, ניין אין אויסלאַנד וועל איך ניט פאַהרען.

ד א ק ט א ר : אָבער שטעלט אייך פאַר, אַז מען וועט אייך אין אונז-
ווערזיטעט ניט אַרייננעהמען, וואָס וועט איהר דאַן טאָן ?

מ ש ה : מ'וועט מיך אַרייננעהמען.

ב א ג א ט ק א : נעהמט אַ האַלב צעהנדליג קאַרבאָווענצעס און גיט
מיר אַפּ דעם פידעל !

מ ש ה : ניין !

ב א ג א ט ק א : מיין קאַפּ זאָל מיר אַזוי בלייבען אויף די פלייצעס
— איך קאָן ניט מעהר געבען, עס איז דאָך פאַר מיר אַליין און ניט
פאַר קיין אַנדערען.

מ ש ה : דעם פידעל וועל איך ניט אָפּגעבען פאַר קיין געלד.

ל א ה : (באַווייזט זיך אויף דער שוועל) משה, מ'פרעגט אויף דיר.
די פאַפירען זיינען געקומען פון אוניווערזיטעט.

מ ש ה : געהט מיר קיינער ניט נאָך, לאַזט מיך אַליין ! (געהט אָפּ).

ד א ק ט א ר : (שטעהט אויף) אַ שאַד. געלעבט אַ מענש דאָ מיט
אונז און שוין פאַרטריבען, געווען אַן עהרליכער מענש, יאָגט מען אים
אַרויס ! אויף מיין וואָרט, מיר איז אַלץ איינס, אַ איד, אַ קריסט,

זאָלען זיי נאָר האַבען גוטע הערצער. און פאַר וואָס איהר האַלט
זיך אַזוי פעסט פאַר אייער רעליגיאָן, קוילעט מיך, פאַרשטעה איך עס
ניט . . . אין מיטלאַטער ווען די אינקוויזיציע איז געווען, פאַרשטעה
איך נאָך, מ'האַט באַדאַרפט אַזוי צו זאָגען, דאָס פאַלק זאָל ניט אונז-
טערגעהן. איצט אָבער אין דער צייט פון פראַגרעס, — אינקוויזיציעס
זיינען איצט ניטאָ (קוקט זיך אַרום) און אפשר — אפשר האָב איך
אַ טעות ? . . .

מ ש ה : (קומט אַריין, אַלע באַטראַכטען איהם שטיל, געהט צו צו
באַגאַטקאָ'ן) גיב דאָס געלד, נעהם דעם פידעל !

ס א נ י א : ער פאַרקויפט זיין פידעל !

ב ע ר מ א נ : נו, וואָס הערט זיך, משה ?

מ ש ה : געב דאָס געלד, געב דאָס געלד, גיכער ! . . .
 מ ו ט ע ר : מיין זוהן, מיין אַרים קינד . . .
 מ ש ה : ניין, ניין ניט אָנגענומען — מ'האַט מיר צוריקגעשיקט די
 פּאַפּירען. ניין — פּייניגט מיך ניט . . . (אַפּ).
 ד אָ ק ט אַ ר : אַט זעהט איהר, נאַט אייד, עס איז דאָך קלאָר, אַך !
 וואָס פאַר אַ מענשען איהר זענט ? (געהט אַוועק, נאָך אים שאול, און
 די מוטער).

ס אַ נ י ט ש ק ע : טאַטע ! טאַטע !
 ב ע ר מ אַן : דאָס איז דאָך דאָס שרעקליכסטע ! אַ קינד וויל לער-
 נען, קאָנען די סודות פון דער נאַטור, לאַזט מען עס ניט, נאָר מ'רייסט
 איהם אַרויס דאָס ביכעל פֿון דער האַנד, דאָס איז דאָך דאָס שרעק-
 ליכסטע ! . . .

ב אַ ג אַ ט ק אַ : נו, לאַמיר מאַכען אַ סוף, געב די האַנד.
 ב ע ר מ אַן : (ציהט אויס די האַנד).
 ס אַ נ י ט ש ק ע : טאַטע ! פאַרוואָס באַשרייבט קיינער ניט אַלץ וואָס
 מ'מאַכט מיט אונז ? איך האָב אַזויפיל ביכער געלייענט וועגען פאַר-
 שידענע מענשען, פאַרשידענע פעלקער, און וועגען אונז האַט קיינער
 ניט געשריבען. ווען איינער וואַלט געשריבען ווי מ'פאַרקויפט אונזער
 הויז, ווי מ'נעהמט צו ביי משה'ן דעם פידעל, און ווי שאול'קע איז
 אַהן אַ האַנד, און וועגען דיר, טאַטע, און וועגען אייד, דאָוידזאָן, וואַלט
 מען ניט געשוויגען. מ'וואַלט אויף אונז רחמנות געהאַט, מ'וואַלט עס
 ניט דערלאָזען. פאַר וואָס באַשרייבט דאָס קיינער ניט ?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : לאַמיר מאַכען אַ סוף, און גענוג !
 ב ע ר מ אַן : (מיט איין האַנד גלעט ער סאַניאַ'טשקען, די אַנדערע
 שטרעקט ער אויס באַגאַטקאַן).

ב אַ ג אַ ט ק אַ : נעהם האַנד-געלד און מאַרגען באַקומסטו דאָס גאַנ-
 צע געלד, קום, שרייב אַ פּאַפּיר.

ד אַ ו ו י ד ז אַן : (שטעלט אַפּ בערמאַנ'ען) בערמאַן, איך האָב דיר
 נאָך עטוואָס צו זאָגען. געדענק עס, ווען מיר וועלען זיך נאָך אַמאַל
 באַגעגענען, געדענק, אַז איך שפּיל מיט די ווייסע.

ב ע ר מ אַן : פאַרשפּילט, פאַרשפּילט, דאָס גאַנצע לעבען פאַר-
 שפּילט ! (אַפּ מיט באַגאַטקאַן).

ד א ר ו י ד ז א ן : (צו סאַניאַן) אַזאַ בוך וועגען אונז וועט ניט אַזוי גיך אַנגעשריבען ווערען. אַזאַ בוך וועסטו לעזען דאַן, ווען עס וועט באַשריבען ווערען אַלע צרות פון אַלע מענשען, וואָס לעבען אויף דער פינסטערער וועלט, דאַן וועסטו לייענען אַ בוך אויך וועגען אונז. דו ביסט גערעכט, סאַניאַטשקע, ווען אַזאַ בוך וועט אַנגעשריבען ווערען, וועט קיין שלעכטס צווישען מענשען ניט זיין, נאָר עס איז נאָך לאַנג צו וואַרטען, זעהר לאַנג. (געהט אָפּ).

ס א ן נ י ט ש ק ע : (בלייבט אַליין, געהט איבערן צימער, גלעט דאָס מעבעל) גוטער טיש אונזערער — איהר ליבע ווענט — מ'פאַר- קויפט אייך — וואָס זאָל מען טאָן? — וואָס קען מען טאָן? — וואָר- רימער גוטער אויווען — דו ביסט אַ גוטער — אַ וואַרימער — (קומט אים).

ש א ו ל : (קומט אַריין).

ס א ן נ י ט ש ק ע : מיר וועלען באַלד זיין ווייט, ווייט פֿון דיר — איך וועל שוין קיינמאָל ניט זיצען נעבען דיר — דאָ וועלען זיין אַרום דיר אַנדערע מענשען, זאָל זיי אויך זיין וואַרים, ווי אונז איז געווען. (עס הערט זיך דאָס פֿאַרשטיקטע געוויינען פֿון שאול'ן, סאַניטשקע וואַרפט זיך צו איהם).

פ א ר ה א ן ג

דריטער אַקט

אַ פֿאַרקען פֿון אַ בית-עולם, האַלב צעפֿאלען פֿון אַלטקייט, עס זעהען זיך שוואַרצע צווייגען פֿון בויםער, וואָס וואַקסען אויפֿן בית-עולם. דער פֿאַרקען איז ניט קיין הויכער. עס איז זעהר שטיל און אומבאַוועגליך. ס'איז אַ ליכטיגער הערבסט פֿריהמאַרגען, דעם בית-עלמין זעהט מען ניט, איינצעלנע פֿערזאָנען געפינען זיך אויף דער זייט פֿון פֿאַרקען.

(אויף דער ביהנע לאָה און די לעהרערין)

ל אָ ה : זייט געזונט. (גיט איהר די האַנד) מיר שפּאַצירען אַרום דעם
גאַנצען פּריהמאַרגען אַהין און צוריק, פּונקט ווי גימנאַזיסטקעס.
(שאל זיצט אויף אַן אָפּגעהאַקטן בוים).

ש א ו ל : יאָ, וואָס ?

ל ע ה ר ע ר י ן : וועל איך אייך נאָך זעהן ?
ל אָ ה : געוויס.

ל ע ה ר ע ר י ן : נו, זייט געזינד. (קליינע פּאוזע) וואָס פאַר אַ
וואונדערבאַרער פּריהמאַרגען !

ל אָ ה : יאָ.

ל ע ה ר ע ר י ן : קאָן איך מיט אייך רעדען אויף „דו“ ? ניט רע-
דען נאָר דענקען וועגען אייך אויף „דו“ ?

ל אָ ה : (שמייכלט) יאָ, דאָס איז גוט.

ל ע ה ר ע ר י ן : איהר ווייסט, איך זעה אייך דאָס ערשטע מאָל
שמייכלענדיג.

ל אָ ה : (צו שאול'ן) קום, שאול !

ש א ו ל : (ווי אויפּוואַכענד) נאַרישקייטען, נאַרישקייטען . . . איך
טראַכט אַלץ וויפּיל איז ווערטה אַ מענשענס האַנד ? אַ האַנד איז
ווערטה צוויי טויזענד און אַמאָל די גאַנצע דריי, קומט דאָך אויס, אַז
עס איז געווען אַ גרויסער טעות.

ל ע ה ר ע ר י ן : פאַר וואָס עפעס אַ טעות ?

ש א ו ל : געוויס. איך האָב באַצאָהלט און טאָר דאָ ניט וואוינען. צו-
גענומען ביי מיר צוויי טויזענד רובעל און אפשר די גאַנצע דריי, און
פּאַשאַל וואָן ! גיט מיר צוריק מיין האַנד וועל איך געהן. דאָס איז דאָך
ניט עהרליך.

ל ע ה ר ע ר י ן : אַלעס וועט זיך איבעראַנדערשען, עס וועט זיין
אַנדערש.

ש א ו ל : וואָס וועט זיין אַנדערש ? אַז איך בעט ביי זיי קיין טובות
ניט. איך וויל גאַרניט, אַז זיי זאָלען אויף מיר רחמנות האָבען. איך
וויל נאָר, אַז עס זאָל זיין עהרליך געהאַנדעלט. אַ האַנד איז געלד ?
יאָ. איך האָב אייך באַצאָהלט ? יאָ. אַ האַנד האָט מען ביי מיר אַראָפּ-

גענומען? יא. וואר-זשע איז די עהרליכקייט? איז דאך עס א פאל-
שער חשבון!

ל א ה: הער אויף, שאל, גענוג. מאלע וואס פאר א חשבונות, מהאט
אונז ניט באצאהלט.

ש א ו ל: עס איז דאך א פאלשער חשבון.

ל ע ה ר ע ר י ן: (צו לאה'ן) ווען איך בין געקומען אהער אין דער
שולע, ביסטו שוין דא ניט געווען, נאר אלע האבען גערעדט וועגען
דיר, און אלץ געווארט אז דו וועסט צוריקקומען און ברענגען אונז
אלעמען פרייד.

ל א ה: איך האב געמיינט, אז איך געה אוועק פון זיי אויף אייביג,
איך האב געטראכט, אז איך האב ניט קיין פאמיליע, קיין פריינט. נאר
ווען איך בין קראנק געווארען אין טורמע, האט זיך מיר גע'חלומ'ט
אונזער ארים שטעדטעל, אונזער טייך און געסלאך. איצט האב איך
זיך אומגעקעהרט, איך האב זיי אפגענארט . . . איך פיהל מיך אזוי
שולדיג געגען זיי . . . ווי קאלט דא איז . . .

ש א ו ל: דו זאגסט, דיר האט זיך גע'חלומ'ט. און מיר חלומ'ט זיך
שטענדיג, אז איך בין מיט ביידע הענד, אזוי ווי פריהער . . . עס
חלומ'ט מיר אַפֿט, אז איך האב מיך אַנגעכאַפֿט מיט ביידע הענד פֿאַר'ן
עפעל-בוים, פֿאַר אונזער עפעל-בוים אויפ'ן הויף, און איך טרייסעל
. . . מיט ביידע הענד טרייסעל איך . . . און די עפעל פֿאַלען, פֿאַלען
. . . און ווען איך כאַפֿ זיך אויף און איך דערזעה, אז ס'איז ניט ביידע
נאַר איינע, איינע . . . (אַפֿ מיט פֿאַרשטיקטן שלוכצען).

ל א ה: מעהר פון אלעמען באדויער איך אונזער שאול'ן, מעהר זא-
גאר פון מיר אליין. איך האב אזויפיל געליטען און איבערגעטראגען,
וואוהין איז דאס אלעס אהינגעקומען? ווער דארף עס אלע אונזערע
ליידען? ווער טראכט וועגען דעם? ווער רעכענט זיך מיט דעם?
(פֿאַזש) איך האב געוואלט דיך וועגען עפעס פרעגען. זאג מיר דעם
אמת. מיר האט זיך אויסגעוויזען, אז דו ליבסט לעוויט'ן, אז ער
געפעחלט דיר . . .

ל ע ה ר ע ר י ן: (לאכט געצוואונגען) וואס רעדט איהר? גאט איז
מיט אייך? וואס אייך קאן איינפאלען . . .
ל א ה: און מיר האט זיך אויסגעוויזען.

ל ע ר ר ע ר י ן : נאַרישקייטען . . .
 ל אָ ה : ווי שטיל דאָ איז.
 ל ע ר ר ע ר י ן : דאָ געהט קיינער ניט, מ'האַט מורא פאַר דעם בית-
 עולם, און איך האָב זעהר ליב דאָס פּלאַץ.
 ל אָ ה : פאַר וואָס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ער געפּהלט דיר ?
 ל ע ר ר ע ר י ן : (אונטערברעכט איהר) דיר איז שוין צייט צו געהן.
 לאַה. דער עולם קלויבט זיך שוין דאָוונען.
 ל אָ ה : זיי געזונט, דו געהסט שוין אויך ?
 ל ע ר ר ע ר י ן : יאָ . . .
 ל אָ ה : זיי געזונט. (גיבטן זיך די הענט. — לאה אָפּ).
 ל ע ר ר ע ר י ן : (בלייבט אַליין).
 ל ע ו ו י ט : (קומט אָ) איך האָב אַביסעל פאַרשפּעטיגט ?
 ל ע ר ר ע ר י ן : ניין.
 ל ע ו ו י ט : איך בין אַוועק פּון פּאַבריק, איך האָב זיי געזאָגט : מיינע
 הערען, זייט געזונט, איך געה אַוועק. איצט בין איך אינגאַנצען פּריי.
 (רייבט די הענט) איהר ווייסט, וואָס מיר איז איינגעפּאַלען ? פאַר וואָס
 האָט מען אַזוי ליב די פּרייהייט ? מ'האַט זי ליב, ווייל די פּרייהייט איז
 אַ ריינער געוויסען.
 ל ע ר ר ע ר י ן : יאָ . . . (טראַגט) איך וועל אייך לאַנג ניט אויפּ-
 האַלטען, איך האָב אייך נאָר געוואַלט זאָגען (הויבט אויף דעם קאָפּ)
 איהר קאָנט אפּשר מיינען, אַז איהר האָט וועלכע ס'איז פליכט אין
 דער באַציהונג צו מיר, וויל איך אייך זאָגען . . . אַז . . . גאַרניט —
 איך וועל אייך שטענדיג דערמאָנען צום גוטען — — —
 ל ע ו ו י ט : פאַר וואָס רעדט איהר אַזוי ?
 ל ע ר ר ע ר י ן : איהר זענט אינגאַנצען פּריי — און דאָס וואָס איהר
 האָט מיר געזאָגט אין פאַרגאַנגענעם פּרייהלינג — האָב איך שוין לאַנג
 פאַרגעסן — איהר האָט מיר גאַרניט געזאָגט . . . איך מוז שוין
 געהן.
 ל ע ו ו י ט : ענטפּערט, איך האָב אייך דאַמאָלט אין יענעם פּרייהלינג
 געפּרעגט : איהר ליבט מיך ?
 ל ע ר ר ע ר י ן : (פּעסט) איך ליב אייך ניט, איך ליב אייך ניט . . .
 ל ע ו ו י ט : געוויס—ניין—איהר זענט אַ זעלטענע פּערזאָן . . . מיך

טרייבט מען ניט, איך פאַר אַוועק, ס'קאָן זיין, אַז עס איז ניט לאַגיש אַרויסגעהענדיג פון מיין שטאַנדפונקט, אָבער ווען אַלע פּאַהרען אַוועק קאָן איך ניט זיין דאָ, איך קאָן דאָ ניט אַליין צוריק בלייבען.

ל ע ה ר ע ר י ן : איהר מוזט זיין צוזאַמען מיט איהר.

ל ע ו ו י ט : מיט איהר ? מיט וועמען ?

ל ע ה ר ע ר י ן : מיט לאַהין.

ל ע ו ו י ט : זי האָט אייך עפעס געזאָגט ?

ל ע ה ר ע ר י ן : ניין.

ל ע ו ו י ט : איך האָב אויף איהר רחמנות . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : נאָר איהר אַליין קאָנט איהר העלפען.

ל ע ו ו י ט : יאָ. נו, איך האָב עס איהר געזאָגט, ווען עס וואָלט גע-

ווען אַן אַנדערער מענש איז עפעס אַנדערש, נאָר איך בין דאָך עס, אַן

אומבאַקאַנטער, איך בין אַן איינפאַכער מענש — איך פאַרשטעה, איך

ווייס ווער איך בין און ווער זי איז —

ל ע ה ר ע ר י ן : (מיט אַ ציטער אין שטימע) איהר האָט ניט קיין

ריכטיגע מיינונג וועגען זיך, איהר זענט גאַרניט קיין איינפאַכער מענש,

איהר זענט פיל העכער און בעסער ווי איהר מיינט.

ל ע ו ו י ט : (באַדעקט זיך) אַנטשולדיגט מיר, אפּשר ליבט איהר

מיך פאַרט, אפּשר זאָגט איהר עס נאָר אַזוי ?

ל ע ה ר ע ר י ן : צוליב וואָס וואָלט איך אייך געזאָגט ? — געהט,

געהט, זייט נעבען איהר און זעהט זי זאָל זיין גליקליך, און איך וועל

אייך ביידען ליבען . . .

ל ע ו ו י ט : נו, און איהר ?

ל ע ה ר ע ר י ן : איך ? — איך בלייב דאָ, איך וועל אייך אַפט אַלע

דערמאָנען, איך וועל אַרבייטען, מיר סאַציאַליסטען האָבען נאָך פיל

צו אַרבייטען . . .

ל ע ו ו י ט : יאָ, פיל צו אַרבייטען, אָבער איצט פיל איך, אַז איך

דאַרף זיין מיט מיין פּאַלק. פאַר וואָס ווייס איך אַליין ניט, עס קומט

ניט פון דאַנען (ווייזט אויפ'ן קאַפּ) נאָר פון דאַנען. (ווייזט אויפ'ן האַר-

צע) ווער ווייסט, פילייכט וועלען מיר זיך נאָך אַמאָל באַגעגענען !

ל ע ה ר ע ר י ן : פילייכט אַמאָל. מעגליך ווען אונזער אַרבעט וועט

זײַן פאַרענדײַגט, ווען עס וועט נײַט זײַן קײַן אונטערשײַד פֿון מײַן פּאַלק און דײַן פּאַלק.

(לעוויט אָפּ, לעהרערײַן בלײַבט שטענדיק. אײַהר געזיכט איז בלאָס און שטרענג, ווי בײַ אײַנעם וואָס לעבט אײַבער אַ טײַפע דראַמע, זײַ שטענדיק פאַרגלײַכערט. עס באַווײַזט זײַך משה, זעהר פאַרקלעהרט).

ל ע ה ר ע ר י ן : דאָס זענט אײַהר, משה ?

מ ש ה : (פאַרקלעהרט) גוט מאַרגען!

ל ע ה ר ע ר י ן : אײַך האָב געוואָלט זעהן ווי מ'קלײַבט זײַך צוזאַמען אויפ'ן בית-עולם, אײַהר געהט־מײַט מיט אַלעמען ?

מ ש ה : נײַן!

ל ע ה ר ע ר י ן : עס איז אַזאַ רײַהרענדער מנהג : אײַדער מ'פּאַהרט אַוועק קלײַבט מען זײַך צוזאַמען אויפ'ן בית-עולם און מען געזעגענט זײַך אײַנע מיט די אַנדערע.

מ ש ה : און מיט די טײַטע.

ל ע ה ר ע ר י ן : יאַ . . .

מ ש ה : הײַסט עס, אַז אײַך דאַרף זײַן דאַרט.

ל ע ה ר ע ר י ן : (נײַט פאַרשטעהענדיג) יאַ . . .

מ ש ה : אײַהר ווײַסט אײַך בײַן נײַט אַנגענומען געוואָרען אין אונײַווער־זײַטעט, מ'האַט מײַר צוריקגעשיקט די פּאַפּירען.

ל ע ה ר ע ר י ן : און דאָס פאַרשאַפט אײַך שמערצען ? (זעצט זײַך).

מ ש ה : אײַצט שױן נײַט, אײַצט אַרט מײַך שױן נײַט . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : אײַהר זענט נאָך יונג, דאָס לעבען איז נאָך פאַר אײַך.

מ ש ה : יאַ . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : ווי אַלט זענט אײַהר ?

מ ש ה : אײַצט בײַן אײַך אַלט בלײַז 18 יאָהר, נאָר אין אַווענד וועל אײַך עלטער ווערען אפשר מיט אַ הונדערט יאָהר.

ל ע ה ר ע ר י ן : אײַך פאַרשטעה אײַך נײַט.

מ ש ה : און אײַך פאַרשטעה הײַנט אַלײַן, הײַנט ווײַס אײַך אַלײַן.

ל ע ה ר ע ר י ן : וואָס ?

מ ש ה : קײַנער האָט מײַר גאַרנײַט געזאַגט, און אײַך ווײַס, אַז אײַהר זענט טײַף אומגלײַקליך, אײַהר ליבט אײַהם, און ער פּאַהרט אַוועק.

ל ע ה ר ע ר י ן : איך האָב איהם אַ ליגען געזאָגט, און ער האָט גע-
גלויבט . . .

מ ש ה : (רוהיג) איך זעה אַלצדינג. ניין, מיר איז שוין איצט מעהר
פון 18 יאָהר.

ל ע ה ר ע ר י ן : עס טהוט מיר אַלץ אַזוי וועה, איך וואָלט 5 יאָהר
פון מיין לעבען אָפגעגעבען, אַז איהר זאָלט בלייבען דאָ.
מ ש ה : (לאַכט).

ל ע ה ר ע ר י ן : וואָס לאַכט איהר ?

מ ש ה : 5 יאָהר פון לעבען ? דאָס איז ניט זעהר פיל . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : איהר זענט אומבאַרמהערציג !

מ ש ה : איך בין אַ מאַדנער. (קלעהרט) און אַהן אַ האַרץ. איך האָב
שטענדיג געפיהלט וואָס מיט מיר וועט זיין.

ל ע ה ר ע ר י ן : איך בין אומגליקליך און אין דער זעלבער צייט
גליקליך, איך קאָן עס מיר ניט ערקלעהרען.

מ ש ה : איך האָב מיך אומעטום געפֿיהלט ווי אַ פֿרעמדער. איך בין
עפעס שטענדיג געווען ווי אַ גאַסט ביי מענשען, איצט אָבער איז מיר
אַלץ אַזוי קלאַר, אַזוי דייטליך. איך האָב געקוקט אויף די בויםער און האָב
זיך געזאָגט, דאָס זיינען פֿרעמדע בויםער, אַ פֿרעמדע ערד, אַ פֿרעמ-
דער הימעל — אַלעמאָל האָב איך אַזוי געקלעהרט, פון קינדווייז אָן.
(פאַרקלעהרט זיך) ניין, די שטערן זיינען מיר ניט געווען קיין פֿרעמדע.
ביינאַכט בין איך איבערהויפט געווען אַן אַנדער מענש, ביינאַכט האָב
איך ניט געקלעהרט פון דעם וואָס איך בין אַ איד. ווען איך האָב
אויפֿן פידעל געשפילט, האָב איך אויך פאַרגעסען, אַז איך בין אַ איד,
איך האָב נאָר די אויגען געמוזט פאַרמאַכען, איך זאָל גאַרניט זעהן, —
די פידעל האָב איך אָבער פאַרקויפט, דאָס איז נידערטרעכטיג.

ל ע ה ר ע ר י ן : פאַר וואָס האָט איהר עס געטאָן ?

מ ש ה : איך האָב זי ניט פאַרקויפט, איך האָב זי אויסגעביטען . . .

ל ע ה ר ע ר י ן : אויף וואָס האָט איהר זי אויסגעביטען ?

מ ש ה : אויף אַן אַנדער אינסטרומענט — — — איך לאַך, עס איז
אַ וויץ — — — (ענדערט דעם טאָן) היינט איז עפעס אַלץ אַנדערש.
איך פיל מיך גרויס, אומעטום בין איך פול, אַלץ איז מיינס, איך בין
אַלץ. איך בין היינט זעהר רייך, איהר ווייסט פאַר וואָס ?

ל ע ר ע ר ין : זאָגט.

מ ש ה : זאָגען אייך ?

ל ע ר ע ר ין : ווייל איהר זעהט אַלץ צום לעצטען מאָל ?

מ ש ה : (אַקצענירט) ווייל איך זעה אַלץ צום לעצטען מאָל. היינט פיהל איך זיך ניט אַ איד. פיהלט דען אַ קריסט שטענדיג, אָז ער איז אַ קריסט ? ניק, ער פאַרגעסט, ער פיהלט זיך איינפאַך ווי אַ מענש. אַ איד פיהלט, אָז ער איז אַ איד אפילו אין שלאָף. אַ איד קאָן קיינ-מאָל ניט זיין גליקליך, ווייל איהם קאָן מען קיינמאָל ניט אָפנאַרען, און גליק איז דאָך ניט מעהר ווי אַ נאַרעריי . . . איך וואָלט איין זאך געוואָלט וויסען : וואָס איז אַזוינס ליבע ?

ל ע ר ע ר ין : איהר וועט נאָך וויסען. ליבע איז אַ טיפע לייד און אַ גרויסע פרייד.

מ ש ה : אָבער ליבען מוז זיין זעהר גוט. דו ליבסט און קלעהרסט גאַרניט וואָס וועט זיין . . . היינט איז אַ וואונדערבאַרער טאָג . . . איהר ווייסט, מען האָט מיר די פאַפירען צוריקגעשיקט ?

ל ע ר ע ר ין : (פאַרוואונדערט) איהר האָט עס מיר שוין געזאָגט. מ ש ה : אַזוי . . . אַזוי . . . איהר ווייסט, איך פאַהר דאָך אַוועק ווייט . . .

ל ע ר ע ר ין : משה, וואָס איז מיט אייך ?

מ ש ה : מ'וועט רעדען וועגען מיר, מ'וועט זאָגען פאַרשידענע זאַכען פון מיר, און איך וועל זיך ניט קאָנען פאַרענטפערען, נאָר איך וועל אייך עפעס זאָגען : מיך אַרט ניט וואָס מ'האָט מיר די פאַפירען צוריק-געשיקט. עס אַרט מיך ניט — אַ גרויסע זאך ! מען קאָן זיך לערנען אין אויסלאַנד, מ'קאָן זיך גאַרניט לערנען, מען דאַרף זיך פיהלען שטאַרק, אַזוי שטאַרק, אָז די קלעפּ זאָלען ניט וועה טאָן. (פאַחע) יא, ווען פויגעלאַך פליהען צוזאַמען, פאַסירט עס, אָז אייניגע שטעהען אָפּ פון דער מחנה פויגעלאַך ; זיי שטעהען אָפּ און פאַלען, (שמייכעלט) דאָס הייסט, אָז די פויגעלאַך זעהן פאַר זיך אַ לאַנגען, לאַנגען וועג, און אַט פליהען זיי, יא, (קוקט צו איהר) פונדעסטוועגען הערט מיין עצה, וואָס עס זאָל מיט אייך ניט פאַסירען, זעלבסטמאָרד זאָלט איהר ניט באַגעהן. מ'דאַרף לעבען, לעבען, לעבען ! . . .

ל ע ר ע ר ין : וואָס איז מיט אייך, משה ?

מ ש ה : ווען איך וואַלט קיין איד ניט געווען, וואַלט איך געוויס גע-
ווען גליקליכער. איצט בין איך שטאַלץ דערמיט, וואָס איך בין גע-
בוירען אַ איד! (שטימען אין דרויסען).

ל ע ה ר י ן : איהר זענט עפעס היינט אזוי מאַדנע, איך געה
אַהיים, באַגלייט מיך!

מ ש ה : באַגלייטען? גוט! (ביידע אָפּ).

(עס באַווייזען זיך סמורלע און באַגאַטקאָ)

ס מ ו ר ל ע : וואָס שלעפסטו זיך נאָך מיר, ווי אַ הונט? וואָס היט-
סטו מיניע טריט ווי אַ שד?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : עס געהט ניט, ווי קומט עס אויס? ניט ריכטיג,
אויף מיין וואָרט, ניט עהרליך!

ס מ ו ר ל ע : דו האָסט דאָך באַקומען געלד, דו האָסט מיר אַ קווי-
טאַנציע געגעבען, וואָס געהסטו מיר נאָך ווי אַ קללה פון גאָט?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : איך האָב זיך געסטאַרעט. וואָס, איך האָב זיך דען
ניט געסטאַרעט? און צוליב וואָס האָב איך זיך געסטאַרעט? וואָס
קומט אַרויס — איך האָב אַ פֿייג!

ס מ ו ר ל ע : לאַז מיך אָפּ, שיכור איינער, פאַר וואָס האָב איך זיך
פאַרבונדען מיט דיר?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : די ווייבער מאַכען פון מיר חזוק, לאַכען פון מיר,
אויף מיין וואָרט, (לאַכט) צוליב וואָס? פֿיער הייזער מיט אַ גאַרטען גע-
קויפט, אַ שראַנק געקויפט, אַ פיטער געקויפט, אַ שפיגעל געקויפט,
און איך האָב גאַרניט . . .

ס מ ו ר ל ע : גראַבער קאָפּ, טעמפער מה, דו האָסט דאָך ניט פאַר-
דיין געלד געקויפט. ווער האָט דיר דאָס געלד געגעבען?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : אמת, ריכטיג! דאָס געלד איז טאַקע געווען אייערס,
אייער געלד, ווי קומט צו מיר געלד? נאָר — עס איז עפעס ניט קיין
טאַק, געקויפט האָב איך אַזויפיל און איך האָב גאַרניט.

ס מ ו ר ל ע : גוויאישער קאָפּ, חמור! געה אַוועק פון מיר, איך געה
אויפֿן בית-עולם?

ב אַ ג אַ ט ק אַ : אַזוי פיל זאַכען אַנגעקויפט און איך האָב גאַרניט,
עפעס איז עס פריקער, ביי מאַרדקען אַ הויז צוגענומען, אַ מענשען
אומגליקליך געמאַכט, אַ גוטען מענשען אַ רעה געטאָן. אויף מיין וואָרט,

ניין, אזוי וועט עס ניט געהן! וואָס בין איך עפעס אַ גולד? אַ גנב
 בין איך? גאַט זאָל מיך ניט שטראַפען פאַר די רייד! עס וועט ניט
 געהן. עך, דו פאַרשווע מאַרדע, דו!
 ס מ ו ר ל ע: וואָס זידעלסטו דיך, זעהסט ניט, אַז דאָס איז אַ בית-
 עולם, פּיאַניצע, אַ רוח אין דיין טאַטען אַרײַן!
 ב א ג א ט ק א: פאַר וואָס האָב איך זיך געמאַטערט! געלאַפען ווי
 אַ הונט, מענשען אומגליקליך געמאַכט, ניט פאַר זיך, נאָר פאַר אַזאַ
 הונט ווי דו. פּיער הייזער, צוויי בהמות, אַ גרויסען גאַרטען, אַ שפּיגעל
 — וואו וײַנען זיי? נאָר די פּידעל איז מיר געבליבען. אַ גנב ביסטו,
 — אַט וואָס דו ביסט! דײַנע אײַגענע ברידער האַסטו אָפּגעשינדען
 דורך מיר, איך וועל דיר די מאַרדע צושעדיגען, דעם מוח צושפּאַלטען.
 ס כ ו ר ל ע: דו האַסט דאָך באַקומען געלד! וואָס שרייטו? בין
 איך דיר שולדיג, אַז דו האַסט עס פאַרשיכור'ט? איך בין ניט שול-
 דיג. (רוקט איהם געלד אין האַנט אַרײַן) נאָ דיר, און געה. וואָס
 האַסטו זיך אָנגעטשעפעט אָן מיר? זיי האָבען פאַרקויפט און איך האָב
 געקויפּט. ווער וואַלט זיי מעהר געגעבען? געה שוין, געה, כאַמולע.
 ב א ג א ט ק א: מענשען אומגליקליך געמאַכט... (זינגט, געהט אָפּ).
 ס מ ו ר ל ע: (בלייבט אַלײַן, ער ווערט גאָר אַן אַנדער מענטש, דאָס
 געזיכט דריקט אויס אַ לײַדנשאַפּטליכע נײַגעריקייט, ער באַהאַלט זיך,
 האַט מוראָ אַז מען זאָל איהם ניט באַמערקען. אין דער זעלבער צײַט
 קוקט ער אויס טרויעריג, קאָן זיך ניט באַהערשען און ברומט).
 אַט געהט זײַן קרבן, אַט געהט הורוויטש—ניין, עס איז ניט הורוויטש,
 עס איז קאהען און זײַן זוהן, אַ הויז מיט אַ גאַרטען, אַ וואויל הויז, זעהר
 ביליג געקויפּט... — דאָוידזאָן — אַ משוגע'נער פּילאָזאָף! שפּײַ-
 נאָז איז ער! — וואָס פאַר אַ געטרייען קאַפּ ער האַט, אַ קאַפּ אַ
 ליכטיגען, אַ קאַפּ ווי אַ מיניסטער — שפּילט קונציג שאַך, בעסער פאַר
 בערמאַנען — אַט געהט דער חזן — אַט איז שײַנין מיט זײַן ווייב —
 אַלע זײַנען שוין דאָ — אַט איז מרדכי בערמאַן... ווער וואַלט איהם
 מעהר געגעבען? אַז קײַנער וואַלט אײַך מעהר אַ גראַשען ניט געגעבען,
 דאַנקט גאַט וואָס מען האַט אײַך כאַטש אַזױפּיל געגעבען. אַזוי האַט
 איהר כאַטש עפעס. ס'איז דאָך אַן אַלט הויז, אַ פאַרשימעלט הויז,
 מ'דאַרף עס איבערבויען, מ'דאַרף נײַע פּאָדלאַגעס, אַלץ נײַ — עס

דאַרף קאַסטען אַ סך געלט . . . אַט, געהט לעוויט, ער איז אויך דאָ — די ביבעל איז ניט מעהר ווי אַ בוך! אַהאָ! פאַראַן נאָך אַנדערע ביכער, אַהאָ! געקומען טאַקע מיט אַלעמען גלייך . . . אַלע זיינען דאַרט, יונגע, אַלטע, מענער און פרויען — ביליג געקויפֿט ווער וואַלט אייך מעהר געגעבען? (משה קומט אָן; דערשרעקט) אַה, משה'לע, זעה, משה'לע, אַלע זיינען אויפֿן בית-עולם, זעהסט, שאַ, הער זיך צו, מ'האַט שוין אַנגעהויבען (עס הערט זיך דאָס זינגען פֿון „אל מלא רחמים", סמורלע כאַפט אָן משה'ן פאַר'ן האַנט, הערט זיך צו, שאַקעלט מיט'ן קאָפּ, זאָגט נאָך).

מ ש ה : פאַר וואָס שטעהט איהר דאָ?

ס מ ו ר ל ע : ששש, שאַ, איך וויל הערען (זאָגט נאָך).

מ ש ה : סמורלע, איהר האָט מורא באַגעגענען זיך מיט זיי?

ס מ ו ר ל ע : (דערשרעקט זיך, ווערט אויפגעצייטערט, קוקט זיך אַרום) וואָס? פון וואַנען ווייסטו עס? דו האָסט געזעהן באַגאַטקאָץ?

ער האָט דיר עפעס געזאָגט?

מ ש ה : איך האָב קיינעם ניט געזעהן.

ס מ ו ר ל ע : ס'איז אַ ליגען, ס'איז אַ ליגען! וועגען מיר רעדט מען אַלעמאַל שלעכטס. איך בין געפאַהרען צום גובערנאַטאָר, האָט מען מיר געגעבען אַן אַטסטראַטשקע, ס'איז אַלץ אַ ליגען וואָס מען רעדט,

(הערט זיך צו און זאָגט נאָך, אויפגערגט) פאַר וואָס זאָסטו ניט נאָך?

פאַר וואָס געהסטו ניט תפילה טאָן? שייגעץ איינער, דו ביסט נאָך צו

יונג ניט צו דאָוונען, געה אַוועק פון דאַנען. (הערט זיך צו) דו הערסט?

איך גלויב ניט — וואָס הייסט איך גלויב ניט? קאָן דען איינער זאָגען

אַז ער גלויבט ניט? דו ווייסט גאַר אַליין ניט צו די גלויבסט, צו ניט

— וואָס הייסט גלויבען?

מ ש ה : גלויבען הייסט ליבען.

ס מ ו ר ל ע : (זאָגט נאָך שטיי 2) את נשמת יוסף בן דוד, אברהם בן

משה, יצחק בן צבי, צדיק בן שמואל, משה בן יוסף, אוי, דו ווייסט

ווער עס איז משה בן יוסף? דאָס איז דאָך יענער קארעליק, דער

פעלדשער, וואָס האָט געהאַלפען די פאַרוואַנדעטע, וואָס מ'האַט אויס-

גע'הרגעט אין פאַגראָם אין מיטן העלען טאָג, אַ ליכטיגען גן-עדן

זאַל ער האַבען, יעזוס זאַל אייך היטען!

מ ש ה : וואָס?

ס מ ו ר ל ע : יאָ, יאָ, (אויפגערעגט) משה'לע טייערער, ליבער משה'לע, זאָג דיין טאָטען, זאָגען זיי אלעמען אָז זיי זאלען מיך ניט פאַרשעלטען — זיי זאלען רחמנות האָבען — שפעטער זאלסטו זיי זאָגען ווען איהר וועט שוין זיין ווייט, איצט זאלסטו זיי גאַרניט זאָגען, זאלען זייערע קללות פאלען אויפ'ן קאַפּ פון פאַוועל סמורלע, דער משומד, גאָר מיינע קינדער, מיינע קינדער זאלען זיי ניט שעלטען . . .

מ ש ה : איך קאָן עס זיי ניט זאָגען . . .

ס מ ו ר ל ע : איך וועל פאַר זיי גאָט בעטען שפעטער. מיינע קינדער זאלען זיי ניט שעלטען, וואָס האָבען זיי געטאָן מיינע קינדער? זיי וועלען זיין אינזשינערען, דאָקטוירים, גענעראַלען . . .

מ ש ה : זיי פליהען, זיי פליהען, אייניגע שטעהען אָפּ, ניט ווייל זיי זיינען מיד, ניין, ווייל זיי וויסען אָז זיי וועלען באַלד מיד ווערען, פליהט אָהן אונז — אאו! זייט געזינד, סמורלע! אאו!

ס מ ו ר ל ע : דו געהסט שוין אַוועק, משה'לע, וואָס אַרט דיר, אָז דו וועסט דאַוונען ווען אַפילו דו ביסט ניט זיכער אויב ער הערט דיך אַדער ניט, וועגען מיר אַבער — אָז איך האָב זיך גע'שמד'ט זאלסטו קיין וואָרט ניט רעדען.

מ ש ה : מ'האָט מיר די פאַפירען צוריקגעשיקט, אַ גרויסע זאָך . . .

ס מ ו ר ל ע : געוויס, געוויס, דו וועסט ניט פאַרפאלען ווערען, דו האָסט אַזאַ גוטען קאַפּ, מרדכי בערמאַנ'ס ביסטו דאָך. שמד'ן זאלסטו זיך אַבער ניט, דו הערסט — הערסט, אַפיקורוס, פושע ישראל! ? דו וועסט דיך ניט שמד'ן, ביסט אַ וואויל אינגעל! האָסט אַ גאַלדענעם קאַפּ! (משה געהט אָפּ).

ס מ ו ר ל ע : געה געזינטערהייט (קוקט איהם נאָך) זאָג זיי משה'לע, אָז — וואוהיין? משה'לע — ניט אַהיין — משה'לע וואָס טוסטו דאָרט? (שרייט צום בית-עולם) וואָס טוסטו דאָרטען? (פאַרדעקט דאָס געזיכט) ניין, דו וועסט שוין קיין אינזשיניר ניט ווערען, דו וועסט קיין גענע-ראַל ניט זיין (עפנט די אויגן, מ'הערט אַ שאַט) וואָס — טהוט ער, משה'לע? — — — בעסער אַזוי, בעסער!!!

דער זינגער פון זיין טרויער

(יאשקע מזיקאנט)

א טראגיקאמעדיע אין 3 אקטען

מיט א פראלאג און עפילאג

פערזאָנען:

דער פּאָטער.

אַ קליין מיידעלע.

מאָדאַם לוריע.

סעמיאַנטשיק, איהר זון.

אליעטשקע, איהר טאָכטער.

שיינע, איהרע אַ ווייטע קרובה.

האַדעס, אַ מאַרק־אידענע.

בערל פערלזאָן, אַ וואַסערטרענגער.

יאַשקע, אַ מוזיקאַנט, זיין זוהן.

שייקע, אַ קוימענקערער.

גאַדינסקי, אַ מעקלער.

בעטלער, אַלטע לייט.

פ ר א ל א ג

(א) ווינקל פון א שלאפצימער. א בעטל. דאָס מיידעלע לייגט זיך שלאָפֿען, דער פּאָטער דעקט איהר איין).

פ א ט ע ר : שוין צייט צו שלאָפֿען.

מ י י ד ע ל ע : צו וואָס האָט מען צו אונז אַריינגעלאָזען דעם דאָזיגען משוגע'נעם ? ער איז אזא שרעקליכער, אָן אָפּגעריסענער ... ער איז דאָס אונזער שטאַט-משוגע'נער ?

פ א ט ע ר : יאָ. לייג זיך ...

מ י י ד ע ל ע : און פאַר איהם איז געווען אַן אַנדערער ?

פ א ט ע ר : יאָ.

מ י י ד ע ל ע : איז דער ערשטער דען אַ שלעכטער געווען, וואָס מ'האָט אָן אַנדערען גענומען ? פאַרוואָס רופט מען איהם „דער גע-דונגענער חתן“ ? אינגלאַך לויפען איהם נאָך אויף דער גאַס און שרייען : „יאַשקע, געדונגענער חתן“ ... איך האָב מורא פאַר איהם.

פ א ט ע ר : מ'דאַרף נישט מורא האָבען פאַר איהם.

מ י י ד ע ל ע : ער איז אַ מאַדנער ... (לאַכט) ער זאָגט : „אַט וועל איך אייך שפּילען אַ פֿריילעכס פֿאַר חתן-כלה“, און שפּילט גאָר אַ טרוי-ריקס. ווי ס'ווייזט אויס, פאַרשטעהט ער ניט.

פ א ט ע ר : ער פאַרשטעהט יאָ. איך זאָג אָבער שלאָף, שוין נאַכט. מ י י ד ע ל ע : אַ גוטע נאַכט, בער ... דו ביסט מיין בער, אָבער אַ גוטער בער.

פ א ט ע ר : און געטראַכט זאָל נישט ווערען מעהר וועגען דעם משוגע'נעם יאשקע.

מ י י ד ע ל ע : איך טראַכט נישט מעהר ... (לייגט זיך).

פ א ט ע ר : פאַרמאָך די אויגעלאַך ... טס ... טס ... אַלע זיינען איינגעשלאָפֿען. אַלע שלאָפֿען. (פּוּזט).

מ י י ד ע ל ע : (מאַכט אויף די אויגען) און וואָס פאַראַ בריוו איז עס וואָס ער טראַגט אויף זיין האַרצען ?

פ א ט ע ר : האָסט דאָך צוגעזאָגט, אַז דו וועסט נישט טראַכטען וועגען איהם.

מ י י ד ע ל ע : וואָס בין איך שולדיג, אַז ס'טראַכט זיך אַליין. ער איז אַ יונגער, און איז שוין גרוי. אַזוי דאַרף עס טאַקע זיין? דער- צייל מיר וועגען איהם, פאַפעלע.

פ א ט ע ר : אָבער מיין מיידעלע וועט פאַרמאַכען די אויגעלאַך? מ י י ד ע ל ע : יאָ.

פ א ט ע ר : (מיט אַ טאָן פון אַ פאַעט) ווען דו וועסט, מיין מיידעלע, אויסוואַקסען, וועסטו אַלץ וויסען. דער דאָזיגער יאשקע איז געוואָרען אַזוי דערפאַר, וואָס ער האָט אַ סך געליבט. ער איז געווען אַרים, און דערנאָך איז ער רייך געוואָרען, און איצט רייצען איהם אינגלאַך אויף דער גאַס און באַוואַרפען איהם מיט שטיינער. פון גרויס ליבע איז ער געוואָרען אַזוי.

מ י י ד ע ל ע : הייסט עס, אַז ליבען איז שלעכט?

פ א ט ע ר : ווער האָט די אויגעלאַך געעפנט? ווער?

מ י י ד ע ל ע : (פאַרמאַכט מיט ביידע הענטלאַך) דערצייל כאַטש נאָך אַביסל, כאַטש אויף אַ האַלבען פינגער... פאַרוואָס איז ער ניט פאַר- בליבען אַ גביר?

פ א ט ע ר : ער איז געווען אַ מענטש, ביי וועמען דאָס האַרץ איז גע- ווען גרעסער ווי ביי אַנדערע מענשען. דאָס האַרץ האָט זיך נישט גע- קאַנט געפינען קיין אַרט אין זיין ברוסט, האָט ער עס אַרויסגעריסען... ער האָט געקאַנט שפּילען פּידעל, לידער שרייבען און שעהן ריידען. ער איז געווען אַ וואַסערטרעגערס אַ זוהן און אַ פּריילעכער בחור, ביז זיין האַרץ האָט זיך פון אַ גרויסער ליבע אָפּגעברייט. דעמאָלט איז ער טרויעריק געוואָרען ווי אַ נביא, און איז נאָך העכער געוואָרען, אָבער אין גאַנצען שטאַדט האָט עס קיינער ניט באַמערקט. די ליבע האָט איהם אַזוי הויך אויפגעהויבען, אַז ער איז געוואָרען העכער פאַר געלט און פאַר רייכקייט — דאָס אַלץ איז געווען פאַר איהם איבעריק... איצט איז ער ביי אַלעמען אַ משוגענער, אַ נעבעכל, בעט נדבות... אַ יונגער זקן... ס'איז פאַראַן אַ גרויס לאַנד פון איין ים צום אַנדער- רען, און איז דעם דאָזיגען לאַנד איז פאַראַן אַ סך שטעדט און שטעדט- לאַך, און אָפט בלאַנדושעט דאָרט אַרום איבער די גאַסען אַ האַלב

משוגענער אַ יונגער מיט גרויע האַר, פון וועמעס האַרץ דאָס לעבען
האַט אויסגעלאַכט... כמעט יעדע שטאַדט האַט אַזעלכען, און מענשען
לאַכען פון איהם און רופען איהם: „שטאַדטישער משוגע'נער"...
הערסט? דער זייגער שלאַגט שוין ווידער... ס'איז שוין שפעט...
ס'האַט אַמאָל געלעבט אַ מענש מיט אַ גרויס האַרץ, און קיינער האַט
עס נישט באַמערקט... ס'האַט געלעבט אַ דיכטער, וועלכער האַט
מענשען ליב געהאַט מעהר ווי זיך. און דער המון האַט איהם צו-
טראַטען... (ס'ווערט פינסטער. דער פּאַטער פּאַרשווינדט. עס
ערשיינט יאַשקע, באַלויכטען פון דער לבנה. ער שפּילט אויפ'ן פּידעל).
מ י י ד ע ל ע : (קוקט אים אָן מיט פּחד) דאָס ביסטו יאַשקע? גע-
דונגענער חתן? וואָס ווילסטו פון מיר? (יאַשקע שאַקלט צו מיט'ן קאָפּ
און זעצט פּאַר זיין שפּילען). וואָס ווילסטו פון מיר? איך האָב זיך
מיט דיר קיינמאָל נישט גערייצט. (יאַשקע מאַכט אַ באַזעגונג מיט'ן
קאָפּ) דו רופסט מיך? וואוהיין? אפשר ווילסטו מיר דערציילען אַלץ
וואָס מיט דיר האַט זיך געטראָפּען, געדונגענער חתן? (יאַשקע שאַקלט
צו מיט'ן קאָפּ) און וועסט וועגען בריוו דערציילען... און וועסט דער-
ציילען ווי דו האַסט פון ברוסט דיין האַרץ אַרויסגענומען?
י אַ ש ק ע : (טרויעריג)... ווי איך האָב פון ברוסט מיין האַרץ
אַרויסגענומען. (זעצט פּאַר דאָס שפּילען און דערווייטערט זיך. דאָס
מיידעלע גייט איהם נאָך).

פ א ר ה א נ ג

ערשטער אַקט

(די בינע שטעלט מיט זיך פּאַר אַ באַלעבאַטישע קיך. שיינע,
אַ מיידעל פֿון אַ יאַהר צוויי און צוואַנציג, מיט ענערגישע באַזעגונג-
גען, מיט אַ פּאַר שיינע שוואַרצע אויגען, עסקיט זיך ביי דער
פּליטע און ביים טיש. אַלץ טהוט זי רוישיג, פעסט, עפעס מיט אַ
מין כעס).

(גאַדינסקי קומט אַריין).

ג א ד י נ ס ק י : ס'איז קאַלט, ס'ווערט אַלץ קעלטער, אַן אמת'ער ווינטער. זי איז אינדערהיים?

ש י י נ ע : אינדערהיים.

ג א ד י נ ס ק י : פאַרשטעהט זיך, אַז אינדערהיים. וואוהין קאַן זי דען איצט געהן, טאַנצען? (פּוּזֵט) און ער איז נאָך אַלץ ניט געקומען? ש י י נ ע : ווער?

ג א ד י נ ס ק י : דער . . . איהר סעמיאנטשיק . . .

ש י י נ ע : ביין

ג א ד י נ ס ק י : צו וואָס דאַרף ער קומען? וואָס האָט ער צו טאָן אינדערהיים? טאַנצען? דו זאָגסט, אַז דו ביסט זייערע אַ קרובה? ש י י נ ע : איהר זעהט דאָך ווער איך בין דאָ, אַזוי ווי אַ דינסט. הלואי וואָלט איך בעסער קיינמאַל נישט אַריבערגעטראָטען די שוועל פון דער שטוב.

ג א ד י נ ס ק י : צו וואָס טויג דיר זאָגען, אַז דו ביסט זייערע אַ קרובה, ווען דאָס איז זיי ניט אָנגענעהם? פאַרשטייט זיך, ווער האָט עס ליב אַרעמע קרובים?

ש י י נ ע : איך רייך שוין ניט.

ג א ד י נ ס ק י : נו, יאָ, אַ דינסט איז אַ דינסט. ווילסט, וועל איך דיר געפינען אַ גוט אַרט אין אַ רייכער שטוב?

ש י י נ ע : איך וויל נישט.

ג א ד י נ ס ק י : פאַרוואָס? ס'איז ניט מיין זאַך, נאָר ס'הערט זיך עפעס, אַז סעמיאנטשיק וויל חתונה האָבען, און . . .

ש י י נ ע : ס'איז טאַקע אמת, אַז ער וויל חתונה האָבען?

ג א ד י נ ס ק י : מען זאָגט . . . די מאַמע זיינע האָט עס געזאָגט. ש י י נ ע : ער וועט נישט חתונה האָבען, ביין, ער וועט נישט חתונה האָבען.

ג א ד י נ ס ק י : ביין איז ביין. ווען ס'וואָלט געלעבט זיין פאַטער עליו השלום, דער אַלטער לוריע, וואָלסטו נאָך געקאַנט האָבען אַ האַ-פענונג, איצט אָבער, וואָס קאַנסטו טאָן?

(אויפּטריט אַליעטשקע)

א ל י ע ט ש ק ע : גוט מאַרגען, גאדינסקי.
 ג א ד י נ ס ק י : די מאַמע איז אינדערהיים?
 ש י י נ ע : (קלאַפּט מיט כעס סיגעפּעסט) כ'האַב דאָך אייך געזאָגט,
 אַז זי איז אינדערהיים.

ג א ד י נ ס ק י : מ'דאַרף דאָך עפּעס פּרעגען. (אַפּ. פּרױזע).
 א ל י ע ט ש ק ע : (באַטראַכטענדיג שיינען) פאַרוואָס קלאַפּסטו אַזוי,
 שיינע? דאָ איז אַזוי וואַרים און אַ סך פּרייליכער ווי ביי אונז אין די
 צימערען. אַהער קומען אַזוי פּיל אינטערעסאַנטע מענשען פֿון גאַנצער
 שטאָדט: דער וואַסערטרעגער, די הינערפרוי, דער קוימענקערער...
 אױ, האָב איך מורא פאַרן קוימענקערער!... ווען איך וועל אויס-
 וואקסען און ענדיגען די גימנאַזיע, וועל איך אומבאַדינגט זיין אַ דינסט,
 דו האַסט אַ סקאַרינקע ברויט? נאָר פאַרדאַרטע.
 ש י י נ ע : ס'איז ניטאָ. (זוכט) אַט איז אַ שטיקעל, אַ הונט וועט אַזאַ
 ברויט ניט עסען. (דערלאַנגט איהר).

א ל י ע ט ש ק ע. יאָ, מ'קאָן פֿון דעם שטאַרבען. (עסט) מ'קען באַקו-
 מען די כאַלעריע. (עסט).
 ש י י נ ע : זאָלן באַקומען די כאַלעריע די, וואָס מאַטערען אונזערע
 מענשען.

א ל י ע ט ש ק ע : (פאַרוואַונדערט) יאָ. ווער?
 ש י י נ ע : איך וועל אייך, אליעטשקע, עפּעס בעטען. די מאַמע און
 אַנדערע מענשען ריידען וועגען דעם, אַז סעמיאַנטישק וועט קומען...
 טאָ הערט זיך אונטער, איך בעט אייך, נאָר זעהט, אַז מ'זאָל זיך ניט
 דערוויסען, אַז פאַר מיר איז עס.
 א ל י ע ט ש ק ע : הם... סעמיאַנטישק איז אַוועקגעפּאַהרען צוליב
 זעהר גרויסע געשעפּטען: שפּילט אין קארטען און געהט אַרום מיט
 מיידלאַך, אַזוי זאָגט די מאַמע.

ש י י נ ע : זאָל די כאַלעריע נעהמען דעם, וועמען איך ווייס שוין.
 א ל י ע ט ש ק ע : יאָ... (טראַכט) דו, שיינע, קאַנסט זיך גוט שיל-
 טען, בעסער ווי אונזערע זשוליקעס אויפֿן בולוואַר. שייקע דער
 קוימענקערער שילט זיך אויך גוט, אַבער דו אַ סך בעסער. און איך
 קאָן ניט. אפשר, אַז איך וועל אויסוואקסען, וועל איך קאַנען. וואָס
 איז דאָס: „אַ רוח אין דיין טאַטען“?

שײַנע : געהט אייך בעסער צו זיך אין צימער. וואָס שטעהט איהר דאָ אין קיך ?

אליעטשקע : וואָס ביסטו געוואָרען אין כעס ? איך לויב דיך, און דו בייזערסט זיך. אַלע האַבען דיך ליב, נאָר די מאַמע האָט דיך פיינט. אפשר ביסטו אַ ממזר ?

שײַנע : פאַרוואָס בין איך עפעס אַ ממזר ? אליעטשקע : דערפאַר וואָס דו קאַנסט אַזוי גוט זיך זידלען. זאָג ווי אַזוי האָסטו איבערגעפיהרט אונזער סעמיאנטשיקען ? די מאַמע זאָגט, אַז דו האָסט איהם איבערגעפיהרט.

(אויפטריט האדעס — אַ האַלב בלינדע אַלטיטשקע, תמיד מיט צוויי שווערע קערב, אין וועלכען זי טראַגט אַרום צו פאַרקויפּען הינער און אייער).

האדעס : אוי, רבונו של עולם, ס'אַראַ קעלט, אַן אמת'ער ווינטער. גוט מאַרגען.

שײַנע : (קעהרט זיך ניט אָפּ). גוט מאַרגען. (פּויען).

האדעס : נו, וואָס ?

שײַנע : גאַרנישט.

האדעס : אוי, רבונו של עולם ! (פּויען).

שײַנע : איהר ווילט אַ גלאַז טיי, האדעס ?

האדעס : כּוועל אויסטרינקען אַ גלאַז וואַרימס. (שיינע מאַכט טיי) נו, וואָס ?

שײַנע : (נאָך אַ קליינער פּויען). גאַנצענע טעג שפילט ער אין קאַרטען, לויפֿט אַרום מיט פֿרייליינס און וויל חתונה האַבען.

אליעטשקע : דאָס רעדסטו דאָך וועגען אונזער סעמיאנטשיק. האדעס : (מאַכט אַ צייכען שיינע'ן).

שײַנע : צו וואָס האָט ער מיר באַדאַרפֿט דעם קאַפּ פֿאַרדרייען און צוואַגען דאָס און אַנדערש ? אַוועקגעפֿאַהרען אויף צוויי וואַכען... ס'איז שוין אַריבער דריי.

האדעס : אַזוי גיך האָט מען ניט חתונה.

שײַנע : אַ טאָג פֿאַר'ן אַפּפֿאַהרען האָט ער מיר געזאָגט : האַב נאָר נישט מורא, ווי איך האַב גערעדט, אַזוי וועט זיין, ווייל איך בין

אן ערלעכער מאן, סעמיאן לוריע, מיר איז אַלץ איינס וואָס דו ביסט אַ פּראָסט מיידל, און איך בין אַ געבילדעטער, געענדיגט דריי קלאַסען קאמערטשעסקע אומשילישטשע.

ה א ד ע ס : אוי, רבונו של עולם.

ש י י נ ע : ווייל איך ליב דיך, האָט ער געזאָגט. נויטיק דאַרף איך זיין ליבע! ווען איך וואָלט נאָר וועלען, וואָלט איך געהאַט אַזעלכע ווי ער פּופּצעהן אויפ'ן טויך. וואָכען זיינען אַריבער און ער שרייבט אַפילו ניט. וואָס-זשע זאָל איך טאָן?

א ל י ע ט ש ק ע : אין אַ טויך איז דאָך מעהר ווי צוועלף ניטאָ.

ה א ד ע ס : איך ווייס איינס, מ'דאַרף אַנשרייבן אַ בריוו.

ש י י נ ע : מיט בלוט זאָל ער שרייבן.

א ל י ע ט ש ק ע : (לאַכט, שלאָגט איבער) אויב דו מיינסט מיין ברודער, וועל איך נישט לאַכען.

ה א ד ע ס : איך האָב געזאָגט יאשקע דעם קלעזמער, אַז ער זאָל קומען.

ש י י נ ע : איך וויל נישט יאשקען דעם קלעזמער.

ה א ד ע ס : פאַרוואָס ווילסטו איהם ניט?

ש י י נ ע : ער רעדט נאַרישקייטען.

ה א ד ע ס : וואָס האָט עס צו דיר? ער וועט אַנשרייבען אַזאַ בריוו, אַז סעמיאַנטיק וועט קומען צו לויפֿען פֿון קיעוו צופֿוס.

ש י י נ ע : עפעס אַ יאשקע גאָר דאַרף דעם בריוו שרייבן. אַט ווען ס'קומט אויס צו באַדויערען, וואָס דו קאָנסט נישט שרייבען.

ה א ד ע ס : יאשקע רעדט נאַרישקייטען. אַ יונגער מענש — וואָס איז ביי איהם אויפֿן שכל? נאַרישקייטען.

ש י י נ ע : זאָל יאשקע שרייבען, ער האָט מיר דערעסען צוזאַמען מיט זיין טאַטען, דעם וואָסערטרעגער.

א ל י ע ט ש ק ע : אונזער וואָסערטרעגער, וואָס שפּילט אויפֿן קאַנטראַבאַס?

ה א ד ע ס : דו ביסט אַ יונג מיידעל, דערפֿאַר יאָגען זיך נאָך דיר די מאַנסבילען, נאָר איינס געדיינק: פאַרנאָר זיך ניט. איך האָב זיך

פאַרנאַרט. וואָס פאַר אַ לעבען האָב איך ? שוין צוואַנציג יאָהר ווי איך שלעפּ זיך אַרום מיט הינער און אייער. איך האָב אָבער געקאַנט זיין אַ קצב'ס אַ ווייב.

(אויפֿטריט שייקע קוימענקערער, אַן אויסגעשמירטער אין סאַזשע. דערזעט אליעטשקען און וויל איהר איבערשרעקען).

ש י י ק ע : אוי, אוי, אוי ...

א ל י ע ט ש ק ע : (דערשראָקן און אין דער זעלבער צייט פריילעדן) אי ...

ש י י ק ע : אַט וועל איך שוין קומען ביינאַכט און זיך אויפּעסן, האָם, האָם !

א ל י ע ט ש ק ע : (באַהאַלט זיך) אַי, אַי ...

ש י י ק ע : וואָס עפעס אין קיך זיצסטו ? לערנסט זיך ניט, טאַטע-מאַמע פּאָלגסט ניט, האָם, האָם, האָם.

א ל י ע ט ש ק ע : איך וועל שוין מעהר ניט, גוטינקער קוימענ-קערער !

ש י י ק ע : איך בין ניט קיין גוטער, איך עס קליינע מיידלאַך.

א ל י ע ט ש ק ע : ווי קאַן איך מיין טאַטן פּאָלגען, אַז מיין טאַטע איז געשטאַרבען ?

ש י י ק ע : מיך זאָלסטו פּאָלגען, איך וועל זיך אויסלערנען טאַנצן און זינגען און שפּילן אויף דער פּויק. (קנייפט שיינען) אוי, סאַראַ גע-זונטע מויד.

ש י י נ ע : איך וועל דיר ווייזען אַ געזונטע מויד.

ש י י ק ע : דו ווייסט ווער איך בין ? אַ סטודענט האָט מיר געזאָגט, אַז איך בין ניט קיין קוימענקערער, איך בין אַ פּלאַ... אפּרא... אַ פּראַ-לעטאַראַט... אַ שיינ וואָרט ? (קנייפט איהר).

ש י י נ ע : (דערלאַנגט אַ שטויס) אַן הענט !

ש י י ק ע : אַ, דאָס איז אַ קלאַפּ ! אונזערע היגע מוידען קאַנען דען געבען אַזא קלאַפּ ? אויב דו האָסט אַ חבר'טע פּון דיין שטעדטעל און זי שלאָגט זיך אַזוי ווי דו — טאַ שיק זי אַהער, איך וועל מיט איהר חתונה האָבען.

ה א ד ע ס : אוי, רבּונו של עולם.

ש י י נ ע : אַט האָסטו דעם שליסעל פּון בוידעם און טראַג זיך אָפּ.

א ל י ע ט ש ק ע : גוטער קוימערקערער, האָב חתונה מיט שיינע'ן.
זי וויל חתונה האָבען!

ש י י ק ע : (לאַכט ציניש) טע-טע-טע, זאָל שוין מיט איהר חתונה
האָבען אָן אַנדערער, ניט איך.

ש י י נ ע : (שטרענג) וואָס מישטו זיך! ביסט געקומען רייניגען די
קוימענס, טאָ גיי זיך, אין פרעמדע זאָכן האַסטו נישט וואָס צו רוקן
די נאָז...

ש י י ק ע : (ביי דער טיר) צו וואָס זאָל איך מיין נאָז רוקען אין
פרעמדע זאָכען, אַז ער איז שוין אַזוי אויך שוואַרץ? (אַפּ).

ה א ד ע ס : אוי, דער שייקע איז אַ פאַרפאַלענער!

ש י י נ ע : אין שטאַדט באַרעדט מען מיך. ער וועט דאָך מיך
אומגליקליך מאַכען.

ה א ד ע ס : מ'דאַרף וואָס גיכער שרייבן אַ בריוו.

ש י י נ ע : אויב ער וועט ניט קומען דאַרף איך שטאַרבן.

ה א ד ע ס : אוי, גאָט האָט ניט ליב אַזעלכע רייד, גלויב מיר,
איך ווייס.

ש י י נ ע : און אַז אַרימע מיידלאַך, יתומות, זאָלען זיין אומגליקליך,
דאָס האָט גאָט יאָ ליב? נאָך דער שרפה, ווען ביי אונז האָט אַלצדינג

אַפגעברענט, און די מאַמע איז געשטאַרבן, האָב איך געזאָגט דער
באָבע'ן: איך וויל ניט זיצען ביי דיר אויפ'ן קאַרק, באַבעשי— זאָגט זי

מיר: דו האַסט דאָרט אייגענע, זיי וועלען דיר באַהילפיג זיין, — בין
איך געקומען. איך בין קיינמאָל קיין דינסט ניט געווען, נאָר זי זאָגט

מיר, אַז איך זאָל צוהעלפען אין שטוב, איז שוין 5 חדשים ווי איך
אַרבעט און טו אַלצדינג, און איך זשאַלעווע ניט קיין כוחות, איך בין

געזונט, כ'האָב פאַר אַרבייט נישט קיין מורא. אויב איך דערשלאָף
ניט און לויף אין פראַסט ניט אָנגעטאָן, איז מיר ניט וויכטיג, נאָר איך

וויל זיין אַן אַרענטליכע, מ'זאָל אויף מיר מיט די פינגער ניט טייטלען,
און איך זאָל מיין מאַמען אין קבר ניט פאַרשעמען. (ווישט אַפּ אַ

טרעהר) וואָס האָט ער פון מיר געמאַכט?

ה א ד ע ס : דו קענסט נאָך נישט די מענער, מיין טייערינקע...

פאַר דעם זיינען זיי טאַ-טאַ-טאַ און טאַ-טאַ-טאַ, און נאָכדעם זיינען
זיי שוין טו-טו-טו. איך האָב געקאָנט לעבען ווי אַ גרעפּ'ן, אַ קצב'ס אַ

ווייב האָב איך געקאָנט זיין. אוי, רבונו של עולם! ס'איז נישט גרינג זיך צו באַגעהן מיט רייכע מענשען. דו ביסט נאָך אַ קינד, און איך האָב זיך שוין אויסגעלערענט. מיט רייכע דאָרף מען נאָר ריידען וועגען אַ קרענק און פון מעהר גאָרנישט.

(עס קומט אַריין בערל וואָסערטרעגער, אַ שטאַרקער, געזונטער איד, אַלט אַ יאהר פּופּציג... אויף די פּלייצעס אַ קאראמיסל מיט ליי-דיגע עמער. שרייבט עפעס אויף דער ראַס פון קיך־טיהר מיט קרייד און רעכענט צונויף. ווי נאָר ער קומט אַריין, כאַפט אליעטשקע גע-שווינד אַ קריגעל און לויפט אין פּאָדערהויז און קעהרט זיך אום מיט וואָסער, טרינקט, ניט אַפּרייסענדיג זיך, און קוקט אויף דעם וואָס דער וואָסערטרעגער האָט פּאַרשריבען).

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : גוט מאַרגען!

ה א ד ע ס : גוט מאַרגען!

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : היינט איז קאַלט, אַן אמת'ער ווינטער.

ש י י נ ע : ניט מיין שולד, וואָס עס איז קאַלט.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : איך האָב געבראַכט דריי פּאַר — וואָסער.

ה א ד ע ס : איהר זייט גערעכט, בערל, איך זאָג שוין אויך, אַז ס'איז אַן אמת'ער ווינטער.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : (צו שיינען) דו האָסט געבעטען, אַז מיין יאשקע זאָל קומען?

ש י י נ ע : זי האָט געבעטען, ניט איך.

ה א ד ע ס : איך, איך האָב געבעטען.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : יאשקע איז געקומען, ער וואָרט אין פּאָדערהויז.

ש י י נ ע : דער פּאַסיגסטער אָרט פּאַר איהם.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ער זאָגט, אַז דו באַגייסט זיך מיט אים אַזוי, אַז ער האָט מורא.

ש י י נ ע : מ'שטיינס געזאָגט וואָס פּאַר אַ כּוואַט!

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : אויב דו ווילסט, וועל איך איהם אַריינרופּען.

ה א ד ע ס : אודאי, מ'דאָרף שרייבען אַ בריוו. (וואָסערטרעגער אָפּ).

א ל י ע ט ש ק ע : וואָס האָט ער דאָ אָנגעשריבען? ס'ווייזט אויס, אַז די וואַסערטרעגער האָבען אַ באַזונדערע שפּראַך.

ה א ד ע ס : ער וועט דיר אָנשרייבן אַ בריוו און מעהר קענסט איהם ניט. וואַזשנע לייט: יאַשקע קלעזמער און שייקע קוימענקערער. (אויפּטריט וואַסערטרעגער און יאַשקע).

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : אָט איז ער געקומען. (שיינע ענטפּערט ניט) ער איז געקומען... אָט...

י א ש ק ע : (הוסט).

ש י י נ ע : איך זע.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ער וועט דיר שוין אָנשרייבען... איך ווייס ניט וואָס דו דאַרפסט, אָבער אַזוי ווי ער, וועט קיינער ניט אָנשרייבען.

ש י י נ ע : זאל ער נאָר נישט ריידען קיין נאַרישקייטען.

י א ש ק ע : נאַרישקייטען? וואָס פאַר אַ נאַרישקייטען רייד איך עס?

ה א ד ע ס : אַ יונגערמאַן, וואָס זאל ער ריידען?

י א ש ק ע : ס'איז קאַלט, ס'ווערט אַלץ קעלטער... אַ אמת'ער ווינטער...

ש י י נ ע : שוין דאָס צעהנטע מאָל הער איך דאָס היינט. איך ווייס אָהן דיר, אַז ס'איז ווינטער.

י א ש ק ע : (באַקלאַגט זיך פאַר'ן פּאַטער) זעסט...

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : וואָס ביסטו אויף איהם אַרויפגעפאַלען? ה א ד ע ס : שאַ, שאַ, קריגט זיך נישט!

י א ש ק ע : (זאָגט עפעסט דעם פּאַטער אויפ'ן אויער).

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : וואָס האָב איך צו ריידען? רייד אַליין,

איך האָב קיין צייט ניט. איך האָב דאָ פאַרשריבען דריי פאַר. (גייט

און קעהרט זיך אום צו שיינע'ן) ער בעט דיר צו זאָגען, אַז ער וועט דיר

נעהמען אָהן געלט, אָהן אַלעמען, אָט אַזוי ווי דו שטעהסט און געהסט.

ש י י נ ע : ווער וועט נעהמען?

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ער... ער בעט דיר צו זאָגען, אַז אויב

דו וועסט מיט איהם חתונה האָבען, וועט ער דיר ניט לאָזען אַרבעטן ווי

דו אַרבעטסט דאָ... דו וועסט זיין אַ פּריצטע אין שטוב, און אַרבעטען

וועט ער... ער וועט אַרבעטען ווי... ווי...

י א ש ק ע : ווי אַ פּערד
 ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ווי אַ פּערד וועט ער אַרבעטען . . ווייל
 ער ווייס ווער דו ביסט, און זאָלסט זיך ניט באַאומרואיגען.
 ש י י נ ע : איך באַאומרואיג זיך ניט.
 י א ש ק ע : זי באַאומרואיגט זיך ניט.
 ה א ד ע ס : וואָס האָט זי זיך צו באַאומרואיגען ?
 א ל י ע ט ש ק ע : איך באַאומרואיג זיך . . . דו באַאומרואיגסט
 זיך . . . ער באַאומרואיגט זיך . . .
 ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : דו באַאומרואיגסט זיך ניט, דעריבער
 בעט ער צו זאָגען, אָז אויב דו ווילסט קען מען די חתונה אָפּשפּילען
 אין צוויי וואַכען אַרום.
 י א ש ק ע : אין אַ וואָך אַרום.
 ש י י נ ע : אי דו, אי דיין טאַטע, — לאַזט מיך ביידע צו רן. שוין
 דאָס זעקסטע מאָל זאָג איך אייך.
 ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : וואָסער פּאַר אַ זעקס ? פיר . . .
 י א ש ק ע : (מאָכט זיך, ווי ניט איהם מיינט מען עס. ווייזט אלי-
 עטשקעין אַ קונץ מיט אַ מטבעה).
 א ל י ע ט ש ק ע : איך האָב נאָר וואָס אויסגעטרונקען אַ גאַנצען
 קריגעל וואָסער.
 י א ש ק ע : אהא! . . .
 א ל י ע ט ש ק ע : איך טרינק שטענדיג די ערשטע. איהר זייט דאָס
 יאַשקע, דער קלעזמער ?
 י א ש ק ע : מ'זאָגט, אַז דאָס בין איך.
 א ל י ע ט ש ק ע : איהר שפּילט אויפ'ן פידל, און דער קוימענקערער
 אויפ'ן פויק ?
 י אַ ש ק ע : איך שפּיל, איך שרייב, איך באַווייז קונצען, איך קאָן
 אַלץ. (צום פּאָטער, שטיי) זאָג וועגען קאַכען.
 א ל י ע ט ש ק ע : פאַרוואָס־זשע וויל זי ניט חתונה האָבען מיט
 אייך ?
 י אַ ש ק ע : ווייל זי האָט מיך ניט ליב.
 ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : נו, איך געה אַוועק . . . מיר איז אַלץ
 איינס, אָבער אויפ'ן בחור איז אַ רחמנות . . . איז ע . . . ווייזשע וועט

זיין? (פּוּז) ער בעט צו זאָגען, אָז דו וועסט נישט דאַרפען שטעהן אין קיך און קאַכען, ווי דאָ, ביי די קרובים, ער זאָגט, אָז ער קען דאָס ניט צוועהן.

יאַשקע: איך קאָן דאָס ניט צוועהן.

וואָס ער טרעגער: און אָז זיין מאַמע, מיין ווייב הייסט עס, גאָט זאָל איהר שענקען געזונט, — אָז זי וועט קאַכען. . . איז ע. . . ווי־זשע וועט זיין?

שיינע: אַזוי וועט עס זיין.

וואָס ער טרעגער: ס'קאָן זיין, אָז דו קלייבסט זיך גאַרנישט חתונה האָבען. דיר געפעהלט אפשר צו פאַרבלייבען אָן אַלטע מויד? שיינע: ס'איז נישט אייער באַבעס דאגה צו איך קלייב זיך, צו איך קלייב זיך ניט.

יאַשקע: ס'איז נישט דיין באַבעס דאגה.

וואָס ער טרעגער: שוטה, איך נעהם זיך דאָך אָן פאַר דיר! יאַשקע: אַזאָ מיידל וועט ניט פאַרזעסען ווערען, האָב נישט קיין מורא!

וואָס ער טרעגער: איך האָב איהם געזאָגט: אויב דו וועסט חתונה האָבען, וועל איך דיר געבען 160 רובל. . . דו ביסט מיר זעהר געפעהלען געוואָרען. . . 170 וועל איך געבען.

יאַשקע: דאָס איז אמת. . . דו ביסט איהם זעהר געפעהלען געוואָרען.

וואָס ער טרעגער: אויף וואָס דאַרף איך געלט? און איהר וועט זיך האָבען אויף דער ערשטער צייט. . . איהר וועט קענען עפענען אַ קרעמל. . .

האדעס: מיט אַזוי פיל געלט קען מען קרעמלאַך עפענען.

וואָס ער טרעגער: איך האָב אָנגעקליבען געלט. געמיינט דער טאַכטער אויף נדן. נאָר קיין טאַכטער האָב איך ניט, וועט עס זיין פאַר דיר.

שיינע: איך בין ניט אייער טאַכטער.

וואָס ער טרעגער: זאָל זיין פאַר די אייניקלאַך, אויב זיי וועלען זיין.

יאַשקע: פאַרוואָס זאָלען זיי ניט זיין?

ש י י נ ע : איך דאַרף ניט אייער געלט.
 י א ש ק ע : ער מיינט טאַקע, אַז דאָס גאַנצע גליק איז געלט ! דער-
 צעהל וועגען דעם לאַטעריי-צעטל.
 ו א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : וואָס איז דאָ אַ סך צו דערצעהלען ? . . .
 מיט איין וואָרט, ער האָט אַ לאַטעריי-צעטל. איך האָב עס איהם מיט
 אַ וואָך צוריק אוועקגעשיינקט. אויף דעם צעטל קען מען געווינען
 25 טויזנט, אפילו 40 טויזנט.
 י א ש ק ע : אַ מיליאָנער קען מען ווערען.
 ו א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : איך זאָג דאָך, 25 טויזנט קען מען
 געווינען.
 ה א ד ע ס : מיינ מאַן, עליו השלום, האָט דערצעהלט, איהם האָט
 זיך 'גע'חלומ'ט, אַז ער האָט געוואונען 100 מיליאָן, גאָט זאָל איהם
 מוחל זיין.
 ו א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : מיר איז אַלץ איינס, נאָר אַזאָ בחור ווי
 יאַשקע וועסטו נישט געפינען. קענסט מיר גלויבען.
 י א ש ק ע : קאַנסט איהם גלויבען.
 מ א ד א ם ל ו ר י ע : (הינטער די קוליסען) אליע, אליעטשקע !
 (אליעטשקע באַהאַלט זיך).

אויפטריט מאַדאַם לוריע און גאַדינסקי.

ל ו ר י ע : אליעטשקע איז דאָ ניטאָ ? וואָס איז דאָ פאַר אַ פאַר-
 זאַמלונג ?
 ה א ד ע ס : גוט מאַרגען, מאַדאַם, אַט האָט ער געבראַכט וואַסער.
 ל ו ר י ע : איצט איז ניט די צייט פאַר געסט. אַרבעטן דאַרף מען.
 ג א ד י נ ס ק י : אין דערפריה און שוין געסט ! אַרבעטן דאַרף
 מען, ווי דען !
 ש י י נ ע : דאָס זיינען ניט קיין געסט.
 ל ו ר י ע : זאָלן זיי זיך געהן.
 ג א ד י נ ס ק י : דאָס זיינען טאַקע ניט קיין געסט, מאַדאַם.
 ה א ד ע ס : היינט איז קאַלט, אַן אמת'ער ווינטער, און ווי נאָר
 ס'ווערט קאַלט, אַזוי הויבט מיר אַן צו שיסען אין פלייצע אַזוי ווי מיט
 אַ פּיסטאַלעט.

ל ו ר י ע : (דערזעהט אליעמטשקען און שלעפט איהר אַרויס) וויפיל
מאַל האָב איך דיר געזאָגט דו זאָלסט ניט געהן אין קיך.
אַ ל י ע ט ש ק ע : דאָ איז פרעהליכער ווי ביי אונז.
ל ו ר י ע : געה, געה, באַהאַלט זיך אין שאַפּע!
אַ ל י ע ט ש ק ע : איך באַהאַלט זיך ניט, איך בין צופעליג אַרייַן-
געקראַכען.
ג א ד י נ ס ק י : זי איז צופעליג אַרייַנגעקראַכען (לוריע פאַרלירט
די נאַזטיכעל, גאַדינסקי הויבט אויף).
ל ו ר י ע : אַ דאַנק. ניט אַריבערצוטראַגען פֿון אַט דער מיידעל!
(לוריע, גאַדינסקי, אליעמטשקע אָפּ).
ה א ד ע ס : אוי, רבונז של עולם!
ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : אַז איהר וועט עפענען אַ קרעמעל, וועט
ער אינפיהרען ביכער און וועט פיהרען די חשבונות אַזוי, אַז קיין איין
פרוטה וועט נישט פאַרלאָרען געהן. ער קאָן, ער וועט אַלצדינג
פאַרשרייבען.
ה אַ ד ע ס : אין שרייבען איז ער אַ קינסטלער.
ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : אַ קינסטלער. ווען אַזאַ מענטש ווי
יאַשקע וואָלט אַוועקגעגאַנגען אין אוניווערזיטעט, וואָלט ער געווען דער
ערשטער קאַפּ, אַן אַדוואָקאַט וואָלט ער געווען: ער שרייבט פראַ-
שעניעס און אין אַקציע. אַ בריוו וועט קיינער בעסער פון איהם ניט אַג-
שרייבען... איז... ווייזשע וועט זיין?
י אַ ש ק ע : וואָס שטייסטו צו? דאָ דאַרף מען זיך באַקלעהרען און
ער שטעהט צו.
ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : טאָ זאָל זי זיך טאַקע באַקלעהרען. מיט
אַזאַ מענטשן וועסטו לעבען ווי מיט אַ מלכה.
י אַ ש ק ע : מ'קאָן זאָגען אַפילו ווי מיט דעם פריסטאָרוס אַ ווייב.
ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : האָסט געדאַרפט הערען ווי ער שפילט
פידל! דאָס האָט ער בירושה פון מיר. איך, הייסט עס, שפיל אויף
אַ באַס, אָבער ער שפילט פידל, ווייל זיין האַרץ פיהלט, ער האָט אַ
ווייכע נשמה, האָט ער. איז ע... ווייזשע וועט זיין?
ש י י נ ע : צו וואָס איז די גאַנצע פלוידעריי? קלאַפט מיטן צונג
און איך וויל אַפילו נישט הערן. וויל יאַשקע אַנשרייבען אַ בריוו —

זאָל ער שרייבען, איך וועל באַצאָהלען, וויל ער נישט — זאָל ער זיך געהן.

י אָ ש ק ע : צוליב דעם בין איך דאָך געקומען, כדי שרייבען אַ בריוו און ניט צוליב נאַרישקייטען. (צום פּאַטער) וואָס האָסטו זיך אַוועק־געשטעלט?

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : וועסט אַמאָל נאָך חרטה האָבען. (געהט אָפּ און טרעפט זיך מיט אליעטשקען, וועלכע גנב'עט זיך פון דער מוֹ־טער אין קיך אַרײַן).

א ל י ע ט ש ק ע : (באַקומט אַ קלאַפּ) אוי, ס'מאַכט ניט אויס, ביז דער חתונה וועט פאַרגעהן.

י אָ ש ק ע : פאַפיר איז דאָ?

ה א ד ע ס : (צו שײַנען) דו האָסט געקויפט פאַפיר?

ש י י נ ע : ס'איז דאָ פאַפיר און אַ קאַנווערט.

ה א ד ע ס : ס'איז דאָ, אַלצדינג איז דאָ.

י אָ ש ק ע : אַ פעדער האָב איך מיט זיך.

ש י י נ ע : אַט איז טינט.

י אָ ש ק ע : (פרואווט שרייבען אויפ'ן קאַנווערט) „יעוואָ וויסאַקאָ־בלאַגאַראַדיו“... אַ גוטער פעדער.

ה א ד ע ס : צו וואָס שרייבסטו יעוואָ וויסאַקאָבלאַגאַראַדיו, דאָס איז דאָך ניט קיין פּראַשעניע.

י אָ ש ק ע : אַזוי שרייבט מען שטענדיג, כדי דער בריוו זאָל גיכער אַנקומען. (פּוֹזט) וואָס פאַר אַ בריוו זאָל איך שרייבען?

ש י י נ ע : וואָס פאַר אַ בריוו? ס'פאַרשטעהט זיך..

ה א ד ע ס : אַז ער זאָל גיכער קומען, אַז זי וואַרט אויף אים.

י אָ ש ק ע : ווער וואַרט?

ה א ד ע ס : ווער? זי וואַרט.

ש י י נ ע : אַט איז פאַפיר.

י אָ ש ק ע : איך דאַרף אַגשרייבען אַ ליבע־בריוו פון איהר צו אַן אַנדערען?

ה א ד ע ס : וואָס־זשע שרעקסטו זיך?

(אויפטריט שײַקע קוימענקערער).

ש י י ק ע : אַט האָסטו דיר, — יאַשקע איז דאָ! ווילסט אַ פאַ־

פיראָס? מאַרגען שפילען מיר אויף אַ חתונה.

י אַ ש ק ע : מאַרגען?

ש י י ק ע : נעהם, יאַשקע, אַ פאַפיראַס, ערשטע סאַרט! 20 שטיק — 3 קאַפיקעס. ווי געפעלט דיר אַט די מויד? אַז איך רויכער אַט די פאַפיראַסען, איז פונקט ווי איך זאַל אַ קוימען רייניגען — אַזוי פיל סאַזשע אין מויל. ווי מיינסטו, ווער בין איך? אַ פראַ-פראַלעט-ראט, ביי מיין עהרען-וואַרט, און אויב איך וועל באַצייטנס ניט שטאַרבען, זאָגט דער סטודענט, וועט פון מיר אַרויסקומען אַ צוקונפטיגער געוועזענער זענער מענש. אַ שעהנער נאָמען, ניט אמת? (צו אליעטשקע'ן) או... (רייניגט אין פליטע די סאַזשע) האדעס, איך האָב אייך נאָך קיינמאַל ניט געזעהן אָהן הינער. מ'וועט אייך שוין באַגראַבען צוזאַמען מיט די הינער. (מאַכט נאָך די הינער) אַ-קאַ-קאַ-קאַ-קאַ!
ה א ד ע ס : טפו, ניט געדאַכט זאַלסטו ווערען! פאַרפאַלענער מענטש וואָס דו ביסט!

ש י י ק ע : אמת! נאָר אַ מאַדנע זאַך, וואָס נידעריקער איך פאַל, אַלץ העכער הויב איך זיך אויף. פריער בין איך געווען אַ גלעזער, דערנאָך אַ שינדלער, און איצט בין איך אַ קוימענקערער. אַרעוואַאַר מאַדאַם פאַסאַל-לאַ-פאַראַסאַל... אוי, מיידל, איך וואַלט דיר אַ קוש געטאַן, אָבער איך האָב מורא זאַלסט מ'ך ניט אויסשמירען. (אַפּ).

ה א ד ע ס : ניט געדאַכט זאַל ער! ס'איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען פון זיין פלוידעריי.

י אַ ש ק ע : וואָס פאַר אַ בריוו ווילסטו שרייבען? פאַר 10 קאַפּי-קעס, פאַר פופּצעהן, אָדער גאַר פאַר פינף און צוואַנציג? ביי מיר זיינען דאָ דריי סאַרטען.

ש י י ב ע : וואָס איז דער אונטערשייד?

י אַ ש ק ע : דער אונטערשייד איז אַזעלכער: פאַר 10 קאַפּיקעס קאָן איך אָנשרייבען נאָר דאָס, וואָס מ'דאַרף, און אַ גרוס, מעהר ווי איין זייטל פאַר 10 קאַפּיקעס שרייב איך ניט. און אויב פאַר 15 — דאָס הייסט דער צווייטער סאַרט, גיב איך צו אַביסעל פּאַעזיע.

ש י י נ ע : וואָס גיסטו צו?

י אַ ש ק ע : פּאַעזיע, דאָס וואָס איז אויפ'ן האַרצען, אינעווייניג...
ש י י נ ע : מע דאַרף ניט.

י אָ ש ק ע : ווי דו ווילסט, מיר איז אַלץ איינס, מיט פּאַעזיע איז
 אַבער בעסער, די נשמה פּיהלט, ווי אַ פּויגעלע...
 ה אָ ד ע ס : נעהם מיט פּויגעלאַך.
 ש י י נ ע : איך זשאַלעווע ניט קיין געלט, נאָר ס'איז צופיל כבוד,
 ס'וועט איהם קלעקען פאַר 10 קאַפּיקעס.
 י אָ ש ק ע : גוט, זאָל זיין פאַר 10 קאַפּיקעס, וואָס שרייבען?
 ש י י נ ע : (זעצט זיך, ווישט אָפּ די הענט, פּוצט זיך צו פּונקט ווי
 דער אַדרעסאַט וואָלט זי געזעהן) שרייב...
 ה אָ ד ע ס : שרייב.
 י אָ ש ק ע : איך שרייב.
 ש י י נ ע : שרייב, מיין טייערער סעם...
 י אָ ש ק ע : ווער?
 ש י י נ ע : ניט דיין זאך.
 י אָ ש ק ע : טאָ ווי זאָל איך שרייבען?
 ש י י נ ע : מיין טייערער סעמאַנטשיק...
 א ל י ע ט ש ק ע : ווי מאַדנע דאָס איז.
 י אָ ש ק ע : „מיין טייערער סעמאַנטשיק“... סעמאַנטשיק לוריע?
 ש י י נ ע : ניט דיין זאך.
 א ל י ע ט ש ק ע : דאָס איז דאָך מיין ברודער.
 ה אָ ד ע ס : אוי, יונגוואַרג, יונגוואַרג...
 י אָ ש ק ע : אַנגעשריבען, ווייטער...
 ש י י נ ע : ווייטער? בעט איך, אַז ער זאָל ענטפּערען אויף דעם, וואָס
 איך האָב איהם אין פאַריגען בריוו געשריבען און וואָס ער האָט צוגע-
 זאָגט זאָל ער געדיינקען, וואָרום איך בין אַ יתומה, איך האָב ניט קיין
 טאַטע־מאַמע.
 י אָ ש ק ע : (שרייבט) איך האָב ניט קיין פאַטער און מוטער...
 ש י י נ ע : אַ גרויסע עבירה וועט ער האָבען... איך בין ניט אַ
 וואָסערע ס'איו, איך בין אפילו אַן אַרימע און מיר זיינען אפילו קרובים,
 און אויב מ'דאַרף וועל איך אַלצדינג טאָן, איך וועל וועש וואַשען,
 נאָר זאָל ער ניט פאַרגעסען וואָס ער האָט צוגעזאָגט.
 י אָ ש ק ע : (שרייבט) „וואָס ער האָט צוגעזאָגט“... (צו שיינען)
 אַבער אויב דו וועסט זיין מיט מיר, וועל איך דיך נישט לאַזען צו

גאַרנישט צוריהרען זיך. אויב איך וועל געווינען אויפ'ן לאַטעריי-צעטל וועל איך דיר אַלץ אַוועקגעבען, זי איז אַן עדות, אינגאַנצען וועל איך דיר אָפּגעבען ביז אַ קאַפּיקע . . .

ש י י נ ע : און נאָך האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דו געהסט אַרום מיט פּריילענס און דו ווילסט חתונה האָבען מיט אַן אַנדערע . . .
י אַ ש ק ע : ווילסט חתונה האָבען מיט אַן אַנדערע, שאַרלאַטאַן וואָס דו ביסט ! . . .

ש י י נ ע : צו וואָס שרייבסטו שאַרלאַטאַן ? איך האָב דיר ניט גע- הייסען איהם צו זידלען.

י אַ ש ק ע : וואָס דען, אַזוי באַגעהט מען זיך ?
ה א ד ע ס : גאָט באַהיט ! צו וואָס איהם זידלען ? שרייב איהם נאָר, אַז ער איז אַ גזלן, אַ גאַרנישט, אַ גראַבער מענש, נאָר זידלען דאָרף מען ניט.

י אַ ש ק ע : באַקלעהר נאָר, צו וואָס דאַרפסטו זיך פאַרבינדען מיט אַ מענשען, וואָס שלעפט זיך אַרום מיט אַנדערע מיידלאַך און ליבט דיך ניט ?

ש י י נ ע : ניט דיין זאָך ! ווען איך וואָלט פּריהער געוואוסט, אַז דו וועסט וועגען דעם ריידען, וואָלט איך מיט דיר ניט אַנגעהויבען.

י אַ ש ק ע : (ס'הערט זיך קלינגען) ווידער ?
ש י י נ ע : יעדען אַווענט טראַכט איך פון דיר.

י אַ ש ק ע : וועגען איהם, הייסט דאָס . . . (חזר'ט איבער מיט אַ באַ- זונדערען געפיהל) יעדען אַווענט טראַכט איך פון דיר.

ש י י נ ע : און הגם דו מאַטערסט מיך, פונדעסטוועגען וואַרט איך אויף דיר און ביינק נאָך דיר.

י אַ ש ק ע : און הגם דו מאַטערסט מיך, דאָך ערוואַרט איך דיך און ביינק נאָך דיר . . . איך ווייס שוין . . . (רעדט און שרייבט) „מיין ביינקעניש איז זיס, ווייל איך האָב אַ האַפּענונג, אַהן דיר איז די גאַנצע וועלט פינסטער, דו ביסט ווי אַ שטערענדעל אין הימעל, ווי אַ בלי- מעלע אויפ'ן פּרילינגס פעלד. וואָס דו זאָלסט מיט מיר ניט טאָן, וועל איך אַלץ קלעהרען וועגען דיר . . . מיינע הענט ציען זיך . . . ציען זיך צו דיר . . . מיין האַרץ איז אַ פייגעלע און וויינט ווען עס טראַכט וועגען דיר, און וועט שטאַרבען, ווען דו וועסט זיך אַפּקעהרען.

ה א ד ע ס : (גערייט, וויינט) ווי אַ פייגעלע ...
 ש י י נ ע : (איהרע אויגען זיינען פול מיט טרעהרען. קוקט, ניט
 אַפרייסענדיג זיך, אויפ'ן פאַפיר).
 י אַ ש ק ע : (זיין שטימע ציטערט) מיין נשמה איז פאַר'יתומ'ט, און
 איך אַליין בין אַ יתומה, מיינע טרעהרען זיינען ביי גאַט פאַרשריבען,
 נאָר מיינע טרעהרען זיינען ניט געצעהלט, און זיי גיסען זיך צוליב
 דיר, שטערענדעל מיינס, לידעלע מיינס ...
 א ל י ע ט ש ק ע : דיינער אַ טרעהר איז געפאַלען אויפ'ן פאַפיר.
 דו האָסט געמאַכט אַ תל פון גאַנצען בריוו.
 י אַ ש ק ע : ס'איז בעסער. ער וועט מיינען, אַז דאָס האָט שיינע גע-
 וויינט, אַז דו האָסט געוויינט. מיין ברוסט ברענט ווי פייער. דאָס
 האַרץ איז געוואָרען גרויס ווי די זון. אַלץ וועט אַוועק, ס'וועט גאַרנישט
 פאַרבלייבען, נאָר מיין ליבע וועט פאַרבלייבען אויף אייביג. (ס'קלינגט).
 ש י י נ ע : וואָס-זשע שרייבסטו ניט ? נאָר דו רעדסט !
 י אַ ש ק ע : (שרייבט) אויף אייביג. דאָס שרייב איך שוין פאַר 25
 קאַפיקעס, נאָר דיר וועל איך רעכענען 10.
 (ס'עפענט זיך די טיר, ס'גייט אַריין סעמיאַנטשיק. אין די הענט
 האַלט ער אַ טשעמאַדאַן).
 ש י י נ ע : (מיט אַ געשריי) סעמיאַנטשיק ... סעמיאַן ...
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : איך קלינג און קלינג און קיינער עפענט ניט.
 ש י י נ ע : איהר זייט געקומען צופאַהרען, הער לוריע ...
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : שוין 15 מינוט ווי איך קלינג אַ גאַנצע האַלבע
 שעה ... און ... א, אליעטשקע, גוט מאַרגען.
 א ל י ע ט ש ק ע : (קעהרט זיך אַפ) ניין.
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : נעהמט צו מיין טשעמאַדאַן. (אָ).
 ה א ד ע ס : נעהם, יאַשקע, דעם טשעמאַדאַן, העלף צו דעם העררען.
 (גייען אַלע אַפּ נאָך סעמיאַנטשיקען, יאַשקע בלייבט אַליין מיט'ן
 טשעמאַדאַן אין האַנט).
 י אַ ש ק ע : מיין ברוסט ברענט ווי אַ פייער, ס'וועט גאַרנישט אי-
 בערבלייבען. נאָר מיין ליבע וועט פאַרבלייבען אויף אייביג. (לאַזט
 זיך אַראָפּ אויפ'ן טשעמאַדאַן).

צווייטער אַקט

מאַדאַם לוריע, סעמיאַנטשיק און גאַדינסקי.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : מאַמע!

ל ו ר י ע : לאַז מיך צורוה, דער קאַפּ טהוט מיר וויי.

ג א ד י נ ס ק י : סעמיאַנטשיק, דער קאַפּ טהוט זיי וויי.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַבער איצט טראַגט מען ניט אַזעלכע הויזען,

קיינער טראַגט ניט. דאָס איז נישט מאַדיש.

ג א ד י נ ס ק י : מ'טראַגט טאַקע נישט.

ל ו ר י ע : מיט צוויי חדשים צוריק האָב איך איהם אויפגענייט אַן

אַנצוג.

ג א ד י נ ס ק י : מיט 2 חדשים צוריק האָט מען אייך אויפגענייט

דעם אַנצוג. צוויי פּערציק? צו צוויי אַכציק? (טאַפּט די סזורה).

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַז עס איז אַבער ניט מאַדיש, מען טראַגט

ניט. אין קיעוו טראַגט קיינער ניט.

ג א ד י נ ס ק י : ס'איז טאַקע ניט מאַדיש, ער איז גערעכט.

ל ו ר י ע : לאַז מיך צורוה. איך וויל עס ניט הערען.

ג א ד י נ ס ק י : זיי ווילען אַפּילו ניט הערען. ווען אַ מענשען טהוט

וויי דער קאַפּ, קאָן ער ניט ריידען וועגען געשעפטען. איך זאָג אַנט-

קעגען אונזער געשעפט, ער איז גרייט אַפּטרעטען פאַר 150 רובל, אַ

גוטער, אַ טרוקענער אַרט.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : זשאַלעוועט דעם זון 30 רובל! וואו איז דאָס

געהערט געוואָרען?

ל ו ר י ע : מיר האָבען נישט קיין איבעריקע געלט.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : וואָס הייסט מיר האָבען נישט, ווען דו

זאָגסט אַליין, אַז דער זידע האָט אַנגעזעצט.

ל ו ר י ע : ער וויל ערשט אַנזעצען, אַבער ער האָט נאָך ניט אַנ-

געזעצט.

ג א ד י נ ס ק י : (צו סעמיאַנטשיקטו) אַז גאָט וועט געבען און ער

וועט אַנזעצען, וועט זיין געלט. . . אַן אַנדער געלעגענהייט וועט איהר

אָזוי גיך ניט געפינען, מאַדאַם לוריע. יענע וואָך האָט יאַנקעל רו-

בינשטיין, ניט יענער ביי וועמען ס'וועט איבער צוויי וואַכען ברענען די פּאַבריק, נאָר דער געלער רובינשטיין, — האָט ער באַצאָהלט פּאַר אַ שלעכט שטיקעל ערד, ביים סאַמע פּאַרקאַן פּון בית-עולם — 200 רובל, און דאָ באַקומט איהר אַ גוטען, טרוקענעם אָרט צוזאַמען מיט ד"ר טרילינג.

ל ו ר י ע : דער פּאַרשטאַרבענער דאָקטאָר טרילינג ? לעבען איהם ? ג א ד י נ ס ק י : ניט לעבען, נאָר דאָ גלייך, 2 טריט אינגאַנצען, מיט דער האַנט צו דערלאַנגען.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אויף נאַרישקייטען איז דאָ געלט, און דער איינציקער זון דאַרף געהן ווי אַ שלעפּער. ל ו ר י ע : מאַטער מיך נישט.

ג א ד י נ ס ק י : די זאָך אייגענטליך איז אַזוי. דער אַלטער הורע" וויטש האָט מיט אַ יאָהר 20 צוריק געקויפט צוויי ערטער — פּאַר זיך און פּאַר דער ווייב, דעמאָלט איז דער בית-עלמין געווען נאָך אַ נייער, און דאָס האָט געקאָסט ניט טייער. האָט זיך אָבער געדאַרפט אַזוי טרעפּען, אַז די ווייב איז אַוועקגעפּאַהרען קיין אויסלאַנד זיך קור-רירען און אין אויסלאַנד זיינען דאָך, פּאַרשטעהט זיך פּאַראַן גוטע פּראָפּעסאָרען, דאָקטוירים, האָט מען איהר געהיילט, געהיילט און... זי איז געשטאַרבען, — איז עס טאַקע איהר אָרט געבליבען אַ ליידיגער. און ווידער, אַז צוזאַמען מיט'ן אַלטען הורעוויטש זאָל ליגען אַבי ווער פּאַסט איהם ניט, האָב איך זיך דערמאָנט אָן אייך.

ל ו ר י ע : אַ דאַנק אייך פּאַר'ן כבוד.

ג א ד י נ ס ק י : זייער אַ רואיגער, אַ באַלעבאַטישער איד. האָט אַ זעהן אין אוניווערזיטעט. איהר קענט דאָך דעם אַלטען הורעוויטש. ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַלע זיינען געגען מיר ! אָבער פּאַר דיר איז דאָס ערגער, מאַמע, זאָל דיין איינציגער זעהן געהן אָהן הויזען ? (אָ9). ל ו ר י ע : איך האָב תמיד זיך געאַמפּערט מיט מיין מאַן... איך וויל נישט קיין אינגעל, האָב איך גע'טענה'עט, און ער האָט זיך איינגע' שפּאַרט ווי אַן אַקס : ניט אַנדערש ווי נאָר אַן אינגעל. אַט האָסטו דיר אַ זעהן.

ג א ד י נ ס ק י : האָסטו דיר אַ זעהן.

ל ו ר י ע : קיין נעכט שלאָף איך ניט און רעד : דיר איז גוט, דו

ליגסט רוהיג אין דר'ערד, און איך דאַרף מיר ברעכען דעם קאַפּ.
ג א ד י נ ס ק י : אודאי, ער ליגט און איהר ... אַנטשולדיגט מיר ...
וועמען זאָגט איהר עס ?

ל ו ר י ע : וועמען, אויב נישט מיין מאַן עליו השלום.
ג א ד י נ ס ק י : איהר ווייסט, דאָס איז ניט ווייט פון אייער מאַן, און
זעהר אַ טרוקענער אַרט.

ל ו ר י ע : לאַזט שוין צורוה מיט אייער טרוקענעם אַרט. איהר
קאָנט יאַשקע דעם קלעזמער ?

ג א ד י נ ס ק י : יאַשקע ? דער שרייבער, וואָס שפילט אויף די
חתונות ?

ל ו ר י ע : ער וויל חתונה האָבען מיט אונזער שיינען.
ג א ד י נ ס ק י : ער וויל חתונה האָבען מיט אַט דער מיידעל ?
ל ו ר י ע : וואָס־זשע האָט איהר זיך אַזוי דערשראָקען, ווי פאַר אַ
טעלעגראַמע ? שיינע איז אַ וואוילע מיידעל, זי איז ביי מיר אין שטוב,
און דאָכט זיך, אַז זי איז מיר עפעס אַ ווייטע קרובה, איך בין מחויב
צו זאָרגען פאַר איהר. איך בין גרייט אפילו צו געבען אַביסעל געלט...
וואָס וועט איהר זאָגען ?

ג א ד י נ ס ק י : וואָס וועל איך זאָגען ? אין שטאָדט פלוידערט
מען, אַז ...

ל ו ר י ע : דאָס איז אַלץ רכילות. וואָס פלוידערט מען ?
ג א ד י נ ס ק י : כ'ווייס זעהר, וואָס מען פלוידערט. ס'איז ניט
מיין עסק...

ל ו ר י ע : אַבי צו באַריידען מיין סעמיאנטשיקען. איך האָב גאָר־
ניט געהערט, וואָס פלוידערט מען ?

ג א ד י נ ס ק י : אַט דאָס אייגענע טאַקע, אַז כלומרשט אייער סע־
מיאנטשיק און שיינע, אַז כלומרשט זיי ...

ל ו ר י ע : וואָס האָבען זיי אַזוינס געטאָן ?
ג א ד י נ ס ק י : וואָס ! פאַרשטעהט זיך, אַז נישט געדאווענט.

ל ו ר י ע : זעהט איהר שוין, וואָס פאַר אַ פאַסקודנע שטאָדט דאָס
איז. איהר פאַרשטעהט ? סעמיאנטשיק האָט זיך אין קיעוו באַקאָנט
מיט אַ פרייליין קאַץ. סעמיאנטשיק איז איהר, פאַרשטעהט זיך, שטאַרק

געפעהלען געוואָרען.. אויסער דעם גיט דער אַלטער קאַץ 12 טויזענט רובל גדון.

ג א ד י נ ס ק י : 12 טויזענט רובל! ?

ל ו ר י ע : דער כלה'ס פאָטער וויל קומען אָהער. זאָל גאָט אָפהיטען, די אַלע רכילות קאָנען דעם שדוך צושטערען.

ג א ד י נ ס ק י : אונזערע אידעלאָך, ס'פאַרשטעהט זיך ...

ל ו ר י ע : איך בין אַ הילפלאָזע איינזאַמע אַלמנה. אויב איהר וועט מיר צוהעלפען איינאַרדענען די זאַך מיט יאַשקען, וועל איך אייך אויסהעלפען מיט אייער אָרט אויפ'ן בית-עולם.

ג א ד י נ ס ק י : איהר ווילט דעם אָרט, מסתמא, פאַר דעם הערען קאַץ?

ל ו ר י ע : אודאי, דאָס איז זעהר אַ פאַסיגער אָרט פאַר מיין צור קונפטיגען קרוב.

ג א ד י נ ס ק י : אַ טרוקען אָרט, אַ שעהן אויסזעהן, דאָ ליגט דר. טרילינג, — דאָרט דר. שאַפיראַ און אַנטקעגען — אייער מאָן. איך לויף שוין צו יאַשקען. (אַפּ).

(אויפּטריט האַדעס).

ה א ד ע ס : גוט מאַרגען, מאַדאַם, איך האָב אייך געבראַכט פּרישע אייער.

ל ו ר י ע : וואָס הערט זיך, האַדעס?

ה א ד ע ס : וואָס הערט זיך? די פלייצע ברעכט, עס שיסט ווי פֿון אַ פּיסטאָלעט, דאָס איז נאָך פון פאַראַיאָהרען פּסח.

ל ו ר י ע : און מיר דרייט זיך דער קאַפּ... עפעס אַזוי ווי אַ רעדעלע...

ה א ד ע ס : ווי נאָר אַ רעגען, אַדער אַ פּראָסט, איז באַלד ...

ל ו ר י ע : ווי נאָר נאָך אַווענט, הויבט באַלד אָן צו דרייען דאָס רעדעלע.

ה א ד ע ס : און ביי מיר, ווי נאָר — ווי נאָר אַ פּראָסט ...

ל ו ר י ע : און איך שלאָף שוין ניט.

ה א ד ע ס : אַדער אַ רעגען, אַדער אַ ווינט ...

ל ו ר י ע : אַט דאָס רעדעלע הויבט אָן דרייען.

ה א ד ע ס : שיסען פון אַ פּיסטאָלעט ...

ל ו ר י ע : זאָל גאָט אויסהיטען.
ה א ד ע ס : כ'האָב געוואָלט מיט אייך אַ שמועס טאָן, מאַדאָם לוריע...
ס'איז אַ רחמנות אויף דער מיידעל.
ל ו ר י ע : ווידער דאָס מיידעל.
ה א ד ע ס : זי איז מיר אַ פרעמדע, ניט קיין טאָכטער, ניט קיין
פלימעניצע, ס'איז פשוט אַ רחמנות.
ל ו ר י ע : טו איך דען ניט אַלץ וואָס איך קאָן ? ווארזשע איז
יאַשקע ? פאַרוואָס איז ער נעכטען ניט געקומען ?
ה א ד ע ס : זי האָט געזאָגט, אַז ס'וועט דערפון אַלץ איינס גאַרנישט
אַרויסקומען. זי ליבט איהם ניט.
ל ו ר י ע : וואָס הייסט, זי ליבט איהם ניט ?
ה א ד ע ס : יונגוואָרג — האָבען אַלערליי נאַרישקייטען אין קאָפּ.
ל ו ר י ע : ווען איהר האָט חתונה געהאַט, האָט איהר געליבט ?
ה א ד ע ס : זאָל גאָט אָפּהיטען, איהר באַליידיגט מיך ...
ל ו ר י ע : איך קאָן אייך זאָגען אויף מיין נאמנות, אַז איך אויך ניט.
ה א ד ע ס : יאָ, אָבער ס'איז אַ רחמנות אויף דער מיידעל.
ל ו ר י ע : איך שלאָף ניט גאַנצע נעכט, איך טענה מיט איהם, אַט
האַסטו דיר אַ זעהן, אַ זעהן האָסטו געוואָלט האָבען. איך בין אַ הילפֿ־
לאַזע אַלמנה... (אויפֿטריט שיינע פון זאָל, לוריע בייט גיך דעם גע-
שפּרעך) און ער זאָגט מיר, וואָס מאַכט איהר, מאַדאָם לוריע, שוין לאַנג
אייך ניט געזעהן. וואָס דאַרפֿסטו, שיינע ?
ש י י נ ע : (אַנגעבלאַזט) די שליסלען פון בופּעט.
ל ו ר י ע : וואו זיינען די שליסלען ? קיינמאָל ווייס זי ניט, וואו די
שליסלען זיינען.
ה א ד ע ס : די שליסלען, דאָכט זיך, הענגען ביי אייך, מאַדאָמעלע...
ל ו ר י ע : אוי, טאַקע, אַבי איך זוך. נאָ!... (גייט איהר, שיינע גייט
אַפֿ) אַריינגעקומען כדי זיך אונטערצוהערען.
ה א ד ע ס : אַזאָ מיידעל! . . . איך בין דאָך איהר ניט קיין מאַמע,
ניט קיין מוּמע . . . זי זאָגט, אַז זי וועט זיך אַ מעשה אַנטאָן.
ל ו ר י ע : ע, נאַרישקייטען . . . זי וועט עס ניט טאָן.
ה א ד ע ס : זי זאָגט, אַז זי וועט איהם דער'הרג'ענען.

ל ו ר י ע : מיין סעמיאנטשיק? ! וויי איז מיר, מ'דאַרף וואָס גיכער מאַכען די חתונה.

ה א ד ע ס : יאָ, יאָ זאָגט איהם, איהר זייט דאָך אַ מאַמע.

ל ו ר י ע : נאַרישע אידענע! יאָשקע'ן דאַרף מען וואָס גיכער חתונה מאַכען, ניט סעמיאנטשיקען. (אויפּטריט סעמיאנטשיק).

ס ע מ י א נ ט ש י ק ע : מאַמע, וואָס־זשע וועט זיין? איך קען דאָך אַזאַ אנצוג ניט טראָגען.

ל ו ר י ע : שיינע זאַכען האָסטו אָנגעמאַכט. (אָפּ).

ה א ד ע ס : (מיט אַ מאַך פּון אַ פּאַרוואורף) אוי, רבּונו של עולם! (געהט אָפּ נאָך לוריע).

(אויפּטריט שיינע, מיט שליסלאַך אין האַנט. זי הויבט אָן פּוצען אַ שטוהל. ס'איז קענטיג, אַז זי האָט נישט וואָס צו טאָן און מאַכט זיך, ווי זי וואָלט נישט באַמערקט סעמיאנטשיקען, וועלכער קוקט אַ קורצע צייט אין פענסטער).

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַן אמת'ער ווינטער... .

ש י י נ ע : (ענטפּערט נישט).

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (הויבט אָן פּייפען, רייסט איבער. דערנעבן טערט זיך כלומרשט אומגערען צו דער טיר, באַטראַכטענדיג אויפ'ן וועג די סטעליע, די טאַפעטן, ווען ער איז שוין נאָענט ביי דער טיר, גרייט פאַרשוואונדען צו ווערען, לויפט שיינע צו דער טיר און פאַר־מאַכט זי האַסטיג). איך האָב געוואָלט אַ קוק טאָן... .

ש י י נ ע : (שטייל, דראָהענד) געדיינק, סעמיאנטשיק, וואָס איך האָב געזאָגט! געדיינק!

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (דערשלאָגען) איך געדיינק... .

ש י י נ ע : איך וועל זיך און דיך דער'הרג'ענען, געדיינק!

ס ע מ י א נ ט ש י ק : הער אויף, שיינע, איך פאַרטראָג נישט ווען דו רעדסט אַזוי.

ש י י נ ע : דיין מאַמע וויל מיך חתונה מאַכען מיט יאָשקען, אַבער ווי קענסטו דאָס דערלאָזען?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אודאי טאָר מען דאָס ניט דערלאָזען... .

ש י י נ ע : אפשר ליבסטו מיך ניט?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : ווער, איך? וואָס הייסט?

ש י י נ ע : דו זאָג אַליין, האָב נישט קיין מורא, בעסער זאָגען דעם אמת גלייך.

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : איך האָב ניט קיין מורא.
ש י י נ ע : איך דאַרף נישט פון דיר קיין שום טובות. אויב דו ווילסט ניט — געה זיך געזונטערהייט. איך ווייס שוין, וואָס איך וועל טאָן.

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : וואָס וועסטו טאָן?
ש י י נ ע : אויב אפילו חתונה האָבען נאָר אַהן ליבע, וואָס־זשע פאַר אַ גליק איז דאָס?
ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : אודאי, חתונה האָבען אַהן ליבע איז קיין שום גליק ניט.

ש י י נ ע : דו ביסט אַ געבילדעטער מענש, געענדיגט דריי קלאַסען קאָמערטשעסקע אוטשילישטשע, און איך קאָן אַפילו ניט שרייבען . . . נאָר ווער עס ליבט, דער קוקט נישט אויף דעם.

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : ווער וועט געהן קוקען, אויב מען ליבט?
ש י י נ ע : איך וועל זיך אויסלערנען שרייבען, איך בין ניט קיין בהמה. איך האָב, גאָט צו דאַנקען, אַ קאַפּ אויף די פלייצעס.

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : דו וועסט זיך אויסלערנען אין דריי חדשים.
ש י י נ ע : הייסט עס, אָו דו ליבסט מיך? זאָג?

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : וואָס איז עס פאַר אַ שאלה, מ'דאַרף נאָר אַפּוואַרטען.

ש י י נ ע : וואַרטען?

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : מ'דאַרף, אָו די מאַמע זאָל מסכים זיין, פאַר־שטעהסט?

ש י י נ ע : צו וואָס וואַרטען? דו ביסט דאָך אַ דערוואַקסענער מענש.
ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : אודאי בין איך אַ דערוואַקסענער.

ש י י נ ע : פאַרוואָס־זשע דערלאָסטו מ'זאָל איבער דיר קאָמאַנ־דעווען?

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : איבער מיר קאָמאַנדעווען? ס'איז נאָך נישט געבוירען געוואָרען דער מענש, וואָס זאָל איבער מיר קאָמאַנדעווען, אָבער זי וועט ניט געבען קיין געלט, דו קענסט זי דאָך, זי גיט אפילו מיר ניט . . . דיר געפעלט דער אנצוג?

ש י י נ ע : אויב דו וועסט זיך אַזוי קלייבען, וועסטו מיך פֿאַרלירען.
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : טאַקע? וואָס רעדסטו?
 ש י י נ ע : איך וועל חתונה האָבען מיט יאַשקען, ער איז מיר נמאס,
 אַנקוקען קען איך איהם ניט, נאָר איך וועל חתונה האָבען מיט איהם.
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : פֿאַרוואָס איז ער דיר אַזוי נמאס?
 ש י י נ ע : אפשר ווילסטו דאָס?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : איך וויל? איך זאָג נאָר, אַז ער איז ניט
 אַזוי נמאס... אדרבה, ער איז אַ גוטער בחור און דערצו האָט ער דיך
 נאָך ליב, איך האָב אַפֿילו געהערט, אַז די מאַמע וויל איהם געבען געלט.
 ש י י נ ע : (ביי איהר בליצען די אויגן) איך פֿאַרשטעה...
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : איך זאָג נאָר, אַז אויב ער ליבט דיך, און...

ש י י נ ע : שווייג! דו ביסט אַ שמאַטע! ווי אַ הינטל מיט'ן עק
 אַזוי דרעהסטו מיט'ן צונג אַהין און אַהער. איך האָב דיך ליב באַ-
 קומען, און איך האָב אויף קיין זאָך ניט געקוקט, נאָר דו באַהאַלטסט
 זיך, און שטילערהייט זוכסטו זיך אַ כלה. דו האָסט אַ האַרץ פון אַ
 פויגל. איך דאַרף ניט קיין נדבות פון קיינעם, זאָל פֿאַרפֿאלען געהן
 מיין לעבען... אָבער בעטען זיך וועל איך קיינמאָל ניט. (אָפֿ)

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַלע זיינען היינט קעגען מיר! די גאַנצע
 וועלט איז קעגען מיר... (אויפֿטריט לוריע און האַדעס) איך דאַרף
 ניט קיין נדבות פון אייך, איך דאַרף ניט קיין אנצוג! אָבער בעטען
 זיך וועל איך קיינמאָל ניט... (אָפֿ)

ל ו ר י ע : געה שוין, געה... (צו האַדעסען) און נאָך דער חתונה,
 אויב דער זיידע וועט אַנזעצען, דאָס איבעריקע.

ה א ד ע ס : הלואי, רבוננו של עולם.

ל ו ר י ע : ביז דער חתונה אַנדערהאַלבען, און אויב ער וועט אַנ-
 זעצען, איז. (אָפֿ)

(אויפֿטריט גאָדינסקי און יאַשקען.)

ג א ד י נ ס ק י : געה אַריין, מ'וועט דיר ניט אויפֿעסען.

י אַ ש ק ע : כ'ווייס, אַז מ'וועט מיך ניט אויפֿעסען.

ה א ד ע ס : יאַשקע, לאָז ניט אַרויס דיין גליק, נאַרעלע. (אָפֿ)

ג א ד י נ ס ק י : איך בין שוין דאָ. וואַרט-צו. (אָפֿ, יאַשקע קוקט
 זיך אַרום).

(אויפֿטריט אליעטשקע, עסטנדיג אָן עפֿעל).

א ל י ע ט ש ק ע : (מיט פֿרייד, שטיל) יאַשקע!

י אַ ש ק ע : שטילער!

א ל י ע ט ש ק ע : וואָס האָט איהר מורא? שיינע איז ניטאָ.

י אַ ש ק ע : איך האָב מורא, אליעטשקע, איך האָב מורא...

א ל י ע ט ש ק ע : איהר זייט געקומען חתונה האָבען?

י אַ ש ק ע : איך בין געקומען חתונה האָבען...

א ל י ע ט ש ק ע : איז עס דען אַזוי שרעקליך? איהר ווילט אָן

עפעל? איהר קענט אָפֿבייסען אַ שטיקעל פֿון דאַנעט.

י אַ ש ק ע : איך בין געקומען דערנידעריגען זיך, איך מוז נידעריג

איינבוֿיגען זיך צו דער ערד, און דורך נידעריגע טויערען דורכגעגאָן...

א ל י ע ט ש ק ע : צו וואָס זאָלט איהר עס טאָן?

י אַ ש ק ע : צוליב דעם, וואָס מיין נאַריש האַרץ הייסט מיר אַזוי, איך

וועל דורכקריכען אַזוי נידעריג ווי אַ הינטעל פֿון אונטער דעם טויער.

א ל י ע ט ש ק ע : פֿע, דאָס איז מיאוס...

י אַ ש ק ע : איך דאַרף דאָס טאָן ניט צוליב זיך, נאָר צוליב איהר.

א ל י ע ט ש ק ע : צוליב שיינען?

י אַ ש ק ע : שטילער, זאָל זי מיינען, אָן איך טו דאָס נאָר פֿאַר זיך,

אַנדערש וועט זי ניט געהן, זי וועט זיך אָפֿקעהרען.

א ל י ע ט ש ק ע : וואָס פֿאַר אַ מאַדנער מענש איהר זייט.

י אַ ש ק ע : איך דאַרף נעהמען מיין האַרץ מיט ביידע הענט,

אליעטשקע, און צודריקען עס און שטאַרק האַלטען, אָן ס'זאָל ניט

שרייען, ווייל אויב עס וועט אָנהויבען צו שרייען, וועט זי זיך דער-

שרעקען און וועט אַנטלויפען, ווי עס אַנטלויפט אַ פייגעלע ווען מען

דערשרעקט עס... איך דאַרף זיך איינהאַלטען... דו געה ניט אַוועק

פֿון מיר... דו זיי דאָ. ווען דו וועסט דערזעהן, אָן איך בין ניט

בכח מעהר זיך איינצוהאַלטען, און דאָס האַרץ הויבט אָן צו שרייען

— גיב מיר אַ צייכען, אָן איך זאָל זיך דערמאָנען, פֿאַרשטעהסט? גיב

מיר אַ צייכען... אַט אַזוי... און זאָג שטיל: דער בריוו...

א ל י ע ט ש ק ע : וואָסער בריוו?

י אַ ש ק ע : זאָג שטיל: „יאַשקע, געדיינק דעם בריוו“... דאָס איז

דער בריוו, וואָס איך האָב אין יענעם דאַנערשטאַג געשריבען צו דיין

ברודער ... אליעטשקע, איך וועל נאָר אַביסעל אַ קריך טאָן, דערפאַר
אַבער וועט שפעטער זיין גוט. זיי לעבען מיר, איך וועל דיר קויפען
אַ מתנה רויטע קאַרעלן.
אַ ל י ע ט ש ק ע : רויטע ווי בלוט. איך וועל זיין דאָ . . . יאַשקע,
געדיינק דעם בריוו.
י אַ ש ק ע : יאַ . . . יאַ . . .

(אויפֿטריט לוריע און גאדינסקי)

ל ו ר י ע : גוט מאַרגען.
י אַ ש ק ע : גוט מאַרגען.
ל ו ר י ע : (זעצט זיך) זעץ זיך!
ג א ד י נ ס ק י : זעץ זיך.
י אַ ש ק ע : אַ דאַנק, איך קאָן שטעהן.
ג א ד י נ ס ק י : ער קאָן שטעהן.
ל ו ר י ע : איך האָב אויף אייך נעכטען געוואַרט, הער . . . הער . . .
ווי איז, אייגענטליך, אייער נאָמען?
י אַ ש ק ע : מ'רופט מיר יאַשקע.
ג א ד י נ ס ק י : יאַשקע רופט מען איהם.
ל ו ר י ע : דאָס איז ניט באַקוועם, ווי איז אייער פאַמיליע-נאָמען?
י אַ ש ק ע : פּערלזאָן.
ג א ד י נ ס ק י : פּערלזאָן, יאַשקע פּערלזאָן.
י אַ ש ק ע : נעכטען האָב איך ניט געקאָנט קומען, איך בין געווען
פאַרנומען.
ל ו ר י ע : איהר ווילט אַ גלאַז טיי, אַדער וויין?
י אַ ש ק ע : איך טרינק ניט קיין וויין.
ג א ד י נ ס ק י : ער טרינקט ניט קיין טיי.
י אַ ש ק ע : איך בין ניט געווען פאַרנומען, נאָר זי זאָגט: „בעסער
זיך וואַרפען אין וואַסער, איידער מיט איהם חתונה צו האָבען“. זי
זאָגט עס אזוי . . .
ג א ד י נ ס ק י : פאַרוואָס בעסער אין וואַסער? אין וואַסער איז
אויך ניט פריילאָך. אַ גלעזעלע וויין וואַלט מען יאַ געקאָנט אויס-
טרינקען.

ל ו ר י ע : וואָס פאַרשטעהט אַ מיידעל? איך וועל טאָן אַלץ, וואָס
איך קאָן, ווייל זי איז ביי מיר אין שטוב. איך בין איהר אַנשטאַט אַ
מוטער, און אזוי ווי איך האָב געהערט, אַז זי געפעלט אייך, איהר
פאַרשטעהט?

י אַ ש ק ע : איך פאַרשטעה.

ג א ד י נ ס ק י : ער פאַרשטעהט, וואָס איז דאָ ניט צו פאַרשטעהן?
י אַ ש ק ע : נאָר זאָל זי פריער זאָגען „יאַ“... אויב זי וועט ניט
זאָגען „יאַ“ קאָן איך ניט.

ג א ד י נ ס ק י : אין דעם איז ער אויך גערעכט. ער קאָן ניט...
ש י י נ ע : (אין דער טיר) איך זאָג „יאַ“... זאָל ער חתונה האָבען...
ל ו ר י ע : קום אַרײַן, וואָס באַהאַלטו זיך? ... האָסט געהערט,
יאַשקע?

י אַ ש ק ע : זאָל זי נאָכאַמאָל זאָגען.

ש י י נ ע : „יאַ“.

ג א ד י נ ס ק י : ס'געהערט?

י אַ ש ק ע : איך האָב געהערט.

ל ו ר י ע : איך בין אַן איינזאַמע, הילפלאָזע אַלמנה, עס פּרעהט מיר
פאַר אייך. איהר ווילט, אַז די חתונה זאָל זײַן דאָ, אַדער ערגעץ
ווייטער?

י אַ ש ק ע : וואו זי וויל.

ש י י נ ע : מיר איז אַלץ איינס.

ג א ד י נ ס ק י : און איך מיין, אַז בעסער ערגעץ ווייטער אַביסעל.
ל ו ר י ע : ביז דער חתונה וועט יאַשקע באַקומען טויזענט רובל, און...

ג א ד י נ ס ק י : אַנטשולדיגט, איהר האָט געזאָגט...

ל ו ר י ע : וואָס, איך האָב שטענדיג געזאָגט טויזענט...

א ל י ע ט ש ק ע : דו האָסט געזאָגט...

ל ו ר י ע : וואָס טהוסטו דאָ? אַרויס פון דאַנעט!

א ל י ע ט ש ק ע : איך געה. (ריהרט זיך ניט פון אַרט).

ג א ד י נ ס ק י : גאַנץ ריכטיג, ביז דער חתונה טויזענט.

ל ו ר י ע : און נאָך דער חתונה וועט גאַט ווייטער העלפען...

ג א ד י נ ס ק י : גאַט וועט געבען — אַלע וועלען פאַרדינען. קיינעם
וועט מען ניט פאַרגעסען...

ל ו ר י ע : אויב איהר דאַרפט האָבען געלט, אויסקליידען זיך, אָדער וואָס... (זוכט אין בייטעלט).

י אָ ש ק ע : מ'דאַרף נישט ריידען פֿון געלט. מ'דאַרף ניט... א ל י ע ט ש ק ע : (גיט איהם אַ צייכען אומבאַמערקט).

(אויפּטריט טעמיאנטשיק)

ל ו ר י ע : סעמיאנטשיק, קאַנסט זיי גראַטולירען. יאָשקע האָט חתונה מיט שיינען, זיי זיינען התן-כלה. זי איז געווען ביי מיר אין שטוב ווי אַ טאַכטער, ווי אַן אייגענע טאַכטער. איצט נעהמט איהר זי צו ביי מיר אינגאַנצען. יאָשקע, איהר באַקומט אַן אַרענטליך קינד, וועלכע... וועגען וועלכער... וועגען וועלכער (צעוויינט זיך).

א ל י ע ט ש ק ע : אַט איז די נאַזטיכעל. (דערלאַנגט).

ל ו ר י ע : דו ביסט נאָך ניט אוועקגעגאַנגען?

א ל י ע ט ש ק ע : איך בין שוין לאַנג אוועק (רירט זיך ניט)

ל ו ר י ע : גיב זיי אַפּ מזל טוב, סעמיאנטשיק.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (גיט צו מיט אַן אויסגעשטרעקטע האַנט) מזל טוב אייך...

י אָ ש ק ע : (קוקט איהם גלייך אין פנים. סיכאַפט אים אַן אַ כעס, האַלט זיך אייגן זאָגט קאַלט) איך דאַנק.

ג א ד י נ ס ק י : מזל טוב, מזל טוב! דאָס איז אמת, שיינע איז אַ וואויל מיידעל, קיין עין הרע... איצט קען מען דאָך שוין טרינקען אַביסעל משקה!...

ס ע מ י א נ ט ש י ק : יאָ, שיינע איז זעהר אַ וואוילע מיידעל...

י אָ ש ק ע : (נערוועז) איהר... איהר... איהר בעסער רעדט נישט... (באַמערקט אליעטשקען) רעדט גאַרנישט..

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (דערשראַקען) וואָס האָב איך דען געזאָגט? איך האָב דאָך גאַרנישט געזאָגט...

ש י י נ ע : ניין, זאָל ער ריידען, ס'קען זיין, אַז פאַר מיין חתן וועט עס זיין אינטערעסאַנט...

י אָ ש ק ע : הער אויף, שיינע...

ש י י נ ע : פאַר די צוויי טויזענט רובל וואָס ער גיט אים, האָט ער רעכט צו ריידען...

י אָ ש ק ע : (הויבט צום ערשטען מאָל אויף זיינע אויגען צו שיינען,

און רעדט שטיל, איבערצייגענד, ערנסט און אַזוי ווי זיי וואָלטען גער-
רעדט אויג אויף אויג) איך ווייס, אַז דו האָסט מיך ניט ליב. אַז דו
מאָסט חוזק פון מיר... און זיי אויך... אָבער דאָס, וואָס זיי לאַכען
פון מיר, דאָס איז מיר אַלץ איינס... נאָר דו דאַרפסט וויסען... ווען
מ'וואָלט נאָך טויזענט מאָל מעהר פון מיר חוזק געמאַכט, וואָלט איך
סיי ווי געקומען צו דיר, ווען אַפילו מענשען וואָלטען געוואָרפען אויף
מיר מיט שטיינער, אינגלאַך אויף דער גאַס וואָלטען געוויזען אויף מיר
מיט די פינגער, וואָלט איך סיי ווי געקומען צו דיר... איך פרעה
זיך ניט דערמיט, וואָס ס'איז געקומען די שעה, ווען איך קאָן דיר
גויטיג זיין... דו האָסט זיך געווענדעט צו מיר אין גויט, ווייל,
שוין בעסער פאַר מיר, איידער אין וואָסער... איך וואָלט געוואָלט,
אַז די צייט זאל קיינמאָל ניט קומען, אַז דו זאָלסט מיך נישט קענען,
אַז דו זאָלסט זיין גליקלאַך אַהן מיר, ווייל איך ליב דיך... זיי מיינען,
אַז זיי קויפען מיך אָפּ, אָבער ליבע קאָן מען ניט קויפען, אָדער
פאַרקויפען...

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : יאָ... אָבער דריי טויזענט רובעל איז געלט.
ל ו ר י ע : צוויי...

י אַ ש ק ע : רעדט נישט... (איינהאַלטנדיג זיך מיט'ן גאַנצען כח)
בעסער זאָגט מיר גאַרנישט... איך וויל ניט וויסען...

א ל י ע ט ש ק ע : יאַשקע געדיינק דעם בריוו...

י אַ ש ק ע : יאַ, דער בריוו... (נעהמט אַרויס דעם בריוו) ווען
מיך וואָלט אַ מיידעל געליבט אַזוי ווי זי ליבט איך, וואָלט איך... איך...
אוי, גאָט מיינער... איהר זייט אַ נאַרישער, אַ נאַרישער טעמפער
מענש, — קיינמאָל וועט איהר ניט איבערלייענען דעם דאָזיגען בריוו,
און קיינמאָל וועט איהר זיך ניט דערוויסען ווי מען האָט איך ליב...

ס ע מ י אַ נ ט ש י ק : וואָס פאַר אַ בריוו?

י אַ ש ק ע : צו איך. (צו אליעטשקע) יאַ, איך געדיינק, (צו
סעמיאניטשקע) איהר מיינט, אַז אויב איהר צאָהלט געלט, זייט איהר
שוין אויבען, און איך בין אונטען... אַ טעמפער, נאַרישער מענש
וואָס איהר זייט! איך באַקום אַזויפיל, אַזויפיל, אַז אייערע טויזענטער
וועלען ניט פאַרגרעסערען מיין אוצר, ווי ס'ווערט ניט פאַרמעהרט דער
ים פון אַ טראַפען וואָסער.

ג א ד י נ ס ק י : גענוג שוין ... ים ... וואַסער ...
 י אַ ש ק ע : צו וואָס דאַרף איך אייער געלט ? נעהמט עס איך פאַר
 זיך. ווען איך וואָלט געווען אַ גביר, ווען איך וואָלט געהאַט געלט !
 איך וואָלט דיר שוין געוויזען, שיינע . . . דו וואָלסט שוין מיר
 געגלייבט . . . אוי, ווען איך וואָלט געהאַט געלט !
 (ס'לויפט אַריין האדעס, אַ צוטומעלטע, אַ איבערראַשטעט).

ה א ד ע ס : אוי, אוי, רבונו של עולם, אוי ! ...
 ל ו ר י ע : וואָס איז געשען ?
 ה א ד ע ס : כ'ווייס ניט, — אפשר גוט, אפשר שלעכט ...
 ל ו ר י ע : וועמען שלעכט ?
 ה א ד ע ס : כ'ווייס ניט ... יאַשקען גוט ... שלעכט ... כ'ווייס
 ניט ...

ל ו ר י ע : רעדט אַ וואָרט ...
 ה א ד ע ס : ער האָט דאָך אַרויסגעצויגען ... די לאטעריי ... גע-
 וואונען ... ער האָט געוואונען 40 טויזענט רובל.
 ל ו ר י ע : ווער האָט געוואונען ?
 ה א ד ע ס : יאַשקע האָט געוואונען ... אוי, וואָס ס'טהוט זיך אויפ'ן
 גאַס ... אוי, רבונו של עולם ...

(אויפטריט וואַסערטרעגער, רעוועט פאַר פרייד, און וואָרפט זיך
 אַרויף אויף יאַשקע'ן ווי אַ בער. נאָך איהם לויפען אַריין מענער און
 פרויען).

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : יאַשקע ! יאַשקע ! יאַשקע ! אַ גליק !
 אַ גליק ... דו ביסט רייך ! מיר זיינען רייך אַ גליק, מוזיק, שפּיל
 נומער 5, הוראַ ...

(אויפטריט שייקע־קוימענקערער, שטויסט אַלעמען פאַנגאַנדער,
 שרייט, פישטעטעט, נאָר דערנענטערט זיך ניט צו יאַשקע'ן, כדי איהם
 ניט אויסצושמירען, שטרעקט אויס די הענט, נעהמט אַרום די לופט
 און קושט ...)

ש י י ק ע : וואו איז ער ? ווייזט מיר איהם דערלאַנגט מיר נאָר
 אַהער דעם עושר, דעם זשוליק ! וואו איז ער דער מיליאָנער ...
 יאַשקע ברודערקע .. ברודערעל .. פריינט .. יאשוטשיק .. דו ביזט

שוין ניט קיין פראַלעטאָראַט.. דו וועסט דאָך שוין איצט מיט ראָט־שילד'ען ביי איין טיש טיי טרינקען.. 40 טויזענט.
 י א ש ק ע: שיינע! שיינע! כלה מיינע.. פרייד מיינע.. דאָס גאַנצע געלט איז דיין — ניט מיין.. די גאַנצע וועלט איז אונזערע. נו, סעמיאַנטשיק, ווער איז איצט אויבען און ווער איז אונטען? גאָט איז מיט אונז, גאָט איז מיט אונז.. גאָט איז מיט אַרימע מענשען.. (פרוי לוריע'ן כאַפט די היסטעריקע).

פ א ר ה א נ ג

דריטער אַקט

די זעלבע אויסשטאַטונג, וואָס אין ערשטען אַקט. אין קיך אַ אומאַרדענונג, ווי בשעת מען גרייט זיך צום אַוועק־פאַהרען. אַ טייל פֿון די זאַכען איז שוין איינגעפאַקט. אַ סך פעקלאַך פֿון נאַר־וואָס געקויפֿטע חפֿצים: היט, לענטעס, קליידער און דאָס גלייכען. עטלעכע קעסטלאַך קאַנפּעקטען, פּרוכטען וכדומה. אויף דער בינע געפֿינען זיך מאַדאַם לוריע, סעמיאַנטשיק און האַדעס. אליעטשקע שלעפט פֿון טיש קאַנפּעקטען און קנאַקט ניסלאַך.

ס ע מ י א נ ט ש י ק: וואָס ווילט איהר פון מיר? אַט — יאַ, אַט — ניין. פריער איז געווען ניין, און איצטער איז געוואָרען יאַ. וואָס ווילט איהר?

ה א ד ע ס: אוי, רבונז של עולם! נאַרעלע, נאַרעלע!
 ל ו ר י ע: דו האַסט געבעטען אַ נייעם אנצוג, האָב איך דיר איהם אויפגענייט. אַ שלעכטער אנצוג?

ה א ד ע ס: זאַל מיר אַזוי גאָט העלפען.
 ס ע מ י א נ ט ש י ק: (באַקוקט זיך) דאַכט זיך, אַז דאָ ציט אַביסעל.

ל ו ר י ע: וואָס ציט? וואו ציט... אַליין ציסטו — מ'וואַלט שוין לאַנג אַלץ געקאַנט פאַרענדיגען.

סעמיאנטשיק: וואָס קאָן איך טאָן? איך קאָן גאָר ניט טאָן.
אליעטשקע: (קוקט אויף דעם וואַסערטרעגערס אויפּשריפטען)
אין שטאָט זיינען דאָ פֿיער וואַסערטרעגערס, לוינט זיך זיי איינצופֿיה-
רען זייער אייגענע שפּראַך?

לורי: ביסט ווידער דאָ! וויפֿיל מאָל האָב איך דיר געזאָגט
זאָלסט ניט גיין אין קיך.

אליעטשקע: איצט איז שיינע דאָך אַ רייכע.

לורי: הונדערט טויזענט מאָל האָב איך דיר געזאָגט, אַז קינדער
טאָרען ניט געהן אין קיך. (גיט איהר אַ פּאַטש. אליעטשקע אַנטלויפט).

האדעס: הלוואי וואָלט סעמיאנטשיק געפּאָלגט די עצה.

סעמיאנטשיק: וואָס האָט עס צו מיר? זי וויל חתונה האָ-
בען מיט יאַשקע'ן און יאַשקע איז איצט רייך. זי קוקט אפֿילו ניט
אויף מיר... ווידער זיינען אַלע קעגען מיר...

האדעס: זי קוקט ניט — וועט זי קוקען. אַזאָ שעהנער יונגער
מאָן, ווי אַזוי וועט זי עס ניט אַ קוק טאָן? ווען זי וואָלט מיר געווען
אַ פּרעמדע, וואָלט איך זיך ניט אַריינגעמישט, אָבער זי איז דאָך מיין
קרובה — אייגען בלוט...

לורי: און מיר איז זי דאָך געוויס אַ קרובה. איך בעט דיך,
סעמיאנטשיק, רייך זיך דורך מיט איהר, זאָג איהר אַ פּאַר איידעלע
ווערטער... זי איז אַ יתומה, און דו ביסט אַ יתום, און איך בין אַן
איינזאַמע, הילפֿלאָזע אַלמנה. (צו האדעס'ען) ער וועט איהר אודאי
דאָס גאַנצע געלט אַוועקגעבען?

האדעס: וואָס פּאַר אַ פּראַגע, ער איז אין איר פּאַרליבט איבער די
אויצערען.

לורי: די גאַנצע 40 טויזענט?

האדעס: פֿערציג טויזענט האָט איהם די באַנק אויסגעצאָהלט!
זי איז אַ מיליאָנערשע, אויף מיר געזאָגט געוואָרען.

לורי: דו הערסט, סעמיאנטשיק... רייך זיך דורך מיט איהר,
סעמיאנטשיק, איך באַשווער דיך מיט דיין טאַטען עליו השלום.

סעמיאנטשיק: אוי, גאָט מיינער! איך האָב געזאָגט, אַז
מ'דאַרף נעהמען אַ פּוילישע דינסט, וואָלט מעהר ניט געווען קיין
צרות.

ל ו ר י ע : אָבער פאַרוואָס זאָלסטו זיך ניט דורכריידען מיט איהר. באַקלעהר נאָר ווער דו ביסט און ווער איז יאַשקע.

ה א ד ע ס : באַקלעהר נאָר, סעמיאנטשיק, דו וועסט יעדען טאָג קע-
נען טראָגען אַ נייעם אנצוג, איידער ס'איז נאָך אַרויס די מאָדע.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : נו, גוט, איך וועל זיך מיט איהר דורכריידען,
אויב דו ווילסט, נאָר ס'איז קאַמיש : אָט איז ניין, און אָט איז יאָ . . .
און וואָס וועט זיין מיט קאַצ'ס טאַכטער ?

ה א ד ע ס : וואָסער קאַץ, וואָסער מויז ? ! קאַץ גיט 12 טויזענט, און
דאָ באַקומסטו 5 מאָל אזוי פיל — 40.

ל ו ר י ע : ווער רעדט וועגען געלט ? אפשר איז ביי דיר וואָס גע-
ווען מיט איהר ? אפשר האָסטו איהר צוגעזאָגט, דאַרפסטו האַלטען
וואָרט. וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָ געלט ?

ה א ד ע ס : ווער רעדט וועגען געלט ?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : איך האָב איהר טאַקע צוגעזאָגט, און וועל
האַלטען וואָרט ווי אַן אַרענטליכער מענש, נאָר קויפען מיך פאַר געלט
קאָן מען ניט.

ה א ד ע ס : ווער רעדט וועגען געלט ! קוקט, וואָס ער האָט איהר
אַנגעקויפֿט היט, שמאַטקעס, לענטעס, קאַנפֿעקטען ! אַ משוגע'נער !
דאָס איז דען אַ הוט ? דאָס איז דאָך אַ גאַנצער גאַרטען ! (מעסט אָן
די הוט).

ל ו ר י ע : זי געהט. (געהט אָפּ, מיטשלעפענדיג מיט זיך סע-
מיאנטשיקען).

(אויפטריט שיינע, אַנגעטאָן רייך).

ה א ד ע ס : (ליבלאַד) האָסטו זיך צוריקגעקעהרט, מיין האַרץ ? האָסט
זיך ניט פאַרמאַטערט ? איך האָב נאָר וואָס אַ טראַכט געטאָן : אוי,
ס'אַראַ שעהנער הוט, גלייך פון פאַריי. אויך ער האָט דאָס געקויפֿט ?
אָט איז אַ מענש . . . אַ קאַפֿ-מענש ! (געהט אָפּ, באַגעגענט זיך מיט סע-
מיאנטשיק'ן און גיט איהם דורך מימיק צו פאַרשטעהן, אַז איצט איז
די בעסטע צייט צו ריידען מיט שיינע'ן).

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (זוכט כלומרשט עפעס) שוועבעלאַך . . . וואו
זיינען די שוועבעלאַך ?

ש י י נ ע : (ענטפערט ניט).

ס ע מ י א נ ט ש י ק : (שטעלט זיך אָפּ ביים פענצטער) ס'איז קאַלט ... ס'איז שוין ווינטער. (שיינע ענטפערט ניט. ער הויבט אָן פייפּען דעם זעלבטן מאַטיוו, וואָס אין צווייטען אַקט, רייסט איבער).
וואָס פאַר אַ שענהע הוט.

ש י י נ ע : טשעפע ניט ...

ס ע מ י א נ ט ש י ק : איך טשעפע ניט. דו ביסט איצט רייך ...
איך בין זייער צופרידען ... מיר אַלע זיינען צופרידען ... און די
מאַמע ... (שיינע לאַכט) וואָס לאַכסטו?

ש י י נ ע : פאַרוואָס זאָל איך ניט לאַכען?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : יאָ, דיר איז גוט, אויף דיר איז אַ גליק
אַראַפּגעפּאַלען פֿון הימעל, און איך ... די מאַמע וויל, אַז איך זאָל
חתונה האָבען ...

ש י י נ ע : מזל טוב דיר.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : מיט מזל זאָלסטו לעבען ... דאָס וויל זי
דאָך, ניט איך. דו פּאַהרסט היינט אַריבער צו זיך?
ש י י נ ע : יאָ.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אַודאי, וואָס האַסטו צו טאָן דאָ? דו ביסט
רייך, וועסטו געהן אין טעאַטער, דו וועסט מיך אינגאַנצען פּאַרגעסען.
וואָס האָב איך דיר אָבער געטאָן? (שיינע קעהרט זיך אָפּ צו איהם
מיט דער פּליצע) כל-זמן דו ביסט געווען אַן אַרים מיידעל — האַסטו
געקוקט אויף מיר און געליבט, איצט אָבער, אַז דו ביסט רייך גע-
וואָרען, איז שוין געוואָרען אויס סעמיאַנטיק ... וואָס סעמיאַנטיק,
ווער סעמיאַנטיק ...

ש י י נ ע : (זיפּצט, ווישט אָפּ אַ טרעהר) רייך נישט אַזוי ...

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אין אַ יאָר אַרום וועסטו פּאַהרען אין אַ קאַ-
רעטע, איך וועל דיך באַגריסען, און דו וועסט אַפּילו ניט ענטפּערען.

ש י י נ ע : ניט אמת, איך וועל ענטפּערען.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : ס'קאָן זיין, אַז דו וועסט ענטפּערען צום
ערשטען מאָל, אָבער צום צווייטען מאָל, ניט ...

ש י י נ ע : ס'איז געווען אַ צייט, סעמיאַנטיק, ווען איך האָב זיך
ביי דיר געבעטען אַזוי ווי דו ביי מיר איצט. וואָס האַסטו מיר גע-
ענטפּערט מיט דריי טעג צוריק?

ס ע מ י א נ ט ש י ק : מיט 4 ניט מיט 3.
 ש י י נ ע : דו האַסט מיך אָפגעשטויסען און אויסגעלאַכט. ס'איז
 מיר געווען אַזאָ חרפה און ס'האַט מיר אַזוי וויי געטאַן, ווי מ'וואַלט
 מיר אַ קלאַפּ געטאַן. איצט איז שוין צו שפעט . . .
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : פאַרוואָס שפעט ? ביי אייך איז דאָך אפילו
 קיין תנאים ניט געווען ?
 ש י י נ ע : שפעט, שפעט . . .

ס ע מ י א נ ט ש י ק : דו אַליין האַסט געזאָגט, אַז חתונה האַבען
 מיט אַ מענשען, וואָס דו ליבסט נישט, איז קיין גליק ניט . . . נאָר
 אפשר האַסטו איהם שוין ליב באַקומען ?
 ש י י נ ע : דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב עס דיר אויף צו-להכעיס
 געטאַן.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : אויף צו-להכעיס ?
 ש י י נ ע : יאָ, אָבער וואָס טויג מיר מיין לעבען, צו וואָס טויג מיר
 מיין עשירות . . .

ס ע מ י א נ ט ש י ק : און איך זאָל בלייבען אַליין ? אַן עלענדער ?
 ווער דאָרף סעמיאנטשיקין ? אַ וואַזשנע זאָך — סעמיאנטשיק ! וועט
 זיך קויפען אַ נייעם אנצוג, און דאָס איז גאָר . . . א, מיך קען קיינער
 ניט, קיינער דאָרף מיך ניט . . . נאָר אויב איך וועל שטאַרבען, וועט
 מען זיך דעמאָלט דערמאָנען אָן מיר . . .

ש י י נ ע : רייך נישט אַזוי . . . איך קאָן עס נישט הערען . . .
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : ס'קאָן זיין, אַז איך בין אַ לייכטזיניקער, אָבער
 איך בין ניט קיין גזלן . . . איך בין יונג, און דו ביסט יונג . . . און אַז
 איך ליב דיך — דאָס ווייסטו דאָך שוין לאַנג . . .

ש י י נ ע : אַזוי לאַנג, אַז איך האָב שוין באַוויזען צו פאַרגעסען.
 ס ע מ י א נ ט ש י ק : יאָ, אַלצדינג פאַרגעסטו, איך אָבער בין ניט
 אַזוי, טו ווי דו ווילסט, נאָר איך זאָג : אויב דו וועסט חתונה האַבען
 מיט יאַשקע'ן — קאָנסטו פאַרגעסען אַן דיין סעמיאנטשיק'ן, און ס'וועט
 שוין זיין צו שפעט . . .
 (אויפטרירט האדעס).

ה א ד ע ס : געה שוין, געה שוין . . . ס'וועט שוין גוט זיין . . . אַלץ
 וועט זיין אין אַרדענונג . . . (סעמיאנטשיק אָפּ) איך האָב נאָך ניט גע-

זעהן אַזאָ שעהנעם יונגען מאָן ווי ער... אױ, ס'אַראַ שעהנע קליידער,
 ס'אַראַ הוט... אױ, אױ, אױ... ס'אַראַ פֿעדערען...
 (אױפטרײט יאַשקע אין אַ נייעם אנצוג און אַ רייכטן פעלץ, זעהט
 אױס זעהר יונג און שטעהן).

ה א ד ע ס : דאָס איז אודאי פֿעדערען פֿון אַ לייב. גוט מאַרגען,
 הער פערלזאָן. איך קוק, וואָס פֿאַר אַ גראַף געהט עס, און ס'איז גאָר
 הער פערלזאָן.

י אַ ש ק ע : לאַז מיר צו רוה מיט דיין העררען פערלזאָן. גוט
 מאַרגען, שיינע, גוט מאַרגען, מיין נחת... (וויל אַ קוש טאָן) נו?
 ש י י נ ע : ווידער קושען, נאָר קושען.

ה א ד ע ס : יונגוואַרג, ס'פאַרשטעהט זיך... .

י אַ ש ק ע : איך קען נישט, איך מוז אַ קוש טאָן... .

ה א ד ע ס : איהר וועט ניט האַבען קיין פאראיבעל, הערר פערלזאָן?
 קושט מיך!

י אַ ש ק ע : און וואָס וועט זי זאָגען?

ש י י נ ע : צו געזונט.

ה א ד ע ס : אַזוי ווי דאָס האַרץ האָט מיר שטענדיג געזאָגט, אַז איך
 איז באַשעהרט רייך צו ווערען, הערר פערלזאָן! און איהר מיינט, אַז
 איך האָב אַ געזונט האַרץ? ווי נאָר אַ רעגען, אַדער אַ פראַסט, אַדער
 ניט דאָ געדאַכט, אַ ווינטעל, הויבט שוין אָן צו שיסען ווי פֿון אַ פיס-
 טאַלעט.

י אַ ש ק ע : וואָס האָב איך דיר געבראַכט, שיינע? טרעף!

ש י י נ ע : ווידער עפעס אַ נאַרישקייט.

י אַ ש ק ע : יאָ, יאָ, אַ גרויסע נאַרישקייט.

ה א ד ע ס : און פאַראַיאַהרען ווינטער האָט מיר דער ווינט אַ
 זעץ געטאָן אין פלייצע, איז דורכגעגאַנגען אַלע פיער מאַגענס און
 איז אַרויס דורכ'ן האַרצען.

י אַ ש ק ע : (נעהמט אַרויס אַ פאַפיר) וואָס איז דאָס?

ש י י נ ע : פון וואַנען זאָל איך וויסען?

י אַ ש ק ע : קום אַהער, דאָס איז אַ פולמאַכט.

ש י י נ ע : וואָס פאַר אַ פולמאַכט? (גיט צו לאַנגזאַם).

י אַ ש ק ע : (באַהאַלט דאָס פאַפיר) גיב אַ קוש.

ש י י נ ע : שוין ווידער ?
ה א ד ע ס : געה גיב אַ קוש, וואָס שאַדט עס דיר.
ש י י נ ע : (שטעלט אונטער די באַק) צעהן מאָל אַ טאַג.
ה א ד ע ס : 20! וואָס אַרט עס דיר.
י אַ ש ק ע : (קוטט) דאָס איז אַ פֿולמאַכט פֿון מיר צו באַקומען ...
(פֿלוצלונג) דו ליבסט מיך נישט.
ש י י נ ע : (נאָך אַ פֿויזע) פֿאַרוואָס ?
י אַ ש ק ע : ניין, דו ליבסט ניט. איך פֿיהל עס. דאָס איז דאָס
שרעקליכסטע. איך באַמיה זיך ניט צו קלעהרען וועגען דעם, נאָר
איך שלאָף ניט, און די געדאַנקען שפּרינגען אַזוי אין קאַפּ... איך
קאָן ניט איינשלאָפען... יאָ... (ענדערט דעם טאָן) אַ פֿולמאַכט צו
באַקומען אין באַנק 40 טויזענט...
ה א ד ע ס : אוי, רבונו של עולם...
י אַ ש ק ע : (פֿאַרטראַכט) פֿאַר דעם געלט וואַלט איך געקאַנט
איינאַרדענען אַ שול פֿאַר אַרעמע אינגלאַך, וואו זיי וואַלטען זיך
אומזיסט געלערענט שפּילן פּידל און אויף פֿאַרשידענע אינסטרומֶנטן
מענטען... איך ווייס, ווי שווער עס איז אַהן בילדונג.
ש י י נ ע : ס'איז דיין געלט, — נעהם און מאַך.
י אַ ש ק ע : איך האָב דיר דאָס צוגעזאַגט. אַט איז דאָס פֿאַפּיר,
פֿאַרליר נישט... (גיט איהר).
ה א ד ע ס : הערר פֿערלזאָן. אַזאַ מענש ווי איהר, איז נאָך ניט
געווען אויף דער וועלט. זאַל אייך גאָט העלפען וואָס גיכער מאַכען
איער חתונה, און האַבען קינדער און אייניקלאַך... דאָ איז אַלץ
ריכטיג אַנגעשריבען ?
י אַ ש ק ע : איך האָב אַליין אַנגעשריבען און דער נאטאָריוס האָט
אונטערגעשריבען.
ה א ד ע ס : צי וואָס דער נאטאָריוס ? ער ווייס בעסער פֿון אייך ?
ווען איהר האָט אַנגעשריבען יענעם בריף מיט די פּייגעלאַך, איז
ניט נאָר איך, נאָר אפילו מיינע הינער האַבען געוויינט. (צו שיינע'ן)
וואָס־זשע דאַנקסטו ניט ? דאַנק זיי.
ש י י נ ע : (שטרעקט אויס די האַנט) איך דאַנק (וויינט פֿלוצלונג).

י אַ ש ק ע: וואָס איז מיט דיר? וואָס איז מיט דיר, מיין פייגעלע?

ה א ד ע ס: זי האָט פאַרביטען די יוצרות, זי האָט געדאַרפט לאַכען, האָט זי זיך צעוויינט.

ש י י נ ע: (לאַכט).

י אַ ש ק ע: גאָט צו דאַנקען. איצט וועט מען מיר שוין לאַזען רואיג דורכגעגהן די גאַס. איצט וועל איך זיך קאָנען אַפרוען.

(אויפטריט גאדינסקי).

י אַ ש ק ע: אוי, געוואַלד! עס געהט דעם שווערס אַלמנה גא-דינסקי מיט זיין אַלטען הורעוויטש.

ג א ד י נ ס ק י: איהר האָט געטראָפּען, הערר פּערלזאָן. איך בעט אייך... איהר ווייסט דאָך מיין לאַגע, איך דאַרף אייך דען דערצעהלען? דער שווער איז געשטאַרבען, און האָט מיר אָנגעמאַכט אַזוי פּיל עגמת נפש, אַז איך קאָן אייך פשוט ניט זאָגען, איך מוז דאָך פון עפעס לעבען.

י אַ ש ק ע: כדי איהר זאָלט קאָנען לעבען, מוז איד שטאַרבען? ג א ד י נ ס ק י: גאָט באַהיט, הערר פּערלזאָן. ס'איז גאָר ניטאָ קיין ערגערס, ווען אַ מענש שטאַרבת פאַר דער צייט. איך ווייס עס מיט מיין שווער. איצט וועט איהר באַקומען פאַר 180 דאָס, פאַר-וואָס איהר וועט דערנאָך דאַרפען צאָהלען 300. דאָ איז דר. טרילינג, דאַרטען — דר. שאַפּיראַ.

ה א ד ע ס: איהר קאָנט איהם לאַזען צורוה. דאָס גאַנצע געלט איז ביי שיינע'ן ביז איין קאַפּיקע.

ג א ד י נ ס ק י: טאַקע? אָפּגעגעבען איהר ס'גאַנצע געלט? אָט איז אַ מענש! געזאָגט און געטאָן. (צו שיינע'ן) איהר קענט דאָך אויך דעם אַלטען הורעוויטש. אַ שטילער זקן... אַ טרוקען אַרט... שיינע, האדעס און גאָדינסקי געהען אָפּ. יאַשקע בלייבט אַליין און לייגט צונויף שיינע'ס זאָכען אין טשעמאַדאַן, פאַרטראַכט זיך. אויפטריט וואַסערטרעגער, טראָגענדיג אַ קאראמיסל מיט צוויי ליידיגע עמער אויף די פלייצעס. ער צעהלט די פאַרשריבענע עמער וואַסער. שטרייכט עס אונטער מיט אַ שטיקל קרייד, קעהרט זיך אום און הויבט אָן שטיל צו לאַכען.

וואַס ער טרעגער: דער לעצטער חשבון! באסטא! אפֿ-
געאַרבעט! ניטאָ מעהר קיין וואַסערטרעגער. (לאַכט) און אויפֿן
קאַנטראַבאַס וועל איך שוין אויך מעהר ניט שפּילען. אוי, ווי דו
האַסט זיך אויסגעפּוצט, יאַשקע! גוט מאַרגען.

יאַשקע: גוט מאַרגען, טאַטע.

וואַס ער טרעגער: פאַרוואַס עפעס ניט? אויב ס'איז
פאַראַן געלט, קאָן מען זיך אויספּוצען ווי אַ מענש. געטראָגען וואַסער,
מעהר טראָג איך ניט. וויפּיל יאָהר דאַרף מען טראָגען? 23 ניט
גענוג? חשבון נאָר צונויף וויפּיל איך האָב פאַר די 23 יאָהר אַנ-
געטראָגען! אַ גאַנצען ים! (צו די עמטער) אַה, ווער האָט וועמען
איבערגעשפּיצט, איהר מיד, צו איך אייך?

יאַשקע: די עמער וועלען דיר ענטפּערען.

וואַס ער טרעגער: דו מיינסט, אַז די עמער קאָנען ניט
ריידען? אוי, קאָנען זיי! ... (ווייזט אויף זיינע פּלייצעס) איך קען גוט
זייער לשון! 23 יאָהר זיינען זיי געווען ביי מיר אויף די פּלייצעס ווי
אַ שווערער חטא, ווי אַ קאַטאַרזשניק בין איך ביי זיי געווען... זיי
זיינען געפאַרען אויף מיר רייטענדיג... פאַרשאַלטענע, ווער האָט
איבערגעשפּיצט! איצט וועל איך זיך אַנטאָן און כּוועל זיך דורכגעהן
אויפֿן בלוואַר אָהן זיי. איך האָב אַ רייכען זוהן. יאַשקע, גיב מיר
25 רובל.

יאַשקע: (שמייכלט) איך האָב ניט.

וואַס ער טרעגער: דיין מאַמען וועלען מיר קויפען אַ מתנה,
און מיר וועלען רופּען דעם בעסטען דאַקטאָר, זאָל זי עסען פּלייש
יעדען טאָג... צוויי מאָל אַ טאָג... (צו די עמטער) איצט וועלען מיר
זיך גטן... איך באַזונדער און איהר באַזונדער... זייט מיר מוחל...
יאַשקע: איך האָב ניט קיין געלט אינגאַנצען וואַס איך האָב ביי
זיך איז 4—5 רובל

וואַס ער טרעגער: וואו זשע איז דאָס געלט?

יאַשקע: דאָס גאַנצע געלט איז ביי איהר — בעט ביי איהר.

וואַס ער טרעגער: איז דען ניט אַלץ איינס, ביי דיר, ביי
איהר... נו, אַ כּלה האַסטו, שוין איינמאָל אַ כּלה! זאָל איהר נאָר גאָט
געבען געזונט. איך וועל בעטען ביי איהר... (לאַכט) גיב אַן אַרימען

שווער אויף פּאַפּיראַסען. (לאַכט) אויב ניט וועט ער ווידער מוזען
טראַגען וואַסער... (לאַכט).

י אַ ש ק ע : די כלה איז אַ וואוילע, און דער טאַטע איז דען שלעכט?
(נעהם איהם אַרום צערטלאַך).

אויפטריט שיינע, נאָר איהר האדעס און פרוי לוריע. זיי הויבען אָן
גיך צונויפצונעהמען שיינעס זאַכען, סודין זיך און קוקען ניט אויף
יאַשקע'ן.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : גוט מאַרגען אייך. כ'האַב אייך צום
לעצטען מאַל געבראַכט וואַסער.

ל ו ר י ע : גוט.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : איך זאָג צו מיינע עמער : גענוג זיינען
זיי אויף מיר געריטען, איך קאָן זיך אַפרוען, און וואַסער וועט אייך
טראַגען אָן אַנדערער. גוט מאַרגען, שיינעלע! (שיינע ענטפערט ניט).

י אַ ש ק ע : שיינע, דער טאַטע זאָגט דיר גוט מאַרגען.

ש י י נ ע : גוט מאַרגען (פּאַקט זיך).

י אַ ש ק ע : איהר פּאַקט זיך שוין? איך וועל אייך צוהעלפען.
דאַס אויך?

ה א ד ע ס : גיב אַהער, יאַשקע, מיר וועלען עס טאָן אַהן דיר.

י אַ ש ק ע : זאָל האדעס געהמען די זאַכען און מיר מיט דיר וועלען
פּאַהרען. (טהוט אָן דעם מאַנטעל. די פרויען קוקען ניט אויף איהם,
שיינע און האדעס טוען זיך אָן).

ל ו ר י ע : (קושט שיינע'ן) זאָל גאָט געבען מיט גליק, גאָט זאָל
געבען.

י אַ ש ק ע : איך דאַנק. (נעהמט אַ פעקעל).

ה א ד ע ס : לאַז, יאַשקע, דו שטערסט נאָר.

י אַ ש ק ע : (לאַכט) גיט אַ קוק, איך בין נאָך ניט קיין מאַן, און איך
שטער שוין. וואַס־זשע וועט זיין נאָך דער חתונה?

ה א ד ע ס : פאַר דער חתונה, נאָך דער חתונה, ס'איז נאָך פרייה צו
ריידען וועגען דער חתונה.

י אַ ש ק ע : וואַס?

ש י י נ ע : (געהט צו דער טיר, אַראָפּגעלאָזען דעם קאַפּ, האדעס
נאָך איהר).

י א ש ק ע : וואהין געהסטו, שיינע?
 ה א ד ע ס : בייגעל באקען.
 י א ש ק ע : וואהין געהסטו? און איך?
 ש י י נ ע : יאשקע, איך וועל ניט זיין דיין ווייב ... איך האָב ליב
 אָן אַנדערען, און איך קאָן איהם ניט פאַרגעסען.
 י א ש ק ע : (שטי'ל) אָן אַנדערען?
 ו א א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : און דאָס געלט? דאָס געלט?
 ל ו ר י ע : וואָסער געלט? דאָס געלט איז איר'ס, ער האָט איהר
 אַוועקגעגעבען. געשאַנקען ... (אָ).
 ש י י נ ע : איך קאָן ניט ... איך האָב דיך ניט ליב ... דו פֿיהלסט
 עס דאָך אַליין. (אָ).
 ה א ד ע ס : אוי, רבונו של עולם! .. (אָ).
 י א ש ק ע : (לאַזט ניט אַראָפּ די אויגען פון דעם אָרט, וואו ס'איז
 געשטאַנען שיינע).
 ו א א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ניטאָ קיין געלט! פאַרפאַלען? אַלץ איז
 פאַרפאַלען? (גיט אַ שטויס מיט די פיס די עמער) פאַרשאַלטענע!
 ווינציג זייט איהר געפאַהרען אויף מיר, וועניג האָט איהר מיר גע-
 שטיקט? (פאַלט אויף די עמער און וויינט).
 י א ש ק ע : ניין, ניין ...
 אויפטריט שייקע קוימענקערער, וועלכער איז ריין אַרומגעוואַשען
 און צוגעפּוצט.
 ש י י ק ע : איך וועל דיר בעטען, יאָשקע, גאָט האָט דיר געהאַלפּען
 — העלף מיר איצט. מיר זיינען געווען ווי צוויי ברידער, איצט
 ביסטו רייך, און איך בין שייקע — קוימענקערער, דער פויקער ביי
 יודקע קראווטשיקן אין קאַפּעלע. העלף מיר, גיב מיר געלט.
 י א ש ק ע : געלט?
 ש י י ק ע : אַלע לאַכען פֿון מיר און רופֿען מיך: סאַציאַליסט. וואָס
 בין איך פֿאַר אַ סאַציאַליסט, אָן איך האָב קראַנקע לונגען ... גיב
 מיר אַביסעל געלט, יאָשקע ...
 ו א א ס ע ר ט ר ע ג ע ר : ער וועט געבען ... בעט איהם, בעט ...
 ש י י ק ע : דער פעלדשער האָט געזאָגט, אָן אויב איך וועל יעדען
 טאָג טרינקען מילך, וועל איך זיך מיט גאַט'ס הילף אויסהיילען. פון

דרויסען וועל איך זיין שוואַרץ פון סאַזשע, און אינעוועניג ווייס פון מילך. גאַט האָט דיר געהאַלפּען, העלף מיר אויך.

י אַ ש ק ע: איך האָב ניט.

ש י י ק ע: ווילסט ניט? מיר? אַי, יאַשקע, יאַשקע...

י אַ ש ק ע: (נעהמט אַראָפּ פון זיך די רינגען, דעם זיגער) נאַ, נעם...

ש י י ק ע: וואָס זאַל עס מיינען? . . .

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר: ער האָט אַליין אַרויפגעלייגט אויף זיך די פעטליע, אויף זיך און אויף מיר.

י אַ ש ק ע: (לויפּט-צו צום פענסטער) אָט איז זי, סעמיאנטשיק

מיט איהר... זיי געהען אַוועק (פאַלט-צו צום פענסטער) מיין קאַפּ... .

אוי, מיין קאַפּ (שרייט אויס) זי געהט, זי קעהרט זיך אום... איך האָב

אייד געזאַגט, איך האָב געזאַגט... .

אויפּטריט שיינע.

י אַ ש ק ע: (קוקט אויף איהר, עס וואַרפט איהם ווי אין קעלט).

ש י י נ ע: איך וויל נישט דו זאַלסט מיינען, אַז איך האָב כלומרשט

דיין געלט צוגע'גנב'עט. (נעהמט אַרויס דאָס פּאַפּיר) נעהם דיר דיין

געלט.

י אַ ש ק ע: געלט... .

ש י י נ ע: (וואַרפט דאָס פּאַפּיר אויפ'ן טיש) איך דאַרף עס ניט.

נעהם. און אַלע דיינע מתנות וועל איך דיר אויך אָפּגעבען. איך דאַרף

גאַרניט פֿון דיר. ס'קאַן זיין, אַז דו ביסט אַ בעסערער פֿון איהם, באַ-

שטימט אַ בעסערער, נאַר איך האָב ליב אַן אַנדערען, ניט דיר. איך

וועל קיינמאַל ניט חתונה האַבען מיט דיר. איך ליב איהם און ניט דיר.

י אַ ש ק ע: איך ווייס.

ש י י נ ע: איך וואַלט סיי-ווי אין אַ חודש אַרום אַנטלאָפּען פֿון דיר.

(געהט, פּלוצלונג קעהרט זי זיך אום, וואַרפט זיך צו יאַשקע'ן און קושט

איהם די הענט). יאַשקע, שיינק מיר אַוועק דאָס געלט, נעהם ניט צו,

שיינק מיר אַוועק דאָס געלט.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר: נעהם עס צו ביי איהר, גיב נישט... .

י אַ ש ק ע: גאַט איז מיט דיר, שיינע, צו וואָס קושטו מיינע הענט?

ש י י נ ע: אויב דו ליבסט מיך אין דער אמת'ן וועסטו פאַרשטעהן,

ווי שרעקליך עס איז, ווען דו קאַנסט ניט האַבען דאָס, וואָס דו ווילסט.

דו פֿאַרשטעהסט דאָך, אָהן געלט וועט ער מיט מיר ניט חתונה האָבען.
זיי מיר אַ ברודער, מאַך מיך ניט אומגליקלאַך.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : הער זי נישט... גיב נישט אָפּ דאָס
געלט; די מאַמע איז קראַנק, איך בין אַלט... יאַשקע, הער זי נישט...
ש י י ק ע : אָהן געלט איז שלעכט! אָהן געלט וועסטו פאַרפאַלען
ווערען!

י אַ ש ק ע : קאָן איך דען דיך קויפען פאַר געלט? איך האָב עס דיר
געשיינקט, דאָס געלט איז דיינס.

ש י י ק ע : וועסטו פאַרפאַלען ווערען, וועסטו פאַרפאַלען ווערען...
ש י י נ ע : פאַרוואָס ביסטו ניט ער... מיר האָבען ביידע איין מזל:
מיר ליבען און אונז ליבט מען ניט, זיי ניט ברוגז אויף מיר. איך
וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסען דאָס, וואָס דו האָסט געטאָן פאַר מיר.
י אַ ש ק ע : געה, געה...
אויפֿטריט סעמיאַנטשיק.

ס ע מ י א נ ט ש י ק : וואָס איז געשעהן, שיינע, פאַרוואָס האָסטו
זיך אומגעקעהרט?

י אַ ש ק ע : איצט זייט איהר ווידער פון אויבען און איך פון
אונטען... נאָר איך האָב צו אייך גאַרנישט. איך בעט אייך נאָר איהר
זאָלט זי ניט מצער זיין און ליב האָבען כאַטש אַ העלפט ווי איך.
(סעמיאַנטשיק שטרעקט אויס די האַנט) מ'דאַרף ניט קיין האַנט,
מ'דאַרף גאַרנישט... און דעם בריף... דעם בריף וועל איך אייך
ניט אָפּגעבען. גייט גיכער, גייט אַוועק... (סעמיאַנטשיק און שיינע אָפּ).

ש י י ק ע : (פֿיפֿט) אַנטלאָפען דאָס פּויגעלע!

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : אונז האָט ער ניט געזשאַלעוועט! אויף
אונז האָט ער קיין רחמנות ניט געהאַט.

י אַ ש ק ע : טאַטע, איך האָב ניט געקאַנט אַנדערש! איך האָב ניט
געקאַנט.

ו ו אַ ס ע ר ט ר ע ג ע ר : (נעהמט די עמער) זאָטעלט מיך אָן,
שטיקט מיך, פאַרשאַלטענע, אַוועק אין דער אַרבעט, אַלטע קליאַטשע,
ביז דו וועסט ניט פּגריץ, (אָפּ) אין טיר באַווייזט זיך אַ המון
אַרימעלייט).

1 - ט ע ר אַ ר י מ אַ ן : יאַשקע, ביי מיר איז אַ קינד קראַנק, גיב מיר וואָס ניט איז...

1 - ט ע אַ ל ט ע : יאַשקע, געבענטשט זאָלסטו זיין פון גאַט... איך בין קראַנק... איך שטאַרב.

2 - ט ע ר אַ ר י מ אַ ן : איך האָב ניט קיין אַרבעט, אין שטוב איז ניט געהייצט.

ק אַ ל י ק ע : העלף אַ קאַליקע... שיינק איהם עפעס.

2 - ט ע אַ ל ט ע : איך קען דיין מאַמע'ן, איך האָב דיך אַלס קליין אינגעלע געקענט... איך האָב קינדער...

3 - ט ע אַ ל ט ע : גיב איהר נישט, גיב מיר, קיינעם גיב נישט, גיב מיר.

3 - ט ע ר אַ ר י מ אַ ן : ער וועט אַלעמען געבען. שרייט ניט, ער האָט אַ גוט האַרץ. יאַשקע, זאָל דיר גאַט העלפען, פאַרגעס ניט אַרימעלייט.

1 - ט ע אַ ל ט ע : דו ביסט אַליין געווען אַרים. איך בין קראַנק, מיך שטיקט דער הוסט, פאַרגעס ניט אַרימעלייט.

י אַ ש ק ע : (נעהמט אַרויס אַלץ וואָס ער האָט אין בייטעלע, גיט אָפּ זיין פעלץ, נעהמט פון זיך אַראָפּ זיין דאַק און גיט אָפּ) מער האָב איך גאַרנישט.

1 - ט ע ר אַ ר י מ אַ ן : און מיר?

2 - ט ע ר אַ ר י מ אַ ן : ער איז געוואָרען גרויס ביי זיך... ער וויל אונז אָפּנאַרען...

ק אַ ל י ק ע : ער האָט דאָך אָפּגעגעבען דאָס גאַנצע געלט! שוטה!

3 - ט ע אַ ל ט ע : משוגע'נער! געדונגענער חתן! געדונגענער חתן! (ס'קומט אָן נאָך אַרימעלייט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געלעכטער)

משוגענער, אָפּגעגעבען דאָס געלט! ניט רחמנות געהאַט אויפ'ן טאַטען, געדונגענער חתן; געדונגענער חתן!

י אַ ש ק ע : איך האָב ניט... ניטאָ... אַלץ אַוועקגעגעבען. (אַלע אָפּ, יאַשקע בלייבט אַליין).

אויפּטריט אליעטשקע, ס'ווערט טונקעל.

א ל י ע ט ש ק ע : דו האָסט מיר צוגעזאָגט צו שיינקען רויטע קארעלען.

י אַ ש ק ע : רויטע קארעלען האָב איך דיר צוגעזאָגט ... איך האָב אַבער גאַרנישט, אַלץ אָפּגעגעבען. ווילסט, וועל איך אַרויסנעהמען פון ברוסט מיין האַרץ — מיין רויט האַרץ ...

א ל י ע ט ש ק ע : איך האָב מורא.

י אַ ש ק ע : ווען דו וועסט אויסוואַקסען, וועסטו זיך דערוויסען, וואָס סערע וואונדערליכע זאָכען ס'זיינען פאַראַן אויף דער וועלט. מ'נעהמט אַרויס דאָס האַרץ פון ברוסט, אַ רויט האַרץ, פון וועלכער ס'גיסט זיך בלוט און מען שפילט מיט איהם ... מען שפילט ...

א ל י ע ט ש ק ע : איך ווייס ... מ'האַט דיך באַעולה'ט, נאָר דו האָב ניט קיין מורא, דו ביסט פונדעסטוועגען בעסער און שעהנער פון אַלעמען, און ווען איך וועל זיין אַ גרויסע, וועל איך מיט דיר חתונה האַבען.

י אַ ש ק ע : (נעהמט אַרויס פון בחיים אַ שנידעל רויטע קארעלען — פונקט ווי ער וואַלט זיין האַרץ אַרויסגענומען) אַט איז מיין האַרץ! .. שפיל, שפיל ... אַט איז עס ...

א ל י ע ט ש ק ע : ס'אַראַ רויטע קארעלען! רויטע ווי בלוט!

אין פענסטער פאַלט אַ שטיין, ס'הערען זיך געשרייען:

משוגע'נער! געדונגענער חתן! געדונגענער חתן!

א ל י ע ט ש ק א : איך האָב מורא ...

י אַ ש ק ע : (שרייט אויסער זיך) נעהמט אַלץ! נעהמט! (רייסט אויף זיך די העמד, אַנטבלויזט זיין האַרץ) מעהר האָב איך גאַרנישט ... דעם בריף ... דעם בריף וועל איך ניט אָפּגעבען ... (ס'זוערט פינסטער אליעטשקע אַנטלויפט, די געשרייען הערען אויף. אין דער פינסטער הערט זיך זיין שטיס) אַלצדינג איז מיינס ... די גאַנצע וועלט ... די גאַנצע וועלט ... דאָס לעבען איז זעהר טייער, טייערער פון 40 טויזנט ... פאַר'ן לעבען דאַרף מען צאָהלען ניט מיט געלט, נאָר מיט בלוט. (פּוויזט) איך בין פאַרפאַלען ... איך בין פאַרפאַלען ...

(אַלץ ווערט פאַרהילט אין אַ נעפעל און פאַרשווינדט)

ווען ס'זוערט העלער — זעהט מען די אויסשטאַטונג פון פּראַלאַג.

ע פ י ל א ג

(אויף דער בעטטעל ליגט דאָס מיידעלע און קוקט ערשטוינט אויף
יאַשקע'ן. ער איז גרוי, אָפּגעריסטען. דער מיידעלע'ס פֿאַטער זעצט
פֿאַר זיין דערצעהלונג).

פ א ט ע ר : ... און ער איז אומגעקומען... ס'זיינען פֿאַרביי
א סך יאָהרען... ווי אַ שטן שלעפט ער זיך נעבעך אַרום איבער'ן
שטאָט, אַן אָפּגעריסענער, אַ הונגעריקער, אַ האַלב־משוגע'נער... אַ
דיכטער, וואָס האָט ליב געהאַט מענשען, מעהר ווי זיך אליין, און פון
וועמען דאָס לעבען האָט אַזוי חזק געמאַכט...

יאַשקע הויבט אָן שפּילען אויפ'ן פּידל, זיין פנים איז שעהן און
באַגייסטערט.

ש ט י ל פ א ר מ א כ ט ז י ך ד ע ר פ א ר ה א נ ג .

ב. י. ביאלאסטאצקי

א באגעגעניש מיט אסיפ דימאווין

... ווען איך דערזעה אסיפ דימאווין אין דער רעדאקציע פֿון "פֿאָרווערטס", צי אין דער ליטעראַרישער קאָפּע, צי איך טרעף אים ערגעץ אין אידישען טעאַטער, — דערזעה איך עפעס מעהר, ווי סתם אַ גוטען שרייבער. איך פֿאַרטראַכט זיך, ס'קומען געדאַנקען אין קאָפּ . . . דימאָוו — און מעהר ווי דימאָוו.

אין אַסיפ דימאָווין, אין זיין פּערזענליכקייט — קומען זיך צונויף די פֿעדים, די ברעגען און ביי-וועגען, בילדער און שטריכען פֿון אַ גאַנצער עפֿאַכע.

זעהסטו דימאָווין דערמאָנסטו זיך : אויפֿגאַנג פֿון דער מאָדערנער רוסישער ליטעראַטור.

פֿייער אַטעם. וואויל-גערוד. הייסע דיסקוסיע: דאַרף קונסט טאַקע זיין סאַציאַל ? אָדער דאַרף עס זיין "קונסט פֿאַר קונסט ?" די דיסקוסיעס פֿון דעם אָנהויב צוואַנציגסטען יאָרהונדערט — דיסקוסיעס אין מאַסקווע, אין פעטערבורג.

נייע טאַלאַנטען, נייע פּאַעטען. גראַציעזער בויג אין דער ליטע-ראַטור. פּרעציזקייט, וואוילקלאַנג.

נייע ליטעראַרישע כוחות און מיט זיי — אין דעם אַמאַליגען פּע-טערבורג — דער ביאַליסטאַקער דימאָוו.

זעהסטו דימאָווין, דערמאָנסטו זיך אויך : אויפֿגאַנג פֿון אידיש-נאַציאָנאַלען טאַן ; אויפֿגאַנג פֿון דער אידישער נאַציאָנאַלער אידעע, וואָס האָט גענומען מאָנען און רופֿען :

— זון פֿון ביאַליסטאַק (צי זון פֿון אַן אַנדער שטאָדט) — פֿאַרוואָס זאָלסטו זיך אָפּגעבען דער רוסישער ליטעראַטור אין דער צייט, ווען דיין אייגען פֿאַלק דאַרף זיך האָבען ? . . .

די צייט ווען ס'האַט זיך ביי אונז צעברענט דער הייסער קאַמף געגען יענעם טייל פֿון דער פֿאַלש-באַגריפֿענער השכלה, וואָס האָט גע-צויגען צו אַסימילאַציע, און צו דער פֿרעמדער קולטור.

זעהסטו דימאָוין, דערמאָנסטו זיך אויך אָן רוישיקע יאָהרען אין דעם היגען אַמעריקאַנישען אידישען טעאַטער. די עפאָכע נאָך גאַרדין. אין יענע יאָהרען, אַרום יאָהר 1914 און ווייטער, האָט דאָך דימאָו געשפּילט גאַר אַ גרויסע ראָליע אין היגען אידישען טעאַטער. דימאָו האָט געבראַכט זיינע נאַציאָנאַל-בענקשאַפֿטליכע דראַמעס, וואָס האָבען אין זיך געהאַט: אי דראַמע, אי ספּעקטאַקל; אי לירישען טאַן, און אי אַזויפּיל טעאַטראַלישקייט; טראַגיק און אויך — הומאָר; רעאַליזם און דערביי אויך אַ צאַרטען הויך פון סימבאָליק...

ווער געדענקט עס ניט זיין: „אייביגען וואַנדערער“, זיין „שקלאַ“ פֿען פֿון פֿאַלק“, זיין „שמע ישראל“, אַ וועלט אין פֿלאַמען“, „יאַשקע מוזיקאַנט“, און נאָך, און נאָך, דראַמען און פּיעסען ? דערזעהסטו דימאָוין, דערמאָנסטו זיך אויך אָן זיין פּרעכטיגען „בראַנסק עקספרעס“ — איינע פֿון די פּיינסטע קאַמעדיעס — פֿון היינט צייטיגקייט, גרויסשטאַטיגקייט, נויאַרקישעס — וואָס איז אויפֿגעפֿירט געוואָרען אין אידישען טעאַטער.

דערזעהסטו דימאָוין — באַנעמסטו דעם ריס וואָס איז געווען אין דעם האַרץ פֿון אידישען אינטעליגענט, אין דעם האַרץ פֿון אַבגעפֿרעמט־דעטען אידישען קינסטלער, וואָס האָט געוואונען גרויס אַנזען ביי זיי — און האָט דאָך טיף אין זיין האַרץ געבענקט „צוריק צו זיין פֿאַלק“. דימאָו איז אַ ביישפּיל ניט נאָר פֿאַר זיך, נאָר פֿאַר אַ סך אַנדערע . . . זיינען מיר ביידע געזעסען ביי אַ קאַפּע־טישעל און געשמועסט. און מיט דימאָוין איז זעהר גוט און אַנגענעהם צו שמועסען. ער איז אַ מין סאַלאַן־שמועסער . . . ער האָט הומאָר, בליצען, שאַרפֿע איינפֿאַלען. אויסער דעם האָט ער טאַקע וואָס צו דערצעהלען. איך האָב געפֿרעגט ביי איהם:

— וואָס איז געווען די דירעקטע אורזאַך, וואָס האָט אייך צוריק־געבראַכט צו דער אידישער פרעסע, צו דעם אידישען טעאַטער, און אויך צו אידיש ?

דימאָו האָט עטוואָס אַנגעבויען זיין קאַפּ, ווי ער טוט דאָס אַפֿט ביים אַ טראַכט־טאַן, און געזאָגט:

— צוריקגעבראַכט — אויב איהר ווילט דוקא נוצען ס'וואַרט „צוריקגעבראַכט“ — האָט מיך זשאַבאַטינסקי און — ביאליסטאָק . . .

און דימאָו האָט זיך אויספֿירליכער צורעדט וועגען דעם:
 — אַ וולאָדימיר זשאַבאַטינסקי האָט פֿיל געטאָן אין „נאַציאָנאַל־
 ליזירען“ די אידישע אינטעליגענץ אין רוסלאַנד מיט א יאָהר 35 צוריק.
 — נאָך אין יאָהר 1905, — זאָגט דימאָו, — האָט זשאַבאַטינסקי
 אַ זאָג געטאָן צו מיר:

— הער נאָר, זון און קינד פֿון ביאָליסטאָק! קונסט איז זיך טאַקע
 אַ גאַנץ שעהנע זאַך. רוסיש — אויך. אָבער וואָס וועסטו געבען דיין
 אייגענעם פֿאַלק? . . . ווער וועט שרייבען פֿאַר די „ביאָליסטאַקער“?
 ווער — אויב ניט דו — מיר וועלען אויסשריייען אונזער נאַציאָנאַלען
 פּראָטעסט, צאַרען און אויסוועבען אונזער נאַציאָנאַלע האַפֿנונג, מוזטו
 זיך נעהמען צו אידיש־נאַציאָנאַלער טעמאַטיק, מוזט ווערען —
 אונזערער! . . .

זשאַבאַטינסקי האָט מיט זיינע רייד ניט געמיינט „שפּראַך“ — נאָר
 ווי געזאָגט — טעמאַטיק. ער האָט גערופֿען צו נעהמען טראַכטען ווי
 אַ איד, באַנעהמענדיג די אידישע טראַגעדיע.

ווען ס'האַבען אויסגעבראַכען די פּאָגראַמען אין יענע יאָהרען, איז
 זשאַבאַטינסקי געוואָרען — פּול מיט צאַרנדיקען פייער; אַ טיפּער
 שמערץ — האָט זיך צוברענט אין זיין האַרץ. ער האָט אַ זאָג געטאָן
 צום באַריהמטען רוסישען שרייבער־קריטיקער טשוקאַווסקיין:

— דו — רוס, און איך — אַ איד. זיינע האַבען געשלאָגען מיינע.
 זיינע האַבען געטויט מיינע, ערמאַרדעט, געשענדעט. איך וויל דעריי־
 בער מעהר מיט דיר ניט ריידען, צוליב „זיינע“ . . . גריס מיר מעהר
 ניט, אויס! אויס! איך — איד, דו — רוס . . .

און אַט אַזוי, — זאָגט דימאָו, — האָט וולאָדימיר זשאַבאַטינסקי
 מיך און אַנדערע גענומען אַוועקרייסען פֿון רייך־רוסישקייט, פֿון קונסט
 לשם קונסט, פֿון פֿרעמדקייט, און גענומען מאַנען ביי אונז אידיש־
 נאַציאָנאַלען טאָן.

דאָס איז זיך איינס, און נומער צוויי: ביאָליסטאָק, יא, — זאָגט
 דימאָו — מיין טיפּע זכּרון־דיגע פּאַרבינדונג מיט ביאָליסטאָק האָט
 מיך געצופּט, שטילערהייט געמאַנט . . . די ביאָליסטאַקער אידישע
 געסלעך האָבן ניט אויפֿגעהערט צו שווינדלען פֿאַר מיינע אויגן אויך
 דאן, ווען איך האָב אין די פעטערבורגער רוסישע ליטעראַרישע

קרייזען געהאָט אזא גרויסען דערפֿאַלג און געוואונען פרייזען פֿאַר דראַמע, פֿאַר ערציילונגען. און אָט האָט זשאַבאַטינסקי, פּלוס ביאָר ליסטאַק, מיך צוריקגענומען צו דער אידישער מאסע, צום אידישען טעאטער, און צו אידיש. ביסלעכווייז האָב איך זיך אויסגעלערענט צו שרייבען אויף דער אידישער שפּראַך, וואָס פֿריהער האָב איך עס ניט געקענט, און מען האָט מיינע זאכען געדארפֿט איבערזעצען פֿון רוסיש... און — אָט אזוי קומענדיג צוריק קיין „ביאליסטאָק“ (איך מיינ קומען צוריק: אין געדאַנק! . . .) האָב איך אויך אָנגעשריבען מיינע „זכּרונות“ האָבען זיך געדרוקט אין 1942 אין „פּאַרווערטס“.

איך האָב אריינגעוואָרפֿען:

— גוטע „זכּרונות“. זייער, זייער אינטערעסאַנט און גוט געשריבן.

דימאָו האָט א שמייכעל געטאָן:

— אזוי זאָגט מען מיר . . .

דימאָו רעדט און דערצעהלט פֿון די אַמאָליגע טעג. ער דערמאָנט נעמען פֿון באַרימטע רוסישע שריפֿטשטעלער מיט וועלכע ער איז אזוי נאָענט געווען. איך וואַרף אַריין א פֿראַגע:

— האָט די שיינע ליטעראַטור, דאָס שיינע וואָרט, עפעס אויפֿגע?

טאָן?

דימאָו ענטפֿערט:

— אויפֿגעטאָן? איר מיינט: אויפֿגעטאָן פֿאַר'ן מענטשען?...

עה, ליבער פֿריינד, דאָס איז א גאַנץ שווערלעכער ענין, ניט רעליגיע, ניט מאַראַל, ניט שטאַט, האָבען אויפֿגעטאָן, וואָס זיי האָבען געהאַפֿט און געוואָלט אויפֿטאָן. יא, מען טוט אויף, נאָר פּאַמעלעך, זייער-זייער לאַנגזאַם. אזוי אויך די ליטעראַטור. מען טוט אויף עטוואָס פֿאַר דער אויסבעסערונג פֿון דעם מענטשן, נאָר זייער לאַנגזאַם. זעט איר — האָט דימאָו געענדערט זיין טאָן — איין זאך האָב איך יע איינגעזען: דער שרייבער דאַרף זען דירעקט צו ריידן צום פֿאָלק. „פּליטערלעך“ טויגן ניט. זיין דאַרף מען אַזוי ווי, גאַרקי, צום ביישפּיל — דירעקט, פּאַלקיש, נאַטירלעך.

דימאָו דערמאַנט זיך אָן די גוטע טעג וואָס ער האָט פֿאַרבּראַכט אַמאָל אין דייטשלאַנד. ער דערמאַנט זיך אָן דער צייט, יאָר 1911.

ווען מאַקס ריינהאַרדט האָט אויפֿגעפֿירט זיין „ניו“ (אַניוטאַ). ער בלייבט אַ וויילע שטיל. דערנאָך זאָגט ער :

— יאָ, די נאַציס! עס שטעקט ערגעץ טיף אין דייטשנטום. דאָך וועט דאָס שענערע אַלץ גובר זיין. היטלעריזם וועט מוזן פּלאַצן. דער מענטש, קען ניט בלייבן אין באַרבאַרישקייט, וואָרים אויב דער מענטש וואָלט יאָ געקענט בלייבן אַ באַרבאַר, וואָלט ער דאָך פֿון דער אַמאָליגער באַרבאַרישקייט גאַרניט אַוועק. . . . טרעפט אַז דער „באַרבאַר“, באַווייזט זיך ווידער, אָבער ניט אויף לאַנג. אזוי לערענט אונז די געשיכטע, און אזוי לערענט אונז דער מענטש. יאָ, דער מענטש — האָט דימאָו אַיבערגע'חזר'ט, דערביי האָט ער (כאַטש מיר האָבן גערעדט אין אידיש) צו זיך אליין שאַרף אַרויסגעזאָגט דאָס רוסישע וואָרט פֿאַר מענטש — „טשעלאָוועק“, „טשעלאָוועק“... און איך האָב אין זיין „טשעלאָוועק“ דערפֿילט אַ סך צער, כאַטש דימאָו האָט מיך אזוי האַפֿנונגספֿול געוואָלט מאַכען. . . . דאָך זיין אַפּטימיסטישער קוק געפֿעלט מיר, אזוי קוק איך אויך. אזוי וועט זיין! אזוי מוז זיין!

דימאָו זאָגט :

— איר ווייסט, איך האָב דאָך אין די יאָרן וואָס איך בין גע- ווען פֿאַרבונדען מיט'ן „טאַג“ דאָרט אַפּגעדרוקט אַרום 14 הונדערט דערציילונגען! איין בוך „שטאַט-משוגעים“ האָב איך אַרויסגעגעבען, ווען ס'איז דאָ אַ פֿאַרלאַג וואָלט איך געקענט מאַכען אַן אַפּקלייב פֿון אַ סך אנדערע דערציילונגען. איך האָב דאָרט געהאַט אייניגע גוטע זאַכעלעך. אזוי דאַכט זיך מיר.

איך ווענד זיך צו דימאָוין :

— זאָגט מיר, פֿאַרוואָס איז דער אידישער טעאַטער אַיצט אַריינגעפֿאַלן אין אזאַ שלעכטן צושטאַנד? איז טאַקע ניטא ביי אונז מער קיין פּלאַץ פֿאַר אַ בעסערן טעאַטער, פֿאַר אַ קונסט-טעאַטער? אויף דעם האָט דימאָו מיר געענטפֿערט :

— איך האלט אַז פֿאַר אַ קליינעם קונסט-טעאַטער איז זיכער דאָ פּלאַץ, אַבער ניט פֿאַר אַ גרויסען, ווי שוואַרץ האָט געוואָלט. די „גרויסקייט“ האָט שוואַרץ'ן געפֿירט צו קאַסטבאַרע ספּעקטאַקלען, צו געלט-פֿאַרלוסטן און אויך צו „קונסט-פֿאַרלוסטן“. אָבער פֿאַר אַ

קליינעם קונסט־טעאטער איז דאָ פּלאַץ און אזא טעאטער מוז גע-
שאפֿן ווערען.

און דימאָוו האָט צוגעגעבען צו דעם נאָך א פּאָר פּאַראַגראַפֿען:
— און קונסט קען זען ניט נאָר א אינטעליגענט, אויך פשוט'ע
מענטשען האָבען ליב צו זען א שטילע, איידעלע לעבענס־זאך, אויב
דאָס איז נאָר עכט, מענטשלעך, לעבעדיג. א קליינער קונסט־טעאטער
וואָלט זיך אויך גוט באַצאָלט.

מיר זיינען א וויילע אוועק פֿון די קונסט און ליטעראטור-
פֿראַגען און האָבן זיך צורעדט וועגן דער איצטיגער צייט, וועגן
קריג, וועגן דעם נאצישען מאַרש אין סאָוועט־רוסלאַנד.

— איך פֿיבער איצט — האָט דימאָוו געזאָגט — מיט דער רו-
סישער טראַגעדיע. אָ, זיי קעמפֿען העלדיש. אָבער, איר זעט דאך!
ס'איז שלעכט! חורבן און פֿייער, שטעט און דערפֿער, און מענשען
ווערן אָפּגעווישט און אָפּגעמעקט . . . אָבער, היטלער וועט ניט זיגען!
ער און די נאציס וועלן טייער באַצאָלען.

— און מיר אידען? — האָט דימאָוו ווייטער פֿיבעריש גערעדט
— מיר אידען מוזען אלע גארען לעכצען, בעטען אויף א רוסישען
זיעג! אָן רוסישען אידענטום — וועט קיין אידיש פֿאָלק ניט זיין.
אזוי דאכט זיך מיר — האָט דימאָוו געזאָגט. גוט, וואָס די אידישע
פּרעסע האָט אזוי גוט און טיף באַנומען די גאַנצע לאַגע. אונזער
קריטיק געגען סטאַליניזם און געגען די היגע קאָמוניסטען האָט
גאַרניט צו טאָן מיט אונזער האַפֿנונג אויף א היטלער־מפּלה אויף
דער רוסישער ערד. מיר — אידען פֿאַרשטעהען און באַנעמען א
לאַגע, אין אלגעמיין, זייער גוט און שנעל, און ריכטיק. אזא פֿאַרע-
טער ווי דער רוס סורגוטשאַוו — צום ביישפּיל, קען ביי אונז ניט
זיין.

— ווער איז דער סורגוטשאַוו?

און דימאָוו האָט מיר געענטפֿערט:

א רוס, א שרייבער, א מענטש — ניט אַן טאַלאַנט. ער וואוינט
אין פּאַריז. האָט ער אָפּגעדרוקט אן ארטיקעל אין דעם רוסישען
שוואַרץ־מאה'דיקען בלאַט, וואָס גייט איצט ארויס אין בערלין, און
הייסט „רוסקאיע סלאַוואַ“ אַז — דער מאַרש פֿון די נאַציס געגען

באַלשעוויזום איז אזוי ווי א דערלייזונג געשיקט פֿון יעזוס'ן! אָט, א הינטישע פֿעל! — האָט דימאָרן אויסגעשריען. ניין! ביי אונז, ביי אידען, קען נישט געמאָלט זיין אזא פֿאַרעטער.

איך האָב צום לעצט א פֿרעג געטאָן ביי דימאָרן:
— און וואָס דיינקט איר וועגען אייערע ביאליסטאָקער לאַנדס-
לייט? . . .

ער האָט מיט א שמייכעל געענטפֿערט:
— ס'איז א זעלטן פֿאַלק! אָט די ביאליסטאָקער באַגייסטערן מיך! איך זע ביי זיי מער לאַנדסמאַנשאַפֿט־טריישאַפֿט ווי ביי די אַנדערע אינגעוואַנדערטע ברידער־אידען, פֿון אַנדערע שטעט. די ביאליסטאָקער ווייזען אַרויס אַזאַ פֿאַרוואַרצלטיקייט, אַזאַ אַחריות. אַ פֿיין פֿאַלק די ביאליסטאָקער!
מיר האָבען זיך צעשיידט.

יא, ס'איז גוט צו פֿאַרבריינגען מיט דימאָרן — דעם פֿיינעם שריפֿטשטעלער און אינטערעסאַנטען מענטשען וואָס טראָגט אזא ליבשאַפֿט צו דער שטאָט פֿון זיין קינדהייט, און צו זיינע שטאָט־ברידער.

אָסיפּ דימאָרן, וואָס טראָגט מיט זיך אַטעם פֿון א מערקווירדיקער ליטעראַרישער עפֿאַכע; דימאָרן, וואָס האַלט זיך נאָך אלץ אין איין רייסן פֿון דער פֿרעמד — צו אונזער היימישקייט — צו ביאליסטאָק, צו דעם שמאַלן געסל, צווישן אַרעם און רייך, וואו ער איז געבוירען געוואָרען . . .

ערצה לונגען

די עקזעקוציע

דער דאזיגער טיפ, א טיפ פון א וואַנדערענדען האַרשניידער — איז שוין לאַנג, לאַנג פאַרשוואַנדען. אָבער איך געדענק איהם גוט — ווייל ער האָט געמאַכט אויף מיר אַ געוואַלדיגען איינדרוק — אויף מיר, וועלכער איז דעמאָלט געווען ניט מעהר ווי פֿיער אָדער פֿינף יאָהר אַלט.

אַ הויכער, אַ דאַרער מיט אַ ווילדער באַרד און אַ בעלמע אויף אַן אויג — אַ סטראַשידלע, אַ מאַנסטער, וואָס האָט געקאַנט אָפּשרעקן ניט נאָר אונז, די קינדער, נאָר די דערוואַקסענע אויך. ער האָט זיך באַוויזען אויף דעם הויף, וואוהיין מיר האָבען זיך געשפּילט. מיט איינמאָל איז עס געוואָרען רוהיג. מיר האָבען געקוקט אויף דעם אומבאַקאַנטען איד און זיך געוואונדערט: וואָס אַזוינס וויל ער? וואָס אַזוינס באַהאַלט ער אין זיין זאַק, וועלכען ער טראָגט אויף זיינע פלייצעס? פאַרוואָס קוקט ער אַזוי אויף אונז מיט זיין בלינד אויג? מיין קליין האַרץ האָט אַנגעפאַנגען צו שלאָגען גיכער. מיט דעם אינ-סטוינקט פֿון אַ קינד, אָדער אַ קליין חיה'לע, האָב איך געפֿיהלט אַז אַט באַלד וועט עפעס פֿאַרקומען—אַן אומגליק—אַ קאַטאַסטראַפֿע—אַן ענד צום לעבען איז געקומען. . . איך האָב געוואָלט אַוועקלויפּען — גע-בליבען אָבער שטעהן אויף אַן אַרט ווי פאַרהיפּנאַטיזירט. . . נאָך היינט דערפיל איך אַ מיין ציטערניש ווען איך דערמאָן זיך אַן דעם דאָ-זיגען מאַמענט.

דער איד האָט אַרונטערגענומען דעם שווערען היפּנאָטישען בליק פון מיר און איז אַריין אין אונזער הויז. אינוועניג אין זיין זאַק האָט עפעס אַ ליאַשטש געטאָן מיט אַ מע-טאַלענעם קלינג. . .

— מען וועט שניידען האַר, — האָט אויסגערעדט שימעלע, דעם בלעכער'ס זון, וואָס איז געווען איינער אַ מיטגליד פון אונזער באַנדע. — . . שניידען! — איז ווי אַ בליץ דורכגעגאַנגען אין מיינ קאַפּ — און ניט וואַרטענדיג קיין איין סעקונדע, האָב איך גענומען

לויפּען און זיך באַהאַלטען הינטער דעם „סאַזשען“ — דאָס הייסט הינטער דאָס האַלץ וואָס איז געווען געקויפט מיט אַ פּאַר טעג צוריק, און נאָר געוואָרט אויף „דראָוואַסיעקען“, האַלצהאַקערס . . . טאַקע פֿון דאָרט אויס, פֿון דעם דאָזיגען זיכערסטען אָרט אויף דער וועלט, האָב איך געזעהן די שרעקליכע, די אומפּאַרגעסליכע סצענע פֿון האַר-שניידן — די ערשטע עקזעקוציע אין מיין לעבען.

ניט צו זעהן, ניט זיך צוקוקען האָב איך ניט געקאַנט. — אַ העכערע, אַ פּיל שטאַרקערע מאַכט ווי מיין אייגען ווילען האָט קאָ-מאַנדירט און באַפוילען:

— קוק זיך צו! — דרעה ניט אַוועק דיין קאַפּ!

און איך האָב געפּאַלגט — כאַטש איך האָב געוואוסט אַז איך קאָן ענטדעקט ווערען און אויך געפירט ווערען צו דער תּליה.

מיין מאַמע, מיין ליבע, גוטע, האַרציגע מאַמע, האָט מיט איהרע אייגענע הענט אַרויסגעטראָגען אויף דעם הויף אַ ווייסען ליילאַך און דער איד, דער סטראַשידלע, האָט אַרויסגעטראָגען אַ שטוהל און באַ-דעקט מיט דעם ליילאַך. דערנאָך האָט ער גענומען אויסצופּאַקען זיין זאַק — דעם גרויען שמוציגען זאַק, און ארויסגעשלעפט פֿון דאָרט אַ שער, אַ קעמעלע, אַ מעסער און נאָך עפעס וואָס האָט אָנגעוואָרפּן אַ פּחד אויף מיר. דאָס איז געווען אַ גרויסע פֿלאַש אָנגעפֿילט מיט וואַסער און אין דעם וואַסער האָבען אַרומגעשווימט שוואַרצע גליטשיקע פּישעלאַך.

— פּיאַווקעס! — האָט אויסגעשריען מיין ברודער, און איז גע-וואָרען בלאַס.

איך האָב ניט געוואוסט וואָס עס מיינט, נאָר דער קלאַנג פֿון דעם וואָרט אַליין איז שוין געווען שרעקלאַך . . .

— אַנן, קום נאָר אַהער! — האָט געזאָגט דער איד, אָנגעכאַפט מיין ברודער פּאַר דער האַנט און צוגעשלעפט צום שטוהל.

און ווי מיין אַרימער ברודער האָט ניט געצאַפּלט, ווי ער האָט זיך ניט געריסן, געקלאַגט און געוויינט, און געבריקעוועט מיט די פּיס — קיין זאַך האָט איהם ניט געהאַלפּען: דער סטראַשידלע האָט פּאַרט אָפּגעשניטען זיינע לאַנגע קאַלטאַוואַטע האַר. די גרויסע שער האָט

געוויאקעוועט. דאָס קעמעלע האָט געהאַלטען אין איין אַרונטערפּאַלען אָבער די עקזעקוציע איז פּאַרט געווען דורכגעפיהרט ביז צום סוף.

— און איצט קומען די פּיאָוקעס! — האָב איך געטראַכט און צוגע-
מאַכט די אויגען פון שרעק.

אָבער די שרעקלאַכע פּלאַש מיט שוואַרצע גליטשיקע פּישלאַך איז געבליבען שטעהן ביי דער זייט. קיינע פּיאָוקעס.

מיין ברודער איז אַרונטערגעקומען — אָדער בעסער גערעדט — אַרונטערגעפּאַלען פון שטוהל — גאַר אַן אַנדער מענשעל — אַן אינגעל מיט אַ קיילעכדיג קאַפּ, מיט רויטע פּאַרוויינטע אויגען, מיט גרויסע אויערען, וועלכע זיינען אָפּגעשטאַנען פון ביידע זייטען פון דעם קאַפּ. איך האָב פּריהער גאַרנישט געוואוסט, אַז מיין ברודער האָט אַזעלכע גרויסע מאַדנע אויערען. און די אָפּגעשאַרענע קאַפּ אַליין האָט אויסגעזעהן ווי אַ מין גלאַבוס מיט לאַדנשאַפטען — בערג און טייכען — אַ מיניאַטור פּון אַ לבנה לאַנדשאַפט . . .

— וואו איז אָסיפּ? — האָב איך דערהערט מיין נאַמען, און זיך באַהאַלטען נאָך טיפּער הינטער דעם „סאַזשען“.

— אָ-סיפּ — אָ-אַסיפּקע! — האָט גערופּען מיין מאַמע.

איך בין געווען שטיל ווי אַ מויז, און פּאַרגעסען צו אַטעמען.

— מן הסתם אויף דעם בוידים — האָט געזאָגט די דינסט, און אַוועקגעלאַפּען מיך צו זוכען.

שימעלע'ס טאַטע, דער בלעכער, האָט זיך אויך באַוויזען אויף דעם הויף. איך האָב דערקאַנט זיין פּיסקליאַווען קול מיט וועלכען ער האָט אַ פּרעג געטאַן דעם איד, דעם סטראַשידלע:

— וויפּיל קאַסט דאָס אָפּשניידען די האָר?

— אַ פּיאַטאַק (פּינף קאַפּיקעס). — האָט געענטפּערט דער פּאַריק-
מאַכער.

— פּאַר אַזאַ אינגעל אַ פּיאַטאַק, — האָט פּראַטעסטירט דער בלע-

כער: — ער האָט דאָך גאַר אַ קליין קעפעלע. קוקט זיך צו: אַן עפעל, ניט קיין קאַפּ.

— ער האָט שוין יאָ אַ קאַפּ, — האָט געענטפּערט דער איד: —

ניט ערגער ווי אַנדערע קעפּ.

— פיער קאָפּיקעס און זאל זיין אַן עק און אַ סוף, — האָט זיך אָפּגערוּפּען די פּיסקליאַווע שטימע: שימעלע אָהער געה, קריך אַרויף אויף דעם שטוהל.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז די געפּאָהר פאַר מיר איז דערוויל פאַר-שוואַנדען, און גענומען צוקוקען דורך די שפּאַלטען צווישען די פּאַליענעס פון האַלץ.

דאָס וואָס איך האָב איצט דערזעהן, האָט געמאַכט אויף מיר אַ מעהר שטאַרקען און מעהר טיפען איינדרוק ווי די אַלע שרעקענישען וואָס האָבען באַפּאַלען מיין נשמה פּרייהער. דאָס מאָל איז דער איינ-דרוק אָבער געווען ניט שרעק נאָר פּרייד. עס איז געווען באַוואַנדע-רונג, באַגייסטערונג . . .

איך האָב געטראַכט, אַז מיין גוטער, האַרציגער פּריינד שימעלע, דער אומפאַרמיידליכער באַגלייטער פון מיין יונג לעבען, וועט אויך פּראַטעסטירען און בעטען, שרייען, קוויטשען, בריקעווען מיט די פּיס, ווי דאָס האָט געטאָן מיין איצט שוין אָפּגעשאַרענער עלטערער ברודער. ניין! שימעלע האָט זיך געהאַלטען גאָר אַנדערש. מען האָט איהם ניט באַדאַרפט כאַפען פאַר דער האַנט און שלעפען. ער האָט צוגע-ביסען זיינע ווייסע ציין, פעסט צוגעדריקט די אַביסעלע נעגערישע ליפען און צוהאַלטענדיג די הייזעלאַך מיט איין האַנט, וועלכע האָט אַ קאַפעטשקע יאָ געציטערט, איז ער מיט פעסטע טריט צוגעגאַנגען צו דער תּליה — צו דעם שטוהל, הייסט עס. דער סטראַשידלע האָט איהם אונטערגעכאַפט, אַנידערגעזעצט, און די שער, די שוידערלעכע, די פּאַרזשאַווערטע שער — האָט אָנגעפּאַנגען צו ווויאַקען און צו קוויטשען איבער שימעלע'ס אַרים קאַפּ, וואָס זיין טאַטע האָט געהאַלטען, אַז זי איז ווערטה ווינציגער ווי פּינף קאַפּיקעס.

די שער האָט יאָ געקוויטשעט — אָבער ניט שימעלע. קיין איין וואָרט, קיין איין געשריי, קיין איין טרער האָט ער ניט פּאַרלאָרען, דאָס איז געווען וואַנדערלאַך. אַ מאַרטירער, אַ העלד! די גרויסע, שוואַרצע אויגען זיינען געוואָרען נאָך גרעסער, די נעגערישע ליפען נאָך מעהר פּאַרביסען — אָבער שרייען, קלאַגען, בעטען רחמנות — אַ, ניין! ניט ער, ניט שימעלע.

א נייער שטראם פֿון געפֿיהלען און געדאנקען איז אַרײַנגעדױרט גען אין מיין האַרץ. אין דעם מאַמענט האָב איך פֿלוצים באַגריפען, כאַטש פֿאַרשטעהט זיך, זעהר אומקלאַר, אַז אין מענשענ׳ס האַרץ צו זאַמען מיט דעם געפֿיל פֿון שרעק לעבט אויך דאָס געפֿיל פֿון זעלבסט־שטאַלץ און זעלבסט־אַכטונג.

דאָס איז געווען דאָס שטאַרקסטע און דאָס שענסטע וואָס איך האָב געלערענט אין דעם דאָזיגען שרעקליכסטען טאַג פֿון מיין לעבען.

* * *

עס זײַנען פֿאַרגאַנגען יאָהרען. עס זײַנען אָנגעקומען די אומ־רוהיגע בלוטיגע טעג פֿון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע — דאָס יאָהר 1905. דערנאָך האָט דער מיניסטער סטאַלין, דער תּלִיך, באַפֿלאַנצט גאַנץ רוסלאַנד מיט תּלִיות. די רעגירונג האָט אָנגעפֿאַנגען נקמה נעמען. אַ סך יונגע לײַט האָבען באַצאַהלט מיט דעם לעבען פֿאַר זײַער אַנטייל נעמען אין דער באַוועגונג. צווישען זײַ זײַנען אויך געווען ניט וועניג אידען . . . מען האָט מיר דערצעהלט פֿון אַ געוויסען „טאָוואַרישטש סעמיאָן“ וואָס איז געפֿאַלען אַ קרבֿן.

— ס׳איז אײער אַ לאַנדסמאַן — האָט מען מיר געזאָגט, פֿון ביאַליסטאָק. ביז דער לעצטער מינוט האָט ער זיך געהאַלטען ווי אַ העלד. געשמייכלט דעם תּלִין אין פנים אַרײַן. אַפֿילו די זשאַב־דאַרמעס האָבען זיך געוואונדערט און אָנגעקוקט איהם מיט רעספעקט און כּבֿוד. אַזוי שטאַלץ געהן צו דער עקזעקוציע ווי אײער לאַנדסמאַן דאָס האָט געטאָן, איז אַ וואונדער.

„טאָוואַרישטש סעמיאָן“ איז געווען דער אַלטער פֿרײַנד פֿון מיין ווייטער יוגענט — שימעלע, דעם בלעכער׳ס אַ זוהן.

די זשאַנדאַרמעס האָבען זיך געקאַנט וואונדערען, אָנקוקענדיג דעם העלד, דעם מאַרטירער. אָבער איך ניט. איך האָב דאָך גע־וואוסט אַז דער רעוואָלוציאַנערער „טאָוואַרישטש סעמיאָן“ האָט שוין אַמאָל דורכגעמאַכט אַן עקזעקוציע, אַזוי צו זאָגען, אַ פֿראַבע, פֿון אַ טויט־שטראַף און די צווייטע, אמת׳ע עקזעקוציע, איז שוין ניט געווען אַ נאָווינע פֿאַר איהם . . .

דעם זיינער מאַכער'ס מאַכטער

האַט איהר געזעהן אַמאַל אין וואַלד אַ קליין בלימעל, בלוי אָדער ווייס, וואָס בליהט ווייט פֿון אַ מענשליך אויג צווישען גראַזען און בלעטער, גאָר אַליין, פֿאַר זיך אַליין, באַשיידען און אין דער זעלבער צייט גרויס אין איהר שעהנער אומשולדיגקייט ? אָפּגעשניטען פֿון דער אַרומיגער וועלט, פֿיהרענדיג אַ לעבען פֿאַר זיך אַליין, פֿאַרטיפֿט אין איהר אייגענער עקזיסטענץ. דאָס בלימעל פֿאַלגט דעם געזעץ וואָס פֿאַראַרזאָכט איהר אַנקומען אויף דער וועלט און וואָס פֿיהרט איהר צום איינזאַמען נוצלאָזען טויט. צו וואָס בליהט עס ? וועמענס אויג וועלען פֿרייען איהרע פֿאַרבען ? ווער וועט איינאַטעמען איהר אַר-אַ-מאַט, די נשמה פֿון איהר קיום ? מעגליך, אַז קיינער ניט. אָבער עס בליהט פֿאַרט. דאָס בלימעל ווייס: זי מוז בליהען. דאָס איז איהר שיקזאַל און דער ציל און צוועק פֿון איהר קורץ ערדיש לעבען: בליהען.

* * *

איך האָב געטראָפּען אַזאַ בלימעל. אָבער ניט אין וואַלד. אין דער שטאָדט צוריק איז דאָס געווען, די גרויסע אוניווערסיטעט שטאָדט פֿון דער שווייצאַרישער רעפּובליק — דער אַמאַליגער טרוים פֿון דעם אידיש־רוסישען אַוואַנגאַרד — די מעקאַ, דאָס הייליגע אָרט, וואוהין עס זיינען געלאָפּען אין די הונדערטער און טויזענטער, די אידישע קינדער, בחורים און מיידלאַך, צו לערנען זיך, צו שטודירען, צו גע-פֿינען אַ גייסטיגע היים, אַ מעגליכקייט אַנצושליסען זיך אין דער וויסענשאַפֿט וואָס איז געווען פֿאַרבאַטען פֿאַר זיי אין זייער שטיפֿ-מוטער־לאַנד — רוסלאַנד.

די אוניווערזיטעטען פֿון דער פֿרייער שווייץ, אין בערן, לאַזאַן, זשענעווע, צוריק, האָבען ניט געמאַכט קיין אונטערשיד פֿון קריסט און איד. ניט געפרעגט צי דו געהסט יאָ אָדער ניט אין אַ קירך, אָדער אין אַ שוהל. זייערע טירען זיינען געווען אָפּען פֿאַר יעדען איינעם, זייערע ביכער האָבען געוואַרט אויף צו געלייענט ווערען. זייערע לאַבאַראַטאָריעס באַנוצט צו זיין. זייערע פֿראַפּעסאַרען און

לעהרער האָבען ניט פאַרטריבען פון זיך די יונגוואָרג, נאָר פאַר-
 קעהרט: געווען צופרידען ווען ביי זייערע פיס זיינען געזעסען וואָס
 מעהר און צו זייערע ווערטער האָבען זיך צוגעהערט געסט פון אַלע
 עקען פון דער וועלט — — — און ווי שייך איז געווען אַלצדינג אַרום
 די אַנגעקומענע געסט. די רעהיגע, ריינע שטאַדט, אַלט ווי די היסטאָ-
 ריע, די הויכע בערג, די גרינע פעלדער, די געזונטע פרישע לופט!
 אַ מעהר פאַסיגען, אַ מעהר אידעאלען פלאַץ צו לערנען זיך, צו פאַר-
 בריינגען דיינע יונגע טעג, איז גאָר אויף דער וועלט ניט געווען.
 איך בין שוין געווען אַן אויסשטודירטער אין פעטערבורג — מיין
 יונג ווייב וואָס איך האָב פאַרלאָרען שפעטער — איז נאָך געווען אַ
 סטודענטקע פון מעדיצין. ווינטער האָב איך באַדאַרפט לעבען אין
 פעטערבורג, שרייבען אין די צייטונגען, אַרבייטען אין די טעאַטערס.
 אין אַנפאַנג זומער פלעג איך שוין האָבען די מעגליכקייט צו קומען
 קיין צוריק. אזוי עטליכע זומער־סעזאָנען כסדר. איך בין געווען פריי.
 אין צוריק האָט מען געאַרבייט שווער, זיך פאַרבאַרייט צו די זומער-
 עקזאַמענס.

צווישען די יונגע סטודענטען און סטודענטקעס, די קינדער פון
 דער רוסישער „טשערטאַ אַסידעלאָסטי“ איז אויך געווען סאַניאַ
 מאַלקעס. אַ קליינע, אַ שטילינקע, מיט שוואַרצע האָר און גרויסע
 בלויע אויגען, פלעגט זי אַפטמאַל קומען צו אונז. איהר טאַטע איז
 געווען אַ זייגערמאַכער פון אַ קליין שטעדטעל ניט ווייט פון ווילנע.
 קיין מאַמע האָט זי ניט געהאַט. דער פאַטער איז געזעסען אין דער
 „טשערטאַ“, געקוקט מיט איין אויג אויף די זייגערס, וואָס פון צייט
 צו צייט פלעגען זיי — דאַנקען גאָט! — קאַליע ווערען, און די טאַכ-
 טער האָט זיך געלערענט אין צוריק „אויף דאַקטאָר“, און געלערענט
 זיך אויף דעם געלט וואָס דער אַלטער זייגערמאַכער האָט אויסגע-
 שאַנגען פון די אויך ניט יונגע זייגערס פון זיינע קוּנים. איינער האָט
 געדאַקטערט אַ מעכאַניזם, די צווייטע וועט דאַקטאָרען מענשען, וועט
 ראַטעווען קינדער פון דיפֿטעריע און פּאַקען. וועט געבען עצות צו
 פרויען — וואָס צו טאָן אין אַזאַ פאַל און ווי צו האַלטען זיך אין אַזאַ.
 און ניט גלאַט קינדער און פרויען — וואָס וועלען אפשר יאָ קומען
 צו איהר און אפשר ניט. ניק, איהרע פאַציענטען האָבען שוין גע-

וואָרט אויף איהר — טאַקע אין דעם זעלבען שטעדטעל, וואו דער טאַטע פון דער „פּרוי דאַקטאָר“ איז געווען דער זייגערמאַכער. אַט די ווייבער און טעכטער פון די מענער, וואָס קומען צום זייגערמאַכער מיט זייערע ניט-יונגע זייגערס, וועלען קומען — ווי באַלד נאָר וואָס — צו דער טאַכטער.

דאָס איז געווען דער חלום, דער ציל פון סאַניאַס לערנען זיך און טאַקע לערנען זיך אַזוי גוט, אַזוי פליסיג, און מיט אַזאַ געדולד און כוח, ווי זי האָט דאָס געטאַן. צו פאַרענדיגען דעם אוניווערסיטעט וואָס גיכער, צי באַקומען דעם דיפּלאָם שוין דעם זומער און ניט פאַר-לירען קיין צייט, ווייל דער טאַטע איז אַלט, ווייל זיינע אויגען ווערען שוואַכער און אַ זייגערמאַכער מיט שוואַכע אויגען איז דאָס זעלבע וואָס אַ חזן אָהן אַ שטימע. לערנען! שטודירען! די קינדער אין דעם שטעדטעל, אין סאַניאַס שטעדטעל שטאַרבען פון דיפטעריע און ווע-לען נאָך שטאַרבען, ביז וואַנען זי וועט קומען און אַנווענדען די נייע, די נייעסטע מעטאָדע וואָס די צוריקער גרויסע פּראָפּעסאָרען לערנען דאָס זייערע תלמידים. און די ווייבער, אַלטע און יונגע, וואָרטען דאָך אויך. מאַנכע וועלען קאַנען צאַהלען, מאַנכע ניט — נו, איז וואָס? יעדען צווייטען טאַג פון פיר ביז זעקס וועט איהר „קאַבינעט“ זיין אָפען פאַר די וואָס קאַנען ניט צאַהלען — — איז מוז מען דאָך אַרבייטען, שטודירען, לייענען ביכער און נאָך ביכער און לויפען פון איין אַדיטאָריום אין צווייטען, פון איין לאַבאָראַטאָריע אין אַ צווייטער; איז דען דאָ צייט פאַר עסען, פאַר שלאָפען, פאַר אויסרוהען זיך, פאַר פאַרבריינגען אַ פרייע שעה מיט די חברים און חברים? — „קאַלעגען“ און „קאלעזשאַנסקעס“, ווי מען האָט דאָס דעמאָלט גערעדט אין צוריק. דעם ערשטען עקזאַמען אויף אַנאַטאָמיע האָט סאַניאַ אָפּגעגעבען גלענצענד. דער פּראָפּעסאָר, אַ וועלט באַריהמטער, אַ פאַרפּאַסער פֿון אַ בוך, געקרוינט מיט אַנערקענונג, האָט מעהר ווי אַ האַלבע שעה פאַרבראַכט מיט פרייליך מאלקעס. ניט דערפאַר וואָס ער האָט גע-וואַלט מאַכען איהר שווערער דעם עקזאַמען, נאָר פשוט, ווי ער האָט עס אַליין געזאָגט, „צו האַבען הנאָה דורכרעדען זיך וועגען ווי-סענשאַפּט“.

— מען וועט דיר זיכער פאַרשלאָגען צו פאַרבלייבען ביי דעם

אוינווערויטעט אין צוריק, — האָבען די קאלעזשאַנקעס" געזאָגט סאַניאַן — צו וואָס דאַרפסטו גאָר פאַהרען אַהיים אין דייַן שעטדטעל ? — איך מוז, — איז געווען דער קורצער ענטפער.

— צוליב דעם טאַטען, מיינסטו ? קאַנסט דאָך איהם מאַכען קומען אַהער. וועסט דאָך האָבען געלט. און וואָס קאַסט שוין אַזוינס דאָס וואוינען אין צוריק ? ניט מעהר ווי בייַ אייך אין שטעדטעל.

— איך ווייס. אָבער עס איז ניט דער טאַטע —

— די פאַציענטען ? די ווייבער ? א יאָ ?

סאַניאַ האָט געשמייכעלט און געשוויגען. וואָס איז דאָ צו רעדען ? פאַרלירען צייט ? מען מוז נאָך שטודירען ביאַלאָגיע, מען מוז זיצען די גאַנצע נאַכט. און ווי לאַנג איז שוין אינגאַנצען די העלע זומער נאַכט אין שווייץ ?

— דו שלאָפסט צו ווייניג, טו נאָר אַ קוק ווי דו זעהסט אויס,

סאַניאַ !

— איך וועל זיך אויסשלאָפען נאָך די עקזאַמענס, אין צוג,

פאַהרענדיג אַהיים. אַ גוטע נאַכט, קאלעזשאַנקע.

אין דער נאַכט איז סאַניאַ צוזאַמענגעבראַכען. ארום דרייַ אין דער פרייה, ווען זי האָט זיך געוואָלט אויפהויבען און פאַרלעשען די גאַזלאַמפ (אין יענער צייט איז נאָך געווען אין דער שווייץ גאַז אַנשטאַט עלעקטריק). האָט איהר פלוצים אויסגעוויזען ווי די ווענט מיט דעם פענסטער אין מיטען וואַרפען זיך אַרויף אויף איהר — — —

ווען זי איז געקומען צו זיך, איז זי געלעגען אין איהר בעט און די באַלעבאַסטע, פרוי נעגעל און אַן אומבאַקאַנטער מאַן אין ברילען, זיינען געשטאַנען לעבען איהר. דער מאַן איז געווען אַ דאַקטאָר.

— וואָס איז מיט מיר ? — האָט סאַניאַ געפרעגט.

— איהר זענט קראַנק פרייליך, איהר דאַרפט זיך אויסרוהען,

איהר דאַרפט זיך גאָר גוט אויסרווען, — האָט דער דאַקטאָר געזאָגט.

— וואָס הייסט אויסרוהען ? איבערמאַרגען איז דאָך מיין עק-

זאַמען.

דער דאַקטאָר האָט ניט געענטפערט און גענומען שרייבען אַ

מעדיצין.

— פאַרוואָס איז מיר אזוי ביטער אין מויל ? — האָט דאָס מיידעל געזאָגט.

— רעדט ניט, — האָט זיך אָפּגערוּפּען דער מאַן מיט די ברילען.

— ביטער, גיט מיר אַביסעל קאַלט וואָסער.

— דאָס איז אפשר דאָס בלוט, — האָט זיך אָפּגערוּפּען די גוטע באַלעבאַסטע.

— בלוט — וואָס פאַר בלוט ?

דער דאָקטאָר האָט ווייטער געשריבען. פאַר אַ לאַנגער מינוט איז געווען גאַר שטיל אין צימער.

איהר האָט געהאַט אַ בלוט־שטורץ, — האָט ערנסט און מיט אַ געפיהל פון טרויער, אויסגערעדט דער דאָקטאָר — אייערע לונגען זיינען אָנגעגריפען.

— זאָגט מיר דעם אמת, דאָקטאָר, וואָס איז מיט מיר ?

— דערווייל איז צו פריה צו שטעלען אַ דיאָגנאָזיס, אָבער —

— טיביעס ? — האָט אויסגערעדט סאַניאַ און פאַרווכט זיך אויפֿ־

צוהויבען.

— אזוי זעהט עס אויס.

די באַלעבאַסטע האָט געקוקט אויף זיי. זי האָט ניט געוואוסט אַז צווישען די מעדיקער איז די קראַנקהייט טובערקולאָז אָנגערופּען מיט דעם נאָמען „טיביעס“, כדי דער קראַנקער זאָל ניט קאָנען פאַרשטעהן וועגען וואָס מען רעדט עס. אָבער אין דעם פאַל האָט די קראַנקע דאָך יאָ פאַרשטאַנען.

באַלד האָט די גאַנצע אידישע קאָלאָניע אין צוריק שוין גע־וואוסט וועגען דעם, ווי ערנסט סאַניאַ'ס קראַנקהייט איז געווען. זי איז געווען אַ פאַראורטיילטע. מעהר ווי אַ האַלב יאָהר האָט דער דאָקטאָר איהר ניט געגעבען.

האָט זי געוואוסט פון דעם ? באַשטימט. אָבער ניט געיאַמערט, ניט געקלאָגט, ניט געריסען אויף זיך די האַר ! געבליבען אין איהר צימער מיט אַ בוך אין דער האַנט און ווייטער געלערענט. אזוי ווי גאַרניט וואָלט פאַסירט. אזוי ווי זי וואָלט באַלד באַדאַרפט אָפּגעבען איהר עקזאַמען, ווייל די קראַנקע קינדער און ווייבער וואָרטען נאָך אַלץ אויף איהר אין דעם קליינעם שטעדטעל. באַזונדערס. די וואָס

האַבען באַדאַרפט קומען אין די ספּעציעלע טעג צווישען פיר און זעקס. זי האָט געוואוסט, אַז דאָס וועט קיינמאָל ניט זיין, קיינמאָל וועט זי שוין קיין עקזאַמען ניט אָפּגעבען, ניט ווערען אַ דאָקטאָר, ניט קאָנען העלפען איהרע פּאַציענטען פאַר וועלכע זי האָט אָפּגעגעבען איהר געזונט און לעבען, נאָך איידער די דאָזיגע פּאַציענטען זיינען קראַנק געוואָרען און אפילו געוואוסט, אַז זיי ווערען ווען עס איז קראַנק. ניט זיי, נאָר דער דאָקטאָר — דער אַרימער דאָקטאָר — איז נעבאָך געווען קראַנק, זעהר קראַנק, האָפּנונגסלאָז קראַנק. מיט יעדען טאָג איז „ער“ געוואָרען דינער, זיין הויט דורכזיכטיגער, זיינע בלויע אויגען שענער אין זייער אומענדליכער מעלאַנכאָליע — — —

און זי האָט פּאַרט געלערענט, שטודירט, געזוכט, געבעטען מען זאָל איהר געבען נאָך אַ בוך און נאָך און דערצעהלען וואָס דער פּראָפּעסאָר האָט געזאָגט און וואָס ער טראַכט וועגען דער און דער זאָך. צו וואָס האָט זי דאָס באַדאַרפט? קיין געברויך פון דעם האָט זי דאָך ניט געקענט מאַכען. . . . און וואָס פאַר אַן אונטערשייד איז געווען פאַר איהר דער האַלב־טויטער, ווען זי וואָלט ניט געוואוסט דאָס און אַנ־דערעס איבער ביאָלאָגיע אָדער אַנאַטאָמיע. האָט זי אפשר געהאַט אַ האָפּנונג געזונט צו ווערען? ניין, ווייל זי האָט זיך אנטזאָגט אפילו צו פּאָהרען קיין דאָוואַס — דעם באַקאַנטען אַרט אין דער שווייץ, וואו עס פּאַרזאַמלען זיך קראַנקע פון דער גאַנצער וועלט. צו גוט האָט זי געוואוסט איהר צושטאַנד. אין סעפטעמבער וועט קומען איהר סוף — צו וואָס־זשע דאָוואַס?

און פּאַרט געלערענט. און ווייטער שטודירט און ווידער גע־אַרבייט.

— איך וועל אַנקומען צו גאָט אַ געלערענטע — פלעגט זי זאָגען מיט אַ רוהיג שעהנעם שמייכל — אַהן אַ דיפּלאָם, דאָס יאָ; אָבער אַן אויסשטודירטע.

אַז זי וועט קומען צו גאָט אַליין, דאָס האָט זי יאָ געוואוסט. כאַטש פאַר אַ „דאָקטאָר“, פאַר אַ פּריי־דענקענדען קאַפּ איז עס געווען אַביסעל געוואָגט און אויך אפשר סענטימענטאַל און יעדענפאַלס „אַלט מאַדיש“ צו רעדען פון גאָט און פון קומען צו איהם מיט אַזאָ זיכער־הייט, נאָר ווען זי פלעגט עס זאָגען מיט אַ שמייכל, האָבען אַנדערע

שטילערהייט אָנגעפאַנגען צו וויינען, אַרויסגע'גנב'עט זיך פון צימער אין דעם קאַרידאָר און דאָרט געוויינט, בייסענדיג דאָס טאַשענטיכעל, כדי זי דאָרט, ביי זיך, זאָל ניט הערען זאָל ניט וויסען. אָבער זי האָט געוואוסט און אַפּטמאַל געזאָגט פֿאַר געזעגענען זיך :

— וויינט ניט. דאָקטוירים וויינען ניט.

דאָקטוירים וויינען ניט אָבער זיי קענען אַנדערע מאַכען צו וויינען. מאַנאַטען לאַנג נאָכדעם ווי סאַניאַ איז שוין געווען ביי איהר גאָט, האָבען דאָ אויף דער ערד איהרע „קאַלעגען“ און „קאַלעזשאַנ-קעס“ געוויינט, ווען זיי פלעגען זיך דערמאָנען אָן איהר — — — געשטאַרבען איז זי טאַקע אין סעפטעמבער, אַזוי ווי דאָס האָט אויך באַדאַרפט זיין נאָך דעם מעדיצינישען בוך, וואָס זי האָט ניט גע-האַט קיין צייט צו פאַרענדיגען. מען האָט עס געפונען ליגענדיג אויף איהר קאַלדרע. זי האָט עס געלייענט אידער זי איז איינגע-שלאָפען איהר אייביגען שלאָף, דעם זיגערמאַכער'ס טאַכטער, גאַט'ס איינזאַם בלימעלע . . .

דאקטאר מוקורעקו

דאָס וואָס איך געה דאָ דערצעהלען איז ניט קיין אויסגעטראַכטע זאָך — ס'איז אַן אמת, וואָס איז געבליבען אין מיין זכרון, כאַטש אַ היפש ביסעל יאהרען זיינען אַוועק און די הויפט־פּערזאָנען פון דער דאָזיגער געשיכטע זיינען שוין טויט.

* * *

איך בין דעמאָלט געווען ניין אָדער צעהן יאהר אַלט, ניט מעהר. געוואוינט האָבען מיר, ד. ה. מיין מאַמע, די לערערקע, מאַדאָם פּערל־מאַן, מיט איהרע פֿיר קינדער, אויף דער ניקאַלאַיעווער גאַס אין דעם הויז פון לופינסקי לעבען בובריק'ס הויז. איך געדענק שוין ניט ווי אַזוי און פֿאַרוואָס האָט זיך אין דעם ווינטער פּאַיאָוועט אין ביאַליסטאָק דאָקטאר גלאָס, יונג, שייך, מיט געדיכטע טונקעל בלאַנדע האָר, מיט

עלעגאַנטע פיינע מאַנירען, שיינ אַנגעטאַן, האָט ער באַלד געצויגען אויף זיך די אויפֿמערקזאַמייט פֿון דער שטאַדט. דערצו נאָך אַן אויס־געשטודירטער דאַקטאָר פֿון מעדיצין — און אַזש פֿון פֿאַריז — אַ קלייניקייט! אויף מיר האָט דאָס אַלץ געמאַכט אַ שטאַרקען איינ־דרוק. און אַ חוץ דעם האָט די מאַמע אונו געזאָגט אַז דער „פֿאַריזער דאַקטאָר“ איז אונזער אַ שטיקעל קרוב, אַ שוועסטער־קינד פֿון אַ מומע אָדער . . . איך ווייס דאָס ביז היינט ניט און וועל דאָס שוין קיינמאַל ניט קאַנען אויסגעפינען.

דוכט זיך, אַז דער דאַקטאָר האָט געהאַט אַביסעל געלט אויך. איך דערמאַן זיך, אַז פֿון צייט צו צייט פֿלעגט ער אַנקומען צו אונז מיט אַ גרויס קעסטעל שאַקאַלאַד, אַ באַנבאַניערקע, אַ מתנה פֿאַר אונז — אַ זאַך וואָס האָט זייער זעלטען פֿאַסירט אויף אונזער גאַס . . . און באַלד איז אַרויסגעקומען נאָך אַ נייעס: דער עלעגאַנטער דאַקטאָר איז געוואָרען אַ חתן. זיין כלה איז געווען אַ יונג מיידעל פֿון דער רייכער און גוט־באַקאַנטער משפּחה — סקי. ווי איך פֿאַר־שטעה איז דאָס געווען אַ שידוך אויס ליבע. באַזונדערס געטריי איז זי געווען צו איהר חתן, ווי די פֿאַלגענדע פֿאַסירונגען האַבען דאָס טרויעריג באַשטעטיגט.

אַבער דערווייל איז געווען פרעהלאַך. מען האָט אַנגעפֿאַנגען זיך צוצוגרייטען צו דער חתונה. ביי אונז אין הויז איז געוואָרען לעבעדיג. עס פֿלעגען אָפט קומען געסט, מען האָט געפֿלוידערט, געלאַכט, גוט פֿאַרבאַכט. און בעסער און גליקליכער פֿון אַלעמען האָט, פֿאַר־שטייט זיך, געפֿילט דער חתן.

איינמאַל, ווען דער טיש איז שוין געווען אַנגעגרייט צום עסען און מיר האַבען געוואַרט אויף אונזער גאַסט, דעם דאַקטאָר גלאַס, האָט פֿאַסירט עפעס אַ מאַדנע זאַך. די טיר האָט זיך געעפֿענט, דער גאַסט איז האַסטיג אַריין אין צימער, צוגערופֿען מיין מאַמע אין אַ זייט און איהר געזאָגט אין אַ בייזער, צורייצטער שטימע:

— פֿאַרוואָס שטעקט מיר אייער דינסטמיידעל אַרויס די צונג הינטער מיין רוקען? ס'איז ניט שיינ פֿון איהר. זאָגט איהר, איך בעט אייך, זי זאָל דאָס מעהר ניט טאָן.

מיין מאַמע איז געבליבען אַ פֿאַרוואונדערטע.

— וואָס הייסט זי שטעקט אַרויס די צונג? איך קען דאָס ניט פאַרשטעהן!

— זי האָט דאָס נעכטען געטאָן, בשעת זי האָט מיר געהאַלפּען אויסציהען מיין אויבערראַק און האָט דאָס נאָר וואָס ווידער אַמאַל געטאָן. — האָט געענטפּערט דאָקטאָר גלאָס.

— מסתמא אַ שפּאַס — איך ווייס, — האָט פאַרזוכט איהם צו באַרוהיגען די מאַמע.

— אַ שלעכטער און ניט פאַסיגער שפּאַס, — האָט ער זיך אָפּגערופּען.

די דינסט האָט געבראַכט די סופּ, נאַכדעם דאָס פלייש, די טעלער... עטליכע מאָל איז זי אַריין און אַרויס פון דער שטוב און מיט קיין איינציגע באַוועגונג ניט, מיט אַ שמייכל אַדער אַ זייטיגען בליק, האָט זי ניט געמאַכט צו פאַרשטעהן אַדער צו פאַרדעכטיגען, אַז זי האָט עפעס צו טאָן מיט דעם גאַסט. עס האָט אַזוי אויסגעזעהן, אַז אַט איז ער דער גאַסט, דער פיינער פרעמדער הער דאָקטאָר פון פאַריז, און זי איז חנה, די רוהיגע, באַשיידענע דינסט, וואָס זי איז דאָס טאַקע געווען די גאַנצע יאָהרען וואָס זי האָט פאַרבראַכט אין אונזער הויז. אויך דער גאַסט האָט זיך געהאַלטען אַזוי ווי ניט ער האָט דאָס נאָר וואָס זיך געבייזערט אויף אונזער חנה. אַ געבילדעטער גוט דער-צויגענער מענש, דאָס זעהט מען באַלד — — ער האָט געשפּאַסט, געלאַכט, עפעס דערצעהלט אין פראַנצויזיש וואָס איך האָב ניט גע-קאָנט פאַרשטעהן (מיין מאַמע האָט יאָ גערעדט פראַנצויזיש).

נאָך דעם מיטאָג, ווען דר. גלאָס איז אַוועק, האָט די מאַמע גע-נומען אויסרעדען חנה'ן פאַר איהר פרעכהייט. וואָס הייסט אַרויס-שטעקען אַ צונג הינטער דעם רוקען? פאַסט עס פאַר אַ יונג מיידעל? ווער טהוט אַזעלכע זאַכען? צו וואָס? אַזוינס האָט זי פון חנה'ן ניט דערוואַרטעט.

דאָס מיידעל האָט זיך ביטער צעוויינט. זי ווייס פון קיין זאַך ניט, האָט זי באַהויפטעט. עס איז אַן אויסגעטראַכטע זאַך, ניט גע-שטויגען ניט געפּלויגען. זאָל דער דאָקטאָר זאָגען דאָס איהר אין פנים! ער וועט ניט וואַגען דאָס צו טאָן.

— אָבער צו וואָס זאָל אַזאַ מענש ווי דר. גלאַס איז אויסטראַכ־
טען דאָס ?

— איך ווייס ניט. ס'איז אַ ליגען. און אויב איך האָב דאָס גע-
טאָן הינטער זיין רוקען — טאָ ווייזשע האָט ער געקענט זעהן ?

— זעהסטו דאָך !

— זעה איך גאַרניט. אַ ליגען !

אַ פּאַר טעג איז געווען שטיל און די מאַדנע געשעהעניש איז
שוין כמעט געווען ווי פאַרגעסען. אָבער דאָ איז פאַרגעקומען עפעס
אַנדערש.

שפעט אין אַווענט האָט זיך געעפענט די טיר און דאָקטאָר גלאַס
איז האַסטיג אַריינגעקומען אין צימער. ער איז געווען אויפגערעגט.
נערוועז.

— וואָס האָט פאַסירט ? — האָט די מאַמע איהם אַ פרעג געטאָן.
— געהט אַוועק פּונם פענסטער — האָט ער קאָמאָנדירט : לאַזט
אַרונטער דעם פּאַרהאַנג. הערט אונז אימיצער ?

— ווער זאָל הערען ? מיר זיינען אַליין.

— גוט. באַהאַלט די ביכער מען זאָל זיי ניט קענען געפינען.
ס'איז וויכטיג.

ער האָט אַרויסגענומען פון אונטער דער פּאַלע אַ פאַר ביכער און
איבערגעגעבען דער מאַמען.

— וואָס זיינען דאָס פאַר אַ ביכער ?

— פרעגט ניט און געהט מיר נאָך, מען שפּיאַנירט מיך. אויב
מען געפינט די ביכער ביי מיר וועט זיין שלעכט. שטעהט אימיצער
אונטער דעם פענסטער ?

מען האָט מיך אַרויסגעשיקט אויסגעפינען אויב אימיצער דרעהט
זיך אַרום דעם הויז. איך האָב קיינעם ניט געזעהן, אַלץ איז געווען
שטיל.

דאָקטאָר גלאַס איז אַוועקגעגאַנגען. די מאַמע האָט באַהאַלטען די
ביכער אויף דעם בוידעם. וואָס פאַר אַ ביכער דאָס זיינען געווען,
האָט זי ניט געקאַנט וויסען ווייל זיי זיינען געווען איבערגעבונדען מיט
אַ שטריקעל. אַודאי „פּאַליטישע“ ביכער, פאַרבאַטען פון דער צענזור
— וואָס־זשע אַנדערש האָט דאָס געקאַנט זיין ?

א פֿאַר טעג שפעטער האָט די מאַמע אָנגעפאַנגען צו רעדען וועגען די ביכער.

— אַלץ איז אין אַרדענונג . . . גאַרניט, גאַרניט, — האָט דער דאָקטאָר געענטפערט אַביסעל אין פאַרלעגענהייט און באַלד גענומען רעדען פון עפעס אַנדערש. נו, פאַרשטעהט זיך, מענשען וואָס באַשעפטיגען זיך מיט „פּאָליטיק“ רעדען ניט אַ סך.

עס איז געווען אַ רוהיגער געמיטליכער אַווענט. איך בין געזעסען אין מיין קליין צימערעל, געלייענט דעם ראַמאַן פון זשול ווערן און מיט איין אויער זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס דער פאַריזער דאָקטאָר דערצעהלט מיין מאַמען. אין מיטען פון זיין דערצעהלונג איז ער געבליבען שטיל.

— נו און וואָס ווייטער ? — האָט די מאַמע אַ פּרעג געטאָן.

אַ פּאָזע. דער דאָקטאָר שווייגט. די מאַמע וואַרט. איך הויב אויף מיין קאָפּ פון בוך.

— איך פאַרשטעה דאָס ניט — הער איך דעם דאָקטאָר'ס שטימע — איך זיך ביי אייך אין שטוב, איך בין אייער גאַסט און איר שטעקט מיר אויס די צונג. איר מיינט, אַז איך זעה דאָס ניט ? איך זעה גאַנץ גוט וואָס ס'טוט זיך הינטער מיין רוקען . . .

— באַרוהיגט זיך, — האָט די מאַמע געזאָגט — איר זענט צו נערוועז.

אַבער איר שטימע האָט געציטערט און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז זי אַליין נויטיגט זיך באַרוהיגט צו זיין.

— ניין, ניין, איך בלייב ניט דאָ — האָט פּראָטעסטירט דער גאַסט, זיך אויפגעוויבען און פאַרשוואַנדען.

דאָס ערשטע וואָס די מאַמע האָט געטאָן איז געווען אַרױפצוגעהן אויף דעם בוידעם און נאָכקוקען די ביכער — די „געפערליכע פּאָליטישע“ ביכער, וואָס דר. גלאַס האָט איר געגעבען צו באַהאַלטען. זי האָט אויפגעבונדען דאָס שטריקעל און זיך איבערצייגט, אַז די ביכער זיינען געווען גאַר ניט קיין פאַרבאַטענע. דער פּאָליציי־מיסטער אַליין האָט זיי געקאַנט רוהיג לייצען.

אויף מאַרגען פריה איז די מאַמע אַוועק צו דער כּלה'ס משפּחה.

— דער חתן איז קראַנק, — האָט זי געזאָגט: ער איז ניט נאָר־מאַל, אַראָפּ פון זינען. שטעלט אָפּ די חתונה.

עס האָט אויסגעבראַכען אַ סקאַנדאַל. די משפּחה ז. האָט שוין אויך באַמערקט, אַז עפעס איז ניט ריכטיג אין דעם ווי דער דאָקטאָר באַנעהמט זיך. אויך דאָרט האָט ער באַשולדיגט די דינסט, אַז זי שטעקט אים אַרויס אַ צונג און געוואָלט זי שטעכען מיט אַ שטעק־נאָדעל. אָבער די כּלה האָט ניט געוואָלט הערען פון קיין זאַך. זי האָט אים ליב. נאָך דער חתונה וועט זיין „נערוועזקייט“ פאַר־שווינדען. זיי ביידע וועלען זיין גליקליך א. אַז. וו.

פאַרשטעהט זיך אַז אַ חוץ דער משפּחה האָט קיינער גאַרניט גע־וואוסט. אויך דער דאָקטאָר אַליין האָט ניט געוואוסט וואָס מען רעדט וועגען אים. אָבער באַלד האָבען אויך אַנדערע דערוועהן, אַז עפעס איז ניט גאַנץ ווי עס דאַרף זיין מיט דעם געבילדעטען, עלעגאַנטען חתן. אָבער וואָס מעהר מען האָט גערעדט צו דער כּלה, אַלץ שטאַרקער האָט זי זיך געהאַלטען. ניין, זי וועט אים ניט אויפגעבען, זי וועט חתונה האָבען מיט דעם מאַן וואָס זי האָט ליב — מען קען אויסטראַכטען אויף אים וואָס מען וויל . . .

און מען האָט טאַקע געשטעלט די חופּה — אין שרעק און אין מורא, מיט דערוואַרטונג, אַז אַט־אַט קאָן יעדע מינוט עפעס פאַרקומען — אָבער פאַרט געשטעלט. צוויי וואַכען שפעטער איז דאָקטאָר גלאַס פאַרשוואונדען פון ביאַליסטאָק. מען האָט אים אַוועקגעפיהרט קיין וואַרשע זיך קורירען. פון דאָרט ווייטער — וואוהין, וועל איך שפעטער דערצעהלען.

אָבער זיין ווייב, די יונגע אומגליקליכע פרוי איז געבליבען אין ביאַליסטאָק. און באַלד האָבען מיר זיך דערוואוסט פֿון נאָך אַ נייעס: זי געהט ווערען אַ מאַמע.

איין יאָהר איז פאַרגאַנגען, צוויי, פיר, אַכט . . .

יעדער איינער אין אינווער שטאַט האָט געקאַנט זעהן פרוי דאָקטאָר גלאַס אָנגעטאָן אין שוואַרצען, געהענדיג שפאַצירען מיט איהר קליינער טעכטערעל, אַ דאַרע, אַ שווייגענדע, פלעגט זי אַרומגעהן לעבען דעם „סטאָוו“, ניט קוקענדיג אויף קיינעם, ניט רעדענדיג, ניט באַגריסען קיינעם. איך בין געווען פריינטלאַך מיט איהר משפּחה, אָבער קיינמאַל

האָב איך ניט געהאַט די געלעגנהייט צו זעהן אָדער צו רעדען צו איהר. ווי אַ לעבעדיגע מצבה, ווי אַ סטאַטוע האָט זי אויסגעזעהן — שטענדיג אַליין, שטענדיג מיט איהרע געדאַנקען, שטענדיג מיט „איהם“, וועלכער איז געווען ווייט פאַרלאָזען, איזאָלירט, אָבער ניט טויט — ניט אינגאַנצען טויט.

פלוצים האָט מען אָנגעפאַנגען צו רעדען, און זי וויל האָבען אַ גוט פון איהר מאַן . . . און אימיצער שדכנ'ט זיך צו איהר. איין מאָל אָדער צוויי האָב איך טאַקע געזעהן אַ יונגען מאַן וואָס האָט זי באַ-גלייט אויף איהר שפּאַציר לעבען דעם „סטאַוו“. אַ גוט? ווי אַזוי? דער מאַן לעבט דאָך . . . זי האָט געמאַכט עטליכע פאַרזוכען און דער-פון איז גאַרניט אַרויסגעקומען. דער יונגערמאַן איז פאַרשוואונדען. איהרע האָר זיינען געוואָרען גרוי. דאָס טעכטערעל'ס האָר זיינען איצט געווען טונקעל העל, אַזוי ווי דעם טאַטענ'ס.

איך האָב פאַרענדיגט די רעאַל שוהל („רעאַלנאַיע אוטשי-לישטשע“) און באַקומען אַן איינלאָדונג פון אונזער קרוב, אַ שטיקעל אַנקל אין קאָוונע צו פאַרבריינגען דאָרט דעם זומער. ווי שעהן דער מאָלט איז געווען קאָוונע! די הונדערט-יאָהריגע ליפעס אויף דעם „נאַווי פלאַץ“ — די הויפט-גאַס האָבען געשמעקט אַזוי, און דער קאַפּ פֿלעגט אָנהויבען שווינדלען פֿון דעם זיסען אַראַמאַט . . . די זאַרג-לאָזע, העלע, יונגע זומער-טעג זיינען שטיל געשוואומען איבער דער שטאָדט, איבער מיינע חלומות . . .

— מאַרגען פּאָהרען מיר קיין „פּאַטשטאַוואַי“, — האָט מײן שטיקעל אַנקעל געזאָגט.

— וואו איז פּאַטשטאַוואַי?

— ניט ווייט, אַ שעה צו פּאָהרען. עס איז אַ קליין דערפעל אויף דעם ברעג פון ניעמאַן. מיר וועלען באַזוכען דאָרט דאָקטאָר גלאָס.

— וואָס? וועמען?

— דאָקטאָר גלאָס — יא, טאַקע אים, דעמוזעלבען, — האָט מײן אַנקעל געזאָגט מיט טרויער אין זיין שטימע.

— וואָס טהוט ער דאָרט?

— וואָס זאָל ער טאָן? — האָט זיך אָפּגערופען דער אַנקעל —

קראַנק איז ער.

מער האָט ער ניט געוואָלט רעדען : צו טרויעריג, צו טראַגיש איז געווען די טעמע, אָבער פון אַנדערע האָב איך זיך דערוואוסט וועגען מעהר איינצעלהייטען.

דר. גלאַס לעבט אין דעם דערפֿעל שוין עטליכע יאָהר. די דאָקטוירים האָבען דערקלעהרט, אַז ער וועט זיך קיינמאַל ניט אויסקור־רירען און אַז האַלטען איהם אין אַ ספּעציעלער קראַנקען־הויז האַט קיין זין ניט. ער איז ניט געפּערלאַך, ער וועט קיינעם ניט טשעפען, ער קאָן אַרומגעהן צווישען מענשען און זיין פּריי ווי ווייט עס איז נאָר מעגליך. דערפאַר האָבען אים זיינע קרובים און פּריינט אַוועקגעפיהרט קיין פּאַטשטאָוואַי, וואו קיינער קען איהם ניט. ער וואוינט ביי אַ פּויער אַזוי ווי אַ קוואַרטיראַנט, מען צאָהלט פאַר איהם, ניט קיין סך, אָבער גענוג כדי ער זאָל ניט פּיהלען קיין נויט. וואָס טהוט דער עלעגאַנטער, הויך־אינטעליגענטער עסטעט אין דעם קליינעם פּאַרוואַרפֿען ליט־ווישען דערפֿעל צווישען פּויערים? גאַרניט. ער שטעהט אויף, טהוט זיך אָן אַזוי ווי אַט מוז ער אַוועקגעהן אין אַ טייערע קאַפע אין פּאַריי, נעהמט זיין שטעקען און געהט שפּאַצירען. די מענשען האָבען זיך שוין צוגעוואוינט צו איהם. מען זאָגט איהם „גוט מאַרגען, הער דאָקטאָר!“ — ניט חלילה צו טרייבען אַ וויץ, נאָר טאַקע גאַנץ ערנסט. העפּליך און פּריינטליך נעהמט ער אַרונטער זיין קאַפּעליוש און ענטפּערט אויף פּראַנצויזיש :

— באַנזשור, מאַנסיער ! (אַ גוטען מאַרגען, מיין הער).

און ער געהט וויטער. אַ שטיקעל קולטור וואָס איז אַראָפּ פון זינען צווישען פֿעלדער און גענו, וואָס לעבען זייער איינפֿאַך, אַ טיף קלוגען לעבען . . .

עס טרעפט, אַז די פּויערים קומען צו איהם פאַר אַ רפואה פון אַ קרענק. פּאַרט אַ דאָקטאָר און אַ פּאַריזער, און אַ מעלה וואָס ער איז ניט אינגאַנצען . . . אפֿשר ווייסט ער פֿאַרט ווי מען קודירט זיך אויס פון שמערץ אין רוקען אַדער פון אַ הוסט? אַי, ער ווייסט טאַקע! ער נעהמט אַ פען און שרייבט אַ רעצעפּט. דער אַפּטייקער פון דער נאָענטסטער שטאָדט קוקט עס דורך און דערקלעהרט, אַז דער רעצעפּט איז אַ ריכטיגער, אָבער געברויכען קען מען עס ניט, ווייל ס'איז אונ־טערגעשריבען : דאָקטאָר קו־קו־רעקו.

אַרימער דאָקטאָר קוקרעקו! איך האָב איהם געזעהן ווען מיר זיינען אָנגעקומען קיין פּאַטשטאַוואַי. אמת, נאָר פון ווייטען, ווייל דער אַנקעל האָט ניט געוואָלט, אַז איך זאל קומען נענטער און אפשר איז ער אויך געווען גערעכט, ווייל דער איינדרוק וואָס דער קראַנקער האָט אויף מיר געמאַכט, איז געווען אַ גוואַלדיגער — — אַט איז ער — דער גאַסט, וואָס האָט באַזוכט מיין יוגענט און איז פאַרבליבען אין מיין זכרון אויף אייביג — די טראַגישע לעגענדע, דער מאַרטירער אַהן שולד — — ער איז געוואָרען דיק, ווי דאָס טרעפּט זיך אַפּט ביי די גייסטיק־קראַנקע, זיינע האָר זיינען אויסגעפּאַלען, געוואָרען גרוילאָך, זיינע אויגען קוקען און זעהען ניט, זיין מויל לאַזט אַרויס ווערטער, אַבער ס'רעדט ניט. האָט ער דערקאַנט מיין אַנקעל? איך קאָן דאָס ניט זאָגען. ער האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו נעהמען דעם קליינעם פעקעל פיש, אַפּגעבאַקענע חלה, אַביסעל געקעכטס, קיכלאָך. יעדען פרייטאַג האָט ער פון אַנקעל באַקומען אַזאַ פעקעל און שוין געוואָרט אויף דעם אַזוי ווי אַ חיה וואָרט אויף זיין עסען. צו אַ באַשטימטער שעה, דאָס פעקעל האָט געמאַסטען און געוואויגען זיין צייט, די לאַנגע מאַנאַטען און יאָהרען, וואָס האָבען זיך געצויגען דאָ אין פּאַטשטאַוואַי און דאָרט אין ביאַליסטאַק לעבען אונזער סטאוּ... מעהר האָב איך איהם ניט געזעהן און ניט געהערט פון איהם, אויך ניט פון זיין אומגליקליכער פרוי. מסתמא זיינען זיי שוין ביידע טויט. אַבער זייער טאַכטער האָב איך יאָ געזעהן אין דער צייט, ווען איך בין געווען אַ סטודענט אין פעטערבורג. זי איז געווען שוין אַ דערוואַקסען מיידעל, אויך אַ סטודענטקע, אַ שעהנע, מיט עלעגאַנטע מאַניערען, שטענדיג געשמאַקפול אָנגעטאַן. איהרע בלויע אויגען זיינען געווען שוין צו דורכזיכטיג. מען האָט געהאַט מורא, אַז די שרעק־ליכע קראַנקהייט קאָן אויך זי טרעפּען — ווי דאָס טרעפּט זיך אַפּט, אַבער דאָס איז ניט פאַרגעקומען — יעדענפּאַלס האָב איך גאַרניט געהערט דערפון. זי האָט קיינמאַל ניט גערעדט פון איהר פּאַטער און איך, פאַרשטעהט זיך, האָב אויך געשוויגען. דוכט זיך, אַז זי האָט קיינמאַל ניט געזעהן איהר טאַטען, דעם אומגליקליכען דאָקטאָר קוקרעקו, וועמען דער גרויזאַמער שיקזאַל האָט אַרויסגעשטעקט די צונג הינטער דעם רוקען...

דער פאטראָן

. . . און פלוצים אין אונזער שטילען ביאליסטאָק — אין דער קרוין פון ליטע — האָט זיך באַוויזען אַ מין נייער טיפּ פון מענשען. ביז אַהער האָט מען זיי ניט געזעהן, ניט געהערט. זיי זיינען געווען יונג, צווישען זיבעצעהן און צוואַנציג, מיינסטענס דאָר, אויסגעטריקענט, אַרים געקליידט, מיט צעריסענע שיד, אָהן אַן איבערציער. מאַנכע פון זיי האָבען געטראָגען ברילען, גאַנץ ביליגע, פאַרשטעהט זיך, און די וואָס האָבען די ברילען נישט געטראָגען, זיינען געווען קורצזיכטיג. מען האָט זיי גערופען „פאַטראָנען“. פאַרוואָס, צוליב וואָס, ווער האָט זיי געגעבען דעם דאָזיגען נאָמען און וואָס אייגענטליך באַדייט דאָס — האָט קיינער ניט געוואוסט. נאָר אַזוי איז שוין געבליבען ביי אונז: פאַטראָן, דוכט זיך, אַז זיי האָבען אַ לאַנגע צייט אַליין ניט געוואוסט, אַז מען רופט זיי אַזוי, און ווען זיי האָבען זיך שוין יאָ דערוואוסט, האָבען זיי ניט רעאַגירט אויף דעם. פאַטראָן, זאָל זיין פאַטראָן, ווע- מען אַרט דאָס?

די דאָזיגע יונגע לייט זיינען געווען ניט קיין ביאליסטאָקער. זייטיגע זיינען זיי געווען, געקומען צו אונז פון פאַרשידענע שטעט, מיינסטענס אָבער פון ווילנע. פאַרוואָס פונקט ווילנע? ווייל דאָרט איז דאָך געווען די באַוואוסטע ישיבה, וואו זיי, די פאַטראָנען, האָבען זיך געלערענט. דאָס הייסט, געלערענט האָבען זיי זיך דאָרט נאָך, ווען זיי זיינען ניט געווען פאַטראָנען — נאָר פשוט'ע ישיבה-בחורים, אַזוי ווי פון דעם טיפּ, ווי די טראַדיציע און אפשר שוין די לעגענדע האָט דאָס געפאָדערט. דאָס הייסט: געווען באַשיידען, פרום, אַרים, האַלב-הונגער, געגעסען טעג און געשלונגען די חכמה פון די אַלטע ספרים, אָבער אַרונטערשלינגען די דאָזיגע חכמה אינגאַנצען האָבען זיי ניט געקאַנט אָדער ניט געוואַלט און—פאַרלאָזען די ישיבה, אַוועקגע- לאַפען. . . דאָס זיינען געווען די גייסטיגע רעוואָלוציאַנערען, די „בונטאַוטישקעס“ געגען דער טראַדיציע, די דעזערטרען פון דעם ספר, די יונגוואַרג וואָס האָט אַנגעפאַנגען צו דענקען און צו קלעהרען. און ניט נאָר פון ווילנע זיינען זיי געקומען און ניט נאָר געווע- זענע ישיבה-בחורים זיינען דאָס געווען. געקומען פון גראַדנע, פון

בריסק, וואַרשע, אַזש פון אַדעס. איך מוז אונטערשטרייכען: טאַקע געקומען און ניט צוגעפאָהרען.

— ווי קומט מען דאָס עפעס צופוס פון ווילנע? — האָב איך אַ פּרעג געטאָן „מיינעם“ אַ פּאָטראָן.

— ס'איז ניט שווער — האָט ער מיר דערקלעהרט: — מען לייגט אַריין שטרוי אין די שיך און אין די זאַקען, אויף דעם גוף און באַזונדערס אין פּאַרענט אויף דער ברוסט דאַרף מען אונטערלייגען פּאַפּיר, צייטונגס-פּאַפּיר איז זעהר אַ גוטער מיטעל, ווייל עס האַלט די וואַרימקייט. איז פּאַרגעסט ניט: שטרוי אין די שיך און פּאַפּיר אונטער די וועש אויף דעם בוזעם, ניט פּאַרקעהרט: וועט איהר דאָס געדענקען?

— איך קלייב זיך ניט געהן אין ערגעץ ניט. — האָב איך זיך אַפּגערוּפּען.

— דאָס קאַנט איהר ניט וויסען. איך האָב זיך אויך ניט גע-קליבען, אָבער פּאַרט געגאַנגען און אַנגעקומען און בין צופרידען. איז וואָס וועגען געאַמעטריע? וועט איהר מיר היינט ווייזען אַ נייע טעאַרעמע?

לעוו איז געווען מיין שילער. אַ יעדער פון אונז, די גימנאַזיס-טען פון די העכערע קלאַסען פון דער „רעאַלנע אוטשילישטשע“ האָ-בען געהאַט אַזאָ שילער און געלערענט איהם דאָס וואָס מען האָט אונז געלערענט. קיין געלט האָבען מיר, פּאַרשטעהט זיך, ניט גענומען פאַר דער לערע — און גיי נעהם ביי אַ פּאָטראָן! . . . צוליב דעם זיינען זיי טאַקע געקומען אין פּראַסט און ווינט מיט צייטונגס-פּאַפּיר אַנשטאַט אַ פּוטער אויף דער ברוסט — כדי צו לערנען זיך . . . צו ליב דעם זיינען זיי אַנטלאָפּען פון דער ישיבה — צו לערנען געאַמעט-ריע, אַלגעברע, קאַנען גוט רעדען און שרייבען רוסיש — קאַנען זיך צופאַסען צו דער נייער צייט . . .

דאָס איז געווען אין אַנפאַנג פון דער הערשונג פון דעם יונגען צאַר ניקאָלאַי דעם צווייטען. ער אַליין איז טאַקע געווען יונג און ניט געוואָלדיג פּאַסענד צו דעם פּלאַץ וואו דער שיקואַל האָט איהם געבראַכט. אָבער זיינע מיניסטאַרען זיינען געווען אַלט און דערפאַרען און האָבען ווייטער געטריבען די פּאַליטיק פון ניקאָלאַי'ס פּאַטער

אַלעקסאַנדער דעם דריטען — די בלינדע, קליינליכע, נאַרישקאַנדיג סערוואַטיווע פּאָליטיק פון פאַרפאַלגונג און באַגרעניצקייט. וואָס אַזוינס האָט שוין געקאַנט דערוואַרטען די אידישע יוגענט אין די געטאָ-שטעט און שטעדטלאַך — אין דער „טשערטאַ אַסיעדלאַסטיי“? מען האָט פאַרט געטראַכט, אַז מיט דער הילף פון אויסבילדען זיך, פון קענען געאַמעטריע, מיט געאַגראַפיע און קאַנען די רוסישע שפּראַך — וועט מען זיך אפּשר צו עפּעס צושלאַגען. און אויב אַזוי איז זיי געזונט ווילנער ישיבה און לאַמיר זיך לאַזען געהן צו די ביאַליסטאָקער גימנאַזיסטען, איידער דער פּאַניע רופּט צום פּריזיוו . . .

אַבער מיט מיינעם לעוו איז די זאַך געווען אַביסעל אַנדערש. ניט פון דער ווילנער ישיבה איז ער געווען אַנטלאַפען, נאָר פון דעם אַלטען אידישען גאַט, וואָס האָט געשוועבט ערגעץ וואו אַרום דער ישיבה, אין די שמאַלע געסלאַך פון דער אַלטער שטאָדט . . .

— וואָס הייסט ער איז דאָרט? פּונקט דאָרט? — האָט ער געהאַלטען אין אויספּרעגען מיך, קוקענדיג אויף מיר דורך זיינע גרויסע ברילען-גלעזער — וואָס אַזוינס האָט שוין גאַט געפונען דאָרט אין דער געטאָ? נו, און וואָס וועגען דער גרויסער ניט-אידישער וועלט? וואָס איך טראַכט איז, אַז דער גאַט האָט בכלל קיין רעליגיע ניט. מענשען האַבען אַ רעליגיע — אַבער ניט גאַט.

און אַנווייזענדיג אויף די לעהר-ביכער וואָס איך האָב איהם געגעבען, האָט ער ווייטער גערעדט:

— אין דער געאַגראַפיע איז אויך דאָ אַ גאַט. אין דער גע-אַמעטריע און אין אַלגעברע אַוודאי. דאָרט איז איינגעשלאָסען אַן אמת וועגען ליניען און ציפּערען. און וואו ס'איז דאָ אמת, דאָרט איז גאַט. לאַמיר געהן ווייטער און לערנען. דערקלעהרט מיר, איך בעט אייך, וואָס מיינט אַט די טעאַרעמע? ווי אַזוי קען מען זי באַווייזען?

ער האָט געוואָלט וויסען אַלצדינג, אַרונטערשלינגען אַלע לעהר-ביכער וואָס זיינען פאַראַן אין ביאַליסטאָק. דעם אמת געזאָגט איז ער געווען מעהר פלייסגיכער ווי איך, זיין לעהרער. איבער נאַכט האָט ער געלערענט זאַכען וואָס אין דער „אומשילישטשע“ האָט גענומען איינשטודירען וואַכען און מאַנאַטען. און איינמאַל אויסגעלערענט איז

עס שוין געזעסען ביי איהם אין קאפ פֿעסט. אמת, אביסעל קרום, אביסעל פריקרע, ניט אַזוי ווי מען האָט אונז דערקלעהרט. ער האָט געהאַט זיין אייגענע מעטאָדע, זיין אייגענעם צוגאַנג צו דער וויסנ־שאַפט. עס איז געווען ביי איהם ניט אַזוי אויסצולערנען וויפיל אינזלען ס'זיינען דאָ אין דעם שטילען אַקעאַן, נאָר וואָס שטעקט הינטער דעם? וואָס שטעקט הינטער פיזיקע, געאָמעטריע. עפעס מוז דאָך שטעקען — ווייל אַניט וואָס דאַרף מען דאָס אינגאַנצען?

— מען דאַרף דאָס וויסען און מען לערענט דאָס כדי צו זיין גע־בילדעט. כדי קאָנען צו בויען, צו לייגען וועגען, צו אַנשטעלען פאַב־ריקען, כדי אַנצוגיין מיט דעם לעבען.

— ניין ניין — האָט ער מיר געענטפערט — צוליב דעם אַליין וואָלט מען דאָך ניט באַדאַרפט אַנשרייבען און דרוקען אַזוי פיל ביכער. עס קאָסט דאָך געלט און אַ סך געלט . . .

דעמאָלט האָב איך ניט פאַרשטאַנען, שפעטער איז מיר געוואָרען קלאָר . . . מיין פאָטראָן האָט געהאַפט אויסצוגעפינען הינטער די אַלע ביכער דעם ליבען גאָט פון דער וועלט — עפעס אַן אַנדערען גאָט, די אורשפּרינגליכע קראַפט וואָס באַהאַלט זיך פון איהם, דעם ישיבה בחור. ווי ער האָט זיך דאָס אַלץ פאַרגעשטעלט אין זיין אַביסעל צע־טומעלטען קאָפּ איז געווען ניט קלאָר. ער אַליין האָט עס שוואַך געקאָנט באַגרייפּען. אַ מאַדנער אינסטינקט, אַ הונגעריגער פייער האָט געטריבען, געיאָגט, געפרעסט זיין נשמה.

ניט לעהר־ביכער האָבען איהם אינטערעסירט. אַזוי ווי זיין רר־סיש איז געווען ווייט פון זיין פערפעקט, האָב איך געפרואוּט צו געבען לייענ־ביכער; באַקאַנט געמאַכט מיט פּושקין, מיט טאַלסטאָי, פון אַנפאַנג איז דאָס נאָך געאַנגען — אָבער ניט מעהר ווי אויף אַ קורצער צייט. באַלד איז ער געקומען צו מיר מיט פרעטענזיעס: — עס איז דאָך אַלץ אויסגעטראַכט! ווער רעדט דאָס אין גראַמען? ווער דאַרף דאָס האָבען? וואָס איז הינטער דעם? — גאַרנישט.

הינטער דעם . . . דאָס איז דאָך געווען די הויפטזאַך!

איך בין דעמאָלט געווען צו יונג, אַ סך יונגער פון איהם, כדי צו קאָנען דערקלעהרען איהם. אַז „הינטער“ פּושקין און טאַלסטאָי —

הינטער און אין דער ליטעראַטור און קונסט בכלל איז באַהאַלטען דער זעלבער אמת, וואָס האָט אַזוי שטאַרק אַפּעלירט צו זיין אויסגע- הונגערטער נשמה.

אַבער איין זאַך איז מיר פּאַרט געווען גאַנץ קלאַר און דאָס האָב איך איהם טאַקע ווידער און ווידער אַמאָל געזאָגט:
— איהר דאַרפט פאַרבעסערען אייער רוסיש. איהר מאַכט פּע- לערען, ווען איהר רעדט און מיט אייער שרייבען איז עס נאָך ערגער. און אויב איהר ווילט אויסהאַלטען דעם עקזאַמען — איז דאָס די ערשטע זאַך: די רוסישע שפּראַך.

דאָס איז געווען זיין ציל, איך מיינ דער אויסערליכער פּראַקטישער ציל. אַפּגעבען דעם עקזאַמען פֿאַר פֿיר קלאַסען פֿון דער אוטשי- לישטשע, האַלטען אַן „עקסטערן-עקזאַמען“, ווי מען האָט דאָס דעמאָלט גערופּען. ווען אויסגעהאַלטען אַזאַ עקזאַמען, קאָן מען שוין זיך צו עפעס דערשלאָגען: מען קען ווערען אַ פּאַרמאַצעפּט אין אַן אפטייק, ווען ווייטער שטודירען קען מען — מאלע וואָס מען האָט געקאָנט אויפּמאַן ווען מען איז שוין איבערגעשפרונגען אויף דער אַנדערער זייט. . . . נאָר אַריבערצושפּרינגען, נאָך מיט מזל אַפּגעבען דעם עקזאַ- מען! נאָר איבערקומען!

— איך האָב קיין מורא ניט, — פּלעגט לעוו זאָגען צו מיר — דורכפֿאַלען וועל איך ניט. איך בין גוט צוגעגרייט, ניט ערגער ווי אַן אַנדערער.

אַבער געזאָגט האָט ער דאָס אַהן זיכערקייט, אַזוי ווי אַ מענש, וואָס וויל זיך אַליין איינרעדען.

וואו ער האָט געוואוינט, וואָס ער האָט געטאָן דעם גאַנצען טאַג, אַ חוץ וואָס ער האָט שטודירט און מיט וואָס ער פּאַרדינט דאָס ביסעל געלט צו קאָנען לעבען, האָב איך ניט געוואוסט. שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ער האָט געאַרבעט אין אַ דרוקעריי, געווען אַ קונ- ציגער ליטאַגראַף. ער האָט געקאָנט ווערען באמת אַן אויסגעצייכענ- טער ליטאַגראַף, געהאַט אַן איינגעבוירענעם טאַלאַנט צו דעם. אַזוי האָט מיר דערקלערט דער באַלעבאַס פּון דער דרוקעריי.

— איך האָב דאָך איהם עטליכע מאָל פּאַרגעשלאָגען בלייבען ביי

מיר אין געשעפט. צו וואס האט ער באדארפט געאגראפיע מיט פיזיקע ?

צוויי חדשים פאר דעם עקזאמען האט מיין פאטראן זיך אנגענומען צו שטודירען מיט דאפעלטע כוחות און דאס האט געמיינט, אז ער איז געווארען דאפעלט אזוי מאגער . . . זיינע קורצזיכטיגע אויגען זיינען געווארען גרעסער, און זיי האבען זשענדע און דערשראקען גע-קוקט אויף דער וועלט: וואס וועט די וועלט איהם צושיקען ?

א טאג פאר דעם עקזאמען האב איך איהם געזעהן. מיין מיינונג איז געווען, אז ער קאן לייכט דורכמאכען דעם עקזאמען. אפילו זיין רוסיש האט זיך פארבעסערט. איך האב איהם דאס געזאגט און ער איז געווען זייער צופרידען.

— איהר דענקט טאקע אזוי ? נו, איז דאך אוודאי גוט . . . איך דאנק אייך.

ער האט אויסגעשטרעקט זיין האנט. זי איז געווען הייס און טרוקען.

— איהר פיהלט זיך ניט גוט ? — האב איך א פרעג געטאן. אי ? ניין. פארוואס מיינט איהר אזוי ? איך האב נאך וועניג געשלאפען. איך בין מיד . . . זייער מיד ! נו, מען דארף שוין גיין, ס'איז שפעט.

אויף מארגען נאך מיטאג איז ער געקומען צו מיר. קיים וואס איך האב איהם דערקאנט. ער איז געווארען מאגערער אין די פארשעה, ער האט זיך געטרייסעלט ווי א בלאט אויף א בוים. זיינע אויגען האבען געקוקט און, דוכט זיך, וועניג געזעהן.

— וואס איז מיט אייך, לעוו ? — האב איך איהם געפרעגט א דערשראקענער.

— אזוי ווי איהר האט געזאגט, — האט ער געענטפערט: — רוסיש, די רוסישע „סאטשינעניע“ (שרייבען) . . . דא האבען זיי מיך געכאפט !

— וואס הייסט געכאפט ? איהר — — איך בין דורכגעפאלען. מען האט מיר געזאגט, אז איך דארף שוין מעהר ניט קומען . . . דורכגעפאלען — — אויס — אויס

אַלצדינג — — אַ שאַד אייער האַרעוואַניע, אַרויסגעוואָרפען איז עס ווי, ווי — —

— נעהמט זיך ניט צום האַרצען, — האָב איך געפרואווט איהם צו טרייסטען. — איך בין זיכער, אַז איבער אַ יאָהר וועט איהר דורכגיין דעם עקזאָמען.

— מעגליך, זעהר מעגליך — אַ יאָהר איז אַ סך צייט. און אַ גאַנץ יאָהר הייסט עס וועל איך אַרומגיין אַזוי, אָהן צו האָבען עפעס אין האַנט? אָהן צו וויסען? אָהן צו קענען רוהיג טראַכטען — — טראַכטען? צו וויסען וואָס?

— איהר האָט דערלעבט ביז אַצינד — וועט איהר קאָנען לעבען אויך ווייטער. עפעס וועט איהר דאָך קאָנען פאַרדינען ווייטער.

— ווער רעדט פון פאַרדינען? דאָס איז גאַרניט, פאַרשטעהט איהר דען ניט? זיי לאָזען מיך ניט צום וויסען, צום אויסגעפינען וואָס ס'שטעקט הינטער דעם אַלעמען. . . זיי אליין ווייסען אפשר — אָבער מיך לאָזען זיי ניט צו. ס'איז ווי זיי וואָלטען צוגעמאַכט אַ טיר פאַר מיין נאָז און זאָגען: גיי צוריק, מיר דאַרפען דיך ניט דאָ. אָבער וואוהיין זאל איך צוריק געהן? איך האָב ניט וואוהיין. גיט מיר אַ גלאַז וואַסער, איך בעט אייך.

ער האָט געטרונקען זשעדינע, זיך צעהוסט און ווייטער גערעדט: — ווילנע איז פאַר מיר אַפּגעשניטען. איך קאָן ניט צוריק גיין... איך וויל ניט. איך האָב זיי דאַרט געזאָגט אין דער ישיבה, איידער איך בין אַוועק. . . לייגט מיר אַריין אין חרם. טהוט מיט מיר דאָס זעלבע, וואָס איהר האָט געמאַכט מיט אוריאל אַקאָסטא, מיט שפינאָזא. האָבען זיי זיך צעלאַכט.

איך האָב געקוקט אויף איהם, געוואונדערט זיך. שוין ניט אַן „עקסטערניק“, אַ יונגערמאַן וואָס וויל אַרויס פֿון זיין אומגעבונג, האָב איך דערזעהן פֿאַר מיינע אויגען, נאָר אַ זוכער פֿון אמת, אַ מאַרטירער פֿאַר גאָט, אַ גייסט וואָס איז אומקלאַר פֿאַר איהם. דורכצומאַכען דעם „עקסטערן־עקזאָמען“ איז פֿאַר איהם געווען ניט מעהר ווי אַ מיטעל צו באַפֿרייען זיך פֿון זיין „ווילנע“, זיין גייסטיגע ווילנע וואָס איז געזעסען אין איהם נאָך צו שטאַרק — שטאַרקער ווי ער האָט אליין געוואוסט. . . און אַ גאַנץ יאָהר וועט ער אַצינד דאַרפען אַרומ־

געהן מיט זיין אַלטען גאַט, פון וועלכען ער איז שוין האַלב אַנטלאָפּען.
ניט מעהר ווי האַלב. דאָס איז דאָך געווען זיין מאַטערניש — אַ
מאַטערניש פון אַ שוואַכען גייסט וואָס וויל ווערען אַ מאַרטירער און
קאָן עס ניט.

מעהר האָב איך איהם ניט געזעהן, ווייל אין דער זעלבער נאַכט
האַט ער זיך אויפגעהאַנגען. צוליב דעם וואָס ער איז ניט דורכגע-
גאַנגען דעם עקזאַמען — האָט מען גערעדט אין אונזער שטאָדט . . .
ניין, צוליב דעם וואָס ער האָט געוואָלט טיפּער דענקען, טיפּער גלויבען,
טיפּער און שאַרפּער זעהן די וועלט מיט זיינע הונגעריגע, קורצזיכ-
טיגע אויגען . . .

אסיף דימאוו'ס דראמאטישע ווערק און די פלעצער וואו זיי האבן געהאט זייערע פרעמיערעס

- „שטימע פון בלוט“ — דראמע: מאלי טעאטער, פעטערבורג
„קין“ — דראמע: פערעדוויזשנאי טעאטער, פעטערבורג
„שמע ישראל“ — דראמע: טעאטער פאסאזש, פעטערבורג
„אייביקער וואַנדערער“ — דראמע: פאנאיִעווסקי טעאטער, פעטערבורג
„פּרילינג־וואַנזין“ — דראמע: קאַמיסאַרושעווסקי טעאטער, פעטער־
בורג
„פליכט“ — דראמע: וואסילעיִ־אַסטראָווסקי טעאטער, פעטערבורג
„ניו“ — דראמע: ריינהאַרדטס קאַמערשפּילע, בערלין
„אַלט וויבער זומער“ — דראמע: קליינעס טעאטער, בערלין
„וועגן פון ליבע“ — דראמע: ריינמאַן טעאטער, וויען
„דער שטאַט־גייסט“ — דראמע: נעשאַנאַל טעאטער, ניו־יאָרק
„שקלאַפּן פון פאַלק“ — קאַמעדיע: גרענד סטריט טעאטער, ניו־יאָרק
„גאַט און זיין משפט איז גערעכט“ — קאַמעדיע: שילדקרויט טעאטער,
ניו־יאָרק
„ירושלים“ — היסטאָרישע דראמע: סעקאַנד עוועניו, טעאטער,
ניו־יאָרק
„זינגער פון זיין טרויער“ (אַשקע מוזיקאַנט, געדונגענער חתן) —
טראַגיקאַמעדיע: נעשאַנאַל טעאטער, ניו־יאָרק
„ניין און ניינציק רבנים“ — דראמע: אוירווינג פלעיס טעאטער,
ניו־יאָרק
„בראַנסק עספרעס“ — קאַמעדיע: שילדקרויט טעאטער, ניו־יאָרק
„נודניקעס“ — קאַמעדיע: מעדיסאַן סקווער טעאטער, ניו־יאָרק

„די לעצטע געליבטע“ — דראַמע: שילדקרויט טעאַטער, ניו־יאָרק
„מענטשן־שטויב“ — דראַמע: אידישער קונסט טעאַטער, ניו־יאָרק
„דעינזשער“ — דראַמע: אוירווינג פלעיס טעאַטער, ניו־יאָרק
„טראַגעדיע פון מין פאַלק“ — דראַמע: אידישער קונסט־טעאַטער,
ניו־יאָרק
„שאַטנס איבער האַרלעם“ — קאָמעדיע מיט מוזיק: סעקאָנד עוועניו
טעאַטער, ניו־יאָרק
„די כלה לויפט“ — מוזיקאַלישע קאָמעדיע: סעקאָנד עוועניו טעאַ־
טער, ניו־יאָרק
„פראַפעסאָר פון דער איסט סאַיד“ — דראַמע: אַרטעף טעאַטער,
ניו־יאָרק
„היינריך היינע“ — ראַדיאָ־קאָמעדיע: WEVD — ניו־יאָרק

אינהאלט

זייט

3	— — — — —	דר. א. מוקדוני: אָסיפּ דימאָוו
10	— — — — —	צום לעזער

דראַמען

11	— — — — —	שמע ישראל
59	— — — — —	דער אייביגער וואַנדערער
115	— — — — —	דער זינגער פון זיין טרויער (יאָשקע מוזיקאַנט)
167	— — — — —	ב. י. ביאלאָסטאַצקי: א באַגעעניש מיט אָסיפּ דימאָוו

ערצעהלונגען

177	— — — — —	די עקזעקוציע
182	— — — — —	דעם זייגערמאַכער'ס טאַכטער
189	— — — — —	דר. קוקורעקו
206	— — — — —	ביבליאָגראַפיע